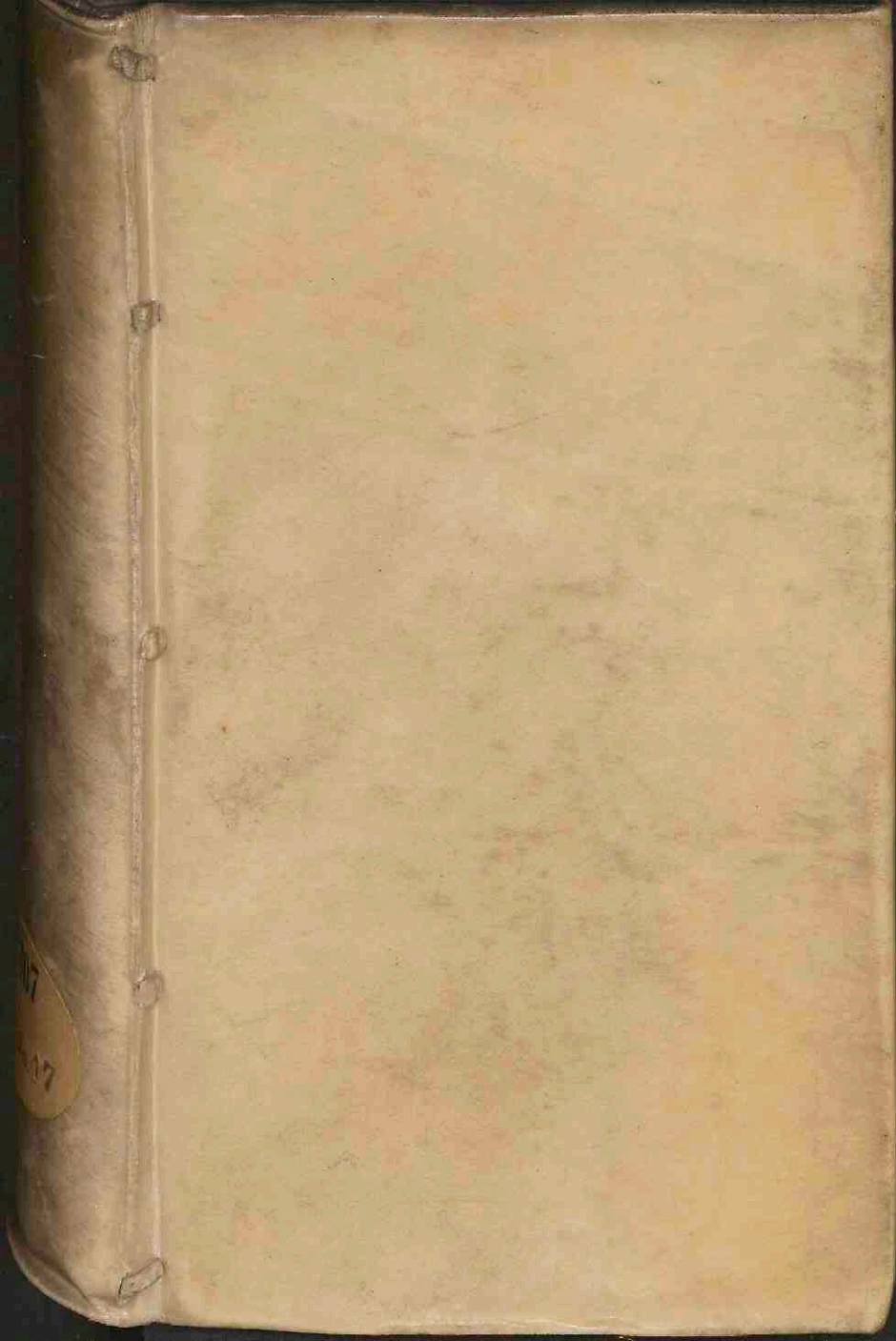

Antwoord aen den nieuwen wegwijzer: tot onderrigtinge der genen die den weg der waerheid rakende de leere der genade Gods opregtelijk zoeken ...

<https://hdl.handle.net/1874/274048>

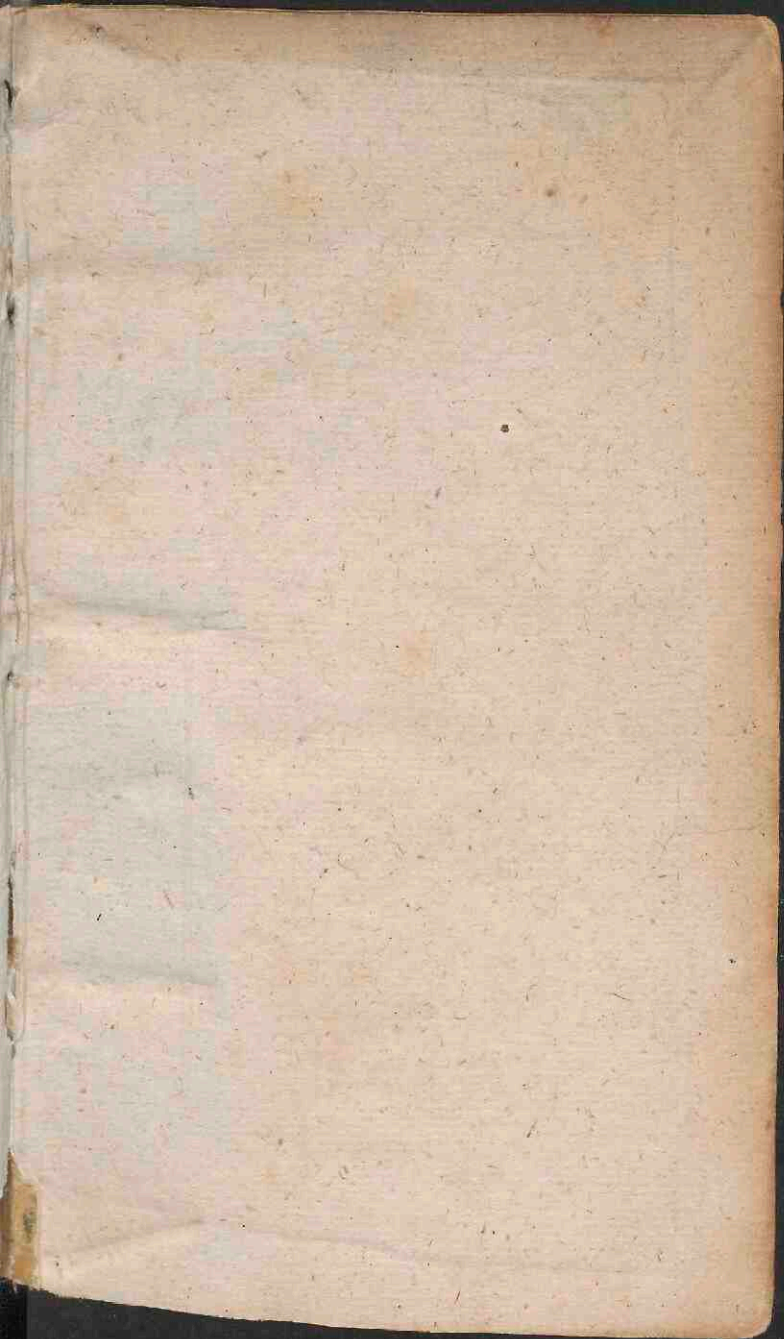

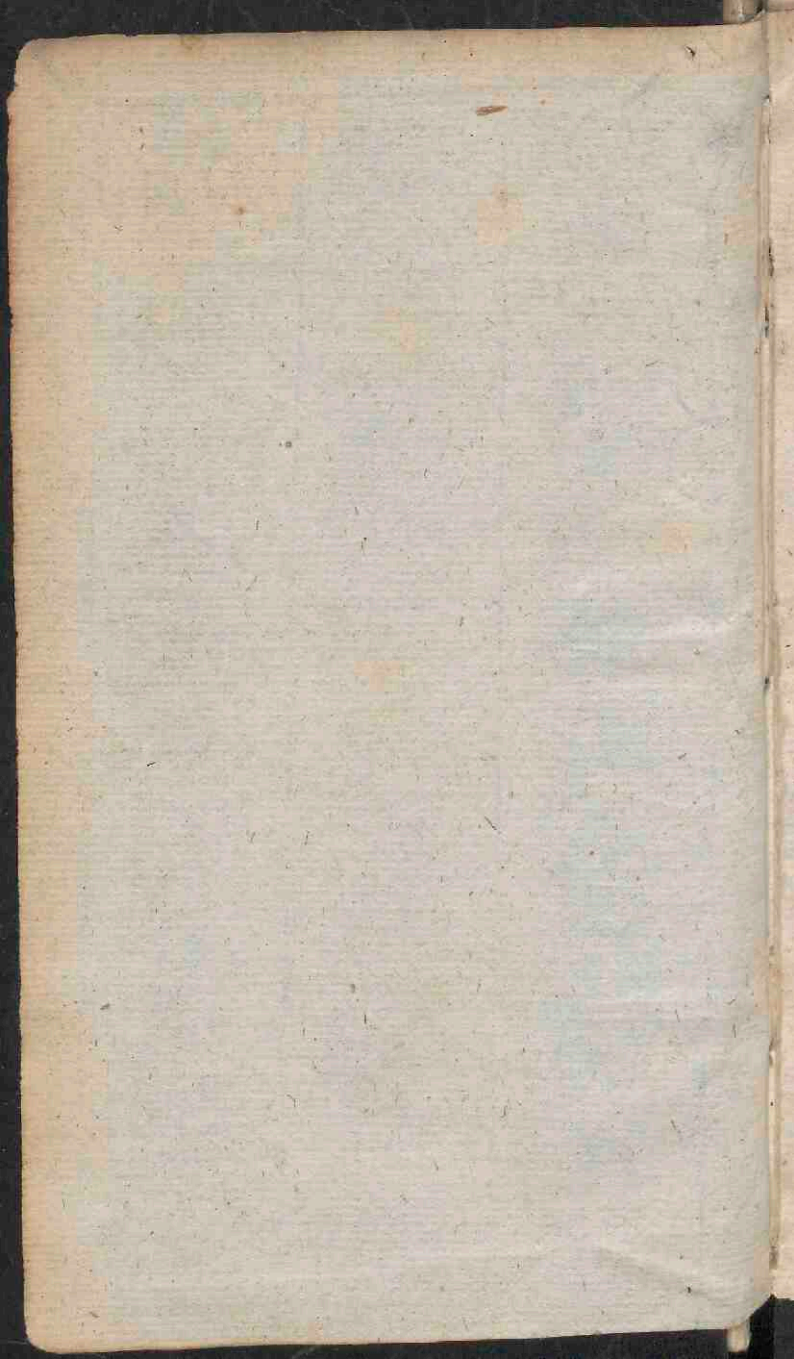
Kast 307

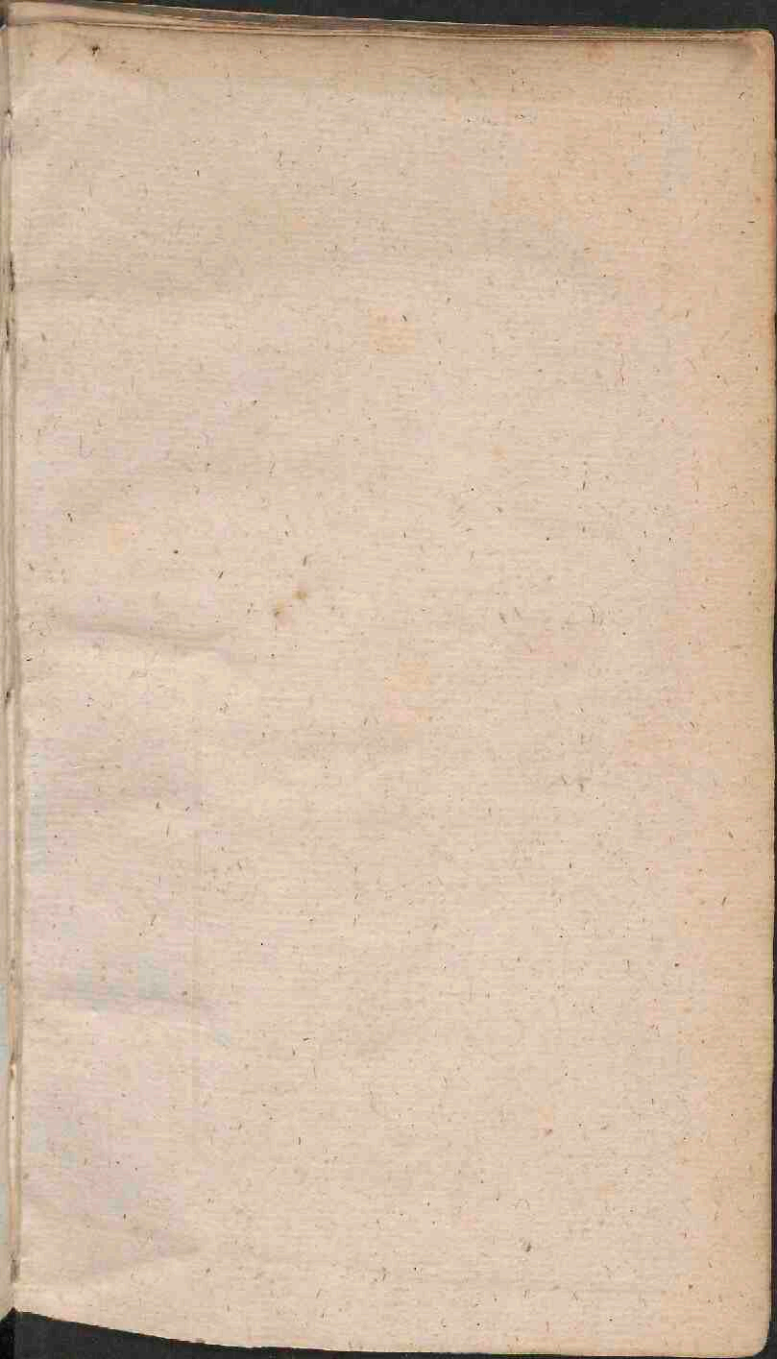
Pl. K No. 17

CENTRALE OUD-KATHOLIEKE
BIBLIOTHEEK.

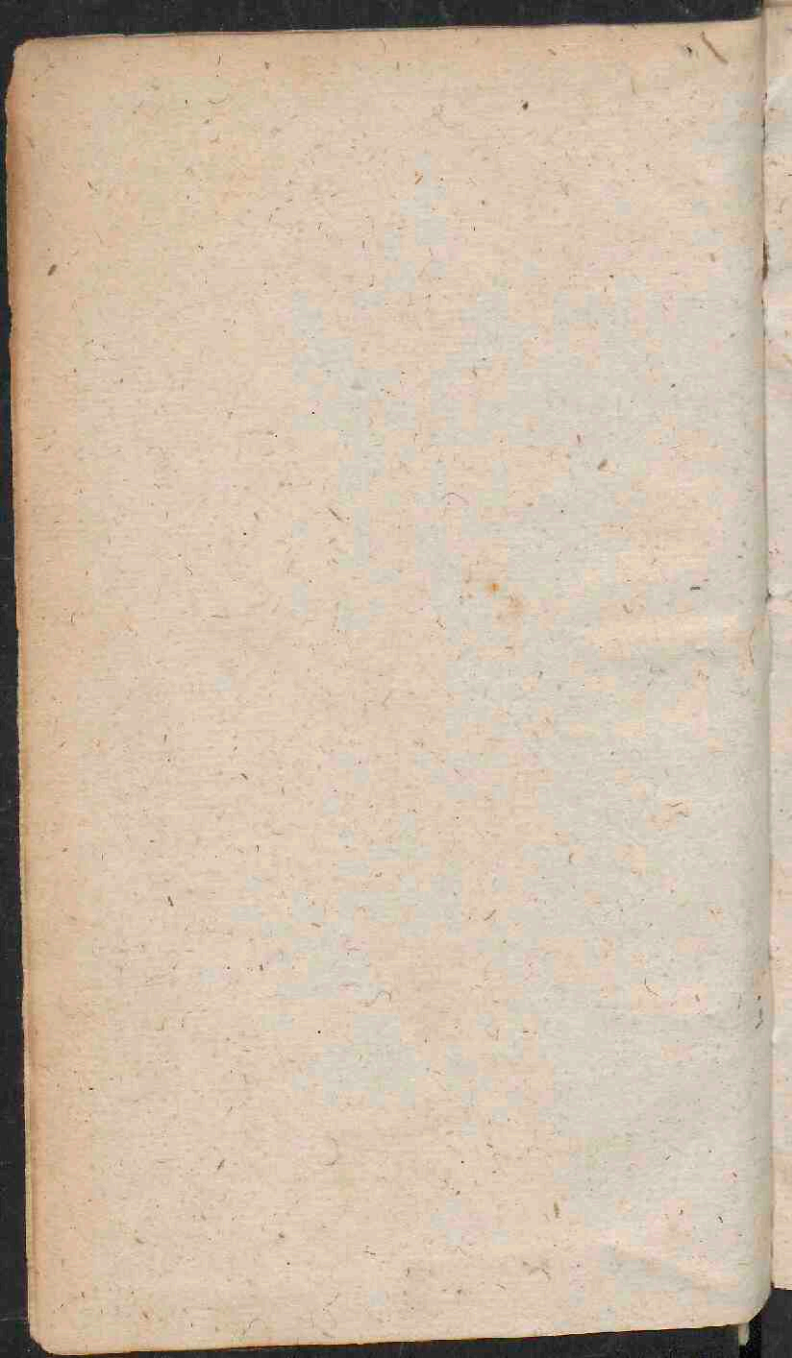
Universiteitsbibliotheek, Utrecht.

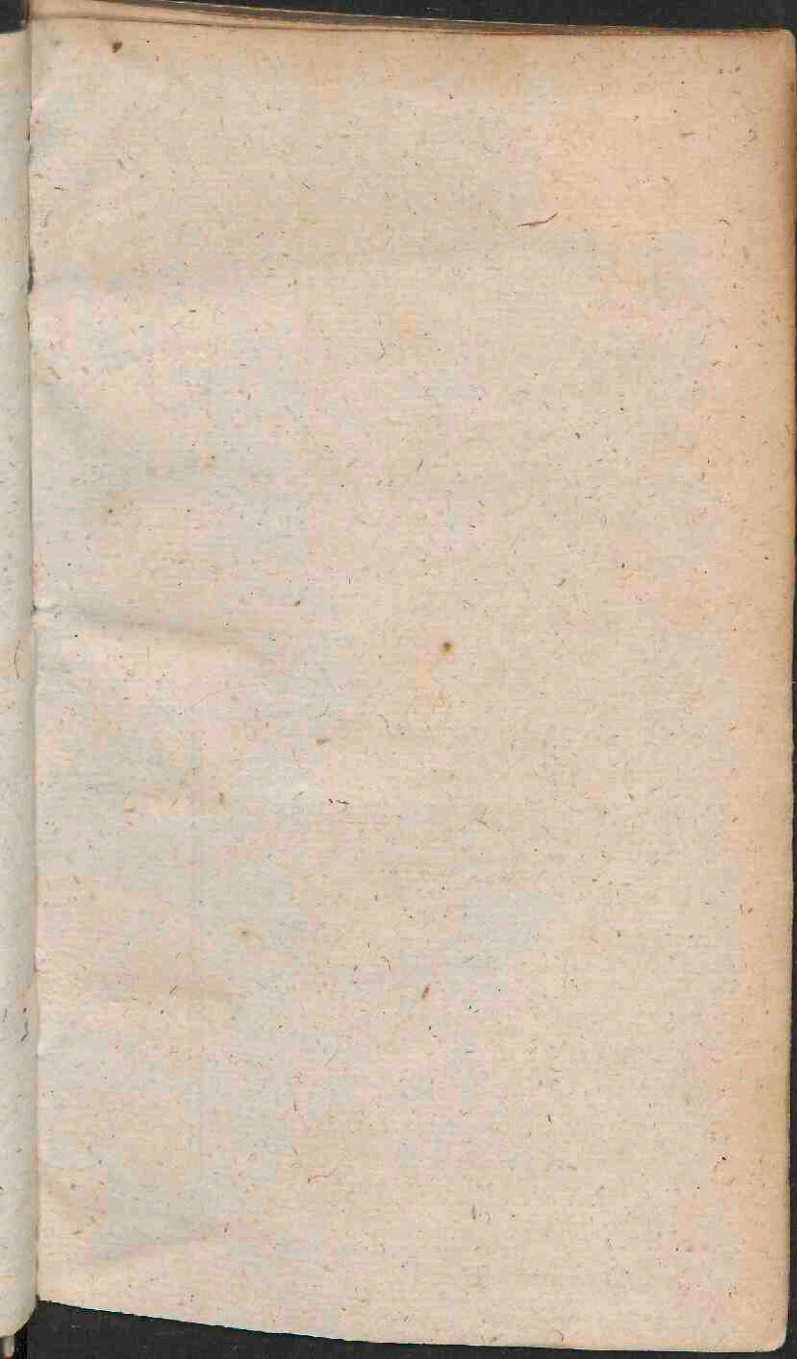

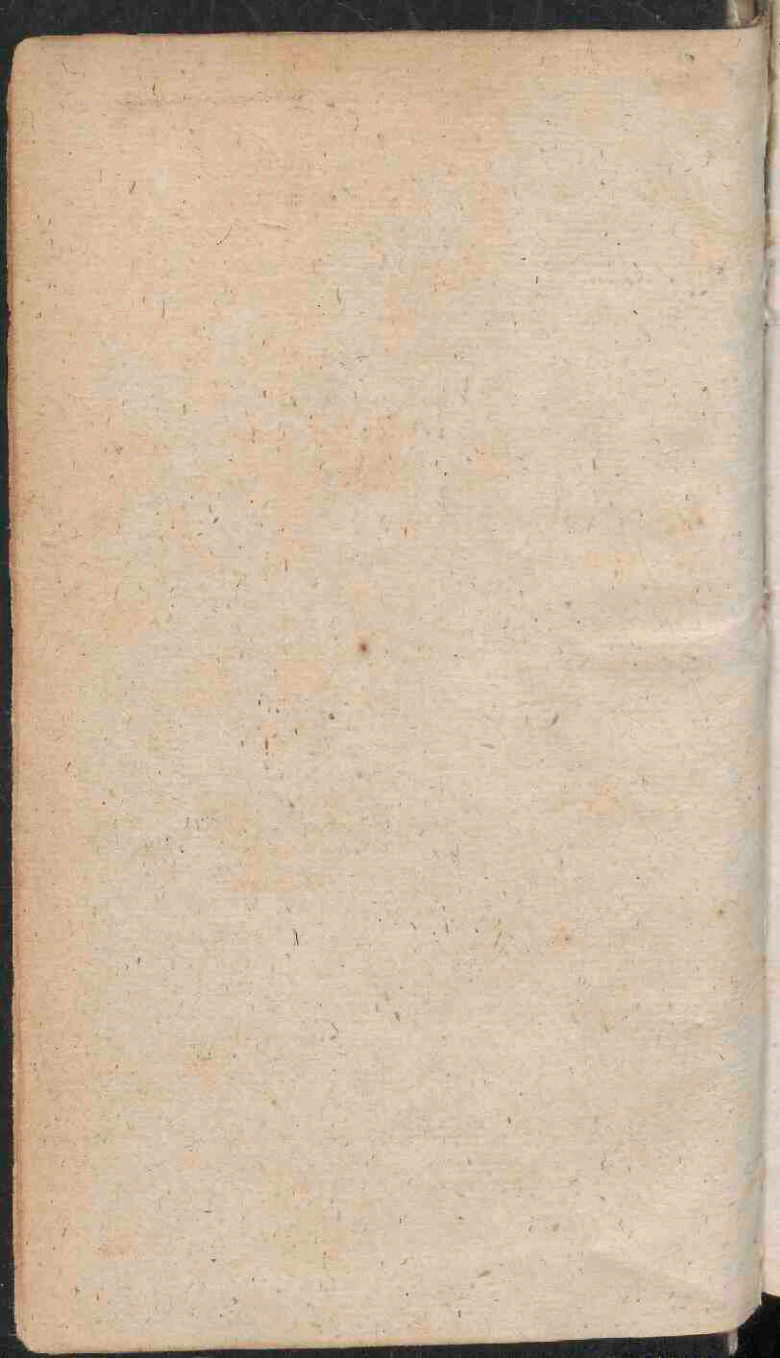

307.k.17

Antwoord

aen den Nieuwen

WEGWYZER

Tot onderrigtinge der genen die den Weg der Waerheid rakende de leere der Genade Gods opregtelijk zoeken. Zijne bewijsredenen worden wederleid, de Zoekers op den regten weg gesteld, en tot de Boeken van S. Augustijn gewezen.

DOOR

A. V. S. P. L. D. G.

I. DEEL.

t'UTRECHT,

By ARNOLDUS vanden EYNDEN.

M. DC. LXXXVIII.

Goedkeuring.

Dit Antwoord verdedigt seer wel de Catholijke waerheid nopende Gods Genade, waerom het seer dienstig is dat het gemein gemaekt worde. Tot Mechelen den 2. des Jaers 1688.

*J. De Cuyper L. D. G. Deken der
Arschbisschoplyke Kerke van Mechelen,
Keurmeester der Boeken.*

V*olentes humanis conjecturis justitiam Dei defendere, et ignorantes altitudinem gratiae, fabulas improbabilis texuerunt. Dat is: Zy willen de regtvaerdigheid Gods door menschelijke gissingen beschermen: dog zy hebben geen kennisse van 't verborgen geheim der Genade, en doen niet anders dan een deel ongegronde en versierde fabelen aen een knoopen. S. Augustyn in 't I. Boek van de Verdiensten en Vergvinge der zonden. XXII. Hoofds.*

B E R I G T.

En had gewenscht dat de Wegwyzers hunne boeken agtergehouden, en alzoo de quade vrugten der zelve voorkomen hadden, en datmen de goede Katholijken de Boeken van *Augustinus*, Prosper en andere heilige Leeraers, die van de Genade Gods geschreven hebben, in rust en vrede had laten lezen. Hier toe hadden eenige aanzienlijke en vreedelievende personen hunne betragtingen wel aengewend, dogte vergeefs. Dewijl het *Wegwyzers* Boek dan voor den dag gekomen, en de leere van S. Augustijn daer in onder den naem der *Huidendaegsche Godgeleerden* openlijk bestreden is, zoo was 't hoognoedig dezelve ook wederom in 't openbaer te verdedigen.

'T is deze hoogdringende nood, en niet anders, welke dit Antwoord heeft doen in 't licht geven. Ik hoop niet dat de *Wegwyzer* klagen zal dat'er iets van gewigt in zijn Boek overgeslagen is, 't welk wy, hoewel wat op een andere order als hy 't geschreven had, niet beantwoord hebben. Zoo hy de zaak met een bedaerd gemoed wilt inzien, hy zal vinden dat zijne vervaerlijke schimme van de *Leere van Jansenius* in dit Antwoord verydeld, de heilige Oudvaders, voornamelijk *Augustinus* en Prosper, nevens hunne leere en uitleggingen over de bewuste Schriftuerspreuken tegen zijne aenstooten verdedigd, en zijne redenkavclingen en andere nieuwe vonden, door

door dewelke hy de leere der Heiligen te vergeefs zoekt tegen te spreken en te verwarren, genoegzaam wederleid zijn. De Goedkeurders zullen 'er ook hun deel in vinden.

Hebben wy iets voorbygegaen, 't is niet vergeten, maer al willens veronagtzaamd, als zijnde van die dingen welke onze groote Leeraer in zijne Boeken tegen Juliaen hier en daer noemt, *vitreas argutias, garrulas vanitates, &c. Scherpzinnigheden die zoo bros als glas zijn, ydele klapperneyen*, enz. Of 't zyn stellingen die zig zelve zoo duidelijk wederleggen, dat zy gansch geen antwoord verdienen: als by exempel 't gene hy zeit CCXXXIV. *Daer zijn geen zonden, of Christus heeft die door zijn bloed wezenlijk gereinigt.* Dat vernielt immers zig zelve. De *Wegwyzer*, indien hy leerzaam is, zal dit ook zelf wel bemerken.

Waer in 't geschiltusschen S. Augustijn en de Pelagianen rakende de natuer of de hoedanigheid der Genade van Jesus Christus gelegen is, en waer in het wezen der zelve bestaat, zullen wy in het Tweede Deel van dit Antwoord uit de Schriften van *Augustinus* nog wat breeder en meer in 't bijzonder aenwyzen. Wenschen ondertusschen dat de Gelovigen zig neerstelijk in het lezen van die Schriften willen bevljtigen, 't welk het voornaemste einde en betragting van dit ons Werk is.

ZENDBRIEF

*Aen Myn Heer A. Hoefslag Kanonik,
Licentiaet der Godgeleerdheid,
Keurder van het Boek genaemd*

WEGZOEKER enz.

*A. VANDER SCHUER
wenscht Mijn Heer*

*A. HOEFSLAG
geluk en zegen.*

EERWAERDIG HEER.

I.

Aer is hier omtrent nu over
weynige dagen een Boek
te voorschyn gekomen op
de manier vaneen Onder-
handelingte tusschen een
Leerling die den Zoeker
en een Meester die den Wyzer van den weg
A ver-

2
verbeeld. Dit boek is geschreven tegen de Godgeleerden die de leere van den H. *Augustinus* voorstaen en belijden: en wel name-lijk tegen den Bisschop van *Castorien* zal: geh: tegen *A. Vander Schuer*, en tegen verscheiden andere Katolyke Leeraers, welker namenaldaer zeer dikmaels genoemd en herhaeld worden. Wat den inhoud van dit boek belangt, daer van zullen wy, indien 't de beletselen niet verbinderen, binnen weinige dagen iets tragten te verhandelen, en den genen die den weg der waerheid met een opregte meininge zoeken, door Gods genade doen bemerken hoe kragtig de heldere waerheid boven het flikkerligt der menschelijke reden uitschynt.

II. 'T gene nu ter zake dient, is dat uwe Eerwaerdigheid nevens twee andere Boekkeurders het gemelde Boek hebt goedgekeurd: en niet enkelijk hebt goedgekeurd, 't gene men misschien in stilzwygendheid zoude verdragen hebben: maer ook een zeer hard en, gelijk alle gematigde verstanden zekerlijk zullen oordeelen, een onredelijk Strafvonnis tegen de Katholijke Priesters en Godgeleerden van Holland en elders die't met den H. *Augustinus* houden, hebt gelieven uit te spreken. Dit is het gene my nu reden van regtvaerdige

3

dige klagten geeft. Want nadien ook mijn naem in dat boek meermaels genoemd word, en overzulks het oordeel uwer Keure my onder anderen zonderling betreft, zoo dunkt my redelijk, en ook noodig hier een woord tot mijne verdediging te spreken.

III. De reden waerom ik U. E. alleen, en niet de twee andere Keurmeesters hier over aenspreek, is het goed gevoelen en betrouwen 't welk ik hebbe dat U. E. de reden en regtvaerdigheid gehoor zult geven. Want wat belangt den genen wiens naem in de *Goedkeuringe* voor aen staet, 't is *Niklaes du Bois*, en dat 's genoeg gezcid om zyne Keuren afte wyzen. *Rabulas hoc Christo Judicandos relinquo*, zeide weleer onze groote Rotterdammer. De tweede Keurder is my nauylx bekend, dan alleen door deze hoedanigheid, dat hy met *du Bois* niet qualyk overeenstemt, en deshalven zyne Strafkeure ligtelyk zal onder tekend hebben. Gedoog dan, Mijn Heer, dat ik de reden van dit scherpe vonnis, 't welk zoo wel uwen als hunnen naem draegt, van U. E. koome vragen.

IV. Die de zaken naer de reden inzien, hadden gehoopt dat U. E. uit d' ondervindinge van 't gene omtrent verscheide boeken door u goedgekeurd reeds voorgevallen was, meerder

der nut en vrugt voor 't toekomende zoud
getrokken hebben. Dan ik koom nu tot de
Goedkeuringe van den *Wegwyzer*. Men ver-
klaert aldaer dat d'inhoud van dat boek d'
Oude Roomsche waerheid bevat, en niet alleen
door getuigenissen der *H. Schrifture*, *Kerk-*
vergaderingen en *heilige Oudvaders*; maer ook,
en wel *bezonderlyk*, door *S. Augustyn* word
vastgesteld; en dat *onweerbrekelyk*. Denkt
men wel, *Mijn Heer*, wanneer men zulk een
oordeel velt, dat *Augustinus* althans niet al-
leen Latyn, maer ook Fransch en Nederduitsch
begint te spreken; en dat zijne boeken van de
Genade Gods nu van alle de wereld kunnen
ingezien en gelezen worden? Wat zullen ze
denken die zija *Boek van de Berisping* en de
Genade lezen, 't welk nu in onze tael in iders
handen is, als zy hooren zeggen dat de ge-
voelens van dien nieuwen *Wegwyzer* op de leere
van *Augustinus* steunen, daer zy nogtans zoo
klaerlyk met eigen oogen zien, dat die gevoe-
lens allenthalven door dezen grooten Leeraer
der Genade bestreden en verworpen worden?
Dog hier van elders. Nu ten voornamen
hoofde.

V. U. E. verklaert in zijne *Keure*: Dat
'er aengaende de *Dood van Kristus*, en den wil
van *God*, ten opzigt der eeuwige zaligheid van
's men-

't menschelijk geslagt, een Leere van sommige Godgeleerden doorgaens door Holland, en elders met groot agterdeel der Zielen, en misleiding der Eenvoudigen, op dezen tijd verspreid is. Scherpe woorden, en die men niet en zeit dan van schadelijke dwalingen, die tot verlies der zielen strekken: gelijk U. E. ook genoeg te kennen geeft, zeggende dat het gekeurde Boek tot winst der zielen zal gedrukt worden. 'T gene men wind, was verloren, of ten minste in gevaer van verloren te gaen. Dit mag men dan wel te regt een Strafvonnis noemen.

VI. De Godgeleerden op wie dit vonnis valt, zijn voornamelijk de genen die in het Boek gemeld worden, de Bisschop van Castorien, A. Vander Schuer, en meer andere Leerlingen van den H. Augustinus. Zoo dat dan U. E. moet meinen wel verzekerd te zijn dat deze Bisschop of Priesters schadelijke dwalingen tot groot agterdeel der zielen, en misleiding der eenvoudigen doorgaens door Holland en elders verspreid hebben. Ik zeg, wel verzekerd, want het niemand geoorlofd is in zoo gewigtige zaken tot groot nadeel en eerkreukinge van Bisschoppen of Priesters, en dat in't stuk van geloof en leeringe, zijn oordeel te vellen, zonder alvorens een volle kennisse en zekerheid van de zaek te hebben. A 3 VII.

6
VII. Vooral behoort, mijns oordeels een Boekkeurder zig voor dusdanige misgrepen zonderling te wagten, gemerkt het hem uit kragt van zijn ampt bijzonderlijk eigen is, de waerheid niet alleen van de valsheid, maer ook van de waerschynlijkheid nauwkeurig te onderscheiden. Hy mag in zulke dingen op geen enkel hooren zeggen, op geen losse gerugten, of op geen twyfelagtige bewyzen voordgaen: nog hy kan zig hier mede niet verschoonen. Die regter wilt wezen over anderen, moet de genen die in geschil zijn van wederkanten aenhooren, alear hy onderneemt tot nadeel van een van beide zijn vonnis te stryken: op dat hem niet wedervare gelijk dien anderen, op wiens graf men deze slegte Lofspreek stelde: *Hic Facet ..... quo non alius poterat citius noscere causas, unâ tantum parte auditâ, sâpe neutrâ.* Ik geloof dat U. E. hier in met my wel zult overeenstemmen.

VIII. Gy moet dan, Mijn Heer, volkomen zekerheid gehad hebben, eer gy uwe Keure ondertekend hebt, dat 'er eenige schadelijke doolingen door ons geleerd en verspreid zijn, en wel bestiptelijk weeten waer en in welke spreuken die doolingen begrepen zijn. 'T zal U. E. dan ook niet lastig vallen ons dezelve eens in 't bezonder aen te wyzen. Wat
my

7
my belangt, ik verzoek dit op u zeer hertelijk en ernstig, met toezegginge dat zoo U. E. hier iets uit mijne Schriften, "Onderwyzingen of Verhandelingen, of ook uit die van den Bisschop van *Castorien*, kunt bybrengen 't gewelding, en tegen de leere der Katholijke Kerke strydig is, ik d'eerste zijn zal om 't zelve met mond en herte te verwerpen.

IX. U. E. moet niet verwonderd zijn dat ik hier bijzonder gewag maek van den Bisschop van *Castorien*, en niet van d'andere Godgeleerden die nevens hem in 't boek door u goedgekeurd beleedig worden. De reden is dat d'andere of reeds overvloedelijk verdedigd, of nog in dit leven en in staet zijn om zig zelve, willen zy, te verantwoorden, gelijk zy mogelijk, indien zy 't goed vinden, wel haest zullen toonen. De Bisschop die nu tot het ander leven overgegaen is, kan nu zijne leeringen niet meer zelf met woorden of schriften verdedigen. Ook is 't aenmerkens waerdig dat de *Wegwyzer* my voor d'eerste maal even na dien grooten Prediker en Katholijken Leeraer genoemd heeft. En niet zonder reden, want by my, als ik de laetste reize d'eere had van over deze dingen mondeling met hem te handelen, zelf zijn gemoed verklaerde met deze woorden: *Ik ben van uw gevoelen, en 'k houw het voor een leer*

leere van de Kerk: nevens meêr andere redenen die misschien nog elders zullen dienen. Dit is genoeg om hier nu reden van mijn doen te geven.

X. Gy word dan met alle beleefdheid en ernst gebeden, Mijn Heer, duidelijk en stiptelijk te willen aanwijzen, wat gy in onze Schriften, Onderwyzingen of Verhandelingen gevonden hebt: ik zeg, ten minste een eenige van onze spreuken, 't zy onder de genen die by den *Wegwyzer* aengetekend staen, 't zy van elders, te willen uitdrukken, die het straffe vonnis (Om niet met de woorden van uwe *Keure* te zeggen, *den nydigen laster*) van schadelijke dwalinge verdiend heeft, als dewelke hier *met groot agterdeel der zielen, en misleiding der eenvoudigen zoude verspreid zyn.* Toon, bid ik u, zoo eene spreuk alleen om te doen geloven dat uw Strafvonnis regtvaerdig is. Maer toon die wel bestiptelijk en in 't bezonder, niet in 't honderd of met algemeene woorden die niet met al betekenen, en die men als 't tot de zake kooft, kan draijen en kreuken gelijk men 't goetvind. Neen, Mijn Heer, zoo niet, maer laet ons, bid ik u, eenvoudig en regtzinnig met elkanderen handelen, en zonder omwegen regt ter zake treden. *Die de waerheid doet, kooft in 't ligt. Joan. 3.*

XI. Dit

XI. Dit is dan 't gene van U. E. vereischt word, dat gy gelieft te zeggen : Deze stelling, by exempel, *Zy worden alle zalig die God wilt Zalig maken* (Of eenige andere die 't U. E. zal goeddunken op te stellen) is de leere van N. N. en 't is een schadelijke dwaling, die met groot agterdeel der zielen en misleiding der eenvoudigen verspreid word. Dit moet u ligt zijn om doen, Mijn Heer, als dewelke, gelijk nu gezeid is, zekere kennisse hier van behoort te hebben. 'T is ook uwe pligt, eerst van wegen de regtvaerdigheid : want wat middel anders om uw vonnis van ongerechtigheid t' ontlasten, en te beletten dat het niet als een verdrukking der onnoozelen en der waarheid zelve werd aengezien?

XII. De liefde vereischt dit niet min, op dat de Katolijken mogen wecten wat zy van ons en onze leere, en wat zy van U. E. en uw vonnis moeten oordeelen. Want indien 'er eenige zoodanige dwaling als gezeid is, in onze leere kan aangewezen worden, en vervolgens uw oordeel regtvaerdig is, zoo moeten zy nevens u onze gevoelens veroordeelen, en ons als quade Leeraers vlugten : maer indien U. E. niet zulks, gelijk het wel zeker is, in onze leere kunt toonen of uitdrukkelijk aenwyzen, moeten zy zig van zoodanig nadeelig oordeel

oordeel wel wagten, en wat gevoelen zy als dan van uwe *Strafkeure* zullen hebben, kan U. E. zelf wel ligtelijk denken. Nu daer is ten hoogste veel aen gelegen dat de Gelovigen, die mogelijk onze dingen lezen of van ons hooren spreken, zig hier in hun oordeel niet en vergrypen.

XIII. 'T is wel waer dat de ligtvaerdige oordeelen in deze tijden zeer gemein, en de boetvaerdigheid en voldoening voor dit slag van zonden zeer zeldzaam, ja schier zonder exempel zijn, en dat ook sommige *Devotarissen* althans weinig werk maken van deegelijke Katholijke mannen als valsche Leeraers, om niet arger te zeggen, af te schilderen en te mishandelen. D' Exempelen zijn elkeen bekend: maer waer ziet men dog dat 'er opregte boetvaerdigheid voor deze zonden gepleegd word? Dog ze worden daerom uit het getal der zonden niet weggenomen, en d' Opperregter zal 't zijner tijde zijn vonnis daer over vellen. 'T was te wenschen dat men dit vonnis door een ware bekeeringe tydelijk poogde te voorkomen. Dan ik keer weder tot onze zake.

XIV. U. E. zal dan in 't bezonder eenige van onze stellingen aenwijzen die gy voor schadelijke dwalingen houd, of niet. Indien gy die niet aenwijst en bestiptelyk uitdrukt, zoo zal

zal idereen, immers die reden wilt gebruiken, met regt oordeelen en zeggen, dat uw *Strafvonnis* onregtvaerdig is, en dat de Godgeleerden daer in beschuldigd door uwe stilzwygendheid alleen genoegzaam verdedigd zyn. Dog indien U. E. eenige spreuken aenwyst, zoo zal 't dan onze pligt zyn, of die te verwerpen als dewelke wy voord' onze niet en herkennen, of wel zoo 't waerlyk d'onze zyn, klaerlyk en duidelyk te bewyzen dat die in de Schriften der Heilige Oudvaders en Leeraers van de Kerk, zoo wel naer de woorden als naer den zin, te vinden zyn, en dienvolgens zeer t' onregt als schadelyke dwalingen veroordeeld worden.

XV. 'T zal ons niet zwaer vallen zulks te bewyzen: want met een woord al onze leering omtrent de stoffe daer wy nu van handelen is in deze eene stelling wezenlyk begrepen: *De Genade van Jesus Kristus, die tot alle en ieder goed werk noodig is, is een Daedwerkende Genade.* Deze waerheid word in de Schoolen van de Heilige Leeraers *Augustinus* en *Thomas van Aquinen* overal eenpaerlyk en zonder eenig geschil geleerd, en voor een grondleere der Kristelyke Godgeleerdheid gehouden. En nogtans is 't alles hier in besloten. Gelieft het U. E. dit eens in 't kort te zien?

XVI. De

worpen. Wy kunnen niet dan gezamenlijk met de geheele Schoole van *Augustinus* en *Thomas* veroordeeld worden. Zoo lang die Katholijk zijn, wy ook. 'T is te vergeefs dat men ons poogt van een te scheiden. Wy verwerpen de V. Stellingen. Wy ontkennen niet dat'er een zekere algemeenheid van den wille Gods, die men noemt den *Voorgaenden Wil*, en van de Dood van Christus, wat des zelfs waardigheid belangt, moet ingewilligd worden. Wy zijn ook niet traeg geweest om ons van 't begin dezer geschillen af hier over te verklaren.

XVIII. 'T is d'algemeenheid der *Genoegzame Genade*, buiten dewelke geen andere ter zaligheid noodig is, en d'algemeine Wil van God, en Verlossing van Jesus, die op zoodanige algemeine Genade slaet: 't is, zeg ik, deze algemeenheid welke wy lochenen. Wy hebben een hoogere verbeelding van de verdiensten onzes Zaligmakers dan dat hy zijn gebed, zijn bloed en zijne Dood voor die kragteloze hulpe die door den menschelijken wil verydeld word, zoude opgedragen hebben. Wy geloven dat het voorwerp van zijn Lijden was een kragtdadige Genade die haer einde bereikt, die niet aen alle menschen zonder uitneminge gemein, maer aen de ware

Gelovigen eigen is, en die God den zijnen uitreikt naer zijn welbehagen. *Communis est omnibus natura, non gratia.* Dit is 't geheim van 't Kruis, 't welk in den Weg van uwen Zoeker niet te vinden is, daer alles naer de menschelijke reden ligtelijk kan begrepen worden, tegen 't geroep van *Paulus Rom. xi.* O diepte der rijkdommen van de wijsheid en wetenschap Gods, hoe onbegrijpelijk zijn zijne oordeelen, en onnaspoortlijk zijn zijne wegen! 'T gene dikmaels moet herhaeld worden.

XIX. Men kan hier uit wel bemerken dat ons geschil eigenlijk niet en loopt omtrent d'algemeenheid van den Wille Gods en van de Dood des Zaligmakers, dan alleen voor zoo veel die slaet op de Genade welke uit kracht van dien Wil en Dood den menschen gegeven word. 'T is van ouds een arge trek van de bestrijders der leere van Sint Augustijn geweest, 't geschilpunt tot d'algemeenheid van den Wille Gods en de Dood van Kristus te trekken, om die leere daer door hatelijk te maken, en de menschen van 't voornamste hoofdpunt af te trekken: gelijk men ook nog huidendaegs zoekt te doen.

XX. Want ik zeg nog eens, en zal eerlang breeder doen blijken, dat ons geschil eigenlijk niet omtrent den gemelden Wil en Dood,

Dood , maer omtrent de Genade van *Jesus Kristus* is: namelijk of God door de verdiensten des Verlossers aen alle menschen zoo veel in hem is, een algemeine *Genoegzame Genade* geeft , buiten welke geen andere ter zaligheid noodig is , en waer door de zaligheid der menschen in dier voege in hunne magt gesteld word , dat het nu verders met die Genade, (Welke de magt , maer niet den wil en de daed geeft) van hunnen vryen wil hangt te geloven, de zonden te mijden, Gods geboden t'onderhouden, te volharden , en zalig te worden: dan of de *Daedwerkende Genade* , die niet aen alle menschen gegeven word, egter tot alle goede werken , woorden en gedagten , en tot de zaligheid noodig is.

XXI. Dit laetste is ons gevoelen, en begrijpt onze gansche leere rakende deze stoffe, waer uit U. E. kan oordeelen of uw *strafvonnis* regtvaerdig is of niet, en of gy reden genoeg gehad hebt om zoo openlijk en voor alle de wereld te verklaren, dat *sommige Godgeleerden door Hollanden elders* hunne *Leere met groot agterdeel der zielen , en misleiding der eenvoudigen verspreid* hebben. Gelief u zelven t'oordeelen, Mijn Heer, en eens te bevroeden of men niet eer iet zulks van uwe *Keure*, dan

dan van onze Leerē zoude mogen zeggen. Wat ons aengaet, wy vinden ons veel minder bezwaerd door zoodanig strafvonnist'ontvangen, dan wy ons zouden bezwaerd vinden door het zelve zoo buiten regt en reden tegen een ander uit te spreken. Wy bidden en wenschen ook dat d'Opperkeurder in den dag der regtvaerdigheid een genadiger vonnis over ons en u gelieve te vellen, dan U. E. hier over zijne broeders en mededienaers in de Kerk van *Kristus* geveld heeft.

XXII. Ik verzoek dat U. E. in deze mijne vrymoedigheid wilt genoeg nemen. 'T is mijne meinig niet, imand door mijn antwoorden te misnoegen, maer alleen d'onnoozelheid en de waerheid naer mijne zwakheid te verdedigen. Nu keer ik my tot den *Wegwijzer*.

XXI. *Van Wijnmaend.*

MDCLXXXVII.

ANT.

A N T W O O R D

Aen den Wegwijzer.

Eerste HOOFDPUNT.

De Wegwijzer kent den regten weg niet. Hem onbreekt gematigdheid, en goed oordeel. Een plaets uit mijne Schriften niet behoorlijk vertaald. Zijn voornaemste inhoud. Ons oogwit in dit Antwoord.

Niet is'er ellendiger, en 't welk meer het algemeen meedogen of misnoegen verwekt, dan dat imand onderneemt aen anderen den weg te wijzen, dien hy zelf niet en kent, of van den welken hy zelf afgedwaeld is. Maer indien dit waer is van d'aenwijzers der lighamelijke paden, veel meer van de leidsmannen der geestelijke wegen, langs welke de gelovigen door de duisternissen dezès levens na't eeuwige Vaderland moeten wandelen. Dat de nieuwe *Wegwijzer* in 't leerstuk der Genade Gods en d'aenklevende geschillen van den regten weg der oudheid afgedwaeld, en derhalven onbequaem is om aen zijne Zockers dien weg, welken hy zelf niet en kent, te wijzen, zullen wy in deze korte *Antwoord* tragten te vertoo-

nen: om hem, is 't mogelijk, en alle die den weg der waerheid van herte zoeken, uit de mispaden der menschelijke waerschijnlijkheid op het eenig en veilig voetpad der oude en altijd durende Katholijke leere te geleiden. Dan eer wy ten voornamen hoofde treden, zijn'er vooraf twee of drie bemerkingen over het Boek van dezen *Wegwijzer* te maken.

't Schijnt dat hem 't ongeval der genen die hem in deze loopbaen hebben voorgedaen, geleerd heeft wat omzigtiger te handelen. Hy tragt immers zijne gevoelens wat naukeuriger te besnijden, en met meerder gematigdheid, dan zijne voorloopers, gedaen hadden, voor te stellen. Hoewel ogter deze gematigdheid zoo groot niet en is, of hy verklaert zig, wat den grond van de zaak betreft, duideljk genoeg tegen de leere van den *H. Augustinus*; alhoewel hy anders wilt doen geloven, en zig zoodanig poogt te gelaten als of die Leeraet gansch en geheel voor hem was. Wat belangt zijnen stijl en manier van schrijven, hy wilde, zoo 't schijnt, wel drifteloos en zagtzinnig te voorschijn komen: dog hy laet zig nog al meer dan op eene plaets de kentekenen van zijnen aerd ontglippen.

En om nu geen gewag te maken van verscheiden smaednamen, met welke hy de Godgeleer-

geleerden die hy tegenspreekt, in zijn Boek mishandelt: de lasse vinnigheid van den *Wijzer* laet zig in zijne Vierde Byeenkoomste zoo duidelijk zien, dat men'er elders geen bewijzen van behoeft te zoeken. 't Schijnt als de hersenen van die luiden door de schimme van *Jansenius* ontroerd zijn, al waren zy anders nog al gematigd, dat ze dan als toomeloos buiten 't spoor loopen, en niet te wederhouden zijn. Wy zullen hem hier dan aen zijne driften overlaten.

Men bespeurt ook doorgaens in zijn Boek een groot gebrek van oordeel. Terwijl hy dog wat wilde naboetsen, en voorhad Samen-spraken te schrijven, zoo moest hy immers de waerschijnlijkheid, zonder dewelke dat slag van Schriften belachelijk is, wat beter waergenomen hebben. Wat strijd'er meer tegen 't oordeel dan dat d'een den anderen in een Samen-spraek niet alleen tot de voorgaende, maer ook tot de volgende getallen zend, gelijk aldaer dikmaels gedaen word. De *Wijzer* zeit al aen zijnen *Zoeker* in de vijfde, wat hy hem beneden in de twaelfde Byeenkoomste zal leeren. Dat is juist de stijl van Samen-spraken.

Somtijds speelt de Leerling den schranderen en geleerden, somtijds wederom den onnoozelen. By wijlen yvert hy zoo kragtig dat

hy door zijnen Meester moet ingetoomd worden: dan wederom moet hy zelf den yver van den Meester stutten. En dat al op eenen tijd, en in de zelve zaeken. Dan dit zijn dingen van klein belang. Laet ons nu gaen zien wat, voor zoo veel ons aengaet, de voornaemste inhoud van zijn Boek is.

Hy arbeid voor eerst langen tijd met ons gevoelen zijnen Leerling voor te stellen. Waer omtrent ik hem niet zonderlings te zeggen heb, dan dat wel wenschte dat hy mijne Stelling, die ik te Leuven in 't Jaer LXXXV. onder 't beleid van den Eerwaerdigen *Pater Farvacques* van d'order der *Augustijnen* in d'openbare Schoole beweird heb, gansch en geheel, en zonder enig deel daer van af te snijden, vertaeld hadde. De stelling of spreuke luid aldus: *Wie is'er dog onder de Katholijken die niet en belijdt, DAT KRISTUS VOOR ALLE GESTORVEN IS, dat'er niemand dan door Zyne dood verlost is, die de bloedpers alleen getreden heeft? Hy, zeg ik, en niemand anders. heeft voor alle Gelovigen en Gedoopten de dood geleden: maer WEL VOORNAMELYK heeft hy zijn gebed en bloed gestort om zijne Schapen, die de Vader met een eeuwige liefde bemind, uitverkozen, en tot het leven voorschikt heeft, eeuwig*
zalig

zalig te maken: welk gebed en bloed indien men geloofd dat de Zoone Gods insgelijks voor de verworpenen, 't gene verre van daer is, zoude opgedragen hebben, zoo moest hy dan van zijne begeerte verfteken Zyn. Ik klaeg alleenlijk da. hy de woorden, wel voornamelijk, *multo maxime*, die den zin van mijne spruk verklaren, tot driemaal toe in zijne vertalinge heeft nagelaten.

De middelen met welke hy onze leere tragt te bestrijden, zijn voornamelijk vier in 't getal. I. Hy vergelijkt dezelve met de leere van *Jansenius*. II. Hy brengt eenige spreuken uit d'oudheid voor zijne gevoelens by. III. Maekt eenige redenkavelingen. IV. Poogt de spreuken van den *H. Augustinus*, en andere Oudvaders die hem openlijk verwijzen, door een nieuw opgezocht onderscheid van een *krachtig* en *onkrachtig* gebed, *krachtige* en *onkrachtige* toevoeging van de Dood des Zaligmakers, enz. naer zijnen zin te duiden, en alzoo t'ontvlugten. Wy moeten dan nu van elks in 't bijzonder iet gaen zeggen: en hem eindelijk met zijne Zoekers op den regten weg, dat is, tot de Boeken van *S. Augustijn*, *Prosper*, en andere Voorstanders der Genade Gods, geleiden.

Tweede HOOFDPUNT.

* *Eerste middel van den Wegwijzer. Zynde de vergelyking van onze leere met die van Iansenius, word afgewezen, en de Schimme der Iansenistery verydeld.*

TIs wonder dat deze *Wegwijzer* en zijne Makkers zoo stijfzinnig by hunne aengenomen vooroordeelen blijven, dat ze met geen reden daer van zijn af te brengen. Honderd mael heeft men die Schimme van *Jansenius*, *Jansenisten*, en diergelijke namen verjaegd en in wind doen verdwijnen: en nogtans zy koomen al gedurig weer van nieuws af met hunne slegte kraem aengelopen. Dog wat zouden ze doen: zy hebben niet veel anders by te zetten: en 't helpt altijd zoo veel als 't mag. Immers by 't gemeine volk, dat dikmaels meer door een vreemden naem, als hy op een droevigen en gezaglijken toon word uitgesproken, dan door goede en bondige redenen te bewegen is, doet dit altijd eenige uitwerkinge: en zoo bereiken zy hun einde. Daerna, als dit middel afgesleten zal zijn, wederom wat anders.

Maer mijn lieve *Wegwijzer*, wat wilt gy dog
zeg-

zeggen, als gy de Godgeleerden, die gy voor
 uwe tegenparty genomen hebt, *Aenhangers*
 van *Jansenius* geliest te noemen? Is 't om
 dat zy eenige agtbaerheid voor zjnen persoon
 hebben, en met lof van hem spreken? Is
 't dan niet Kristelijker en veiliger, een goed
 gevoelen te hebben van een Bisschop die in de
 vrede der Katholijke Kerke geruft is, dan
 hem met valsche betigtingen t'onteerren: te
 meer alzo d'exempelen ons leeren hoe be-
 zwaerlijk het is voor die zonde van ongereg-
 tigheid opregte voldoening aen God en aen
 de menschen te geven? Is *Jansenius* niet een
 geleerd en godvrugtig man geweest? Heeft
 hy niet met lof het ampt van Leeraer in een
 Katholijke Schoole, en de Bisschoplijke waer-
 digheid in de Katholijke Kerke bekleed? Wa-
 ren 't niet d'Eerwaardige *Paters Jesuiten*, die
 hem met een Lofdigt vereerden, als hy t'Ipe-
 ren wierd ingehaald? Daer betuigen zy im-
 mers, Dat hy aen die stad van den hemel tot
 Bisschop gegeven, dat zijne naem lieffelijk en
 aengenaem was, dat hy de herten Zoetelyk roof-
 de, dat hy als een nieuwe Zon verscheen. Daer
 is hy als een roos tusschen de doornen, en een
 licht in de duisternisse; een man van onberispe-
 lijk leven, en van 't aloud geloof. Daer ver-
 heft men hem als een grooten Heiligen. Daer
 is

is hy Zoo schrandter als Scotus, ja een tweede Thomas van Aquinen. Daer moet Nestor en Iustinus, daer moeten Griekſche en Latijnſche Schrijvers voor hem zwigten. Daer is hy een ſpiegel der goede zeden. Daer maekt men eindelijk geen einde van Iansenius met alle bedenkelijke loſſpreuken t'overrompelen. Waerom zal't nu dan niet geoorlofd zijn hem eens in 't voorbygaen ('T gene gy qualijk ſchijnt te nemen) een voortreffelijken Biffchop te noemen?

Hy is immers in d'eenigheid en in de vrede der Katholijke Kerke overleden, gelijk hy'er altijd volftandelijk in geleeft had. En gy weet wel hoe hy voor zijn aſterven zijne Schriften aen het oordeel van den Apoftoliſchen Stoel en van de Roomsche Kerke uitdrukkelijk onderworpen heeft. Of indien gy 't niet en weet, zoo leer het nu uit zijn eigen woorden. *Al wat ik*, zegt hy in 't Beſluit van zijn laetſte Boek, *van zoo veel verſcheiden en gewigtige zaken, niet naer mijnen zin, maer naer den zin van den H. Leeraer Auguſtinus heb geleerd of geſchreven, onderwerp ik aen het oordeel en vonnis van den Apoftoliſchen Stoel, en van de Roomsche Kerke die mijne moeder is. Zoo dat ik van nu af houde, herroepe en verwerpe, 't gene zy oordeelt dat moet gehouden, herroepen of verworpen worden.*

dat

Want gelijk ik van jongs af in den Godsdienst van die Kerk en van dien Stoel onderwezen ben, en des zelfs geloof met het melk van mijns moeders borsten heb ingezogen, daer in opgewassen, groot geworden, en verouderd ben, nog oit, dat ik weet, met begeerte, werken of woorden het minste stroobreed daer van ben afgeweken; Zoo is ook mijn vast voornemen voordaen altijd tot den laetsten adem toe door Gods genade in de zelve te leven en te sterven, en alzo voor Gods oordeel te verschijnen. Moet dit degenen die den geest van dezen man, zoo veel in hen is, nog bestaen t'ontrusten, niet met schaemte dekken, indien zy dog eenige schaemte in hun voorhoofd dragen?

Maer gy zult mogelijk zeggen: 'T is niet om dat gy den persoon, maer om dat gy de leere van *Iansenius* aenhangt, dat wy u *Aenhangers van Iansenius* noemen. Ontvang dan uw antwoord nog eens in weinig woorden. Indien gy door de leere van *Iansenius* de *V. gedoemde Stellingen* verstaet, wy verklaren nog, gelijk wy altijd gedaen hebben, dat wy ze verwerpen: en dat wy daer omtrent niet anders leeren of houden, dan de Genadige Verkiezing en de Daedwerkende Genade, die in de Schoolen van de heilige *Augustinus* en *Thomas van Aquinen* door de geheele Katholieke

Kerk eenpaerlijk , of gy wilt of niet , geleerd en gehouden worden. Indien deze ongeweinsde , openbare en zoo dikmaels herhaelde verklaring van ons geloof en gevoelen niet genoeg is ; en dat men Godgeleerden , Priefters en Bisschoppen met een leere , die zy plegtelyk afzweeren en verwerpen , nog egter mag belasten , zoo weet ik niet wiens geloof en goede naem tegen de dertele betigtingen der losse tongen voordaen kan veilig wezen.

Dan wy verstaen uwe meining wel. Wy zyn , zegt gy , niet te vrede , dat de gemelde Godgeleerden de V. Stellingen enkelijk verwerpen ; maer wy begeeren ook dat zy die verwerpen zullen in den zin van *Jansenius* , en als zijnde uit het Boek van dien Bisschop en Leeraer getrokken : en dat ze dan vervolgens zullen aanwyzen hoe hunne leere van de zyne onderscheiden is. Hier hebt gy juist de zaak getroffen. Hier maekt gy u zelve wijs dat u de verwinning toekomt. Hier is al uwe kragt en betrouwen in gelegen. Hier doet gy eindelijk niet dan triomferen. Dog helaes ! gy verwekt de barmhertigen tot meedoogen , want nergens zyt gy zwakker , nergens ellendiger dan in deze ydele uitvlugt , tot dewelke u de rampspoedige

dige uitflag van d'ongelukkige zake by u opgenomen, als tot een laetste affnydinge, waer in gy u hoewel magteloos nog zoekt te verweiren, al deinzende gedreven heeft.

Gy weet wel dat de gemelde Godgeleerden de twifthandelingen omtrent den *Zin* van *Iansenius*, zoo veel in hen is, zoeken te myden. En indien gy eenigzins in deze dingen bedreven zyt, zoo behoort gy ook wel te weten dat deze vermydheid niet en spruit uit zwakheid, uit mistrouwen, of uit gebrek van reden: maer dat het is de gematigdheid, de zeegbaerheid, d'eerbiedigheid tot het gene van d'Overigheid voordkoomt, en de liefde tot de rust en vrede der Kerke, die hen hier wederhoud, en meenigmael doet zwijgen, daer zy met hunnen grooten roem, en tot schaemte van hunne beknibbelaers zouden kunnen spreken.

Deze stilzwygendheid en gematigde liefde moest gy navolgen, die moest u leeren ook van uwen kant gematigd te zijn, den zin van *Iansenius* ongeroed te laten, en daer van te zwijgen. Zoo zoud gy wyfelijk en voorzigtig doen, 't voordeel van uwe eigen zaek betragten, en veel onnutte twiftpunten, die maer strekken om de rust der Kerke te stooren, uit den weg nemen. Edog 't is die

stilzwijgendheid der Godgeleerden, die u tot een voorbeeld van wijsheid en gematigdheid moest dienen, 't is, zeg ik, deze stilzwijgendheid die u stout en verwaend maekt. Dewijl gy dan niet gezind zyt van uwe wegen af tewijken, en niet ophoud onsgestadig met den zin van *Jansenius* te tergen, en deshalven ons verplicht, om u den mond te sluiten, en d'eenvoudige Katholyken r'onderrigten, een woord tot verklaringe van deze zaak te spreken: dewijl gy ons, zeg ik, niet toelact te zwygen, wy spreken dan in den naem des Heere. Die dit Geschrift zullen lezen, mogen oordeelen of 't u niet nutter was geweest ons in onze stilzwijgendheid gerust te laten, dan tot dit spreken te verplichten.

Dit is dan 't gene gy van ons vereischt: Wy willen, zegt gy, dat gy niet alleen de V. Stellingen zult veroordeelen, maer dat gy ook herkennen zult dat die uit het Boek van *Jansenius* getrokken zijn, en dat gy ze in den zin der leere die hy aldaer beweerd heeft, zult verwerpen en verdoemen: en zonder dat zullen wy niet ophouden te zeggen dat gy *Aenhangers van Jansenius* zyt, dat gy de Verklaringen der Pausen tegenspreekt, en dat gy den voet geeft om een verdoemde, godlooze en kettersche leere te kunnen beschermen.

Maer

Maer wat een verwaendheid, Mannen broeders! Wat durft gy u al niet aenmatigen! Wie heeft u dog last of magt gegeven om ons zoodanige Belijdenisse af te vorderen? Nog Kerk, nog Paus, nog Bisschop, nog eenige wettige Overheid eischt van ons, het gene waer toe gy luiden, die immers ten minste geen gebied nog gezag over ons hebt, ons wilt dringen, en dat wel zoo heftig dat gy ons anders van *verdoemde, godlooze en kettersche* leere zoekt verdagt te maken. Wie heeft nog oit van dusdanige laetdunkendheid hooren spreken?

Zie hier dan in 't kort wat van de zaak is. De Paus *Innocentius X.* heeft zekere vijf Leerpunten als dwalingen of ketteryen veroordeeld. Zijn nazaet *Alexander VII.* verklaert boven dien dat die Leerpunten uit het Boek van *Iansenius* getrokken, en in den zin van dien Schrijver gedoemd waren. Dit zijn immers twee verscheide zaken. 'T is geheel wat anders, te zeggen: De V. Stellingen zyn dwalingen of ketteryen; en wat anders, te zeggen: De V. Stellingen zyn in 't Boek van *Iansenius* te vinden. 'T eerste kan wel waer zyn, zonder dat daerom ook het laetste waer is. Het een volgt niet noodzakelijk uit het ander. Imand kan wel overtuigd zyn en geloven

loven dat de V. Stellingen verdoemlijk zijn, zonder dat hy nogtans geloof of overtuigd is dat dezelve by *Jansenius* gevonden worden of door hem geleerd zijn, waer over wy niet en willen twisten. De geheele Kerk verwerpt de V. Stellingen: maer de geheele Kerk geloofst daerom niet dat het de Stellingen van dien Bisschop zijn. De geheele Kerk houd het eerste voor een zaak die 't geloof betreft: maer de geheele Kerk ziet het laetste aen als een zaak die 't geloof gansch en geheel niet en kan raken. Wat een Schrijver in zijne boeken geschreven en geleerd, en wat zin hy aen zyne spreuken gegeven heeft, kan door een neerstig onderzoek uit die boeken of uit zijne verklaringen gehaald worden: maer 't kan geen voorwerp van ons geloof zijn. De rust van de Kerk vereischt somwylen dat men de twistredenen omtrent zoodanige geschillen, als dewelke voor de Gelovigen gemeinlijk van klein belang zijn, stake en daer van zwijge: gelijk wy tot nog toe gedaen hebben, en ook nog altijd zullen tragten te doen, enkelijk uit liefde tot d'eenigheid en vrede. Wy wenschen slegs dat de *Wegwijzer* met zijn volk dit voorbeeld van vreedzaamigheid konden navolgen. Edog niemand word in zyn gemoed verpligt iets van die dingen te geloven.

loven dan voor zoo veel hy'er door klare bewyzen van overtuigd is. 'T gezag buigt ons verstand ten dienste des geloofs in al het gene God ons in de H. Schriftuer en d'Overleveringe veropenbaerd heeft: maer niet in zaken van dewelke nog 't geschreven nog 't onge-schreven Woord Gods eenig gewag maekt. Wat de Bisschop *Iansenius* in de zeventiende eeuw geleerd en geschreven heeft, 't is zeker dat men daer van in geen Schriftuer of overleveringen, die beide van d'Apostelen moeten afkomen, iet zal vinden. Men kan dan wel bevelen, en met reden, over deze zake niet te twisten: maer wat belangt het inwendig gevoelen, elk word hier in zyne vryheid gelaten.

Zoo heeft men altyd zonder eenige tegenspraek in de Katholijke Kerke geloofd en geleerd, tot dat'er onlangs eenige Jesuiten van Parijs deze ongehoorde nieuwigheid wilden komen invoeren: Dat men om goed Katholijk te zyn niet alleen de dwalingen en ketteryen, die tegen 't geloof strijdig zyn, moet doemen: maer dat men ook geloven moet dat dezelve van dezen of dien Schrijver geleerd zyn, wanneer zulks, gelijk in de zack van *Iansenius*, verklaerd is. By gevolg dat men hier niet en voldoet met de V. Leerstukken

te verwerpen, maer boven dien ook verplicht is te geloven dat *Jansenius* die geleerd heeft, dat ze in zijn Boek staen, en dat ze in zynen zin gedoemd zijn. En deze belydenis agten die Vaders gansch noodig om voor goed Katholijk te kunnen doorgaen.

Maer 't is een nieuwe en ongehoorde dwaling die nergens op gegrond is dan op de laffe inbeeldingen der genen die ze voordbrengen: dwaling die zelf de Kardinael en Jesuit *Bellarmin* bestreden en verworpen heeft: dwaling van dewelke men in de Kerke den tyd van meer dan sestiën eeuwen lang noit heeft hooren reppen. (Zijn dat dan geen *Godgeleerden van den nieuwen snuf?*) Nu 't is enkelijk op deze doolinge dat de *Wegwijzer* en zijne *Makers* moeten steunen, als zy sommige *Godgeleerden voor Jansenisten, Aenhangers van Jansenius, en halsterrigen* uitkryten: dewyl de dwalingen in haer zelve by alle *Godgeleerden eenstemmelijk verworpen worden.*

Wat ons belangt, wy doemen niet alleen de V. bewuste Leerpunten, maer wy dragen ook eerbiedigheid aen de Verklaringe van den Paus *Alexander VII.* die dezelve aen *Jansenius* toeschrijft. Wy beloven met eede, zoo meenigmael wy in de Hooge Schoole van Leuven tot eenigen trap van waardigheid in de *Godgeleerd-*

geleerdheid worden aengenomen, dat wy de vyf dwalingen verdoemen, en altijd eerbiedigheid aen de Pausselijke Uitsprake zullen bewyzen, zonder dezelve oit oneerbiedelijk tegen te spreken: en dat om de rust de vrede en d'eenigheit in de Kerke, zoo veel in ons is, te bewaren.

Dit beloven wy, en wy betragten 't ook. Hier mede zyn onze Leeraers, de Bisschoppen en de Paus te vrede. Zy eischen hier van ons niet anders: wat regt, wat gezag, of wat magt hebben dan de *Wegwyzers* om ons niet meerder af te vergen? Wie heeft hen dog aengesteld om de Godgeleerden, die ten minste in de Kerk van zoo groot aanzien als zy zyn, een nieuwe belydenisse des geloofs af te voorderen, die hen dog van geen wettige Overheid word afgevorderd? Zijn zy mooglijk meer dan de Leeraers, dan de Bisschoppen en Pausen, die zulks van niemand eischen, en die met onze gehoorzaamheit volkomenlijk voldaan zyn? Wy twisten niet over de leere, over 't Boek of over den zin van *Iansenius*. Wy myden zorgvuldelyk die onnutte geschillen, en wenschen maer in een eerbiedige stilzwygendheit omtrent die zaken te mogen blijven. Ja ik verklaer in alle opregtigheit dat het tegen mijn hert en zin is dat ik ook deze dingen

dingen hier gedwongen ben te ſchrijven , en dat ik duizendmael liever daer van wilde zwygen , 't en ware de *Wegwijzer* en zyne *Makkers* ons daer toe perſten. Want indien wy na al dat tergen en knibbelen over den zin van *Jansenius* niet met al en antwoorden : indien wy hen zonder ophouden laten roepen en tieren dat wy onze leere van die van *Iansenius* niet en kunnen onderscheiden , zonder d'ydeldheid van deze haarklovery eens in 't kort aen te wyzen , wat zouden de menſchen anders kunnen denken dan dat wy hier geheel verlegen ſtonden , en niet en hadden om tot onze verdediging in te brengen. 'T is dan hoognoodig dat men eindelijk deze Schimme van den zin van *Iansenius* eens doe verdwynen.

Ik zeg dan nog eens , en hier dient wel op gelet te worden : Wy verwerpen de V. Stellingen gelijk de geheele Katholyke Kerk die verwerpt. Wy willen over den zin van *Iansenius* niet twiſten , en dat om onze eerbiedigheid aen de Verklaringe van den Paus Alexander VII. te bewyzen. Wy geloven , houden of leeren omtrent deze ſtoffe niet anders dan de Genadige Verkiezing en de Daedwerkende Genade van *Augustinus* , van *Thomas van Aquinen* , en van alle d'aenzienlijkſte

Katho-

Katholijke Schoolen en Kloosterlyke Ordens van de Kerke. Daer mede zyn onze Oversten, onze Leeraers, onze Bisschoppen, de Pausen en de Kerk volkomenlyk vernoegd. Zy houden ons voor goede Katholyken, zy weigeren ons hunne gemeenschap niet, wy zyn met hen wel vereenigd. d'Eerwaerdige Vaders, de Wyzers en de Zoekers moeten daer, of zy willen of niet, ook mede vernoegd zyn. Wy kennen in hen geen gezag over de Godgeleerden van de Kerke. Of ten minste dat ze hunne Commiffiebrieven toonen, op dat wy mogen zien wie hen last gegeven heeft om ons als nieuwe Bevelhebbers tot iets meerders te dwingen.

Houd dan uwe rust, mijn lieve *Wegwyzer*, en val ons niet meer lastig met den *Zin van Iansenius*. Dit bid ik u niet als een gunst, maer ik raed het u als een vriend. Wagt u wel van deze dingen verder op te halen, want zy kunnen niet gerocrd worden dan tot uwe schaemte en vernederinge. 'T is wonder dat d'ervarendheid u nog niet wyzer maekt. Weet gy niet wat al onrust en verwarring dit geschil in Vrankrijk en elders verwekt heeft, en hoedanige treurspelen daer uit ontsaen zijn? Weet gy niet hoe quaelyk dit werk voor uwe Makers uitgevallen is? Weet gy niet met hoe groote moeite en ar-

beid de vrede eindelijk getroffen is? Indien gy deze dingen niet en weet, wat een vermetendheid dat gy u durft aenmatigen hier van te schrijven!

Maer indien zy u bekend zijn, hoe laet gy u dan aldus door den twistflust vervoeren, dat gy deze gestilde onlusten hier te lande wederom wilt opwekken, en d'oude wonden gaet openkrabben? Is 't niet genoeg dat onze lydende en strijdende Kerk onder het Kruis moet zugten, en d'aenstooten van de genen die buiten zyn heeft af te weiren: 't en zy gy ook van binnen de gemoederen der Gelovigen met uwe onnutte twisten en geschillen van den zin van *Iansenius* kooft ontroeren?

Wy weten zekerlyk dat het tegen den zin en de meininge der Pausen is dat uw volk over die zaek gedurig twist en krakeel verwekt. Hunne Heiligheden begeeren dat men daer van zwygen zal. Dit zoeken wy te doen: en gy zoud wel doen met ons voorbeeld na te volgen. Maer ten tegendeel gy houd niet op van de Godgeleerden te tergen en te quellen, en wilt hen gestadig dwingen om over die onnutte zaek met u te twistredenen, om alzo het ware geschil der leere te verwarren of 't ontvlugten. Hoe lang hebt gy ons
niet

niet lastig gevallen, hoe dikmaels niet geplægd, eer wy een woord hier van tot onze verantwoordinge gesproken hebben? En nog wenschen wy te zwygen. Wie heeft dan meer eerbiedigheid voor het Pausselyk gezag en bevelen, gy die tegen 't behagen van den Paus deze geringe geschillen van *Iansenius* zin en schriften ophaelt, en ons dwingt daer over met u te twisten; of wy die volgens zyn goedvinden die twistigheden, welke maer onrust en onstigtige baren, met alle omzigtigheid poogen te myden? Zeker de genen die eenig gebied over u hebben, en 't gezag van den Roomschen Stoel betragten, zouden mijns oordeels zeer wijfelijk en wel doen, dat zy u en uwe Gezellen hier tot stilzwygendheid konden verplichten. Men weet wel dat'er veele zijn die op de Pausen, als zy zig inbeelden dat ze hen ergens in begunstigen, en voor hunne belangen zijn, gewend zijn hoog te roemen: maer 't zijn juist de grootste liefhebbers van de Pausen niet, die hunne namen 't meest in den mond hebben. Zeg ons eens, Meester *Wegwijzer*, hoe kooft dat men uwe Eerwaardige Makers zoo dikmaels van de Bulle van *Innocentius X.* en *Alexander VII.* door dewelke de V. Leerstukken veroordeeld worden, hoort spreken; en dat zy ooit gewag

wag maken van de Bulle van den tegenwoordigen Paus *Innocentius XI.* (Lang moet hy leven) waer in hy op het verzoek der Godgeleerden van Leuven de L. XV. doelingen van uwe ruime Kasuïsten gedoemd heeft? Wy zullen uw antwoord hier op met verlangen tegemoed zien.

Ondertuffchen raed ik u wederom met alle vriendschap en opregtigheid; Onderzoekt vreedzaamelijk met ons wat van den grond van de zack is (Waer in die bestaet zal ik u haest gaen aenwijzen) maer twist niet meer over den *Zin van Iansenius.* Laet die schimme slegs glippen: want zy dient dog nergens toe dan om de zwakke hersenen t'ontroeren en vervaerd te maken. Wat zoekt gy te vergeefs onze leere, die de leere van den *H. Augustinus* is, met hatelijke vergelijkingen verdagt te maken, en meint dan al wat wonders uitgeregt te hebben? Die wijs is weet immers wel beter.

Ik zeg dan nog al eens, mijn lieve *Wegwijzer*, laet u raden, en zwijg voordaen van *Iansenius.* Wilt gy twisten, twist over dingen die ietwat inhobben: want een schimme heeft dog niet met al in. Gy hebt met luiden te doen die vreedzaamig zijn, die de rust, de vrede, d'eenigheid van de Kerk beminnen,
die

die u ook liefhebben en uw eigen belang zoeken: maer met luiden die zig ook hunne ftren- gen niet ligtelijk zullen laten ontglippen; en die u anders mogelijk wel zullen doen gevoe- len, dat 'er in de wereld niet kragtiger is, dan imand die de waerheid kent en bemint, die de waerheid beweert en haer alleen beoogt, en wien God den wil en de middelen ver- gundheeft om de waerheid aen den dag te brengen.

En dat zal nu, zoo veel de tegenwoordi- ge zaek belangt, genoeg zijn van de leere, den zin, en het Boek van *Iansenius*. God gawe dat wy voordaen noit meer verplicht wier- den daer van te schrijven of te spreken. Ik meinde 'er hier ook zoo veel niet van te zeg- gen. Dan 't een woord brengt het ander in. En 't en ware ik nog mijne penne stutte, de stoffe is zoo vrugtbaer, daer zoude schier geen einde van komen. 'T zal dan best zijn maer plotselijk en kort af te breken.

D 2

Derde H O O F D P U N T.

De getuigenissen die de Wegwyzer uit d' Oudvaders bybrengt, worden in't kort beantwoord, en onwedersprekelyk bewezen dat men zig in de leerstukken der Genade aen't oordeel van S. Augustyn moet houden. Storrigheid van den Wegwyzer in't vertalen der H. Schrifture.

WY koomen nu tot de spreuken der Heilige Oudvaders die de *Wegwyzer* in zijn Boek wederom heeft uitgeschreven. Edog men moest wel groot behagen hebben in zijnen tijd en arbeid onnuttelijk te verquisten, indien men die spreuken, die nu zoo dikmaels beantwoord zijn, al wederom op nieuw stuk voor stuk wilde gaen wederleggen, dat is, wilde aenwijzen dat ze de zaak van den *Wyzer* of den *Zoeker* niet en mogen helpen. Men zoude de bescheidenheid der Lezers ook ongelijk aendoen, zoo men zig inbeelde dat ze zulks nog van ons vereischten of verwagten. 'T zal dan veel nutter zijn eenige korte bemerkingen over 't bybrengen der Oudvaders in deze stoffe hier op te stellen. Dit zal de zake, zoo ik mein, een groot ligt geven.

I. BEMERKING. De spreuken der Heilige Vaders.

Vaders die de *Wegwijzer* bybrengt, zijn doorgaens niet anders dan eenige algemeene en onbepaalde spreuken, als by voorbeeld: Dat alle menschen kunnen zalig worden: Dat het hunne eigen schuld is, indien ze verloren gaen: Dat ze hunne zaligheid door eigen Vrijewil versmaden: Dat ze door de zonden de Dood van *Iesus Kristus* verijdelen. Dat *Iesus* gestorven is voor de zaligheid van alle die in hem geloven, namelijk die in 't geloof volharden, volgens 't gene de Zaligmaker zelf gezeid heeft: *Die ten einde toe volhard, zal zalig zijn.* Deze dan en diergelijke algemeene spreuken worden van niemand gelochend, nog besluiten ook niets tegen onze leere. Niemand gaet verloren zonder zijne schuld: alle menschen kunnen zalig worden, indien zy willen. Maer niemand heeft den wil dan de genen in dewelke die door een Daedwerkende Genade word uitgewerkt van hem van wien d'Apostel zegt: *'T is God die 't willen en 't volbrengen in u uitwerkt naer zijn welbehagen.* De zwaarigheid is alleen of de Genade ter zaligheid noodig aen alle menschen gegeven word, waer van hierna wat breeder.

II. BEMERKING. De Heilige Vaders spreken somtijds van een algemeene Wil van God ten opzigt van de zaligheid der menschen,

en van een algemeene Genade die uit kragt van dien wil aen alle menschen gegeven word. Maer 't is een Genade welke alleen in eenige uitwendige weldaden bestaet, als in 't vergunnen van *regen en vrugtbare tijden*, en diergelijke uiterlijke gunsten, die God ook gaf aen de *volkeren* welke hy, gelijk Paulus in de Werken der Apostelen. XIV. Hoofdst. getuigt, *hunne wegen liet wandelen*. Dog behalven deze gunsten is'er nog een andere inwendige Genade ter zaligheid noodig, en die is niet gemein aen alle menschen, maer eigen aen de genen wien ze God gelieft te geven. Dit word zonderling wel en wijdloopig verhandeld in de *Boeken van den Roep der Heidenen*, waer van ook in 't vervolg breeder.

III. BEMERKING. De getuigenissen van den *Wegwijzer* zijn 't meerendeel getrokken uit eenige Zedenleeringen of Verhandelingen van die Heilige Oudvaders, welke deze stoffe niet met opzet in geheele boeken verhandeld, maer alleenlijk hier of daer in 't voorbygaen met een woord aengerackt hebben. Welker spreuken derhalven niet mogen misbruikt worden om de klare getuigenissen van den H. *Augustinus*, gelijk de *Wegwijzer* doet, te verduistren; maer moeten in tegendeel naer

naer de leere van dien grooten Leeraer ge-
 duid of gerigt worden. *Augustinus* moet hier
 voor de geheele rey der Oudvaderen de voor-
 rang hebben. Om dit beter te vatten zal
 het noodig zijn de navolgende regels in agt
 te nemen.

I. REGEL. Wanneer d'Oudvaders omtrent
 eenig leerstuk in de manier van spreken wat
 schijnen te verschillen, zoo moet men voor-
 namelijk volgen de genen die met opzet ge-
 heele Werken van dat leerstuk geschreven
 hebben: en d'andere die'er maer als in 't voor-
 bygaen, terwijl ze wat anders deden, van
 gesproken hebben, naer den zin van d'eerste
 verstaen en duiden. Deze regel steunt, ge-
 lijk ook de twee navolgende, op het ligt van de
 reden.

II. REGEL. d'Oudvaders die van God zon-
 derling aen de Kerk gegeven zijn om een ze-
 kere kettery te bestrijden, en de leere van
 de Kerk tegen dezelve te verdedigen, moe-
 ten voornamelijk en vooral in die leere ge-
 volgd worden.

III. REGEL. Wy moeten in de bezondere
 leerstukken vooral die Oudvaders volgen,
 welker leere in die stukken door een algemeens
 toestemminge van de Katholijke Kerke goed-
 gekeurd en aengenomen is.

Ik denk niet dat deze Regelen, die door haer eigen ligt zeer klaer en onbetwistelijk zyn, eenig bewijs van noode zullen hebben. 'T besluit dat ik nu uit dezelve wil trekken, is dat wy, daer latende 't oneindig twisten over eenige hier en daer opgeraepte spreuken van sommige Heilige Vaders, die niet of weinig ter zake dienen, niet beter of nutter hier kunnen doen dan dat wy tot den H. *Augustinus* gaen, en de genen die wy zoeken 't onderrigten, regt tot zijne boeken zenden, om daer zijne leere eenvoudelijk aen te hooren, en zig dan aen zijn oordeel te gedragen.

Want de Grieksche Vaders en die voor den tijd van S. Augustijn geschreven hebben, spreken wel hier of daer in hunne vermaningen tot het volk en elders van de Genade Gods en d'aenklevende stoffen: maer zy hebben 'er zoo geen geheele boeken of Verhandelingen met opzet van geschreven, gelijk S. Augustijn gedaen heeft, 'T is de Pelagiaensche kettery die d'eerste gelegendheid gaf om deze zaken naukeuriger 't onderzoeken, breeder uit te halen, en duidelijker voor te stellen. Deze kettery quam eerst op ten tijde van *Augustinus*, en was meest bekend in de Latijnsche Kerke, vooral in Atriken. Zoo dat de gemelde Grieksche en oude Leeraers weinig gele-

gelegendheid hadden om die dingen wijdlooppig te verhandelen, en hun geloof des aengaende breeder te verklaren: 't welk ook niet noodig was zoo lang de Gelovigen by 't aloud geloof bleven volharden, en door geen oprijzende doolingen daer in ontruft wierden. Alwaer geen ziekte is, daer is ook geen geneesmiddel van noode.

Maer S. Augustijn was Bisschop in Afriken, dat is, in 't land daer de Pelagiaensche strijd op 't alderheestste was. Hy was dagelijks met hen handgemein, en voerde een gedurigen oorlog met den Bisschop Juliaen en d'andere Hoofden van die Samenrottinge. Hy wierd van zijne Medebisschoppen en van alle de wereld aengezien als 't ligt zijner eeuwe, en als dewelke door Gods bestieringe aen de Katholijke Kerke gegeven was om hare leere aengaende de Genade Gods tegen de Pelagiaensche dwalingen te handhaven en te beschermen. Dit heeft hy gedaen niet in 't voorbygaen, niet terloops of met weinige woorden; maer door verscheide geheele Verhandelingen, en gelijk zijn vermaerde Leerling Prosper zeit, met geheele stroomen van boeken. Laet ons Prosper zelf eens hooren spreken in zyn *Gedigt* tegen de Halspelagianen aen 't III. Hoofdstuk, alwaer hy *Augustinus* noemt,

Een.

Een man naer Gods behagen,
 Bestraeld van 't eeuwig licht, een Fakkel zij-
 ner dagen;

De heilzon zynereeuw, begaefd in overvloed
 Met giften van Gena.

En een weinig verder:

Hy blonk voor d'andren uit door schrande-
 heid in 't schrijven,

Door kloekheid en vernuft in 't wolfs gebroed
 te drijven

Vit Christus Heilge Stal. Voor Augustijn elk
 zwigt,

En sterooft op zyn' leer die 't Christendom
 verligt.

En eindelijk om 't niet al te lang te maken:
 De tong van dezen Man, hier noit genoeg te
 pryzen,

Is 't werktuig waer door God den vyand heeft
 belet,

En zorgde dat geen schaep der kudde wierd
 besmet;

Waer door zyn valsch geroep en schoonver-
 draide klagten,

Die 't zwak gemoed des volks en waggende ge-
 dagten

Ontroerden, zyn gestut. Vit Augustinus mond
 Een zee van boekken vloed, en stroomt door
 's werelds rond:

Waer

Waer uit het nedrig volk zig laeft, en's waer-
heids beeken

In d'akker van zijn Ziel als morgendauw doet
leeken.

En deze strijd van *Augustinus* tegen de Pelagianen is voor hem zoo heerlijk en treffelijk uitgevallen, dat de Roomsche Pausen alle zijne Schriften goedgekeurd, en meermaels verklaerd hebben dat de leere van *Augustinus* de leere van de Roomsche en Katholijke Kerk is. Dat *Clemens VIII.* na den H. *Prosper* verklaerd heeft, dat de Kerk van *Kristus* na een twintigjarigen strijd, die zy tegen de Pelagianen voor Gods Genade gevoerd had, eindelyk onder 't belyd van *Augustinus* de verwinninge bevogten heeft. Dat de Kardinalen *Baronius*, *Bellarmin* en *Du Perron* betuigen, dat *Augustinus* na de d' Apostelen de grootste Leeraer der Verkiezinge en Genade Gods is: dat hy hier als de tolk, de mond en de tong der oude Kerke moet geagt en aengenomen worden: dat Zijne leere niet meer 't gevoelen van een bezonder Leeraer of Bisschop, maer het geloof der Katholyke Kerke is: en dat zyn gezag en leering niet zonder openbare veragtinge van meenigte Pausen, die dezelve hebben goedgekeurd, en zenderlinge versmadinge van den heiligen Apostolischen Stoel kan tegen-

tegensproken worden. Die hier nog meer van begeert, leze de Voorreden onzer Vertalinge voor 't Boek *Van de Berisping en de Genade*, nevens andere boeken van S. Augustijn nog te vertalen of in 't ligt te geven.

Wie is'er nu onder alle de Kerkelijke Lee-
raers of Heilige Vaders te vinden, dien men
oit zoodanige lofspreuken en getuigenissen om-
trent deze zaak gegeven heeft, gelijk hier aen
S. Augustijn gegeven worden? Dit strekt eg-
ter niet tot verminderinge der hooge agtbaer-
heid van d'andere Oudvaders, die alle hun-
nen roem en lof moeten erlangen. Maer zy
zyn daerom niet alle even uitmuntend in alle
dingen. Elk heeft zyne besondere gaven van
God ontvangen: d'een heeft hier in, d'ander
in wat anders uitgesteken. Zoo heeft het God
om redenen, die hem bekend zijn, goedge-
vonden, dat hy, zeg ik, zijne gaven aen ver-
schieide Bedienaers van zijne Kerke verscheide-
lijk zoude uitdeilen, *tot volmakinge der heili-
gen, en tot stigtinge van't lighaem van Chri-
stus.* Zie hier van den Apostel Ephes. 4. en
nog breeder 1 Cor. 12.

S. Cypriaen heeft zonderling uitgeblonken
in de Kerkelijke tugt, en de wetten der boet-
pleginge te handhaven: zoo ook *Ambrosius.*
De H. *Chrysostomus* was uitmuntend in 't ver-
volgen

49
volgen en bestraffen der booze zeden : *Fer-*
ronimus in de wetenschap der H. Schrifture :
Gregorius, *Bernardus*, *Thomas*, en andere
Heilige Leeraers, elk in 't gene zy zonderling
van God ontvangen hadden.

De H. *Augustinus* was voortreffelijk in al-
les, en bezat schier alle de gaven der andere
Oudvaders te samen. Maer nogtans, gelijk
wy nu bewezen hebben, was hy vooral uitste-
kend in de Leere der Genade. Daer *blonk hy*
voor d'anderen uit, gelijk wy *Prosper* hebben
hooren spreken. Niet dat d'andere Vaders,
't zy Grieksche 't zy Latijnsche, 't zy die voor
of die na *Augustinus* tyden geleefd en geschre-
ven hebben, van ander geloof of gevoelen
dan hy omtrent den grond van deze zaak ge-
weest zijn : maer dat ze zoo grondig en duide-
lijk niet gesproken hebben van dit leerstuk,
't welk wy nu gedwongen worden, zeyt S. Au-
gustyn in 't Boek van de Voorschikkinge der
Heiligen aen 't 14. Hoofdstuk, naukeuriger en
wydlopiger dan voor dezen tegen de nieuwe dwa-
linge der Pelagianen te verdedigen: namelijk,
dat de Genade Gods niet naer onze verdiensten,
maer uit gunst gegeven word den genen dien zy
gegeven word, want het niet en hangt van den
genen die wilt of van den genen die loopt, maer
van God die barmhertigheid doet Rom, 9. en
dat het door een regtvaerdig oordeel is dat ze

E

niet

niet gegeven word den genen dien zy niet en word gegeven, want'er geen ongerechtigheid by God te vinden is.

Tot nog toe *Augustinus*, die ook, 't gene tot onze zake dient, ter zelve plaetse, van d'Oudvaders die voor hem geschreven hadden, aldus vervolgt: *Wat is het dog van noode dat wy gaen sruuffelen en onderzoeken de Schriften der genen die, eer deze kettery nog was opgestaen, niet gedrongen wierden dit zwaerwichtig en diepzinnig leerstuk te verhandelen, 't gene zy buiten twyfel gedaen zouden hebben, indien zy genoodzaekt geweest waren diergelijke Dwaelgeesten te beantwoorden?* En Zoo is 't geschied dat zy slegs in 't kort en als in 't voorbygaen in eenige plaetsen van hunne Schriften aengeruukt hebben wat zy van de Genade Gods gevoelden? 't Welk anders, gelyk hy zeyt, uit de Kerkelyke gebeden die zy gebruikten, genoegzaam bekend was. Onze *Wegwyzer* zal nu wel zien dat wy tot nog toe van 't gevoelen en de spreuken der Oudvaders niet met al door ligtvaerdigheid of onbedagtelyk in den wind gepract, maer alleen verhaeld hebben 't gene de H. *Augustinus* ons zelf al overlang daer van voorgeschreven en verklaerd heeft.

Maer nu genomen dat inand van d'oude Leemers in het een of 't ander punt omtrent de

de leere der Genade eeniger wyze van S. Augustyn verschilde, wie twijfelt of men zoude dan ook dien grooten Leeraer der Genade, die hier *de Mond ende de Tong* der Katholijke Kerke is, voor d'andere moeten volgen? Die de voorgemelde getuigenissen zyners hooge agtbaerheid maer een weinig gelieven in agt te nemen, kunnen dit geensins in twyfel trekken.

Want ik wil hier niet verbergen 't gene de H. *Lupus* Abt van Ferraren, een der vermaerdste Schrijvers, die in de negende eeuw tegen de doolingen van den Schotsman Jan *Erigena*, en tegen nog eenige anderen, voor de ware leere der Genade Gods geschreven hebben, ons in 't einde van zyn Boek genaemd, *Verzameling van 't gene de drie Leerpunten belangt, namelijk de Verkiezinge, Den Vryen Wil, en 't Bloed van Kristus, hoe het voor allen vergoten is*, heeft nagelaten. Hy spreekt dan van een plaets getrokken uit d'Uitleggingen van den H. Jan Guldmond over een spreuk van de Schriftuer Heb. 2. v. 9. in dezer voege: *'t Is wel waer dat Joannes Bisschop van Konstantinopelen, als by deze plaets van den Brief tot de Hebreen uitleit: Hoe JESUS DOOR GODS GENADE DE DOOD VOOR ALLE GE-*

SMAEKT HEEFT, Zeit: Niet alleen voor de gelovigen, maer voor de geheele wereld. En hy is wel voor alle gestorven: maer wat indien zy niet alle geloven? Christus heeft het gene hem belangt voltrokken.

MAER, zeit *Lupus*, **HY HEEFT DEZE UITLEGGING MET DE SCHRIFTURE NIET BEVESTIGD.**

Verum hanc intelligentiam divinis non roboravit eloquiis. Deze plaets nogtans van den *H. Chrysostomus* is een van de beste stukken onder 't wapentuig waer mede de *Wegwyzer* de leere van *S. Augustyn* poogt te bevegten.

Hy brengt ze by aen 't getal **CLVI.** alwaer hy nogtans de *Schriftuer* plaets zeer kreupel en ellendig vertaeld heeft, stellende: *Op dat de Genade Gods voor alle de dood Zoude smaken;* in plaets van te zeggen: *Op dat Jesus door de genade Gods voor alle de dood Zoude smaken.*

Waer uit men in 't voorbygaen kan bemerken hoe slorrig die nieuwe *Wegwyzers* met de *H. Schriftuer* en met de *Vaders* handelen, en hoe weinig zy agtnemen op het gene zy schryven: by gevolg hoe weinig men zig op de spreuken, die zy uit dezelve voordbrengen, mag verlaten. Dit quam my maer by geval te voore. Die zyn Boek naukeuriger wilde ziften, zoude misschien meer staeltjens van deze

deze florigheid kunnen vinden.

Maer om weder tot onze zaek te keren, de *Wegwyzer* moet den Abt *Lupus* het gene hy van de bovengemelde plaetse van *Chrisostomus* zeit, niet qualijk afnemen: nadien hy zelf sommige plaetsen van dien *H. Oudvader* niet en durft voorstellen dan met eenige uitlegging en bepalinge: by exempel, als *Chrisostomus* zeit, dat *Pharao* de hulpmiddelen van God niet het minste minder ontvangen had dan de genen die zalig geworden zijn; zoo verklaert ons de *Wegwyzer* dat zulks moet verstaen worden met deze bepalinge: *Voor zoo veel het noodig was ter zaligheid*, CCLXX. wel ziende dat de genen wien God de gaven van geloof, van bekeeringe, en van volhardinge vergund heeft, zekerlijk veel meer van zijne genade ontvangen hebben, dan *Pharao* en de genen die in hunne ongelovigheid verloren gaen.

Zoo dat dan deze en diergelyke spreuken van den *Wegwyzer* ons weinig dringen of bezwaren, en alle moeten geduid en gerigt worden naer de *onwikkbare leere* van den *H. Augustinus*, dien wy hier, gelijk de *Paus Clemens VIII.* zeit, en door dit geheele Hoofdpunt wydloopig bewezen is, als onzen *Leidsman* moeten herkennen en volgen. Waer uit wy nu in't navolgende Hoofdpunt

gaen besluiten, dat wy niet beters in deze geschillen kunnen doen dan den Gelovigen de Boeken van S. Augustijn in hunne tale te lezen geven: 't welk ook het voornaemste oogwit van dit ons Werk is.

VIERDE HOOFDPUNT.

Men zal het Volk niet eenige enkele spreuken, maer geheele Boeken van den H. Augustinus te lezen geven. De Wegwijzers zyn niet geloofwaerdig in 't gene zy uit Augustinus bybrengen. Zijne boeken zyn veilig, klaer en verstaenbaer, ook voor d'eenvoudige menschen. Ydele triomf van den Wegwyzer. Word kragtig aangedrongen op het lezen van Augustinus boeken.

DE wyl wy dan nu bewezen hebben dat ook de Godgelcerden en de Pausen zelf den H. Augustinus in de leere der Genade als hunnen voornaemsten Leidsman volgen, hoe veel te meer moeten de gemeine Gelovigen na dezen Meester niet luisteren? Want vermits het volk geen gelegendheid nog bequaemheid heeft om alle de Schriften der Oudvaders t'onderzoeken of te lezen; en dat zy zig ook op de trouwe van den eenen of den anderen Wegwyzer,

uit

uit het getal der genen die 't gevoelen van S. Augustyn tegenspreken, hier niet en kunnen verlaten, om redenen aenstonds te bemerken: wat kunnen zy dog veiliger en beter doen dan dien Leeraer aenhooren, welke hen van de geheele Kerke voorgesteld word, als in wiens boeken hare egte leere bevat is, die alles wat deze zaak belangt wydloopigen bondig verhandeld heeft, die *de mond en tong der oude Kerke*, en wiens leere zeer *vast en onwikbaer* is, van den welken ook zelf Vader *Petauw* een vermaerd Jesuit getuigt, dat alle de Vaders en Kerkvergaderingen die na *Augustinus* geweest zijn, zyne leere van de Genade Gods gevolgd hebben, agtende, zeit hy, dat zy hun gevoelengenoegzaam bevestigd hadden, als zy slegs konden aenwyzen dat *Augustinus* zulks geleerd had?

Edog om zyne leere wel te vatten is 't niet genoeg eenige afgerukte woorden te lezen, die de *Wegwyzer* of imand anders ergens uit een Preekreden, uit een Uitlegging op de Psalmen, uit een Verhandeling over Joannes, of ook uit eenige boeken geraept heeft van dewelke men niet verzekerd is of ze wel van S. Augustyn geschreven zijn: gelyk by exempelzyn de *Preekredenen* die men

noemt

noemt *De tempore*; en volgens sommigén ook de *Redenvoering van de vijf ketteryen*, die van onzen *Wegwyzer* worden bygebragt. Dit is, zeg ik, gansch niet genoeg, maer men moet ten minste eenige geheele Boeken of Verhandelingen lezen, in dewelke onze grooté Leeraer de leerstukken van de Genade met opzet verhandeld, uitgeleid en tegen de Pelagianen verdedigd heeft. En dat is het regte middel om de leere der Katholyke Kerke rakende deze stoffe uit haren *Mond*, dat is, uit *Augustinus* Schriften te leeren, en om te kunnen oordeelen wie van ons het beste regt heeft om op hem te roemen.

Want de *Wegwyzer* zegt zeer wel, dat *het enkel stoffen de zaek niet vast maekt*. Wiklef, Luther en Kalvyn, zegt hy, roemen ook op de leere van *Augustinus*, en geven voor dat hy geheel voor hen is. Maer wat wilt hy daer uit besluiten? Dat het roemen alleen geen bewys van regt is? Dit is juist het gene wy zeggen, en daerom roepen wy de genen, die van dit geschil willen oordeelen en grondig onderregt zyn, tot de Boeken van S. Augustyn, op dat ze daer niet ons, nog ook den *Wegwyzer* of zyne Makkers, maer den *Mond van de Kerk Augustinus* zelf hooren spreken. Nergens word het water zuiverder dan aen
den

den oirsprong van de waterbron gedronken.

Hier dient nogtans bemerkt te worden dat wy met meerder regt zouden mogen eischen dat men ons , ook wanneer wy maer eenige bezondere spreuken uit den *H. Augustinus* voordbrengen , geloof geve , dan wel onze bestrijders. Want wat geloof verdienen dog de genen die zoo dikmaels overtuigd zyn, nu dat zy als boeken van dien Oudvader opgeven die zyne boeken niet en zyn , dan dat zy als zyne spreuken bybrengen die nergens in zyne Schriften te vinden zyn , dan wederom dat zy de gevoelens welke hy bestryd en verwerpt , voor zyne eigen leere poogen op te dringen ? 'T is onnoodig d'exempelen van deze mishandeling , die zy meermaels zoo tegen *S. Augustijn* als tegen zynen Leerling *Prosper* begaen hebben , hier weder op te halen. Zy zyn te zeer bekend en elders aangewezen. Maer ons weet ik niet dat men nog oit van dusdanige misgrepen beschuldigd, veel min overtuigd heeft. Zoo dat wy ons hier wel vry wat meer geloofwaardigheid dan die Leeraers mogen aenmatigen. En egter hebben wy nog liever dat imand de moeite neme van zelf de Boeken van den *H. Augustinus* in te zien en te lezen , dan dat hy
 ons

ons op ons woord alleen zoude geloven.

Ik denk niet dat men hier zal opwerpen dat het niet veilig is de Boeken van *Augustinus* elkeen in handen te geven, ter oorzake van de diepzinnigheid en duisternisse die'er in zyne Schriften is. Zoo nogtans imand die opweringe wilde maken, ik had niet anders t'antwoorden dan dat dit een ongegronde inbeelding is. Dat de boeken van S. Augustyn aen sommigen duister schijnen, koomt niet van die boeken, maer van 't vooroordeel der genen die met andere gevoelens ingenomen zig tot het lezen der zelve begeven. Zy lezen eerst eenige nieuwe Schrijvers die in veele dingen met dezen Leeraer niet wel eens zyn, welker gevoelens zy indrinken; en daer mede wel doortrokken en opgevuld zijnde, koomen zy om de boeken van *Augustinus* en d'andere Oudvaders te lezen: wat is 't wonder dat zy duisternisse in dezelve ontmoeten, zoo dikmaels zy daer iet vinden 't gene met hunne eens aengenomen gevoelens niet overeenstemt, 't welk niet zeldzaam staet te gebeuren? Waer uit dan volgt dat zy hem poogende met kragt en geweld ook tegen wil en dank op hunne zyde te trekken, zijne heldere en klare spreuken door vreemde en gezogte uitleggingen geheel duister maken: en alzo de
 dui-

duisternissen die zy zelf gestrooid hebben, aen den H. *Augustinus* wyten, en zyne leerspreuken als verborgen Orakels aenzien.

S. Augustyn schreef zyne boeken in de zelve tale in dewelke hy het volk preekte, dat is, in 't Latijn 't welk de gemeine tacl van 't volk was. Hy schreef die om van alle de wereld gelezen te worden. En gelyk hy een uitmuntende gave had van de menichen r'onderwyzen, zoo schreef hy zeer duidelijk en verstaenbaer: zoo dat ze toen gelezen wierden, en nu nog kunnen gelezen worden, niet alleen van alle Godgeleerden, maer ook van d' eenvoudige en opregte Gelovigen. Laet ons de Heilige Prosper en Fulgentius, die elders reeds gemeld zijn, hier van nog eens hooren.

Fulgentius in 't II. Boek *Van de Waerheid der Verkiezinge en Genade Gods*. C. 18. spreekt aldus: Dat alle die tot d' eeuwige Zaligheid willen geraken, de Werken van *Augustinus* lezen; en dat Ze den Heere der barmhertigheid ootmoedelijk bidden om met den Zelfen geest des verstands te mogen lezen, die hy ontvangen had om te schrijven, en met de Zelve genade der verligtinge te mogen leeven, die hem gegeven was om r'onderwyzen. Welke genade, zoo *Fulgentius* hier verklaert, en wy boven breeder getoond hebben, in hem zoo
groot

groot was, dat gelyk *Paulus* onder d'Apostelen, zoo ook *Augustinus* onder d'Oudvaders 't aldermeest in deze zake gearbeid heeft. *Abundantius omnibus laboravit.*

Prosper in 't einde van den Brief aen zynen vriend *Ruffinus*. Indien gy, zegt hy, de waerheid in deze geschillen zoekt te weten, gelyk het u betaemt zulks te wenschen, zoo lees wel neerstelyk de Werken die de *H. Augustinus* over deze stukken gemaakt heeft: op dat gy een zuivere en zalige kennisse van d'Evangelifche en Apostolifche leere uit dezelve moogt putten.

En hier voore hebben wy hem hooren zeggen:

Uit Augustinus mond

Een zee van boeken vloed, en stroomt door
's werelds rond:

Waer uit het nedrig volk zig laeft, en 's waerheids beeken

In d'akker van zijn' ziel als morgendauw
doet leeken.

Hoort gy wel dat niet alleen de Geleerden, maer ook het nedrig volk, de boeken van *Augustinus* naer 't zeggen van zynen getrouwen Leerling den *H. Prosper* met vrugt voor hunne zielen lazen? Dit voorbeeld wenschen en bidden wy dat onze Catholijken althans wilden navolgen.

Dit

Dit moet de *Wegwijzer* ook van herte wenschen, indien hy immers betrouwen in de regtvaardigheid van zijne zaak heeft. Getal CCV. doet hy zijnen *Zoeker* zeggen, dat hy *zoo veel van S. Augustijn houd*. Indien 't waerlijk zoo is, zoo was'er goede hope om hem op den regten weg te brengen: men had hem slegs de boeken van den genen, daer hy *zoo veel van houd*, te doen lezen. Edog men weet wel dat dit maer loopjens zijn, bequamer om zijne Samenspraak te versieren dan om ons zijn inwendig gevoelen bekend te maken.

Dan wat daer van is of niet, voor dezen plegen die Heeren *Wegwijzers* nu en dan een andere tael te voeren. Toen was't: *Laet Augustinus doorloopen. Transeat Augustinus. Schoon genomen dat Augustinus van ander gevoelen geweest was, daer was weinig aen gelegen. Quod si tamen contraria sententia est D. Augustini, non admodum referret.* Toen was Augustinus in de hevigheid van het twistredenen met de Pelagianen wat te verre getreden. Maer sedert dat het gezag van dien H. Oudvader tegen diergelijke aenstooten en kleinagtingen te zeer bevestigd is, spreekt men met meerdere beleefdheid: nu *houd men wonder veel van hem*: ja nu roemt en triomfeert men dapper op zijne leere.

Hoort eens met wat een kloekheid de *Wegwijzer*

wijzer hier in te werk gaet. S. Augustijn in't Boek van den Geest en de Letter, onderzoekt na den oirsprong uit welke de wil, waer door men 't geloof aanneemt, voordkoomt. Deze zwarigheid stelt hy voor, en hy geeft'er een antwoord op in het 33. Cap. dog een antwoord waer van hy zelf zegt, dat hy maer eens beproeven wil of het ook bequaem is om de voorgestelde zwarigheid op te lossen, waer aen hy twijfelt. Want hy begint zijn antwoord met deze woorden : *Laet ons eerst eens voorstellen, en zien of het ook voldoet op deze zwarigheid, dat enz.* en hy eindigt het aldus : *Indien deze redenering op de voorgestelde zwarigheid voldoet, zoo is 't wel.* Imand die aldus spreekt : *Indien 't zoo is, 't is wel,* die houdt immers de zaek niet voor vast en zeker, maer hy is ten minste in twijfeling of het zoo is of niet. Waer by dan koomt dat *Augustinus* die zaek naderhand dieper onderzocht hebbende, 't gemelde antwoord in zijne volgende boeken tegen de Pelagianen overal als onbequaem bestrijden verwerpt. Luistert nu egter eens toe wat een Triomf onze *Wegwijzer* hier over aenregt.

Nadat hy lang bezig geweest was met eenige woorden van dat twijfelagtig antwoord uit te schrijven, en vervolgens een uitvlugt gezogt

zegt had om het zelve met de zeer klare, menigvuldige en ontwijfelijke spreuken van S. Augustijn (’t welk geheel onnoodig en onnut was) te verzoenen, en alzo agter den nevel zijner misduidinge tegen des zelfs heldere licht in zijne duisternisse te schuilen, kooft hy eindelijk al triomferende aanspringen in dezer voege: *Aldus blijkt, zegt hy Getal CCCXVII. dat Party geen reden heeft om de leere, Die S. Augustijn in de bovengemelde spreuk geeft, van het Pelagiaendom verdagt te maken. Door gevolg dat zy dit versieren, enkelijk om alzo met eenigen luister te kunnen tegengaen zijn klaer gevoelen, en’t hun hier tegen kantende met een hardnekkigheid te houden staen: om niet overtuigd te schijnen dat S. Augustijn openlijk leert onze leere.*

Wie zoude dit zonder meedogen kunnen lezen, ziende den *Wegwijzer* by zoo slechte gelegendheid hier zoo kinderlijk en zoo blymoedig triomferen? Ja wie staet niet verwonderd, hoorende hem zoo stoutelijk de tael der waerheid misbruiken? Edog’t is althans zoo gelegen dat men de Waerheid en de Valsheid uit hare woorden naulijx meer kan onderscheiden. Zy voeren beide de zelve tale, en dat byna met even groote onverfaegdheid. Beide roemen ze op de klaerblijkelijkheid van haer

regt, en beschuldigen elkanderen elk om 't
 zeerſte van hardnekkigheid. Alleen met dit
 verſchil, dat het gene in de Waerheid een
 regtvaardige kloekmoedigheid, in de Vals-
 heid een ſtoute vermetenheid is, en dat deze
 ongelijk, d'andere gelijk heeft. Dan dewyl die
 eigenschappen dikmaels verborgen zijn, en
 van weinige menſchen kunnen onderscheiden
 worden, zoo ſtrekt die overeenkoming in het
 ſpreken meenigmael tot een ſtrik der verleidin-
 ge aen de genen, welker herten God door
 zijne Genade niet inwendelijk verligt, en in
 dier voege beveſtigt, dat hunne voet in de
 ſtrikken der doolinge niet en ſtruikele. Weſhal-
 ven hier ook gemeinlijk meer gebeden dan re-
 denkavelingen van noode zijn.

Maer om wederom tot onze zaek te ko-
 men, is 't wel mogelijk, mijn lieve *Wegwy-
 zer*, dat gy zoud geloven dat ons gevoelen
 tegen 't klaer gevoelen van S. Auguſtijn aen-
 kant, gelijk gy ſpreekt, en dat die Leeraer
 openlijk uw gevoelen leert? Gelooft gy waer-
 lijk dat het zoo is als gy zegt? Welaen dan,
 wy onderwerpen ons aen 't vonnis van dien reg-
 ter. Laet ons voordaen niet meer twiſten,
 laet ons niet meer onze boeken te lezen ge-
 ven, of eenige ſpreuken van den H. *Auguſti-
 nus* tegen elkanderen opwerpen: maer laet ons
 zijne

zijne Boeken tegen de Pelagianen, daer ons geschil met opzet door hem verhandeld word, vertalen, den Katholijken aenprijzen, en te lezen geven. Wy kunnen, indien gy wilt, den arbeid verdeilen: vertaelt gy 't een, en wy het ander. Ja nog meer (Want ik wil beleeftelijk en geheel broederlijk met u handelen) laet ons elkanderen onze Vertalingen toonen, om ze met een vreedzamigen geest t'overwegen, en dan vervolgens van een onzijdigen Boekkeurder te doen goedkeuren.

Dit doende zullen wy gezamenlijk na een en 't zelve doelwit schieten. Deze handel zal rust en vrede baren. D'eenigheid en liefde zullen meer uitschynen. Alle verwijtingen en misverstande zullen ophouden. D'onnoedige geschillen zullen verminderen, Elkeen zal hier door gestigt worden.

Gy zegt dat S. Augustijn voor u is: wy twifelen niet of hy is voor ons en voor onze leere. Wy brengen zijne zonneklare woorden by in grooten overvloed: gy stelt 'er van uwen kant eenige spreuken uit zijne Schriften tegen.

'T is nu lang genoeg daer over getwist: laet ons eindelijk d'uitspraek aen hem zelf laten: en zonder te zien wat elk van ons gevoelt, dat ydereen in zijne Boeken de waarheid zond

der deksel van uitlegginge beschouwe, en daer bemerke wie gelijk heeft, en wie *Augustinus* *quansuis* en *luisters* halve opdringen, als ook welke *de nieuwe* en welke *d'oude leere* is.

En dit alles niet op dat ons gevoelen bovendrijve, maer op dat de waerheid overwinne. De waerheid is nog d'uwe nog de mijne, maer zy is gemein aen ons allen: en als de waerheid d'overhand heeft, dan hebben wy alle, d'een zoo wel als d'ander, de ware overwinninge getroffen, indien wy nogtans de waerheid gezamenlijk bemianen.

Ik kan dan niet bedenken wat men redelijker, veiliger of vreedzamiger zoude kunnen uitvinden dan dezen voorslag, namelijk van den Katholijken de Boeken van den H. *Augustinus* te lezen te geven. Indien u dit behaegt, zoo zal de rust en vrede haest getroffen zijn: zoo niet, zoo zal ook elkeen wel zien, wie van ons de leere van S. Augustijn en van de Kerke zoekt te verduisteren, en wie ze zoekt in 't licht te brengen: elkeen zal oordeelen dat gy vreeft in den klaren dag te verschijnen, en u tuschen den nevel der menschelijke redenen tragt te verbergen: en niemand zal kunnen geloven dat gy zoo veel van S. Augustijn houdt, als gy ons, ocharm! wel zoud willen wijsmaken. Ook zullen de menschen door uwe weigeringe

ringe nog meer aengewakkerd worden om *Augustinus* Schriften te lezen, dewelke zy lezende zig bevestigen zullen in de waerheid van uwe spreuke: *Dat het enkel stoffen de zaak niet vast maekt*: en daer klaarlijk ziende hoe de leere van S. Augustijn en d'onze maer eene en de zelve leere is, en by gevolg dat wy niet anders dan de leere der Katholijke Kerke voorstaen, zullen zy zig gedrongen vinden met hem uit te roepen: *Wat zoekt men nog te vergeefs een zoo groot en helder licht met den rook van twistlust te benevelen?*
Quid adhuc tanta luci fumus contentionis offunditur?

Men konde 't nu met reden hier by laten blijven: maer om den *Wegwijzer* de mate van gevoeglijkheid vol te meeten, zullen wy zijne besondere plaetsen uit den H. *Augustinus*, die van eenig belang schijnen, ook in 't kort gaen wederleggen. Dit zal ons geen groote moeite kosten.

Vyfde H O O F D P U N T.

De Spreuken die de Wegwyzer uit de boeken van Augustinus tegen Juliaen den Pelagiaen opgeeft, worden beantwoord: en hy word overtuigd dat hy nog den zin nog de woorden van dien Leeraer verstaen, maer grootelyks misduid heeft.

HEt eerste dat de *Wegwyzer* opgeeft uit de Boeken van S. Augustijn tegen de Pelagianen, is uit het II. Boek van 't *Houwelyk en de Begeerlykheid* Cap. 33. alwaer onze Leeraer tegen Juliaen, die d' erfzonde lochende, bewyft dat de kinderen met d' erfzonde besmet zijn, vermits Kristus niet alleen voor de bejaerden, maer ook voor hen gestorven is. Niemand twyfelt aen deze waerheid. Kristus is voor alle de Gelovigen gestorven, zoo voor de bejaerden als voor de kleine kinderen, die in den Doop door zijne Dood geregtvaerdigd, en alzo onder 't getal der Gelovigen gesteld worden. Waer uit dan volgt dat ze met d' erfzonden geboren waren: want anders zouden ze te vergeefs gedoopt worden, anders zoude Jesus te vergeefs voor hen gestorven zijn.

En dit is 't gene *Augustinus* aldaer wilt bewijzen, namelijk dat alle menschen beladen met

met de zonde van Adam hier ter wereld komen. Anders heeft hy daer niet voor. Men moest wel blind zijn om dit oogwit in 't bovengenoemde Boek, indien men 't ook ooit gelezen heeft, niet te bemerken. Hy schrijft daer tegen de genen, die van gevoelen waren dat de kinderen zoo onnoozel ter wereld komen, dat ze den Geneesmeester *Jesus* niet van noode hebben: *Qui parvulorum sic asserit innocentiam, ut sauciatis et vulneratis neget necessariam medicinam.* Immers 't is wel zeker dat hy daer niet eens gedagt heeft om t'onderzoeken, veel min te besluiten, of *Kristus* voor alle zonder uitneminge, ook voor d'ongedoopten gestorven is. Dit is een zaek van dewelke *S. Augustijn* in dat Boek zonderling niet en handelt.

En egter zeit hy ook daer in 't voorbygaen meer dan genoeg om den *Wegwyzer*, indien hy slegs ooren had om dezen Meester aen te hooren, ook wegens dit punt weder op den regten weg, daer hy van afgeraekt is, te geleiden. Dat hy dan zijne ooren eens opregte, en luistere wat *Augustinus* zeit in het zelve Boek aen 't *XXVII. Hoofdstuk*. Dit zijn zijne woorden: *Door de misdaed van eenen, zeit d'Apostel, zijn alle menschen ter verdoemenisse gekomen. Alle, zeit hy, ter verdoemenisse*

nisse door Adam; en alle ter regtvaerdigmakinge door Kristus: daer't nochtans zeker is dat Ze Kristus niet alle, die in Adam sterven, overvoert tot het leven: maer hy noemt ze ALLE zoo wel d'eene als d'andere, om dat gelijk 'er niemand tot de dood koomt dan door Adam, zoo ook niemand tot het leven koomt dan door Kristus. Gelijk men zeit van een Schoolmeester, daer 'er maer een in de stad is: Deze meester leert hier alle de menschen lezen: niet dat ze alle by hem leeren, maer om dat 'er niemand onderwezen word dan van hem alleen. Ook noemt Paulus de genen die hy eerst ALLE genoemd had, naderhand VEELE, verstaende nochtans door die ALLE en die VEELE t'eenemaal de Zelve. Want gelijk 'er, zeit hy, door d'ongehoorzaamheid van eenen mensch veele zondaers geworden zijn; zoo zullen 'er ook door de gehoorzaamheid van eenen veele regtvaerdige gemaekt worden.

Zoo loopen die luiden zig zelve in het licht, als zy hunne gevoelens met het gezag van den H. Augustinus willen vast maken, en zig inbeelden eenige woorden tot hun voordeel in zijne Schriften gevonden te hebben.

Al wat de Wegwyzer nu verders uit de Boeken tegen Juliaen voor den dag brengt, is van

van 't zelve slag met het voorgaende, en
 cischt ook het zelve antwoord. In 't VI. Boek
 tegen Juliaen, in 't II. Boek van 't *Ouvoltroken
 Werk*, en elders, daer de *Wegwyzer* iets
 van uitgeschreven heeft, handelt S. Augustijn
 enkelijk tegen de Pelagianen die d'erfzonde
 lochenden, en hy overtuigt hen dat volgens
 hunne doolinge *Jesus* de Zaligmaker der kin-
 deren niet en zoude zijn: want die geen zon-
 de heeft, heeft ook geen Verlosser van nood: *en de
 Geneesmeester is den gezonden niet noodig,
 maer den genen die qualijk te pas zijn.*
 De kinderen worden dan in zonde geboren,
 en door den Doop in Kristus herboren: ver-
 mits Kristus de Geneesmeester, de Verlos-
 ser, de Zaligmaker niet alleen van de bejaer-
 den, maer ook van de kinderen is, namelijk
 die in hem geregtvaardigd, gereinigd, en
 alzoo onder 't getal der Gelovigen aengenomen
 worden.

Zoo redenkavelt *Augustinus* overal. Hy be-
 tuigt dat de Verlossing behoort, niet tot alle
 zonder uitneminge, maer tot alle slag van
 menschen, *van de kinderen af tot d'oude lui-
 dentoe, à parvulis usque ad senes*, gelijk de
Wegwyzer zelf aentekent: of, tot alle slag van
 ouderdommen, *ad omnes aetates*, gelijk S. Au-
 gustijn verscheiden malen spreekt in de gemel-
 de boeken.

Ik laet dan aen 't oordeel van degenen die dit zullen lezen, of onze *Wyzer* veel nuts uit zijne verhandelde plaetsen tot zijn doelwit kan trekken, en of 't wel de moeite waardig was dat hy twee *Byeenkoomsten* met zijnen *Zoeker* tot zoo klein een gewin zoude aenleggen.

Ondertusschen word ik hier door hoe langer hoe meer overtuigd dat die nieuwe *Wegwyzers* het gene zy uit *Augustinus* aenbrengen, of in zyne boeken noit gelezen. of zekerlijk niet verstaen hebben 't gene zy daer lazen. Ook kan ik my niet wel inbeelden dat menschen die maer een redelijk verstand en oordeel gebruiken, zoo verre door 't geweld der vooroordeelen kunnen verrukt worden, dat zy niet en zouden zien, dat de spreuken die zy hier bybrengen, ons geschilpunt in 't alderminste niet en raken. Of is 't hen genoeg d'eenvoudige menschen zoo wat wijs te maken? Meinen zy dat niemand de moeite zal nemen van aen den dag te brengen hoe onbedagtelijken *klapagtig* zy de woorden van S. Augustijn misbruiken, en van haren waren zin berooven? Neen 't mag zoo niet gaen. Die *klapagtigheid* moet noodzakelijk wat ingetoomd worden.

Edog de *Wegwyzer* dringt zeer kragtig op deze woorden van *Augustinus*: *Jesus, den*
welken

welken uit veele zonden Zyn volk zalig maekt, gaet niet voorby **OOK ELKE ERFZONDE DER KLEINE KINDEREN**, want onder die veele zyn ook deze. En wederom: Die veele Zonden vergeeft . . . . . gaet voorwaer geen voorby; dat is, nog de veele zonden der alderboosten, nog de weinige van zommigen, **NOG ELKE VAN DE KLEINE KINDEREN**. Als ook: De genade Zend uit veele zonden tot de Heiligmakinge, Zoo wanneer God zyn volk zalig maekt van hunne Zonden: want in deze veele vind hy ook **ELKE** zonde van de Kinderen. Hy steunt en triomfeert zeer op het woord, **ELKE** zonde, 't welk hy met groote letters schryft, en waer over hy, alsof hy een kostelijken schat gevonden had, aldus vol vreugde uitroept: *Hoort gy wel? S. Augustyn* zeit: **JESUS** gaet niet voorby, ik zeg niet, d' Erfzonden der Gedoopten, maer **ELK** erfzonden der Kinderen. En Wegzoeker om zynen Meester toete juigen, en de zaak nog meerder klem te geven, keurt de schrandere opmerkinge goed, en voegt'er by: *'T is duidelyk.* **CCCXL**. Dit moogen wy immers niet voorbygaen zonder die twee goede Makers den moede een weinig te doen zinken, 't welk zeer ligt om doen zal zyn. Ik hoop dat zy'er voordeel uit zullen trekken.

Voor eerst dan staet het zeer te twyfelen of de *Wegwyzer* deze dingen wel oit in de boeken van S. Augustyn zelf gelezen heeft: vermits het niet wel te geloven is dat hy die aldaer lezende, dezelve zoo verkeerdelyk zoude kunnen opvatten, zonder zynen misgreep gewaert te worden: want dat hy ons al willens, en wel beter wetende, zijne woorden voor die van den H. *Augustinus* zoude willen opdringen, dat wil ik van zijne bescheidendheid niet eens vermoeden. Ik zeg dan, en dit is zeker, dat hy door onwetendheid of onbedagtheid gemist, en wel grofflyk gemist heeft; dat hy nog den zin nog de woorden van S. Augustijn verstaen heeft, dat hy die qualijk vertaeld, en alzo den eenvoudigen zijne eigen woorden voor de woorden van *Augustinus* gegeven heeft. Dit moet niet alleen gezeid, maer ook bewezen worden.

Wel hoe, is't dan niet waer dat *Augustinus* zegt: *Jesus gaet niet voorby ook ELKE erfzonde der kleine kinderen, enz?* Neen, 't is niet waer: *Augustinus* zegt dit niet; maer 't is de *Wegwyzer* die dit onbedagtelyk verstaen heeft. Wel hy zegt immers: *Utique Jesus, qui ex multis delictis saluum facit populum suum, nec praetermittit etiam originalia SINGULA parvulorum, quia in eisdem multis et ipsa sunt?* En hy noemt ook in d'andere twee aengewe-

zen plaetsen, *peccata SINGULA parvulo-
rum*? Ja, maer hier is 't misverstand van den
Wegwyzer in gelegen, dat hy niet begrepen heeft
wat het woord *Singula* betckent. *Singula* is,
zoo elders als voornamelijk hier by S. Augu-
stijn te zeggen, niet *elk* of *elke*, maer *d'eene* of
d'eenige: *Singula peccata*, is niet, *elke* zonden,
maer, *d'eenige* zonden, dat is, de zonden die
alleen zijn, daer geen andere zonden by zijn:
gelijk d'erszonde *d'eenige* zonde van de kinde-
ren is: waer tegen gesteld worden de *veele* zon-
den der bejaerde menschen, die by d'erszon-
de ook nog de zonden van hunnen eigen wil
hebben bygevoegd. Laet ons dan nu uit de
redenvoeringe van *Augustinus* middagklaer
gaen bevestigen, dat dit de ware en eenige zin
van zijne woorden is. Hier verzoek ik d'aen-
dachtigheid van de genen die dit zullen le-
zen.

De H. *Augustinus* had deze spreuk van den
Apostel *Paulus* bygebracht: 'T oordeel is uit
eene Zonde ter verdoeminge: maer de Genade
verlost den mensch uit *veele* misdaden ter recht-
vaerdigmakinge: Rom. 5. 16. waer uit hy be-
wees dat d'eene zonde van Adam genoeg was
tot ons verderf: dog dat de Genade ons niet
alleen verlost van die *eene* zonde, welke d'ers-
zonde is, maer van *veele*, dat is, ook van alle an-

dere zonden, die wy door eigen wil bedreven hebben.

Hier op kooft Juliaen, en besluit aldus: Indien de Genade den mensch verlost, niet uit eene, maer uit veele zonden, zoo behoort zy dan, ook volgens u, niet tot de kleine kinderen, die niet meer dan *eene* zonde, dat is, d'erszonde hebben; maer zy behoort alleen tot de bejaerde menschen, die *veele* zonden gedaen hebben, welke hen door de Genade vergeven worden. En tegen deze manke twistreden van Juliaen is het dat S. Augustijn uitroept: *Wat moogt gy dog al praten? Hoe rammelt u die ydele klapagtigheid zoo in d'ooren, dat de heldere waerheid geen ingang daer in kan vinden? 'T is zeker dat Jesus, die ZYN VOLK zalig maekt uit VEELE zonden, ook D'EENIGE ZONDEN van de kinderen, die d'erszonden zijn, niet voorbygaet, vermits onder die VEELE zonden ook deze begrepen worden.* Dit is de ware zin, dit zyn d'egte woorden van Augustinus, d'eenige zonden zeg ik, en niet elke zonden. Dit zal uit de navolgende opweringe van Juliaen en 't antwoord van S. Augustijn nog klaerder blyken.

OPWERPING VAN JULIAEN.
 „ De Genade verlost den mensch uit VEELE
 misdad-

„ misdaden ter regtvaerdigmakinge. Gy zegt
 „ dat de kinderen maer aen eene zonde
 „ schuldig zijn. Zoo ziet gy dan wel dat de lof
 „ der Genade in hen mankgaet, dewijl zy daer
 „ geen *veele* zonden vind, om welker ver-
 „ gevinge zy kan geprezen worden. Zoo dat
 „ het gene d'Apostel Paulus zegt: *De Genade*
 „ *de* verlost den mensch uit *VEELE* misda-
 „ *den* ter regtvaerdigmakinge, in den staet
 „ der kleine kinderen zekerlijk valsch moet zijn.
 „ Wat zult gy dog hier tegen uitvinden?
 „ Ongetwyfeld zult gy antwoorden, dat het
 „ gene d'Apostel zegt: *De Genade* verlost den
 „ mensch uit *VEELE* misdaden ter regtvaer-
 „ digmakinge, plaets heeft in de bejaerde
 „ menschen, die overtuigd worden dat zy
 „ door de beweginge van hunnen eigen wille
 „ aen *veele* zonden pligtig zijn. Dog wat de
 „ kinderen belangt, dat die niet uit *veele*,
 „ maer alleen uit eene zonde geregtvaardigd
 „ worden. „ Aldus Juliaen.

ANTWOORD VAN S. AU-
 „ GUSTYN. Gy zoud wel ligtelijk gevat
 „ hebben dat gy het zelf zyt, die de kinderen
 „ afrekt van de regtvaerdigmakinge door wel-
 „ ke de Zaligmaker *zijn volk* verlost uit *vee-*
 „ *le* zonden, gy die wilt staende houden
 „ dat hen *geene* zonde kan vergeven worden:

„ en niet wy, die als wy zeggen, Dat door
 „ de zonde van eenen alle menschen in de ver-
 „ doeminge gevallen zijn, geenen ouderdom
 „ uitnemen: vermits deze zonde ook in be-
 „ jaerde menschen gevonden word. Zoo ook
 „ als wy zeggen, Dat de Genade regtvaer-
 „ digt uit veele zonden, nemen wy van ge-
 „ lijken *geenen ouderdom* uit: want die veele
 „ zonden vergeeft. (Door welk woord, te
 „ weten, *veele*, worden verstaen, *alle*) gaet
 „ 'er voorwaer geene voorby, dat is, nog
 „ de meenigvuldige zonden der godloozen, nog
 „ de weinige van sommigen, nog *d'eenige*
 „ *zonde* der kleine kinderen.

„ Dit zoud gy wel ligtelijk gevat hebben,
 „ 't en ware gy den Geneesmeester Kristus den
 „ kinderen benyde, en door een gruwelijke,
 „ godloosheid, een wondere blindheid, en
 „ een lasterende klapagtigheid niet en wilde dat
 „ hy eenigfins hunne JESUS zoude wezen.
 „ Maer wat is 'er dog dwazer dan te willen,
 „ *Dat de Genade van Kristus alleen behoort*
 „ *tot de genen die VEELE zonden hebben?*
 „ Want door deze reden, of om beter te zeg-
 „ gen, door deze verblindheid uws herte ont-
 „ trekt gy die genade niet alleen den kinde-
 „ ren, die gy meint dat zonder eenige schuld
 „ geboren worden, maer ook t'eenemael allen

„ den

„ den genen die geen *veele* zonden hebben :
 „ nadien gy u inbeelt dat het gene d' Apostel zeyt :
 „ *De Genade* verlost den mensch uit *VEELE*
 „ *zonden ter regtvaerdigmakinge*, in dier voe-
 „ ge verstaen moet worden, dat niemand tot
 „ die genade behoort dan alleen de genen aen
 „ wien zy *veele* zonden vergeeft.

„ Waer uit dan verders zoude volgen, dat
 „ een klein kind, 't welk naer uw gevoelen
 „ geen zonde heeft, als het nu groot gewor-
 „ den is, en nu begint te zondigen, en als-
 „ dan tot den doop van Kristus koomt, na
 „ dat het, ik zeg niet, weinige, maer alleen
 „ eene zonde begaen heeft, dat dit kind ook
 „ tot die genade niet en zoude behooren : om
 „ dat het niet uit *veele* zonden, maer uit *eene*
 „ alleen geregtvaerdigd word.

„ Ik denk niet dat de dommigheid uws
 „ herte zoo verre gaet, dat gy u niet en zoud
 „ schamen over zoo groote uitsporigheit. Edog
 „ indien ook tot deze genade behoort de ge-
 „ ne wien zy maer *eene* zonde vergeeft, zoo
 „ heeft d' Apostel die spreuk : *De Genade* ver-
 „ lost den mensch uit *VEELE* zonden ter regt-
 „ vaerdigmakinge, op dezen zingezeid, dat
 „ hy wilde dat hier door zouden verstaen
 „ worden *de zonden van al het volk*, 't welk
 „ door *de Zelve* geregtvaerdigd word : waer van
 „ eenige meerder, andere minder, sommigen

„ ook maer *eene* zonde hebben (Volgens den *Wegwyzer* moest men zeggen : *Sommigen* ook maer *ELKE* zonden hebben , *SINGULA* , 't welk een belachelijke vertaling zoude zijn) „ die alle te samen *veele* zonden „ uitmaken. „ Tot nog toc *Augustinus*.

Dit moest noodzakelijk wat breeder opgehaeld worden , om duidelijk te doen blyken dat *S. Augustyn* in deze plaetsen door *Singula peccata* niet en verstaet *Elke* zonde , dat is , alle zonden zonder uitneminge , niet alleen der gedoopten , maer ook der ongedoopten : dog dat hy verstaet *Een eenige* zonde , te weten om dat zy alleen is , om dat'er geen andere zonde bygevoegd is , 't welk gesteld word tegen *veele* zonden. En dat hy hier niet wilde spreken van de zonden van alle zonder uitneminge blykt uit verscheide redenen.

Teneerste, *Augustinus* betuigt hier nergens dat de Genade daer hy van handelt tot alle en elke menschen behoort , maer tot *allem ouderdom* van menschen.

II. Hy verklaert dat hy door *de veele zonden* van dewelke hy hier spreekt , en waer onder ook *d'eenige* zonde , die de *Wegwyzer* noemt *elke* zonde , dat is , d'erszonde behelst is , met den Apostel Paulus verstaet , niet alle zonden , geene uitgenomen , maer *de Zonde*
van

van al het volk, 't welk door de Genade geregt-
vaerdigd word. Zoude de Wegwyzer wel dur-
ven zeggen, dat d'ongelovigen en ongedoop-
ten ook onder dat volk begrepen zijn? Den
gemelden zin drukt *Augustinus* uit op meenig-
vuldige plaetsen.

III. Zyn inzicht in de plaetsen, die de *Weg-
wyzer* ophaelt en niet en verstaet, is enkelijk
te verklaren dat de Genade, daer d'Apostel van
spreekt, niet alleen de zonden vergeeft aen de
genen die 'er veele, maer ook aen die maer eene
zonde hebben, gelijk de genen die by d'erfzon-
de nog geen zonden van eigen wil hebben by-
gevoegd. Dog niet aen allen, niemand uitgeno-
men, maer aen de zijnen, gelijk hy spreekt, aen 't
volk 't welk door de Genade geregtvaerdigd
word.

Maer waertoe zoo lang hier over gearbeid?
Spreekt *S. Augustyn* niet van de zonden der
genen, die *Iesus* zalig maekt, welker zonden hy
vergeeft, die hy stelt in de regtvaerdigmakinge?
Was 'er dan zoo veel moeite aen vast om den
Wegwyzer met zijn volk te doen vatten dat dit
van niemand anders dan van de Gelovigen en
gedoopten kan verstaen worden, 't en ware 't
vooroordeel hem de zinnen te zeer verrukt had-
de? Hy zie dan of hy hier niet gevallen is in
die

die ydele klapagtigheid, die S. Augustijn zijnen Tegenstryder zoo meenigmael verwytt. Ik vrees dat 'er veele zullen zyn, als zy deze aenspraak van *Augustinus* by hem zullen lezen: *Wat moogt gy dog al praten? Hoe rammelt u die ydele klapagtigheid zoo in d'ooren, dat de heldere waerheid geen ingang daer in kan vinden?* die hem zullen zeggen 't gene die Leeraer tot Juliaen zeide: *Zeg dat u zelven: Tibidic. Voegt dat u zelve toe: Hoc vobis dicite.* Want voegt het u niet wonderlijk wel, die ons, daer S. Augustyn spreekt van een eenige zonde, kooft praten van elke zonde, en met die onbedagte misduidinge van zijne woorden, als of gy wat gewigtigs te verrigten had, byna twee *Byeenkomsten* met uwen *Zoeker* al klappende doorbrengt?

Wy hebben reeds gezien aen 't einde van 't bovenverhaelde antwoord van *Augustinus* hoe gekkelyk het zoude luiden, dat men zijne woorden, *Singula peccata*, wilde vertalen, *Elke Zonden*, in plaets van te zeggen, *d'eenige zonde*. Dit zal uit het volgende, 't gene de *Wegwyzer* ten deele, maer niet geheel uitgeschreven heeft, niet min duidelyk bliken.

De H. *Augustinus* antwoord op een tegenweringe van Juliaen, en zegt: „ Men leze „ 't gene u geantwoord is, op dat men mag „ zien,

„ zien, dat alhoewel gy niet met al te zeg-
 „ gen hebt, gy egter niet en kunt zwijgen.
 „ *Gy kakelaer* : DE GENADE brengt den
 „ mensch UIT VEELE ZONDEN TER
 „ REGTVAERDIGMAKINGE, als *God*
 „ *zijn volk zalig maekt van hunne zonden*, In
 „ deze veele vind hy ook *d'eenige* zonde van de
 „ Kinderen : gelijk hy, al waren'er geen erfzon-
 „ den, in die veele ook *d'eenige* zonden zou-
 „ de vinden der genen, die nu groot wor-
 „ dende eerst beginnen te zondigen : den
 „ welken men, als zy tot den Doop van Kri-
 „ stus quamen, geensins zoude zeggen : Gy
 „ moogt nog niet gedoopt worden, om dat
 „ gy nog geen *veele* zonden hebt, want *de*
 „ *Genade* stelt den mensch uit VEELE zonden
 „ *in de regtvaerdigmakinge*. Want zy zouden
 „ zeer wel antwoorden : In de meenigte der
 „ zonden, uit welke de Genade regtvaer-
 „ digt, zijn ook onze *eene* zonden : dewijl
 „ 'er sommige meerder, anderen minder
 „ hebben, die alle te samen met onze *eene*
 „ zijn veele zonden.

De *Wegwyzer* moet zeggen : *Die alle te*
samen met onze ELKE zijn veele zonden : 't
 gene wederom gansch belachelijk luid, en
 geen goeden zin kan maken.

Edog dat *Singula peccata* is d'eenige of d'eene, en niet elke zonden, blijkt op het alderklaerfte uit het gene S Augustijn ter zelve plaetse een weinig voorder zeit : Volgens uw ydel geklap, o Juliaen, heeft de spreuk van Paulus ook in alle bejaerde menschen geen plaets : want daer zijn ook veele bejaerden die maer EENE ZONDE hebben, hoewel zy naer uw zeggen geen erfzonden hebben, namelijk de genen die tot den Doop komen, als zy nu eerst beginnen te zondigen. Sommigen zijn 'er ook die maer zeer weinige, en nog geen veele zonden hebben. Als Augustinus hier zeyt : *Multi adulti habent SINGULA*, wat kan dat anders te zeggen zijn dan : Daer zijn veele bejaerden die maer EENE zonde hebben ? En wat zoud' er belachelijker zijn dan te zeggen : Daer zijn veele bejaerden die maer ELKE zonde hebben, gelijk men't volgens het ydel geklap van den Wegwyzer zoude moeten vertalen ?

Ik ga voorby, om hier eens een einde van te maken, veele andere plaetsen waer uit zijne misduidinge van Augustinus woorden niet min openlijk blijkt dan uit de nu gemelde. Als ook dat die H. Vader 't gene hy gestadig genoemd had, *Singula delicta*, aenstonds ook noemt, *unum delictum parvulorum*, 'twelk niet anders

ders kan zijn dan, *d' eene of d' eenige*, en geen-
 fins *elke zonde der kleine kinderen*. Die door
 deze klaerheid niet overtuigd is, moet niet sche-
 meren, maer wel blind van oordeel zijn: en de
 zoodanigen zyn door kragt van redenen wei-
 nig te helpen. Zoo dat men te vergeefs by
 het bovengestelde iet meer zoude bydoen,
 om te bewyzen dat de *Wegwyzer* hen *elke* voor
eene heeft in de hand gesteken.

Wat hem belangt ik heb hem aengaende
 dit stuk ook niet verders te zeggen, dan alleen
 te vermanen dat hy den raed van onzen groo-
 ten Oudvader Augustyn wel mogte volgen:
Leg af uwen twistlust, en ontwaek eens, en
dan zult gy verstaen dat gy u ve grepen hebt.
Digere crapulam contentionis, & expergisce-
re, & intellige &c.

Zoo valt de Triomf ligtelijk in d' affche, die
 men niet anders dan op d' ydele schimme zy-
 ner inbeeldinge gebouwd had. Hoe zouden
 die Mannen niet triomferen, indien zy oit die
Hedendaegsche Godgeleerden ('T welk God
 verhoede) op die gelijke misgrepen eens kon-
 den betrappen? Hoe zoude men dat uit-
 trompetten, en overal doen hooren? De ge-
 heele *Reithorika* had geen spreuken genoeg om
 d' afzienlijkheid van zoodanige *slagen* in zulk
 een geval naer verdiensten af te malen. Edog
 H tot

tot hun ongeluk zy hebben luiden voor, die gewend zijn de dingen die zy voor den dag brengen, eerst wat naukeuriger t' onderzoeken dan deze *Zoekers* doen, die zig egter ook al voor *Wegwyzers* durven uitgeven.

'T antwoord op hunne spreuken, getrokken uit de boeken van den *H. Augustinus* tegen *Juliaen*, is wat lang gevallen. 'T gewigt van de zaak vereischte zulks. 'T was t' eenmael noodig zoo om dat die boeken van 't getal zyn der genen die hy tegen de *Pelagianen* geschreven heeft, en uit dewelke zijn gevoelen rakende onze geschillen voornamelijk moet gehaald worden; als ook om dat ons de *Wegwyzer* zijn **ELKE** zoo dikmaels met groote letteren derde in d'oogen spelen, waer door de genen die mogelijk niet veel dieper als tot de letters zien, wel zouden gemeind hebben dat er ook een groote zin tot zijn voordeel onder verborgen was: 't gene moest verydeld worden. Eindelyk was 't ook noodig dat men eens voor goed dede vatten hoe weinig werks men van des *Wegwyzers* byeengeraepte spreuken behoort te maken, als men ziet dat zoo veele plaetsen, daer hy zoo kragtig op geroemd en omtrent anderhalve *Samenprack* mede vervuld had, niet anders dan enkele wind en ydelheid voor hem behelsden.

Met de verhandeling van d' andere plaetsen,

87
die ons nog overig zijn, zullen wy't korter
maken.

Zesde H O O F D P U N T.

Nog eenige andere spreuken van den H. Augustinus, die van eenig belang schynen, worden overwogen en den Wegwyzer ontweldigd. Wy beroepen ons op het Boek van de Berispinge en de Genade.

DE Wegwyzer brengt in zyn CCXX. getal twee spreuken uit den H. Augustinus by, d' eene uit zynen 157. Brief aen Optatus geschreven, en d' andere uit het XX. Boek van de Stad Gods V I. Hoofdt. Van d' eerste laet hy zig door zynen Zoeker zeggen dat zy overtreft, of voortreffelijk is om zyn gevoelen te bevestigen. Deze spreuk luid aldus: *Het handschrift des doods't welk door de voordeeling overgenomen word, niet van eene of van eenige, maer van alle zielen, word gescheurd door de dood van Kristus.*

Maer ik zie niet wat voordeel hy uit deze plaetse voor zijne zaek kan trekken. S. Augustyn handelt in dien Brief van den oorsprong der zielen, of van de wijze op welke de zielen geschapen worden: en hy zeit dat'er weinig zwarigheid in is, welk van de verscheide ge-

voelens, die wegens dit punt in zijnen tijd betwist wierden, men wilde volgen; als men maer voor vast bleef houden dat de zielen, 't zy dat die onmiddelijk van God, 't zy door voortteeling geschepen wierden, in alle menschen besmet met d'erszonde ter wereld koomen. Hy verklaert dan, en hier was hy alleen voor bezorgd, dat het Handschrift des doods algemeen is, en van alle zielen zonder uitneminge door d'erszonde word overgenomen: welk Handschrift door de dood van *Jesus* gescheurd word. Maer *Augustinus* zegt hier niet, dat het voor alle zielen zonder uitneminge gescheurd word, gelijk het van alle zonder uitneminge word overgenomen. En op andere plaetsen betuigt hy met alle kragt en klaerheid het tegendeel.

Van de tweede der bovengemelde spreuken doet de *Wegwyzer* zig door zijnen *Zoeker* antwoorden: *Dit is onberoerlyk*. En de spreuk is deze: *Alle menschen zyn gestorven door de Zonden, niet eenen uitgenomen; of door d'erszonde, of ook door de zonden die zy door hunnen wil daer bygevoegd hebben; en dat of door onwetendheid, of al willens en wetens tegen de regtvaerdigheid doende. En voor alle de gestorvenen is een levende, namelijk Kristus, gestorven. Pro omnibus mortuis vivus mortuus est unus.*

De

De Wegwyzer doet *Augustinus* zeggen: Voor alle **DIE** gestorvenen is eenen levenden gestorven, om door het woordeken **DIE** te betekenen dat dit slaet op alle de zelve die gestorven zyn, dat is, op alle menschen gansch niemand uitgenomen. Maer dat woordeken **DIE** is een van zyne byhangfels, 't welk by *Augustinus* niet gevonden word; alhoewel hy zig ook verlost, om zynen zin te beter in des zelfs woorden te doen vinden, het zelve met groote letters, gelyk hier boven zyn **ELKE**, uit te drukken.

'Tgene hy verders tot zyne bevestinge hier byvoegd, kan hem nergens toe dienen, dan om al meer te doen blyken dat hy *S. Augustyn* of niet en verstaet, of mogelyk nooit gelezen heeft. Dezen *H. Leeraer*, zeit hy, om alle verdagtheid weg te nemen, of hy misschien hier van iemand mogt uitsluiten, zeit duidelyk: **CHRISTUS** roepende: Die de stemme van den Zoon Gods zal gehoord hebben, zal leven, heeft hier geen onderscheid gemackt van goeden en quaden: want het is **ALLEN** goed zyn stem te hooren en te leven, en tot het leven der godvrugtigheid van de boosheid over te gaen.

Maer indien hy wilt dat wy geloven, dat hy dezen *Leeraer* zelf ingezien, en zyne lesse niet ergens anders uitgeschreven heeft, wacrom

heeft hy des zelfs spreuke zoo verminkt aengegeven? Waerom die niet gansch en geheel voorgesteld, maer in 't midden daer van afgebroken 't gene t'eenemacl diende om den zin der zelve te verklaren, en des *Wegwyzers* ydelen zin te doen verdwynen? Zie hier dan de spreuk van *Augustinus* geheel en ongeschonden. *'T is om de genen, die door de godloosheid en ongerechtigheid dood naer de ziele zyn, dat Kristus zeit: De uer koomt, en is nu reeds, dat de dooden de stemme van den Zoone Gods zullen hooren: en die ze hooren, zullen leven. DIE ZE HOOREN, ZEITHY, DAT IS, DIE ZE GEHOORZAMEN, DIE GELOVEN ZULLEN EN TEN EINDE TOE VOLHARDEN.* En hy heeft hier geen onderscheid gemaekt van goeden en quaden. Want het is allen menschen goet zyne stemme te hooren en te leven, en uit de dood der godloosheid tot het leven der godvrugtigheit over te gaen.

Die de stemme van den Zoone Gods zullen hooren, dat is, zeit de H. Leeraer, die ze gehoorzamen, die geloven en ten einde toe volharderen zullen. Dit verklaert de geheele zaek. (En dit had onze *Wegwyzer*, indien hy ons naer zyn voorgeven den regten weg wilde aenwyzan, in plaets van die te verduisteren, niet moeten

moeten agterhouden) Want hier op volgt dan: *En hy heeft hier geen onderscheid gemaekt van goeden en quaden.* Maer om dit wel te verstaen, moet men eerst bemerken waer *Augustinus* hier van handelt, en zig dan aen den draed van zyn gevolg wel vasthouden.

Hy spreekt dan van een tweederleide verryzenisse, van dewelke *Jesus* ook *Joan. 5.* gesproken heeft. En eerst had hy gehandeld van d'algemeine en lighamelijke verryzenisse ten jongsten dage, van welke ter gemelde plaetse ook geschreven staet: *De tyd zal koomen dat alle die in de graven zyn, de stemme van den Zoone Gods zullen hooren.* Maer daer word niet by gezeid: *En die ze hooren, zullen leven.* In tegendeel daer staet dat de goeden alleen ten leven, en de quaden ter verdoeminge verryzen zullen. Hier maekt hy dan onderscheid tusschen goeden en quaden.

Daerna begint *Augustinus* van de geestelykē verryzenisse der zielen te handelen. En van deze zeit hy, *Die de stemme van den Zoone Gods zullen hooren, dat is, die ze gehoorzamen, die geloven en ten einde toe volharden zullen, die zullen leven.* En hy voegt 'er by: *Hier heeft *Jesus* geen onderscheid gemaekt van goeden en quaden, gelijk hy gemaekt heeft, wanneer hy sprak van de laetste verryzenisse.* In beide

beide de verrijzenissen zullen de dooden de stemme van den Zoone Gods hooren, dog met dit onderscheid, dat van de genen die ze in de laetste verrijzenisse zullen hooren, sommige namelijk de goeden, zullen in gaen tot het leven, maer niet de quaden: zoo dat aldaer groot onderscheid tusschen de goeden en de quaden zyn zal: maer in d'eerste verrijzenisse zullen ze alle leven, welke die stemme zullen hooren, dat is, zeit S. Augustyn, *die ze gehoorzamen, geloven en ten einde toe volhardden zullen*; zoo dat hier geen onderscheid tusschen goeden en quaden gemaekt word. Want wat onderscheid kan men maken tusschen goeden en quaden, daer geen quaden gevonden worden, maer daer ze alle goed, regtvaerdig en heilig zijn? Nu alle die ten einde toe in 't geloof en in de deugd volhardden, zullen zalig, en vervolgens goed, regtvaerdig en heilig zijn. Wat onderscheid valt hier dan te maken tusschen goeden en quaden?

Nu wilde ik wel eens hooren, hoe de *Wegwijzer* de spreuk van den H. *Augustinus*, aldus in haer geheel hersteld, en naer haren regten zin geduid zijnde, tot zijn oogwit kan te pas brengen, en hoe hy 't gene hy dan vervolgens met zijnen Leerling daer over *rede-*
neert,

neert, van ydele klapagtigheid kan verschoonen. Wy mogen eens zien hoe hy zig hier uit zal worstelen.

En dit zijn de duidelijke, d' overtreffende en d' onberoerlyke bewijzen van den genen dien wy hier voor hebben. Ik geef eens te bedenken wat de rest wel moet zijn, daer de beste stukken zoo slegt en onbequaem bevonden worden. Zoude men dan aen zijn waerdig Boek deze Evangelische spreuke niet op een goeden zin kunnen toevoegen: *Indien het ligt dat in u is duisternissen zijn, hoe groot zullen dan de duisternissen zelf niet wezen?*

Voorwaer men heeft niet anders te doen dan de woorden van den H. *Augustinus* getrouwelyk aen te wyzen, zijnen egten zin uit het inzicht zijner verhandeling duidelyk te verklaren, en de duisternissen, waer mede zijne spreuken in de boeken der nieuwe *Wegwijzers* bedekt worden, daer van af te ligten, om ook aen de traegste en eenvoudigste verstanden te doen vatten, dat die Oudvader in dit stuk voor hen niets ten besten heeft, en dat zy deshalven groote reden hebben om hem, sprekende van de Godgeleerden die zy bestrijden, *hunner S. Augustyn* te noemen.

In de V. Byeenkoomste van zijn Tweede Deel brengt de *Wegwyzer* een plaets van den zelven

zelve Leeraer by, uit zijn II. Boek van de Verdiensten en de Vergevinge der zonden XVII. Hoofdst. die aldus luid: *Laet ons nu deze vrage gaen onderzoeken: Dewyl de mensch door zynen menschelijken wil met de hulpe der Godlyke Genade in dit leven zonder Zonde kan zijn, waerom by niet en is zonder Zonde. Waer op ik, zcit Augustinus, zeer ligtelyk en ook met alle waerheid zoude mogen antwoorden: Om dat de menschen niet en willen.*

'T antwoord is zeer goed: maer de zwaarigheid is hier mede niet ten einde. De geheele zwaarigheid is hier in gelegen: Aengezien de mensch den goeden wil niet en heeft, en zy God het willen in hem werkt, waerom de Heer dien wil in eenige, en niet in alle menschen gelieft te werken. Deze zwaarigheid vatte S. Augustijn ook wel, en daerom voegt hy agter zijn verhaelde antwoord terstond by: *Maer indien men my vraegt, waerom zy niet en willen, zoo treden wy een langen weg in. En welke is die lange weg? 'T is d'eindelooze weg der verborgen oordeelen Gods, die verholten, en nochtans regtvaerdig; die te verwonderen en raenbidden, maer geensins te doorgronden zijn. 'T is de weg van den geheimen en onbegrijpelijken raed des Heere, die men zig niet en mag vermeren met*

met losse of reukelooze voeten in te treden. 'T is die weg op dewelke meenige onbedreven Wegwijzers met hunne Zoekers verdoold loopen; terwijl zy den handel Gods naer het begrip van hun bepaeld verstaen, en naer de menschelijke reden meinen af te meeten.

In dezen weg duffde S. Augustijn zijnen voet niet stellen: maer hy bleef er met verbaeldheid voor staen, en riep uit met den Apostel Paulus: *O diepte der rykdommen enz.* Dit kan de Wegwyzer zien, om niet verre te gaen, in t. i. Boek van de Verdiensten en de Vergervinge der zonden, aen't XXI. Hoofdstuk, en vervolgens. Zoo roept onze Leeraer in alle zijne navolgende boeken, tegen de Pelagianen: en wien dit geroep niet en behaegt, zeyt hy, zoo wie daer mede niet vernoegdis, *die zoeke geleerdere mannen dan ik ben; maer hy zie wel voor zig dat hy niet in handen van laetdunkende of vermetene menschen vervalle.* *Cui responsio ista displicet, quarat doctiores, sed cavere ne inveniat presuntiores.* De Spir. et Litt. Cap. XXXIV.

De Wegwyzer verhaelt ook ter gemelde plaetse iets uit het Boek van de Berispinge en de Genade. Maer 't is my de moeite niet eens waerdighem een woord daer op t'antwoorden. Ik verzoek maer hertelijk dat men dit boek

boek van *Augustinus* neerstelijk gelieve te lezen, en de zaak der waerheid zal haest gewonnen hebben. Elk Hoofdstuk (Wel wat mag ik zeggen?) Ja elke spreuk byna van dat boek werpt de gevoelens van de *Wegwyzers* ten gronde toe omverre. En ik ben verwonderd dat zy nog het minste gewag durven maken van een boek in 't welk hun vonnis meer dan honderdmael geschreven staet. Maer wat zouden zy niet durven, die ook zijn *Handboek of Enchiridion* Cap. CIII. bybrengen om de bewuste uitlegginge, VAN ALLE SLAG, die S. Augustijn daer zoo helder en wijdloopig bevestigt, te bestrijden, en hun gevoelen daer tegen te beweeren?

Edog wel aen, indien zy de leere, die hy ons in het *Boek van de Berispinge en de Genade* leert, voor hunne leere aennemem, wy verklaren dat wy die ook voor onze leere houden. Daer is dan niet overig, dan dat wy het lezen van dat boek den Gelovigen eenpaerlijk aanprijzen, en bezorgen dat zy het vlijtelijk lezen en herlezen, en hunne gevoelens naer des zelfs inhoud rigten. Anders wenschen wy niet. En zoo is, indien de *Wegwyzer* wil, onze strijd ten einde.

Zevende HOOFDPUNT.

It is onzeker wie de Boeken van den Roep der Heidenen geschreven heeft. 'T gene de Wegwyzer uit den H. Prosper tegen d' Opwerpen der Halspelagianen bybrengt, word breeder uitgehaeld, en getoond dat hy de Godgeleerden, en niet den Wegwyzer begunstigt.

NAdien dan de H. Augustinus, als men hem niet in eenige afgescheurde regels, maer in zijne eigen boeken inziet en wel verstaet, den Wegwyzer allenthalven tegenspreekt en veroordeelt, gelijk wy nu uit eenige staeltjens gezien hebben: zoo kan men ook ligtelijk besluiten dat de H. Prosper hem niet en zal begunstigen. De trouwe Leerling kan van zijnen Meester niet afgescheiden worden. En 't zijn al wederom niet anders dan opgepronkte woorden, als de Wegwyzer zig zelve door den mond van zijnen Makker toejuigt, Dat S. Prosper hem geheel toevalt.

Het meest dat hy hier voor den dag brengt is getrokken uit de Boeken van den Roep der Heidenen, over dewelke de naukeurigste Godgeleerden althans van gevoelen zyn, dat zy van den H. Prosper niet en koomen. 'T

welk ik niet en zeg om d'agtbaerheid van die Boeken te verminderen; dat zy verre van my. Wie ze geschreven heeft of niet, 't is een voortreffelijk man geweest. De Boeken zijn uitmuntend, en waerdig om den H. Prosper voor haren Schryver te hebben. De leere daer in beheld is zuiver Katholijk, en stemt met den geest en leere van dien Leeraer zeer wel overeen. En zoo misschien d' een of d' ander de zinnen eens krygt van die Boeken ook in de tael van ons volk over te zetten, dan zal elkeen wel zien, dat de *Wegwyzer* zijne rekeninge hier zoo weinig, als in S. Prosper of in S. Augustyn, kan vinden.

Maer waerom onderuiffchen niet de zekere boeken van Prosper voor d' onzekere genomen, als men dog zijn gevoelen door des zelfs gezag zoekt vast te maken? Waerom zijn *Ge-digt tegen d' Ondankbaren*, en zijnen *Brief aen Ruffinus*, die nu van elkeen kunnen nagezien en gelezen worden; waerom zijn Boek tegen *Kassian*, zijn Antwoord aen de *Genuefers*, zijne *Wederleggingen der Tegenwerpingen van Vincensius*, en van de Franschen niet opgehaeld? Maar zegt, de *Wegwyzer* heeft uit deze twee laetste Schriften zoo al 't een en 't ander aengetekend. Welaen laet eens zien wat dit dog zij zal.

In't begin van zijn II. Deel heeft hy 't zeer druk met een van de Tegenwerpingen, daer de Pelagianen, zeit hy (Waerom niet de Halfpelagianen ?) den H. *Augustinus* mee betigt hebben, en die de H. Prosper aldus verhaelt: *Dat God niet en wilt dat alle menschen zalig worden, maer alleen een zeker getal der Uitverkorenen.* Hy poogt uit de Voorreden van Prosper op deze Tegenwerpingen te toonen, dat die Spreuk S. Augustyn t' onrecht opgetigt is: en hy is zeer bezig met redenkavelen over des zelfs zin en gevoelen aengaende die spreuke. Maer laet ons den man uit zijne verlegendheid helpen. Waer toe hier over zoo lang gezogt ? Men stelle de Voorreden met de Tegenwerpingen en 't Antwoord van Prosper hier wat breeder op, en men hoore hem zig zelven uitleggen. Zoo kan men beter van alles oordeelen. Wy zullen 'er ook wel eenige korte bemerkingen tusschen voegen, die men mogelijk niet onnut of ontydig zal keuren.

VOORREDEN VAN DEN H.
 PROSPER VOOR ZYNE
 ANTWOORDEN OP DE
 TEGENWERPINGEN
 DER FRANSCHEN.

Daer zijn er eenigen die ondernomen hebben, de leere welke de bisschop Augustinus Zaliger geheugenisse tegen de Pelagianen, vyanden der Genade van Kristus, en opsmuikers van den vrijen wil, veele jaren langnaer d' Apostolische leeringe beweird, en by geschrift heeft nagelaten, te berispen: en dit doen zy, of om dat ze zyne leere niet en verstaen, of wel om dat zy die niet en willen verstaen.

'T gaet nog al zoo. Veele veroordeelen met een dommekragt 't gene zy, of niet en vatten, of niet en willen vatten.

PROSPER. *En dit was het kort begrip van hunne wetenschap, die zy dengenen welke zig door hun oordeel lieten bestieren, voordroegen: namelijk dat zy eenige verdoemelijke leeringen, die ze stoffen in de boeken van hooggemelden Man gevonden te hebben, onder korte spreuken in eenige briefjens uitstrooiden: op dat zy hem die zy bestreden, door dezen vond in den haet en afkeer Zouden brengen, en de menschen verveerd*

veerd en afkeerig zouden maken van het lezen zijner boeken, die zy zoo leelijk afgeschilderd hadden.

O levende afbeelding van onze tijden! Wat hoort en ziet men nu anders, dan dat de Godgeleerden, die *Augustinus* leere volgen, met eenige verdoemelijke leeringen, die zy nogtans openlijk verwerpen, zonder ophouden betigt worden; en wel byna met alle de zelve met welke hunne Leeraer eertijds door de Halfpelagianen beklad wierd? Is'er imand die de zuivere en zalige kennisse van d' Evangelische en Apostolische leere uit de Schriften van *Augustinus* begint voort te dragen, terstond roept men dat hy leert, *Dat Kristus niet voor alle menschen gestorven is*, of iet diergelijks. Dit strooit men uit in briesjens en boeken: Ja men beweegt d'onnoozele en blindijverige menschen om dusdanige betigtungen en misverstanden door hunne handtekingen met overstaen van Gerechtsbedienden te bekragtigen, en te verklaren dat zy zulks in imands Predikation gheoord hebben: alhoewel de genen die dit belopen en bekuipen, zelf niet en durven getuigen dat het zoo is: daer zy egter in die Predikation persoonlijk tegenwoordig geweest zijn en beter weten wat'er gezeid en geleerd is, dan imand van de genen die.

die zy tot zoodanige ondertekeningen verplicht hebben : en niettegenstaende dat zy ook dikmaels ernstelyk verzogt zijn om hier in getuigenisse der waerheid te geven.

Wy betuigen en verklaren zonder ophouden, dat wy rakende de dood van Kristus en den wil van God omtrent de zaligheid der menschen niet anders leeren of gevoelen dan de leere der Kragtadige Genade, en d'uitleggingen van den H. *Augustinus* op de Schrif-tuerplaetsen die deze zaak betreffen. Wy geven zijne eigen duidelyke woorden. Maer dit mag al niet helpen. Dat volk gaet hunnen ouden gang. Hy leert, zeggen ze, *Dat Kristus voor alle menschen niet gestorven is.* Hoe is 't mogelijk dat zy niet en zien dat onze leere en die van *Augustinus* hier eene en de zelve leere is? Hoe kunnen zy dan nog in die betigtinge volharden zonder 't oordeel Gods, of ten minste 't verwyt van hun eigen gemoed te vreezen? Dog laet ons maer voordgaen.

PROSPER. Op dat zig dan niemand deze dingen onbedagtelyk late wijsmaken, of zig inbeelde daver zoodanige zin in de Schrif-ten van dien Katholyken Leeraer steekt, gelyk de genen, die hem Zonder reden belaste-ren, voorgeven, zoo antwoord ik in het kort met een volkomen belydnisse op elke spreuke, die

die zy als hunne redenen hebben ongeworpen. Ik zal hier in het minste niet afwijken van den weg der besluiten die in de boeken van dien heiligen man bevat zijn : op dat ook de gene, die maer eenigfins oplettend is, mag bemerk en met hoe onregtvaerdige smaedrenen de gebeurtenis van Zoo een Katholijken Prediker geschonden word : en in hoedanige zonde zy vallen, die door het opstoocken van anderen zig aenmatigen een Schrijver van zoo hoogberoemden naem te beschuldigen alear zy hem nog eens kennen.

Wat is 't van noode eenige bemerkinge hier op te maken ? De zaek spreekt van zelfs. 'T gact nu nog al zoo. Dog't moet zoo zijn en 't kan niet anders. *De Leerling is niet beter dan Zijn Meester.*

Eer wy nu tot de bovengemelde *Tegenwerpinge*, die d'agste in't getal is, overtreden, verzoekik dat de *Wegwyzer* eerst eens gelieve te bemerken hoe verre het vande waerheid is't gene hy zoo vrymoedig zeit, dat de H. Profper alle die *Tegenwerpingen* voor lasteringen en valsche betigtingen houd. Dat dit niet waer is, kan hy by exempel leeren uit de *Vierde*, die aldus luid : *Dat niet alle menschen tot de Genade geroepen worden* : en dewelke Profper niet voor een lasteringe, maer voor een waerheid.

heid houd, die hy ook met de H. Schriftuer bevestigt. En hy geeft'er naderhand deze uitspraak over.

UYTSPRAEK VANDEN H. PROSPER OVER DE IV. TEGENWERPINGE DER FRANSCHEN.

De welke Zeit, dat niet alle menschen tot de Genade geroepen worden, indien hy spreekt van de genen aen wien Christus niet verkundigd is, HY MOET NIET BERISPT WORDEN: want wy weeten wel dat het Evangelie na alle gewesten der aerde geschikt is, maer wy meinen niet dat het nog in alle gewesten der aerde verkundigd is. En wy kunnen niet zeggen dat daer een roep is tot de Genade, alwaer de Kerke nog geene kinderen herboren worden.

Wat dunkt den Wegwyzer hier van? Is dat deze spreuk, *Dat niet alle menschen tot de Genade geroepen worden*, voor een openbaren laster houden, of is het liever dezelve als een waerheid bekragtigen? Wat my belangt, ik zoude dat op onze tale goedkeuren noemen, en ik geloof dat alle redelijke menschen van den zelve zin zyn. Wy zullen
afwag

afwagten wat 'er de *Wegwyzer* van zeggen zal. Nu volgt dan d'agtste Tegenwerping en 't Antwoord van Prosper op dezelve, op dat wy uit zijnen eigen mond mogen hooren wat gevoelen hy daer omtrent gehad heeft.

VIII. TEGENWERPING.

Dat God niet en wilt dat alle menschen zalig worden, maer alleen een zeker getal der Uitverkorenen.

ANTWOORD VANDEN H. PROSPER.

Indien men Zeggen wilde dat de wil van God omtrent de Zaligheid van 't geheele menschelyk geslagt, en omtrent des zelfs roep tot de kennisse der waerheid, zoo algemeen door alle ryden is, dat Zy gansch niemand van de menschen voorbygaet, ZOO ZOUDE MEN DE GRONDELOOZE DIEPTE DER OORDEELEN GODS BEROEREN, of wegnemen. Want waerom God in de voorleden eeuwen alle de volkeren hunne wegen heeft laten wandelen, als de Heer zig Jakob verkoen heeft, en zoo niet gedaen heeft aen alle geslachten, nog Zyne oordeelen hen niet en heeft bekend gemaekt. Psalm 134. en 147 . . . . .

DAT

DAT IS ONMOGEELYK TE BEGRYPEN, EN 'T IS EEN GEVAERLYKE ONWEEETGIERIGHEID ZULKS TONDER ZOEKEN. Dit moet nogtans ydereen wel wooten, dat'er geen ongerechtigheid by God te vinden is. enz.

De kortheid die ik hier moet betragten, verbied my alles breeder uit te schrijven. Laet ons nu ook eens hooren wat de *Wegwyzer* uit het Antwoord van Prosper op de negende Tegewerpinge tot bekragtinge van zijne zaak getrokken heeft. Hy spreekt hier van in zijn XCV. getal. *Wat zegt gy, vragt hy zijnen Zoeker, van deze spreuke vanden H. Prosper. DEN Verlosser der wereld heeft gegeven voor de wereld zijn bloed, en de wereld heeft niet willen verlost worden?*

De Zoeker zwijgt'er op stil: wy zullen dan voor hem antwoorden. Ik zeg, *Meeftter Wegwyzer*, met uw welnemen, dat gy deze spreuk, gelijk veele andere spreuken, niet verstaen, maer averegts opgenomen hebt. Uw misverstand bestaet hier in, dat gy door het woord, *wereld*, in beide de deelen van de spreuke de zelve wereld of de zelve menschen verstaen hebt; daer het egter zeker is dat onze Prosper hier spreekt van twee verscheide werelden.

relden. (Waer in hy zijnen meester *Augustinus* navolgt) of van tweederleide slag van menschen. Van d'eene zeit hy, dat de Verlosser der wereld zijn bloed voor haer gegeven heeft: van d'andere, dat de wereld niet en heeft willen verlost worden. D'eerste is de gelovige wereld, welke d'Apistel Paulus *Ephes 5.* aanspreckt, als hy zeit: *Gy waert eertyds duisternisse maer nu zyt gy ligt in den Heere.* De tweede is d'ongelovige wereld, van dewelke geschreven staet: *De duisternissen hebben het ligt niet ontvangen.* *Joan. 1.* En op dat gy u over deze verklaringe niet en zoud stooren, 't is de mijne niet: Prosper geeft ze zelf, en dat wel duidelijk en kragtig. Heb dan een weinig geduld, en hoor hem ter plaetse by u gemeld eens spreken.

IX. TEGENWERPING.

Dat de Zaligmaker niet gekruist is voor de verlossinge der geheele wereld.

ANTWOORD VANDEN H. PROSPER.

„ **D**Aer is 'er niet een onder alle menschen,
 „ wiens natuer in onzen Heere **JESUS**
 „ Christus niet aengenomen is . . . . .
 „ Hoe wel dan zeer wel gezeid word, dat de
 „ Zaligmaker voor de verlossinge der geheele
 „ wereld gekruist is, om dat hy waerlijk de men-
 „ sche-

„ schelijke natuer aengenomen heeft, en om
 „ dat alle menschen in 't gemein in den eer-
 „ sten mensch verloren waren: zoo kan men
 „ ook egter zeggen dat hy alleenlijk voor die
 „ gekruist is, aen wie zijne dood voordeelig
 „ geweest is. Want d' Evangelieschrijver zegt:
 „ Dat Jesus moest sterven voor het Joodsche
 „ volk, en niet alleen voor dat volk, maer op dat
 „ hy de kinderen Gods die verstrooid waren,
 „ by een Zoude vergaderen. Ioan. II. Wane in
 „ Zijn eigen is hy gekomen; dog de Zynen namen
 „ hem niet aen. Maer allen, die hem aengenomen
 „ hebben, heeft hy magt gegeven kinderen Gods
 „ te worden: die niet uit den bloede, nog uit den
 „ wille des vleesch, nog uit den wille eens mans,
 „ maer uit God geboren zijn Ioan. I.

„ Het lot van deze is dan zeer verscheiden
 „ van d' anderen, die gerekend zijn onder de ge-
 „ nen van welke gezeid word: *De wereld heeft
 „ hem niet gekend.* Zoo dat men volgens die
 „ onderscheid zeggen kan, dat **DE VERLOS-
 „ SER DER WERELD ZYN BLOED
 „ VOOR DE WERELD GEGEVEN HEEFT,
 „ EN DAT DE WERELD NIET EN HEEFT
 „ WILLEN VERLOST WORDEN**; want de
 „ duisternissen hebben het licht niet aengenomen.
 „ Ioan I. en nochtans hebben 't ook de duister-
 „ nissen aengenomen, namelijk die van dewelke
 „ d'Apo-

„ d' Apostel zeit: Gy waert eertyds duister-
 „ nissen, maer nu zy gy ligt in den Heere. E-
 „ phes. 5.

„ En de Heer Jesus zelf, welke zeide, dat
 „ hy gekomen was om te zoeken en zaligte ma-
 „ ken 't gene verloren was, verklaert ook, Dat
 „ hy niet gekomen is dan tot de verloren scha-
 „ pen van 't huis van Israel. Luc. 19. Nu
 „ 't zyn niet alle kinderen van Abraham die
 „ van zyn geslagt zyn: maer uit Isaak, staer'er,
 „ zal uw geslagt voordkoomen. Schapp. 21. dat
 „ is, 't zyn niet alle kinderen Gods, die naer
 „ den vleesch uit Abraham voordspruiten:
 „ maer 't zyn de kinderen der belofte die
 „ voor zyne nazaten gehouden worden. En
 „ van dit getal zyn de genen van dewelke ge-
 „ zcid is, gelijk wy boven verhaeld hebben:
 „ Jesus moest sterven voor het Joodsche volk,
 „ en niet alleen voor dat volk, maer ook op dat
 „ hy de kinderen Gods die verstrooid waren, by
 „ een Zoude vergaderen. Want de kinderen
 „ Gods, die de kinderen der belofte zyn, wor-
 „ den in eene zelve Kerke vergaderd, niet al-
 „ leen uit de Joden, maer ook uit de Heide-
 „ nen, en dat door hem die het gene nog
 „ niet en is noemt even als of het al was, en
 „ die de verstrooide kinderen van Israel by
 „ een vergadert: op dat alzo de belofte die

„ aen Abraham gedaen is, volbragt zoude
 „ worden, namelijk dat alle geslagten der
 „ aerde in zijn zaed zouden gezegend wor-
 „ den.

Dit zijn de gevoelens van den H. Prosper. Indien de *Wegwyzer* qualijk neemt dat wy die wat wijdlopiger voorstellen en breeder verklaren, hy mag't zig zelve wijten. Waerom maakt hy gewag van den H. Prosper? Hy konde immers wel denken dat hem dit qualijk bekomen zoude.

In 't einde van zijn *Elfde Byeenkomst* maakt hy gewag van een Leerspreuk die zekere *Vincentius* den H. *Augustinus* aentigte, en op welke Prosper ook voor zijnen Meester antwoord. De spreuk luid aldus: *Dat onze Heer Jesus Christus niet voor de zaligheid en verlossinge van alle menschen geleden heeft*: Dan alzoo dit overeenkooft met de IX. Opwerving der Franschen, die wy terstond nevens't Antwoord van Prosper op dezelve wijd en breed voorgesteld hebben, zoo kan men uit dat Antwoord het gevoelen van dien Heiligen omtrent deze spreuke ook ligtelijk afmeetten.

De *Wegwyzer* had hier kunnen byvoegen, dat die *Vincentius* den H. *Augustinus*, en den genen die zijne leere volgden, ook verweet, dat zy leerden, dat God de menschen tot de ver-
 doe.

doemenisse geschapen had. Zoo zoude men nog openlijker hebben kunnen bemerken, dat de bestrijders der waerheid niet min stantvastig zijn in 't schelden en qualijk spreken, dan des zelfs voorstanders in de waerheid tegen de valsche betigtingen te verdedigen: en dat onze eeuw en d' eeuw van Prosper en *Augustinus* elkanderen zoo wel in 't een als in het ander zeer na gelijken.

Maer in gebrek van deze opmerkinge heeft hy ons wederom iets uit de Voorreden van Prosper op deze Opwervingen aengetekend. Wy zullen die Voorreden hier geheel vertalen: 't welk misschien niet mishagen zal aen de 'genen, welker weetgierigheid door het weinig dat 'er de *Wegwyzer* uit verhaeld heeft, mogt opgewekt en begeerig zyn om ze wat breeder te hooren. Ook is zy zoo fray dat het jammer was een woord daer van agter te houden.

VOORREDEN VAN DEN H. PROS-
PER, VOOR ZYNE ANTWOOR-
DEN OP DE STUKKEN DER
BETIGTINGE VAN
VINCENTIUS.

„ Daer zyn 'er sommigen, die alle Chri-
„ stelijke en broederlijke liefde vergetende, zoo
groo-

„ grooten drift hebben om ons gezag en goe-
 „ den naem te quetsen, dat zy door den hin-
 „ derlust verblind zynde, niet en zien dat ze
 „ hun eigen naem en gezag verliezen. Want
 „ zy rapen eenige ongerymde lasteringen en
 „ schroomelijke leugens by een, welke zy,
 „ zoo ze best kunnen, in eenige spreuken be-
 „ grypen: en die loopen zy dan in 't openbaer
 „ en by de huizen aen elkeen opdringen en
 „ vertoonen, zeggende dat wy zoodanige ge-
 „ voelens houden, gelyk in hunne duivelsche
 „ briefjens begrepen zyn. Nu wy zouden lig-
 „ telijk genoeg kunnen bewyzen dat ons die din-
 „ gen valschelyk, en alleen om ons in den haet te
 „ brengen worden opgetigt: wy hadden maer
 „ enkelijk t'ondertekenen dat wy ze vervloer-
 „ ken: 't en ware de boosaerdigheid der ge-
 „ nen, die zig inbeelden dat zy beswaerd
 „ worden, als de menschen goed gevoelen van
 „ ons hebben, de kortheid van onze onderte-
 „ keninge verdagt mogt houden. Op dat zy
 „ dan geen gelegendheid mogen vinden om
 „ hier over te klagen, hebben wy noodig en
 „ dienstig geagt, dat wy volkomenlijk en dui-
 „ delijk zullen verklaren, wat wy van die inoo-
 „ de spreuken oordeelen, om hier door of de
 „ gemoederen der lasteraers te vermorwen, of
 „ de genen, welken iets van die dingen mogt
 „ ter

„ ter ooren gekomen zyn, zoo veel ons met
 „ de hulpe des Heere mogelijk is, t' onderwy-
 „ zen. Wy zullen dan de zestien stukken der
 „ beschuldiging een voor een opstellen, en by
 „ elk in 't bezonder de woorden die onzen zin
 „ en geloof behelzen, welke wy door 't ge-
 „ zag van den Apostolischen Stoel tegen de
 „ Pelagianen bewceren, daer onder voegen:
 „ op dat de genen die maer een weinig tijds ge-
 „ lieven te besteden om deze dingen te lezen,
 „ klaerlijk mogen zien dat ons gemoed noit
 „ met de minste schaduwe van die godlooze en
 „ snoode gevoelens bevekt geweest is: en op
 „ dat zy mogen oordeelen dat de lasteringen,
 „ die zy zien zullen dat wy door onze belij-
 „ denisse verdoemen, in d' uitvinders der zel-
 „ ve behooren gestraft te worden.

Ik heb hier gansch geen opmerkingen willen
 tusschenvoegen, om den vloejenden zin van
 Prosper niet t' onderbreken, of d'aendagtig-
 heid der lezers van hem niet afte trekken: en
 zal 'er ook geen ondervoegen. De schildery is
 zoo levendig, dat men maer halfziende behoeft
 te wezen om te bemerken waer de naeste Co-
 pyen van 't Origineel, 'twelk de H. Leeraer
 in deze Voorreden heeft afgetekend, te vinden
 zyn. Of men ze zoeken moet onder de genen
 die onze *Wegwyzer Huidendaegsche Godgeleer-*
den

den noemt, of elders, laet ik anderen oordeelen. Elk kan zig eens voor dezen spiegel stellen, en volgens dat het beeld, 'twelk hy daer ziet schynen, hem gelykt of niet, kan hy zig zelve vonnissen. Elk kan hier naer zyn goeddunken zyne eigen lesse leeren, en uit de berispinge van den H. Prosper, of tot bekeeringe of tot vertroosting, zyn voordeel trekken.

Eene bemerking is 'er nog te maken, eer wy hier van afscheiden: te weten, dat deze snoode stellingen: *God wilt niet dat alle menschen zalig worden: Christus is niet voor alle menschen gestorven: God heeft sommige menschen tot de verdoemenisse geschapen*, en meer andere diergelyke, niet anders zijn dan valsche betigtingen en lasteringen, met dewelke eenige van d' Overblijffels der Pelagianen den H. *Augustinus*, Prosper en andere goede Katholijke en heilige mannen valschelijk beschuldigd hebben, hoewel die noit gedagt hadden iets zulks te leeren of te schryven.

Edog om dat die Leeraers de bewuste plaetsen van den Apostel Paulus uitleiden, niet van alle menschen *zonder uitneminge* naer den zin der Halfpelagianen, maer van *alle slag* van menschen; en dat zy leerden dat de Genade van *Jesus Kristus* niet aen alle menschen gemeen was: zoo meinden die knibbelaers dat
die

die valsche spreuken daer uit volgden, en dat zy regt hadden om *Augustinus* en zijne Leerlingen met dezelve te bekladden. Of zy misfchien om dit meer glimpts te geven ook eenige ondertekeningen betrapt gehad hebben, van luiden die getuigden dat zy iet zulks in de Predikationen van *Augustinus* gehoord hadden, is ons onbekend.

Dan dit is waer en zeker, dat het valsche betigtingen waren, welke dien Katholijken Oudvader en den zijnen door de Halfpelagianen wierden op gedrongen. Maer 't gene de *Wegwyzer* getal CIV verhaelt, dat'er ketters geweest zyn, genaemd *Predestinatianen*, die leerden dat *Christus* gebeden en geleden had voor d' *Uitverkoren alleen*, dit is niet meer dan een ydele droom die ten minste geene waarheid heeft. Daer zijn geen *Predestinatianen* in de wereld oit geweest: en 't gene hier van gezeid word is een enkele Fabel, die nimmermeer kan bewezen worden.

Agte HOOFPUNT.

Van de Kerk van Lions, de Kerkvergadering van Valence, en de Geloofsbelydenisse. De menschelijke redenkavelingen moeten in 't Geheim der Genade zwijgen. De zedenlessen zijn in den mond van den Wegwyzer kragteloos.

DE voornaemste betragting van dit Geschrift, gelijk wy hier boven nog verklaerd hebben, is de Katholijken aen te leiden tot het lezen der boeken van den H. *Augustinus*, die hy voor de Genade Gods geschreven heeft: waer by wy die van zynen getrouwen uitlegger en leerling den H. *Prosper* voegen. En om hier toe den weg beter te bereiden hebben wy geantwoord op het gene de *Wegwyzer* van eenig belang uit de boeken van die Oudvaders tegen de heele en halve Pelagianen tot bekragtinge van zijne opgenomen zaek heeft aengegeven. Voor de rest zullen wy hem met korte woorden afvaerdigen.

Wat het Concilie van Valence en de Kerke van Lions belangt, 't is ongenoeg dat de *Wegwyzer*, sprekende van de bewuste *Godgeleerden*, CCXXXVIII. moet belijden: *Dat de Kerk*

Kerk van Lions niet weinig na hunnen kant belt. Belijdenis die de kragt der waarheid hem heeft afgeperst. De Besluiten van 't Concilie van Valence, die met deze Kerk volkomenlijk van een gevoelen is, zullen wy, zoo veel deze stoffe raekt, na't eindigen van dit *Antwoord* met Gods believen geheel en onverminkt in onzetale te lezen geven.

Ondertusschen zullen wy slegs met een woord hier aentekenen, dat al het gene hy in zijn Agtste *Byeenkoomste* bybrengt om de kragt van die Kerkvergaderinge t'ontgaen, enkelijk steunt op het onderscheid 't welk'er zoude zijn tusschen het wordeken, *Dood*, en 't wordeken, *Beet*, in deze spreuke van den Profect Osee XIII. *Ik zal uw DOOD zijn, o dood: ik zal uw BEET zijn, o helle*: en dewijl deze twee woorden volgens d'Uitleggers der H. Schrifture in de betekeninge niet en verschillen, maer beide in den grond de zelve zaek betekenen, zoo kan hy door die opmerkinge zijn einde niet bereiken.

Dit had hy kunnen leeren uit *Cornelius à Lapide*, uit wien hy ook zijne bemerkinge schijnt getrokken te hebben, indien hy dien Schrijver wat naukeuriger had nagezien. Want dat het wordeken, *Beet*, in de spreuke van

Osee

Ofee betekent, niet een kragteloozen, maer een doodelijken beet, dat is, een beet die de dood toebrengh; en overzulks dat *Beet* en *Dood* hier even veel is, verklaert à *Lapide* op dien text aldus: *Het oirfpronkelyk woord.* (’T welk in ’t Latyn *Morsus*, en in onze tale *Beet* vertaeld word) betekent eigenlijk een **UITROOJING**, door dewelke *Christus* de dood, die alles verwoeste, heeft **UITGEROOID**. Want dit is het gene ’t *Hebreeusch* woord **KATOB** wilt zeggen, namelijk een **UITTRUKKING**, **UITSNYDING**, **UITROOJING**, **VERNIELING**. *Proprie KATAVCHA significat excisionem, qua Christus mortem omnia succidentem succidit. Hoc enim est KATOB, scilicet evulsio, excisio, excidium, seu exitium.* En zoo kan de *Wegwyzer* op dezen grond geen fleunsel vinden.

Van geen meerdere kragt is ook het gene hy in de *Zesde Byeenkoomste* redenkavelt uit de *Belydenisse* van ons geloof, die in den *Godlijken Dienst* gelezen word, en luid als volgt: *Ik geloof in eenen Heere Jesus Christus, die om ons menschen en om onze Zaligheid uit den Hemel gedaeld, mensch geworden, en gekruist is.*

’T is waer dat alle *Katholijken*, ook elk in ’t bijzonder, hier belijden, dat *Christus* voor hen en voor hunne zaligheid gekruist en gestorven

gestorven is. Maer zy verstaen dit onder deze voorwaerde : *Indien wy ware Gelovigen zijn, en ten einde toe volharden; waer van, gelijk het Concilie van Trenten ons leert, niemand in dit leven, 't en ware door een buitengewoone veropenbaringe van God, een volkomen zekerheid des geloofs kan hebben; hoe wel wy dit nogtans alle en elk in 't bezonder door Gods Genade moeten betrouwen. En hoe ons leven beter met ons geloof overeenkomt, hoe dit betrouwen ook grooter en sterker word : en zoo veel te meer hebben wy dan ook recht om ons zelve die Geloofsbelijdenisse toe te voegen. Hier op slaet het gene de H. Apostel Petrus ons vermaent : Tragt dat gy door goede werken uwen roep en verkiezinge zeker maakt. 2. Pet. 1. 10.*

Wegens de menschelijke redenkavelingen, die de *Wegwyzer* hier en daer door zijn Boek gestrooid heeft, heb ik hem slegs te zenden na zijn CCLVI. getal en daer omtrent : op dat hy aldaer voor zig zelve neeme 't gene hy aen de bewuste *Godgeleerden* toevoegt; en leere, 't gene hem zoo noodig is, dat het in de Geheimstukken der Genade Gods veel veiliger is met Paulus en andere Heiligen uit te roepen : *O diepte der rijkdommen van de wijsheid en de wetenschap Gods : hoe onbegrijpelijk zijn*
zijne

Zijne oordeelen, en hoe onnaaspoorlijk zijne wegen. Rom. XI. dan onze menschelijke redenen, die meenigmael niet anders als waerschijnlijke en aengename doolingen zijn, te veel toe te geven.

'T gene gy zegt, zeide S. Augustijn aen een Redenkavelaer van zijnen tijd, *schijnt wel scherpzinnig te zijn, maer 't is scherpzinnig naer de praetagtige wijsheid, waer door het Kruis van Christus verydeld word.* *Acute quippe videntur hæc dici, sed in sapientia verbi, qua evacuatur crux Christi.* De Nat. et Gratia Cap. VI. De grondsteen en de regel van ons geloof is 't goddelijk gezag. De reden mag wel dienen om 't zelve te verklaren, maer niet heerschen om het te verzwakken.

Indien de *Wegwyzer* dien regel wat bestip-ter wilde volgen, zoo zouden zijne zedelijke bemerkingen ook beter doordringen, die nu laf en droog zijn, en weinig kragt hebben. Hy zeit, by exempel, CXXXIV. *Overleg dan 't geluk der genen, die ingelijft worden als ledematen der Gelovigen van Gods waere Kerk.* Waer op zijn Makker antwoord: *In waerheid, dit weldaed is niet t'agterhalen.*

D'opmerking is zeer goed en stigtig. Maer alle waerheden en goede vermaningen willen van elkeen niet gezeid zijn. Daer van koomt het

het spreek woord : *Pilatus zal de Passie preken.*
 'T voegt wel in den mond der heilige Vaders
 Leo en Bernardus , van welke hy ter zelve
 plaetse gewag maekt ; 't voegt den genen,
 die van de kragt en 't voorregt der Genade Gods
 grondig overtuigd zijn , zoodanige vermanin-
 gen te geven. Maer imand die , gelijk deze
Wegwyzer , van gevoelen is dat alle menschen,
 niemand uitgenomen , genoegzame Genade
 hebben om tot het geloof te koomen , en dat
 het alleen hangt van den wil der Ongelovi-
 gen die Genade wel te gebruiken , hare bewe-
 gingen op te volgen , die in 't werk te stellen,
 en alzoo dadelijk tot ledematen van Gods ware
 Kerke ingelijfd te worden : imand , zeg ik,
 die van zoodanig gevoelen is , wat regt heeft
 die om den Katholijken als een groot *weladaed*
 voor te houden , dat zy als *ledematen der*
Gelovigen van Gods ware Kerke zijn inge-
lijfd?

Want zy zullen hem antwoorden : Wat
 preekt gy ons dit voor een groote gunst en
 weldaedaen , dat wy ware Gelovigen en lid-
 maten van de Kerke zijn , gy die van gevoe-
 len zijt dat alle menschen , niemand uitgeno-
 men , genoegzame Genade hebben om aen
 't zelve geluk , zoo wel als wy , deelagtig te
 worden ? Laet *Augustinus* en zijne Leerlingen
 L
 zulks

zulks voor een weldaed houden , welke zeggen : *Dat de Genade niet aen alle menschen gegeven word : Dat de natuer, maer niet de Genade, gemein is aen alle menschen : Dat de Genade niet gemein is aen Gelovigen en ongelovigen, maer dat zy de Gelovigen onderscheid van d' Ongelovigen.* Die zoo spreken en zoo leeren , mogen ook zeggen dat het geloof een overgroot weldaed is , gelijk het waerlijk is.

Maer gy die leert dat de genoegzame Genade aen Gelovigen en Ongelovigen zonder uitneminge gemein is , wat regt hebt gy dog om ons te koomen preken van 't geluk der genen die ingelijfd worden als ledematen der Gelovigen van Gods ware Kerke ? 'T is immers volgens u door kragt van den vrijen wil , dat wy de genoegzame Genade wel gebruikt , het geloof aengenomen , en alzoo ons zelve van d' Ongelovigen onderscheiden hebben. Zy hebben immers naer uw zeggen genoegzame Genade , zoo wel als wy hadden , om 't geloof t' aenvaerden : waerom nemen zy 't niet aen, gelijk wy gedaen hebben ? 'T hangt immers maer van hunnen wil met die Genade te werken ? Wat gunst , wat weldaed hebben wy dan meer ontvangen dan d' Ongelovigen ? Wy hebben onzen vrijen wil wel gebruikt , en zy niet : maer van den kant van God hebben

ben wy , gelijk gy zegt , beide genoegzame Genade ontvangen. Is 'er dan eenig onderscheid tusschen ons en hen, dat kan niet van Gods Genade , maer 't moet van onzen wille voortkomen.

En waer is nu 't gene d' Apostel zeit: *Wie onderscheid u ? Wat hebt gy dat gy niet ontvangen hebt ? En indien gy 't hebt ontvangen , wat roemt gy dan als of gy 't niet ontvangen had ?* Gy leert ons zeggen dat wy 't goed gebruik der Genade van ons zelve hebben , en overzulks leert gy ons ook in weer wil van Paulus in ons zelve roemen. Zeg ons dan liever dat ons geloof een bewys van onze deugd en van de kragten onzes wils is : maer zeg niet meer dat het een groot *wel daed* is. Of verander eerst uw gevoelen , en belijd met ons dat de Genade die ons tot het geloof gebragt heeft, niet een algemeine en kragtlooze , maer een bijzondere en daedwerkende Genade is : en dan zult gy regt hebben om ons dusdanige zedelijke lessen voor te dragen ; want dan zal eerst blyken dat het geloof een gave Gods is

Aldus zullen de Gelovigen den *Wegwyzer* aanspreken : en ik zie niet wat hy hen redelijker wyze zal kunnen antwoorden. Zoo dat men hier uit kan bemerken, dat de goede

vermaningen weinig klem hebben, als zy niet op den grond der ware leere steunen.

Negende HOOFDPUNT.

Van d'uitleggingen van Prosper en Augustinus over de bewuste spreuken van Paulus. De Wegwijzer is gedwongen d'uitlegginge van ALLE SLAG goed te keuren. De kragt van zijn onderscheid tusschen een tweederleide verlossinge en gebed van Christus, en tweederleiden wil van God, word door den Engelschen Leeraer den H. Thomas van Aquinen verydeld. Hy moet eindelijk met ons uitroepen: O DIEPTE DER RYKDOMMEN enz. Van de genoegzame, dog vergelegene, middelent ter zaligheid, gegeven aen alle menschen.

Omtrent d'uitlegginge van den H. Prosper over de bewuste spreuke der H. Schrifture: *Christus is voor alle gestorven*: dient bemerkt te worden, dat wy na en met dien H. Leeraer zeggen, dat Christus gestorven is voor alle menschen, niet alleen om dat de prijs van zijne Dood en Lijden, enkelijk in zig zelven aengezien, waardig en groot genoeg is tot verlossinge der geheele wereld; maer ook om dat

dat de natuer die hy t'onzer verlossingē aengenomen heeft, en d'oorzack om dewelke hy gestorven is, dat is, de zonde, beide aen alle menschen zonder uitneminge gemein zijn: hoewel zy egter niet alle aen het weldaed van zijne Dood declagtig worden.

Dit alles bevestigt Prosper in zijn Antwoord op d'eerste Tegenweringe der Halspelagianen voorgesteld door *Vincentius*, alwaer hy zegt: Zoo veel belangt de grootheid en de waerdigheid van den prys; als ook wat aengaet d'oorzack van Christus Lijden, welke gemein is aen alle menschen; zoo is het bloed van Christus de verlossing der geheele wereld. Maer die dit leven zonder 't geloof van Christus, en zonder 't Sakrament der herboorte doorgaen, hebben geen deel aen die verlossingē. En deshalven alhoewel men wel zeggen kan, dat alle menschen zijn verlost geweest, om dat de natuer die onze Heer Jesus aengenomen, en d'oorzack die hy waerlijk op zig genomen heeft, aen alle menschen gemein zijn: dewijl zy egter niet alle uit de vangenisē getrokken zijn, zoo is 't buiten twijfel dat eigenlijk die maer verlost zijn, uit dewelke de Prins der wereld uitgedreven is, en die nu niet meer werktuigen van den duivel, maer ledematen van Christus zijn.

Hier uit blijkt genoeg dat men dan geen sin kan.

kan zeggen ; dat Christus ook voor de boozé Engelen gestorven is , hoewel het waer is dat de prijs van zijne Dood en Lijden waerdig en groot genoeg zoude zijn om ook hen, indien hy 't zoo gewild had , te verlossen. De reden is, om dat hy de natuer van de menschen , en niet van d'Engelen , heeft aengenomen ; en dat d'oorzaak van zijn Lijden , namelijk de menschelijke zonde , wel aen alle menschen , maer niet aen d'Engelen gemein is. Zoo dat die opwèrping , welke sommigen maken uit de vergelijkinge van de menschen aen wie de verdienste van Christus Lijden niet word medege-deild , met de Duivelen of booze Engelen ten opzigt van dat Lijden , door deze verklaringe van den H. Prosper seffens omverre valt.

D' uilegginge van , *alle slag* , die den *Wegwyzer* zoo zeer mishaeft , behoef ik hier niet wederom op nieuw te bekragtigen. Die lust heeft om van deze dingen grondig onderrigt te zyn , kan dezelve vinden en lezen in S. Augustyns *Boek van de Berispinge en de Genade* aen 't XIV. Hoofdstuk , en in 't gene wy uit zijn *Handboek* nevens andere Stukken deze stoffe betreffende agter dit *Antwoord* in onze ta-le zullen geven.

De *Wegwyzer* zelf , na dat hy wel heftig ge-roepen had , dat het was de H. *Schrijture*
kreuken

kreuken, als men door *alle menschen* verstonde alleen alle slag van menschen; dat men deze spreuk, God wil dat alle menschen zalig worden, of diergelijke GEENSINS op die wyze kan verstaen; Ja dat dit is alle kragt benemen, en belachlyk maken de spreuk van Paulus: na dat hy lang genoeg op d'uitlegginge van den H. Augustinus gesmaeld had; zoo koomt hy eindelyk, als berouw hebbende van zijne klapagtigheid, een voctval en herstellinge van eere voor dien H. Leeraer. doen in dezer voege.

SCHULDBELYDENIS. Ik, P. WEGWYZER, vereisch nogtans niet dat men mijne uitlegging zoo halssterkig omhelst, dat men seffens i eenemaal lochent, dat het woord, ALLE, in de bewuste spreuk oit betekenen mag ENKELTK ALLE SLAG: Want alhoewel ik vast houde, dat het betekent alle van alle slag, niemand uitgezonderd, Zoo wanneer men handelt van een algemeinen ernstelyken wil, die zyn einde en uitwerking niet in alle behelst; IK INWILLIGE NIET TE MIN, DAT HET OOK SOMWYLEN (Te weten alsdan, als en voor Zoo veel men handelt van die Goddelyken wil, die zyn einde en uitwerking bereikt) NIET ANDERS EN BETEKENT ALS ENKELTK ALLE SLAG.

Gy

Gy willigt dan in dat *Augustinus* en de bewuste *Godgeleerden* in dit punt groot gelijk hebben : want wat zeggen zy anders dan het gene gy hier nu zelf moet bekennen ? Moest gy zoo veel woorden maken , om eindelijk te besluiten , dat de genen die gy tegenspreekt, gelijk hebben ? Of was 'er geen ander middel om uw Boek zijne vereischte grootte te doen erlangen , dan dat gy zoo veel vergeefsche redenen voor niet zoud op 't papier storten ? Dan hoe het is of niet , gy belyd nu ondertusschen dat onze uitlegging van , *alle slag*, bondig en goed is. Ik mag u hier dan nog wel eens zeggen : *Si nil, Cinna, petis, nil tibi, Cinna, nego.*

Ik weet wel dat de *Wegwyzer* zig beroepen zal op het onderscheid tusschen een tweederleiden wil van God, waer van d'eene, gelijk hy zegt, zijn einde en uitwerking in alle menschen bereikt, en d'andere niet. Maer dat hem dit ook ter wereld niet en mag helpen, zal terstond uit het vervolg blijken. Ondertusschen kan men hier in 't voorbygaen aentekenen dat hy zelf, die zoo qualijk neemt dat de woorden van Paulus door d'uitlegginge van *Augustinus* wat schijnen bepaeld te worden, als 't hem anders bevalt en te pas komt, deze uitspraek geeft : *Dat de woorden*

van Paulus niet altijd moeten genomen worden in hunne volle ruimte; te weten, op dat men hier uit niet te veel tegen Wegwyzers gevoelen besluite.

CCXCIX.

Een dan der voornaemste steunfels van zijne gevoelens is het onderscheid 't welk hy maekt tusschen een tweederleide Verlossinge en Gebed van Christus, en een tweederleiden wil van God ten opzigt van de zaligheid der menschen. Met dit onderscheid heeft hy 't zeer druk en breed voor, hy brengt het overal te pas, 't is door zijn geheele Boek verspreid. En hy meint dat hy Thomas van Aquinen, *Bernardus*, *Augustinus*, en alle d'Oudvaders door dit middel kan buigen en kreuken naer zyn welgeval en goeddunken.

Daer is, zegt hy, een *algemeine genoegzame verlossing*, die egter hare uitwerkinge niet en heeft in alle menschen: en daer is een *bezondere kragtig uitwerkende verlossing*, die haer einde en uitwerkinge bereikt in alle die tot deze verlossinge behooren. Insgelijks spreekt hy ook van 't gebed van Christus: en tragt CIX. zijnen zin des aengaende te bevestigen met het gezag van den H. Thomas. Maer behalven dat'er niet een woord is in 't gene hy aldaer uit de Schriften van dien Leeraer opgeeft, 't welk hem tot zijn voornemen dienen kan, wie

is

is'er dog onder de Godgeleerden die niet en weet dat men de voorgaende Schriften van den Engelschen Leeraer moet duiden naer zijne *Somme der Godgeleerdheid*, 't welk zijn laetste, beste en volmaectste Werk is; en niet in tegendeel de spreuken van zijne *Somme* naer die van de voorgaende Schriften buigen. Laet ons dan eens hooren hoe hy zijn gevoelen rakende de verlossingē en 't gebed van Jesus Christus in de *Somme* heeft uitgedrukt.

De H. Thomas van Aquinen, bygenaemd d'Engelsche Leeraer, in zijne *Somme* III. P. Q. XXI.A.IV. op de vrage: *Of het gebed van Christus altijd is verhoord geweest?* Schrijft aldus: *Dan word het gebed van imand die bid verhoord, als zijne wil volbragt word. Nu de wil van den mensch, om eenvoudelijk en regt te spreken, is de redelijke wil: want dat willen wy volkomelijk, 't gene wy volgens het besluit van de reden willen. Maer het gene wy willen volgens de beweginge der zinnelykheid, of ook volgens de beweginge van den wil, voor zoo veel die enkelijk als een natuer of wezen aengesehen word, dat willen wy niet volkomelijk, maer alleen met deze bepalinge, indien'er door d'overweginge van de reden niets anders gevonden word, 't welk dien wil belette. Zoo dat zoodanige wil eer een WILAGTIGHEID, dan wel*

wel een volkomen wil moet genoemd worden, namelijk om dat de mensch dat Zoude willen, indien'er niets anders was 't welk zulks belette. Nu is het zoo, dat Christus naer den wil van de reden niet anders gewild heeft dan het gene hy wist dat God wilde. En hierom is alle volkomen wil van Christus, ook zijn menschelijke wil, volbragt geweest, want die quam met God overeen: en by gevolg is al zijn gebed verhoord geweest.

Dan stelt hy zig onder andere deze opwerpinge tegen: Christus heeft gebeden op dat de zonde der genen die hem kruischten hen zoude vergeven worden, als blijkt Luk, 22. En nochtans is die zonde niet aen allen vergeven: want de Ioden zijn om die zonde gestraft geweest. Zoo schijnt het dan dat niet alle de gebeden van Christus zijn verhoord geweest.

Dit is d'opwerping. Wat denkt gy nu wel dat d'Engelsche Leeraer hier op antwoord? Meint gy niet dat hy zeggen zal: Christus heeft, zoo veel in hem was, voor allen die hem kruischten, niemand uitgenomen, genoegzaamlijk gebeden, en hen allen genoegzame Genade ter zaligheid verdiend en bezorgd: maer zijn gebed heeft door tegenstand van den menschelijken wil niet kragtig uitwerkend geweest in hen allen? Dit zoude de Wegwyzer wel willen: en in
der

der daed zoo moest S. Thomas geantwoord hebben, indien zijne leere met des zelfs gevoelen s overcengestemd had. Maer nu spreekt hy geheel anders : want zijn antwoord op de voorgestelde zwaarigheid is dit : *Ik antwoord, dat de Heer Iesus Christus niet gebeden heeft voor allen die hem kruischten, nog ook niet voor allen die in hem geloven zouden : maer voor die alleen welke voorschikt waren om door hem tot het eeuwig leven te koomen.*

De *Wegwyzer* mag my wel dank weeten dat ik hier niet byvoege 't gene de zelve H. Leeraer schrijft I. P. Q. XIX. A. VI. want dit was alleen genoeg om alle zijne kraem over hoop te werpen, en t' cenemael omver te schoppen. D' Engelsche Leeraer bevestigt daer niet alleen onze uitlegginge van, *alle slag*, over de Schriftuerspreuke : *God wilt dat alle menschen zalig worden* : hy leert'er ook dat de wil van God, dien men volkomenlijk, cenvoudelijk en eigenlijk zijnen wil moet noemen, altijd kragtig uitwerkend is, en zijn einde bereikt ; en dat die andere wil, welken de *Wegwyzer* den algemeinen ernstigen en genoegzamen wil noemt, wederom veel eer een WILAGTIGHEID, om zoo te spreken, dan wel een VOLKOMEN WIL mag genoemd worden. *Magis potest dici velleitas, quam absoluta voluntas.*

Zoo

Zoo dat *Wegwyzers* algemeine wil volgens den H. Thomas, eigenlijk te spreken, geen wil is, maer slegs een geestelienis die men uitdrukt met het woord, *Vellem, Ik wilde wel*, namelijk indien dit of dat zoo was, 't gene nu niet en is: en dat de volkomen wil, die eigenlijk en eenvoudelijk een wil in Kristus of in God genoemd mag worden, noit door eenige beletselen van zyne uitwerkinge verhinderd word. Van dezen laetsten wil spreekt de Profheet zeggende: *God heeft al gedaen wat hy wilde in hemel en op aerde.*

Van dezen kragtigen wille Gods, die alleen een volkomen wil is, moet de *Wegwyzer* be-lijden, gelyk hy ook doet CCCXV. dat die wil, ten opzigt van de zaligheid der menschen, *alleen staet op d' Uitverkorenen.* En een weinig verder: *Dat God door dien wil niet en wilt dat alle menschen, niemand uitgezonderd, maer alleenlyk veele, dat is, zeit hy, alleen d' Uitverkorenen eeuwig Zalig worden.*

Hoe zoude men klaerdere belydenisse kunnen wenschen? Wy mogen hem dan om onze erkentnisse voor dezelve te bewyzen, ook van onzen kant wel toegeven, dat 'er een zekere *algemeine* wil van God ten opzigt van de zaligheid aller menschen zonder uitneminge kan ingewilligd worden. Men kan dit ook, in-

dien men 't zoogoevind, een *ernstigen* wille noemen, voor zoo veel *ernstig* strijd tegen *gewinsd*, 't welk by God niet te vinden is. Maer ik kan nauylks vatten waer toe dit alles den *Wegwyzer* dienen zal, dan misschien om de menschen met die woorden van, *algemeinen ernstigen wil*, te kunnen paffen.

Want als 't al omkoomt, en dat men de betekeninge van die woorden gaet onderzoeken, zoo vind men dat die *algemeine ernstige wil* niet anders is dan een zoogenoemde wil, die nimmermeer eenige de minste uitwerkinge doet in de genen, ter welker opzigt de *kragtige uitwerkende wil* geen plaets heeft: dat hy meer bestaet in een manier van spreken, dan wel in de zaek zelve; en dat hy om eigenlijk en eenvoudelijk te spreken, geen *volkomen wil*, maer alleenlijk een *wilagtigheid* genaemd mag worden. *Magis potest dici vellentia, quam absoluta voluntas*. Ik geloof niet dat de *Wegwyzer* de genen die zyne gevoelens omhelzen, met zoodanigen algemeinen wil zal kunnen te vrede stellen: want het is geheel iet anders 't gene zy zoeken. Zoo dat hy weinig hier mede kan uitregten.

Hy zeit wel dat het koomt van de *hinderepalen* en *tusschen beide loopende beletselen*, dat de wil van God, alsook de verlossingen 't *gebed*

bed van Kristus haer einde niet en bereiken in alle menschen, en dat vervolgens niet alle menschen zalig worden. Maer dit is nog al de zaak niet. De zwaarigheid blyft in haer geheel en onbeantwoord, namelyk waerom die hinderpalen en beletselen door Gods almogende bestieringe niet in alle menschen worden weggenomen, indien God wilt dat alle menschen, niemand uitgenomen, zalig worden.

Men leze de *Tweede Byeenkoomste* van zyn II. Deel. Daerbekent hy dat de beletselen en oorzaken die de zaligheid van sommige menschen verhinderen, niet enkelijk afhangen van den menschelijken wille, maer ook *van den eisch der nature van andere dingen*. En nadien hy niet kan twyfelden of alle dingen zyn onder de magt en voorzienigheid van den genen, die al doet wat hy wilt in hemel en op aerde, zoo stelt hy zig dan deze redelijke vrage voor: *Waerom God, die wilt dat alle menschen zalig worden, alle deze oorzaken en voorvallen niet voorkoomt en vermindert?* En hy vind geen ander antwoord dan eindelyk met Paulus hier over uit te roepen: *O diepte der rykdommen van de wysheid en wetenschap Gods: hoe onbegrypelyk zyn zyne oordeelen, en hoe onagterhalyk zyne wegen!* O waeragtig, o voortreffelyk, o eenig antwoord! *I was te wenschen dat hy't wat diep*

ter herte nam, en dikmaels gebruikte. Hy heeft niet te vreezen (Dit kan ik hem vrymoedig toezeggen) dat de bewufte *Godgeleerden* zig met dit antwoord niet en zullen vernoegd houden. Hy heeft niet te vreezen dat zy hier over zullen klagen. Neen, neen: hy weet wel beter, al spreekt hy zoo. Zy keuren dat antwoord ten uiterfte voor goed, 't behaegt hen ten hoogfte, zy hooren in deze gelegendheid niet liever, en wenschen maer dat de *Wegwyzer* het noit vergete. 'Tis onnoodig dat hy hen dringt om het zelve aen te nemen, daer zy van zelfs zoo zeer toegenegen zyn. Indien hy des aengaende eenige vermaningen te geven heeft, hy kan die zig zelve toevoegen, of tot een bequamere gelegendheid bewaren. Ach of hy altyd zoo redelyk sprak, hy zoude geen geschil met die *Godgeleerden* hebben!

Zy zullen hem ook geern toestaen 't gene hy ter gemelde plaetse vervolgt, namelyk dat het Gods wil is dat alle menschen zalig worden, even gelyk het zyn wil is dat alle menschen zyne geboden onderhouden, en dat niemand oit zondige. Welken wil de Schoolleeraren noemen den *Tekenwil*, *Voluntas signi*: en hy bestaet niet anders dan in de goddelijke bevelen, door dewelke ons bevolen word onze zaligheid te werken.

Ja zy zullen hem ook niet lochenen, dat alle menschen de genoegzame Genade ter zaligheid hebben, welke hy aldaer beschryft, en noemt, *Remedia remota*, *Verre gelegen middelen*; en die waerlyk zoo verre gelegen, en zoo wyd te zoeken zyn, dat ik wel verzekerd ben dat de genen, die hem als hunnen *Wegwyzer* volgen, met dezelve niet en zullen voldaan zyn. Ik twyfel of hy hier zig zelve wel groote voldoeninge gegeven heeft.

Immers ik raed ydercen, die kennisse van deze dingen begeert te neemen, zijne voornoemde *Byeenkomst* met goede aendagtigheid te lezen: op dat zy daer mogen zien hoe waeragtig de H. *Augustinus* welcer gezeid heeft, dat na dat de menschelijke reden alle kragten ingespannen, en zig door geweld van redenkavelen afgemat en uitgeput heeft, zy eindelijk nog moet bezwijken, wanneer zy kooft tot de kleine kinderen, die haer stilzwygende veel krag iger, dan de geleerden met alle hunne tegenbewyzen, wederleggen en doen in rook verdwynen.

Zy zullen daer vinden dat als de *Wegwyzer* zeit, dat alle menschen, zoo bejaerden als kleine kinderen, niemand uitgenomen, genoegzame middelen hebben om zalig te worden, hy alsdan niet anders wilt zeggen, dan dat zy

ten minste die middelen in hunnen eersten vader Adam gehad hebben: welke middelen indien Adam niet misbruikt, en daer door den eisch en loop der nature niet onderbroken had, zoo zouden de beletselen, door welke nu veele menschen van de noodige middelen ter zaligheid beroofd worden, niet voorgevallen zijn: en aldus zouden zy dan die middelen alle by de hand gehad hebben.

En dit is die zoo hooggeroemde algemeene genoegzame Genade daer hy zoo veel woorden om gemaakt heeft. Ik laet elkeen oordeelen of hy geen reden had om dezelve, *Media remota*, *Verre gelegen middelen* te noemen: want voorwaer zy konden niet veel verder gelegen zyn. Niet dat ik die manier van spreken wil berispen: maer ik kan niet inschikken hoe hy zoo veel arbeids ondernomen heeft om eindelijk een zaak te besluiten die buiten alle geschil is. Wie heeft oit getwijfeld of alle menschen hebben in Adam genoegzame genadegiften en hulpe ter zaligheid ontvangen? Zeker indien de *Wegwyzer* anders niet en eischte, men zoude hem dat wel ingewilligd hebben, zonder dat het noodig was dat hy zoo groot een Boek ten dien einde moest schryven.

Volgens zijne redenkavelingen kan men ook zeggen: Dat alle menschen genoegzame middelen

delen ontvangen hebben om hier onsterfelijk te leven, want zy die in Adam gehad hebben: Dat wy alle genoegzame middelen hebben om als Koningen en Prinzen te leven, vermits wy die nog nader, namelijk ook in onzen vader Noë ontvangen hebben: Dat een arme bedelaer genoegzame middelen heeft om rijkelyk huis te houden, om dat hy misschien die middelen in zijne voorouders waerlyk gehad heeft, en 't en ware zy die verquift hadden, nog by de hand zoude hebben.

Dat de *Wegwyzer* vry verkundige zoo lang als 't hem gelieft, dat zoodanige middelen ter zaligheid niemand oit onbreken: ik ben wel verzekerd dat zijne Discipelen voor wien hy voornamelyk schryft, zig hier mede niet te vrede zullen houden. Zy willen dog een ander slag van genoegzame genade hebben, die hen altijd en overal tegenwoordig is, en door dewelke de zaligheid allen menschen, gelovigen en ongelovigen, goeden en quade, niemand uitgenomen zoo volkomelyk in handen gesteld word, dat het maer enkelijk van hunnen wille hangt, met die genade alle zonden te myden, de geboden Gods volkomelyk t' onderhouden, en alzoo de zaligheid aen te treffen: zonder daer toe nog een besondere daedwerkende Genade van noode te hebben.

hebben. Dit is het gene zy van hem zoeken. Hy mag zien hoe hy hen te vrede stelle: maer wat de Godgeleerden belangt, hy zy vry geruft, niemand zal hem zijne vergelegen middelen of genade betwisten.

Edog is het zoo dat de *Wegwyzer* ook hier in met ons overeenkooft, waer is dan wezenlijk het gefchil in gelegen? Dit moeten wy nu nog met drie woorden gaen aenwijzen, en alzo dit deel van ons Antwoord fluiten.

Tiende HOOFDPUNT.

Word aengewez en waer in het gefchilpunt tuffchen de Wegwyzers en de bewufte Godgeleerden eigenlyk beftaet: en eindelyk wederom op de Schriften van S. Auguflyn beroepen.

OM kort te gaen; de Godgeleerden hebben geen gefchil met den *Wegwyzer* over het aenemen van de *Schriftuerspreuken*: *God wilt dat alle menschen zalig worden: Christus is voor alle gestorven*, enz. die alle Christenen eenparig herkennen. Hy stemt ook omtrent het uitleggen en verftaen der zelve zoo verre met ons overeen, dat hy belijdt dat deze en diergelijke spreuken op een zekeren zin van alle menschen zonder uitneminge, en wederom ook

ook op een anderen goeden zin van alleen alle
slag van menschen kunnen verstraen worden.
Ja hy bekent ook, wat de kleine kinderen
aengaet, dat aen sommige van die geen an-
dere dan vergelegen middelen ter zaligheid ge-
geven worden.

Om dan alle omwegen en onnoodige woor-
den eens t'effens af te snijden, al ons geschil is
hier in gelegen: Of God in dier voege wilt
dat alle menschen zalig worden, en of Kristus
aldus voor alle menschen gestorven is, dat
God uit kracht en door de verdiensten van zijn
Lijden en Dood, aen alle menschen, ten
minste die nu 't gebruik van hun verstand heb-
ben, niemand uitgenomen, zoodanige in-
wendige genoegzame genade of hulpe ter zalig-
heid daedelijk aenbied en geeft, dat het gansch
en geheel in hunne magt is, en volkomelijk
aen hen staet, die genade aen te neemen of
te verwerpen, en dat het nu met die genoeg-
zame genade, zonder eenige verdere bezon-
dere en daedwerkende Genade daer toe van noo-
de te hebben, enkelijk van eenyders vryewil hangt,
alle verdere noodige middelen ter zaligheid,
en alzoo ook eindelijk de zaligheid zelve aen te
grypen.

Dit is 't gevoelen van den *Wegwyzer*, in 't
welk hy van de Godgeleerden en van den

H. *Augu-*

H. *Augustinus* afwykt, die voor een grondpunt van zyn geloof hield, Dat de Genade, die tot alle goede werken noodig is, niet aan alle menschen gegeven word, en die, indien des *Wegwyzers* gevoelen waeragtig was, wel te vergeefs zoo dikmaels met Paulus zoude uitgeroepen hebben: O *diepte*, enz.

Zoo zeit men nu dan wel, dat ons geschil eigenlijk niet en loopt omtrent d'algemeenheid van de Dood van Christus, of van den wille Gods ten opzigt van de zaligheid der menschen, dan alleen voor zoo veel die wil en Dood zien op een algemeine Genade, gelijk wy die nu even te voore beschreven hebben. Die 't geschil tot dezen wil en Dood poogen te trekken, en tot d' uitleggingen van de spreuken der H. Schrifture die daer van handelen, doen niet anders dan 't zelve verwarren en verdunsteren, waer uit dan gebeurt dat de menschen niet en kunnen vatten over welke zake onze twistredenen loopen.

Laet ons dan klaer en duidelyk spreken. Ik zeg dat het geschilpunt enkelijk bestact in 't verscheiden gevoelen dat wy hebben van de Genade van Jesus Christus: namelijk, of de Genade, die tot alle goede werken noodig is, een daedwerkende en bezondere, of wel alleen een magtgevende en algemeine Genade is. De

Wegwy-

Wegwyzer zeit het laetste, wy houden 't eerste. Dit is ons eenig verschil, daer alle d'andere van afhangen, en 't gene wy by gevolg nu vooral en alleenlijk behoorden te verhandelen.

Hy zeit dan dat alle, ten minste redengebruikende menschen (Want van de kinderen dat sluit hy buiten) niet eenen uitgenomen, genoegzame Genade hebben om de bekoringen t'overwinnen, de zonden te mijden, de deugden t'oeffenen, en alzoo tot d'eeuwige zaligheid te koomen. Dog deze genade is volgens zijn gevoelen zoodanig niet, dat zy den mensch tot alle deze dingen bepaelt, of zoo kragtelijk beweegt dat'er de wil en de daed op volgen: neen, maer zy geeft alleen de magt om het quaed te kunnen myden en het goed te kunnen doen, latende dan verdersaen den vryewil van den mensch, dezelve of te verwerpen, of wel tot het werk te bepalen, kragtelijk te bewegen, en aen te leggen, zonder dat hem tot dit laetste eenige andere bijzondere daedwerkende Genade noodig is.

Dit is de verbeelding en 't gevoelen 't welk de *Wegwyzer* en zijne makers van Gods Genade hebben, volgens dat zy ons die zelf alenthalven beschrijven: en uit dit gevoelen trek ik door een onwedersprekelijk gevolg de navolgende besluiten.

I. Dat

I. Dat de bewuste spreuken van den wille Gods en de Dood van Kristus voor de zaligheid der menschen moeten verstaen worden, gelijk *Wegwijzer* die verstaet en uitleit.

II. Dat'er geen genadige verkiezing ter zaligheid is, maer dat God d' Uitverkorenen alleen geschikt heeft zalig te maken, om dat hy voorzien heeft dat zy door 't geloof en goede werken zig tot de zaligheid zullen bequaem maken, na dat hy alle menschen hier toe door de genoegzame genade de magt zal gegeven hebben; of om dat hy voorzien heeft dat zy geen hinderpael aen zyne uitwerkinge zullen stellen. CCCXV.

III. Dat God door zijne genadehulp niet, gelijk Paulus leert, *het willen en 't volbrengen* in ons *uitwerkt*, maer alleenlijk het vermogen geeft om 't goed te doen en 't quaed te myden, latende verders het willen en 't volbrengen aen de bepaling of kragtdadige beweging van den menschelijken wille.

IV. Dat de Genade niet en heerscht over den vryen wil, maer dat de vrye wil heerscht over de Genade: dat de genade den wil niet en bepaelt, maer van den menschelijken wil bepaeld word; en dat alzoo de vryewil door 't wel gebruiken en in 't werk stellen der genoegzame genade overal de laetste hand slaet aen 't werk

't werk van onze zaligheid , en 't voornaemste deel daer in heeft.

V. Dat als d'Apostel vraegt : *Wie onderscheid u van d' ongelovigen en van de godloozen ?* de mensch mag antwoorden : Ik onderscheide my zelven. En zoo hy verders vraegt : *Wat hebt gy 't welk gy niet ontvangen hebt ?* dat wy niet behoeven stom te blyven , maer hem vryelyk mogen tegenvoeren : Ik heb het goed gebruik der genoegzame genade ; en alhoewel ik die genade van God ontvangen heb t dat goed gebruik van de genade heb ik egter ui my zelven , en door mijn eigen vryewil te weeg gebragt.

VI. Dat 'er in de leere der Verkiezing en Genade geen verborgenheid of geheim te vinden is , maer dat alles daer ligtelyk en naer de menschelijke reden kan begrepen worden : en dat Paulus , *Augustinus* en andere heilige mannen te vergeefs geroepen hebben : *O diepte der rijkdommen van de wijsheid en de werenschap Gods : hoe onbegrypelyk zyn zijne oordeelen , en hoe onnaspoorlyk zijne wegen !* 't gene gestadig herhaeld moet worden.

VII. Dat de mensch niet alleen in God , maer ook voor een goet deel in zig zelven mag roemen , niettegenstaende dat de Leeraer der Heidenen zoo yverig en ernstig uitroept : Die

roemt, moet in den Heere roemen.

Diergelijke gevolgen zoude men omtrent de Kristelijke ootmoedigheid en 't betrouwen, omtrent de noodzakelijkheid van 't gebed en van de dankbaerheid, omtrent de boetvaardigheid, de vreeze Gods, en meer andere stoffen met meenigte uit het gevoelen van den *Wegwyzer* kunnen trekken. Ik zeg niet dat hy alle deze besluiten aldus leert; ongetwyfeld zal hy 'er 't grootste deel van lochenen. Maer hy zie wel toe of 't hem dan niet beter was zijne grondleere te verwerpen, uit dewelke die gevolgen van zelfs schynen te vloeden.

Na dat wy dan 't gevoelen van de *Wegwyzers* rakende de Genade van Jesus Christus met zijne gevolgen regtzinnig vertoond hebben, zoo volgt hier nu de leere van den H. *Augustinus* en van de Godgeleerden over de zelve stoffe.

Zy leeren en geloven dat de Genade die ons noodig is tot alle goede werken, een bezondere en daedwerkende Genade is, dat is te zeggen, een inwendige genadehulpe van God, die 't hert beweegt en in de ziele werkt met zoo groote kragt, dat 'er d'uitwerking zekerlijk op volgt, en zy aldus onfeilbaer haer einde bereikt. Deze Genade heerscht met een onverwinnelijk gebied over den vryen wil der men-

menschen. Zy wagt niet na zyne toefleminge, maer zy werkt ook de toefleminge zelf met een almogende, doordringende en zoete kragt naer Gods welbehagen in hem uit. Zy word niet van den wil bepaeld of tot het werk aengeleid, maer zy bepaelt en beweegt den wil, zy dryft hem aen en stelt hem te werk door hare innerlijke kragt, door geen menschelijke zwakheid of tegenstrydende begeerlijkheden van den vrywil oit te verhinderen. Zy beneemt den wil zijne vryheid niet: maer in tegendeel zy is 't die hem vrymaekt tot het goed, daer hy zonder haer immers geen goed vermag, maer een ellendig slaef van de zonden is. De vrywil kan ook die Genade wel verwerpen; maer egter hy verwerpt haer noit: *A nullo duro corde respuitur*: en dat hy haer niet en verwerpt, is om dat zy hem met hare aenlokkende minzaamheid zoo zoetelijk beweegt en zoo kragtelyk doortrest, dat hy haer noit en wilt verwerpen.

Deze genade word niet aen alle menschen zonder uitneminge gegeven, maer aen de genen wien 't God beliest dezelve te vergunnen. *Scimus gratiam non omnibus hominibus dari.* Dit spreekt van zelfs. Want nadien zy daedwerkend is, zoo doet zy hare uitwerkinge in alle de genen aen wie zy gegeven word

indien zy dan aen alle menschen gegeven wierd, zoo zoude zy in alle menschen hare uitwerkinge hebben : nu 't is zoñneklær dat zy niet en werkt in alle menschen : zoo volgt dan ook dat zy niet aen alle menschen gegeven word. Zy is dan niet gemein aen goeden en quaden , maer zy onderscheid de goeden van de quaden , niet om dat zy tusschen de quaden eenige goeden vind , maer om dat zy uit de genen die zy alle ontmoet in de zonde , eenige genadelijk bekeert , verandert en van quaden goeden mackt , alhoewel zy zulks geenfins verdiend hadden , en zoo wel als alle d'andere die niet bekeerd worden , dezer genadegunst onwaerdig waren. En in dit verborgen onderscheid is de diepte van 't geheim der Genade eigendlijk gelegen.

Uit deze leere der Genade vloed ook de leere der genadige Verkiezinge tot het eeuwig leven. Want hier uit volgt dat God zijne Uitverkorenen tot de zaligheid voorschikt heeft , niet om hunne toekomende verdiensten of goede werken , die zy dog niet en konden hebben , 't en ware het hem geliefde hen dezelve door zyne Genade te schenken : niet om dat hy voorzag dat zy aen des zelfs uitwerkinge geen hinderpael zouden stellen , en zijne geboden zouden onderhouden : maer dat hy
hen

hen verkoren heeft uit enkele genade; en om zyn besluit des aengaende uit te werken, te samen vastelijk besloten heeft door zijne almogende genade alle hinderpalen voor hen weg te nemen, en hen aldus in zijne bevelen te doen wandelen, gelijk hy zijn volk by den Profeet Ezechiel 36, belooft : *Ik zal u een nieuw hert geven. En, IK ZAL MAKEN dat gy in mijne bevelen zult wandelen, en mijne geboden zult onderhouden en werken.* Want dus maekt hy hen bequaem, en door deze wegen geleid hy hen in alle veiligheid en onseilbaer onder de schaduwe zijner vleugelen tot het rijk waer toe zy door hem van alle eeuwigheid verkoren zyn.

Uit de zelve leere vlooden ook d'uitleggingen van den H. *Augustinus* over de spreuken : *God wilt dat alle menschen zalig worden, Christus is voor alle gestorven.* Op die leere steunt de ware ootmoedigheid, 't Kristelijk betrouwen, de noodwendigheid van 't gebed en van de dankbaerheid, en meer andere deugden. Zyleert ons alleen in den Heere roemen, en onze zaligheid met vrees en bevinge werken, verklarende dat *het God is die 't willen en 't volbrengen naer zyn welbehagen in ons uitwerkt,* en dat door de kragt zijner daedwerkende Genade. Phil. 2.

'T is deze Genade die eigenlijk de Genade
des

des Zaligmakers genaemd word, en die Jesus Christus door zyn bloed voor ons gekogt heeft.

En zy is zoo noodig tot alle goed, dat wy niet eene bekoringe Kristelijker wyze kunnen overwinnen, niet eene zonde myden, niet eene deugd nog met werken nog met woorden nog met gedagten kunnen oeffenen, of wy moeten die daedwerkende Genade gestadig wederom door een nieuwen invloed tot yder werk van den hemel ontvangen. *Scimus gratiam majoribus ad singulos actus dari.*

Hier ziet men nu den waren staet van 't geschil. 'T loopt enkelijk omtrent de natuer en de hoedanigheid der Genade. Is 't dat de genade door dewelke wy het goed doen en 't quaed myden, een algemeine genade is, die aen alle menschen, niemand uitgenomen, gegeven word, en die alleenlijk de magt geeft tot het goed, latende 't willen en 't volbrengen aen de toestemminge van den vryen wille, zoo heeft de *Wegwyzer* gelijk, ook in het gene hy gevoelt van de Dood van Christus en den wil van God ten opzigt van de zaligheid der menschen. Maer indien wy in tegendeel tot yder goed werk een besondere en kragtigerkende Genade van noode hebben, die niet alleen de magt geeft, maer ook het willen en 't volbrengen door hare eigen en innerlijke kragt

kragt zoetelyk in ons uitwerkt, en die niet aen alle menschen zonder uitneminge gemein is, zoo is de waerheid aen den kant van de Godgeleerden, die de leere van den H. *Augustinus* volgen, ook omtrent het gene zy van den wille Gods ende Dood van Christus ten aenzien vande zaligheid van 't menschelyk geslagt geloven.

Dit is dan het gene daer wy in verschillen, en daer 't hier al van afhangt: Of de Genade daer men zoo veel van spreekt, en die zoo weinig gekend word, een Daedwerkende Genade is, of niet. Dit is 't geschil, of daer is geen geschil te vinden. Dit moeten wy dan eenpaerlyk met een vreedzaamig gemoed en in den geest van eenigheid onderzoeken, biddende den Heere der Genade, dat hy allen nevel van twistluft door de hitte zijner liefde wil doen verdwijnen, op dat wy dog in alle onze be-
 tragtingen niet anders dan gezamenlyk den lof zijner heerlyke Genade als ons egte doelwit beoogen, en zonder struikelen in de stralen zijner waerheid den regten weg mogen bewandelen, zoekende naer de vermaninge van Paulus niet het gene ons, maer 't gene Jesus Christus belangt: dat hy ons bevestige in 't gene hy ons zoo door zig zelve als door zijne dienaers van 't geheim der Genade geleerd heeft,

heeft, en verligte in 't gené wy mogelijk nog niet en weeten.

Dit moogende Gelovigen van zijne oneindige goedheid betrouwen, indien zy de Boeken van den H. *Augustinus*, die ons als de voornaemste Leeraer der Genade na den Apostel Paulus door de H. Kerke word voorgesteld, gelijk wy hier voore wydloopiger vermaend hebben, met vlyt en yver lezen. Dit wensch ik van herte, en sluit deshalven met de meer-gemelde vermaninge van den H. Prosper: *Indien gy de waerheid in deze geschillen zoekt te weeten, gelijk 't u betaemt zulks te wenschen, zoo lees wel neerstelyk de Werken die de H. Augustinus over deze stukken gemaekt heeft: op dat gy een zuivere en zalige kennisse van d' Evangelische en Apostolische leere uit dezelve moogt putten.* En bidt, zeit *Fulgentius*, dat gy ze met den zelve geest moogt lezen, die *Augustinus* ontvangen had om te schryven. *Amen.*

Antwoord
Aen den Nieuwen
W E G W Y Z E R.

Behelzende een klare Uitlegginge van de leere der Genade Gods, getrokken uit het Boek van den H. Augustinus Van de Genade van Christus: nevens een Vertalinge van eenige stukken uit verscheide boeken van den zelven Oudvader: als ook een Brief van den Paus Cœlestinus, het II. Concilie van Oranje, eenige Geloofregels van't III. Concilie van Valence, en een Brief van den H. Prudentius, alle tot het gemelde leerstuk dienende.

II. D E E L.

t^r U T R E C H T,
By ARNOLDUS vanden EYNDEN. 1688.

Goedkeuring.

DIt tweede Deel van 't Antwoord
Ec. verdedigt, niet min krag-
telijk als het eerste, de Catholyke
waerheid nopende Gods Genade, en
dat met d'eigen Schriften van den H.
Augustinus, van den Paus Cælestinus,
van 't Concilie van Orange, Ec,
waerom het seer dienstig is dat het ook
gemein gemaekt worde. Tot Meche-
len den 24. April. 1688.

J. De Cuyper L. D. G. Deken
der Arschbischoppelijke Kerke
van Mechelen, Keurmeester
der Boeken.

BERIGT.

IK betrouw dat zoo de Wegwyzer, als ook de genen die onze Schriften leezen, met dit Antwoord nu volkomelijk zullen vernoegd en voldaan zijn: en dat wy dezen strijd, of liever ons wederzijdsch onderzoek en onderhandeling hier mede in dier voege zullen ten einde gebragt hebben, dat het niet noodig zijn zal dezelve oit wederom te vernieuwen. Het schynt dat ydereen 't voorstel by ons gedaen stillwygend goedkeurt, namelyk dat men zig in deze leerstukken van de Genade Gods aen de Schriften van den H. Augustinus gelate, en dezelve in onze tale getrouwelyk overgezet den leerlievenden te leezen geeve. Dit heeft men dan maer eenpaerlyk in 't werk te stellen, op dat wy alle in eenen zin en in een gevoelen met de kennisse der Genade vervuld zynde, ook gezamenlyk mogen tragten om door vierige gebeden hare werkinge over onste trekken, en hare
niet

niet min zoete dan kragtige bewegingen en in ons zelve te gevoelen, en aen andere te mogen overstorten: want de Genadehulp noit te regt gekend word, dan wanneer zy zig doet gevoelen, en zelf de zielen kooft onder wyzen.

Verders dat wy de leere van den H. Augustinus in deze verhandelingen zoo hoog doen gelden, kooft niet voort uit een redenloozen en bezonderen drift tot dien Leeraer, maer gelyk wy meermaels verklaerd hebben, om de goedkeuringe van de Kerke, en wel zonderling in het leerstuk van de Genadehulpe. Want van alle de tusschenvallende geschillen, die den grond dezer zake eigenlyk niet en betreffen, zeggen wy met den Paus Celestinus: *Gelyk wy die niet en durven versmaden, zoo is 't ook niet noodig dat wy ze bevestigen.*

ANTWOORD
AEN DEN
WEGWYZER.

Eerste HOOFPUNT.

Hoe de Wegwyzer zijn gevoelen rakenae de Genade Gods onderscheid van de gevoelens der Pelagianen en Halspelagianen. Waer in by egter van de leere van S. Augustyn en de Godgeleerden des zelfs leerlingen afwijkt. Hy haelt het onderscheid tusschen de genen die zalig en die niet zalig worden, niet uit de Genade, maer uit den menschelijken wille.

N't derde deel van zync *Byeenkomsten* spreekt de *Wegwyzer* van 't gevoelen der Pelagianen en Halspelagianen omtrent de noodwendigheid der Genade Gods

A

tot

tot alle goede werken. En 't voornaemste oogwit van zijnen arbeid alhier is, gelijk hy be-
tuigt, dat hy zijne gevoelens van de Pelagiaen-
sche dwalingen wilt onderscheiden. Deze
dwalingen rakende de tegenwoordige stoffe
bestaen naer zijn zeggen in de navolgende pun-
ten.

I. Zy leeren dat d'inwendige en bovenna-
tuerlijke Genade, die den wil voorkomt en
helpt, niet noodig is tot alle goede werken die
ter zaligheid strekken. II. Maer dat de mensch
zoodanige werken, of ten minste eenige be-
ginselen der zelve, als zijn een beginnend ge-
loof, de begeerte tot de regtvaerdigmakinge, en
't gebed door 't welk men bid om dezelve te
verkrygen, wel zonder die Genade door zy-
nen eigen wille kan te wege brengen. III. En
dat die werken, aldus zonder de Genade uit-
gewrogt, verdiensten zijn aen dewelke de Ge-
nade van God als een verschulde loon gegeven
word. Uit welke stellingen volgt, dat zy de
zaligheid, en het onderscheid waer door d'eene
mensch voor den anderen zalig word, immers
oorspronkelijk, toeschryven aen den mensche-
lijken wille zonder de Genade.

'T is op dezen zin dat hy de gevoelens van
Pelagius en van zijne navolgers uitdrukt: en
om zig daer van af te scheiden, stelt hy 'er de zijne
tegen,

tegen, welke begrepen zyn in deze stukken.

I. De *Wegwyzer* gelooft en houdt, dat d'inwendige en bovennatuerlijke Genade, die den wil voorkomt en helpt, noodig is tot alle goede werken die ons ter zaligheid verstreken.

II. Vervolgens, dat de mensch geene zoodanige werken zonder die Genade door zijnen eigen wil kan aenvangen of volbrengen. III. Dat immers de goede werken, welke zonder die Genade geschieden, geen verdiensten zijn, waer aen de Genade als een verschulde loon zoude vergolden worden.

En tot hier toe heeft hy geen geschil met de Godgeleerden die hy zig tot zijne wederparty gekoren heeft: maer wel in het gene hy nog voorders omtrent de zelve punten of uitdrukkelijk verklaert, of openlijk genoeg te kennen geeft.

Want aengaende 't eerste verklaert hy CCCLXXXVII. dat het genoeg is om de ware en opregte leere hier te volgen, dat men belyde dat 'er een inwendige bovennatuerlijke Genade, die den wil voorkomt en helpt, noodig is om alle goede werken ter zaligheid strekkende te beginnen en te voltrekken. Wy zullen in 't navolgende Hoofdpunt tragten aen te wyzen, dat het volgens den H. *Augustinus* niet genoeg is een zoodanige Genade in 't algemeen

4
en zonder bepalinge te herkennen: maer dat men wel bijzonderlijk de noodwendigheit der daedwerkende Genade tot alle goede gedagten, woorden en werken, zoo om die te beginnen, als te bevoorderen en uit te voeren, moet houden en belijden.

Maer aler wy hier toe overtreden, moeten wy hier eerst een opmerkinge of twee marken over het gene de *Wegwyzer* zegt omtrent de twee laetste der voorgemelde punten.

Hy verklaert wel, wat die zaek belangt, dat hy gelooft dat men zonder de Genade van den wil geen zoodanige goede werken kan doen, die in dier voege ter zaligheid nut en dienstig zijn, dat de Genade als een verschulde loon aen die werken als aen verdiensten zoude gegeven worden: maer dit verklarende, en zonder ophouden instampende, geeft hy ook te kennen, dat hy houd, of immers niet en verwerpt, het gevoelen der genen die meinen dat men zonder de Genade wel goede werken doen kan, aen dewelke de Genade gegeven word niet als een loon, maer als een gunst en weldaed van God den Heere.

Dat hy dit gevoelen niet quaed keurt, doet hy op 't alderduidelijkste blijken, als hy, zeggende dat men zonder de Genade geen goede werken kan doen, niet eens maer gestadig en

5
en tot walgens toe daer byvoegt én indrukt,
dat hy dit verstaet van zoodanige werken,
*Waer aen als aen verdiensten de Genade tot loon
uit schuld word uitgereikt.* Want waer toe
die woorden van *verdiensten*, van *loon* en *schuld*
zoo hoog doen gelden, dan om ons te doen
vatten dat hy niet zeer vervreemd is van som-
miger gevoelen, welke zeggen dat men zonder
de Genade wel goede werken doen kan; zoo
nogtans dat die goede werken zonder de Ge-
nade uitgewrogt geen *verdiensten* zijn, gelijk
zy spreken, aen dewelke de Genade als een
verschulde loon vergolden word: maer eg-
ter dat God met opzigt van die werken zijne
Genade uitreikt; en dat alhoewel goedertier-
lijk, nogtans ook zoo ontwijfelijk, dat zy 't
als voor een algemeinen regel en stalle wet hou-
den, Dat God zijne Genade altijd geeft aen
de genen die zoodanige werken uit zig zelve
voordbrengen.

Indien dit *Wegwijzers* gevoelen niet en is,
immers zijne manier van spreken, gelijk wy
aenstonds opmerkten, geeft ons ten minste
aenleidinge om 'er aen te twijfelen. En 't
was te wenschen dat hy wat duidelijker ver-
klaerd had, wat hem dunkt van deze groove
en ruwe spreuke van een, die onlangs naer ver-
diensten door de Hekel gehaald is: *Dat men*

door het licht of de kragten der nature zonder de Genade van Christus de Wet der nature kan onderhouden : en dat den genen die dit doen de verdere genade die ter Zaligheid noodig is , zal gegeven worden.

Maer wat de *Wegwyzer* hier van oordeelt of niet , dit weet ik zeker , dat de Katholijke Kerk ons een geheel andere belijdenisse over de leere der Genade voorstelt , ons met *Paulus* en *Augustinus* leerende , dat wy zonder de Genade van Christus ook niet een goede begeerte of gedagte , en overzulks niet het alderminste goed vermoogen uit te werken , of te beginnen : zeer verre van daer dat men de wet der nature , die ook in zig besluit dat groot gebod : *Gy zult den Heere uwen God liefhebben uit geheel uw herte* , zonder die Genade zoude kunnen onderhouden. Ik ben byna beschaemd dat dusdanige leere in de gedagten van Kristtemenschen kan vallen.

Men zoude hier wel kunnen aentekenen , dat de verwijtingen die S. Augustijn aen Julianen , en de H. Prosper aen Cassien toevoegen , en dewelke by den *Wegwyzer* onder 't getal 364. 380. 382. gemeld worden , ook niet qualijk op d' uitvinders van zoodanige icere zouden passen : maer hy zal misschien zeggendat hem die niet en raekt , en dat hy

7
't aengeroerde gevoelen niet goedkeurt : 't
welk wy van herte wenschen.

Ondertuffchen kan hy ook uit eene spreuk
alleen van Prosper, die hy zelf bybrengt, ge-
noegzaam leeren, dat het niet genoeg is te
belijden dat men zonder de Genade geen ver-
dienstige werken, aen dewelke de Genade als
een verschulde loon zoude gegeven worden,
voord kan brengen. Die H. Leeraer begeert
volkomelijk dat men erkenne, dat 'er zonder
de Genade niet het minste werk, dat waerlijk
goed is, kan gedaen worden. En hy betuigt
dat zoo wie staende houd, *dat 'er eenig goed
werk in de menschen uit hen Zelve voorgaet,
om'twelk Zy de Genade verkrijgen, zoodanig
een of hy wilt of niet, overtuigd word te ver-
vallen in deze gedoemde leere : Dat de Ge-
nade volgens onze verdiensten gegeven word.*

Eindelijk schijnt het ook uit het gevoelen van
den Wegwyzer genoegzaam te volgen, dat de
zaligheid vanden mensch niet zoo zeer van de
Genade Gods, als wel van zijnen Vryewil
hangt, en dat het onderscheid tuffchen de ge-
nen die *geregtvaardigd en verbeerlijkt*, dat is,
zalig worden, en de genen die verloren gaen,
niet van God, maer van de menschen voort-
koomt.

Want naer zijn zeggen is d' inwendige bo-
ven-

vennatuerlijke Genade, die den wil voorkomt en helpt, en die ter zaligheid noodig en genoegzaam is, zoo gemein aen alle menschen, aen zondaers en regtvaardigen, aen gelovigen en ongelovigen, dat 'er ook niemand van word uitgesloten. Zoo dat die Genade de menschen niet en onderscheid van elkanderen: vermits het gene algemeen is, geen verschil, maer gelijkheid veroorzaekt in de dingen aen dewelke het gemein is. De wetenschap onderscheid de geleerden van d' ongeleerden: de witte koleur doet de blanke menschen verschillen van de Mooren: om dat die eigenschappen of hoedanigheden, geleerdheid, wittigheid, en diergelijke, niet gemein aen alle, maer aen sommige menschen eigen zijn. Dog de natuer, die gemein is aen alle, maekt de menschen niet onderscheiden, maer in tegendeel elkanderen gelijk in het gene tot de natuer behoort.

Zoo ook indien de Genade, gelijk de natuer, aen alle zonder uitneminge gemein was, zoo moest zy geen onderscheid, maer veel eer gelijkheid onder de menschen veroorzaken; welke gelijkheid hier in bestaen zoude, dat zy alle de menschen met een genoegzame magt zoude voorzien om tot het geloof te koomen, de regtvaardigheid te bewerken, de zonde te myden,
in

in 't goed te volharden, en zalig te worden, indien zy wilden. Even gelijk wanneer 'er twee te samen in de zonne staen, van dewelke d'een zijne oogen opent en 't licht aenschouwt, terwyl d'ander de zijne voor 't zelve licht gesloten houdt: 't is niet het licht der zonne die in 't gemein voor alle beide hare stralen uitschiet, 't welk hier den genen die 't beschouwt onderscheid van den anderen die 't niet en ziet; maer 't is hy zelf, of 't is zijn eigen wil, door dien hy zijne oogen voor 't gemeine licht van de zon wilt openen, terwyl 'er d'ander de zijne voor wilt gesloten houden.

Zoodanig is ook het gevoelen 't welk de *Wegwyzer* van den Vryewil ten opzigt van de Genade Gods schynt te hebben. De Genade geeft wel naer zijn zeggen aen alle menschen in 't gemein de magt om 't goed te doen; maer dat d'een mensch met de daed gelooft, d'ander niet gelooft, d'een geregtvaardigd word, d'ander niet, d'een de zonden meid en de geboden onderhoud, d'ander dezelve overtreed, d'een volhard, d'ander niet volhard, en eindelijk d'een zalig word, d'ander verloren gaet; dit onderscheid komt voort, zoo hy meint, uit den menschelijken wil, of *uit de fonteyn van willen: Ex fonte volendi.*

Hy verklaert zig hier over wel duidelyk aen
't getal

't getal 416. met deze woorden : *De reden,* zey hy, *waerom den eenen Redengebruikenden eeuwig Zalig word, enden anderen eeuwig verloren gaet, hael ik uit het getrouwelyk WILLEN waerneemen, en het vrywillig verwaerloozen dan deze Genade.* Wat ons belangt, wy denken dat het wel zoo Kristelyk, wel zoo nedrig, en wel zoo veilig is, deze redenen of dit onderscheid aen de kragt van Gods Genade toe te schryven, als dezelve uit het willen en niet willen van den mensch te halen.

'T is wel waer dat de genen die de Genade getrouwelyk waernemen, eeuwig zalig worden, en dat de genen die ze verwaerloozen, verloren gaen : maer dit is de vraeg en het hengsel daer 't al op draeit, waer 't van d' aen koomt dat d' een de Genade waerneemt, dezelve toestemt, en met haer medewerkt, terwyl d' ander die veronagtsaemt. Dit haelt de *Wegwyzer* uit den grond van den menschelijken wille zelf: wy schryven 't toe aen de kragtige beweginge der Genade Gods. Hy zeyt : 'T is dat de mensch zoo wilt; wy zeggen : 'T is dat God dien wil door de liefde van den H. Geest in zijn herte gelieft uit te werken : vermits ook zelf het waernemen der Genade een uitwerking der Genade is.

Dit is onze tael en onze leere, welke wy geloven van de Katholijke Kerke, die door
Gods

Gods barmhertigheid onze moeder is, geleerd te hebben, en die ons aenleid tot een nedrig betrouwen en eerbiedige aanbiddinge van den geheimen raed des Heere: daer in tegendeel in het ander gevoelen, 't welk den Vryewil zoo hoog verheft, dat hy de dadelijke uitwerkinge niet en ontvangt, maer die zelf geeft aen de Genade, de genadige verkiezing, of 't geheim der Genade, daer ons d' Apostel Paulus en de heilige Leeraers na hem zoo veel van spreken, niet wel te vinden is.

Edog 't is tijd dat wy nu naer belofte gaen aenwyzen, waer in volgens den H. *Augustinus* 't wezen der Genade van Jesus Christus, en de kragt van hare werkinge gelegen is; en hoe die H. Leeraer zijne leere des aengaende van 't gevoelen der Pelagianen onderscheiden heeft. Dit zullen wy door verscheiden Afdeelingen van 't navolgende Hoofdpunt leeren uit zijn *Boek van de Genade van Christus tegen Pelagius en Celestius*. De leeringen die S. Augustijn hier geven zal, zullen mogen dienen tot een grondige onderwijzinge voor de Gelovigen die ze lezen zullen, om een verligte wetenschap van de Genade Gods te krygen, en om met kennis en verstand van dezelve te kunnen spreken: Want het is by gebrek van zoodanige onderwijzinge dat men dikmaels al oordeelt en veel

veel spreekt van dingen die men weinig of niet en verstaet. Welk misbruik niet dan al te gemein is in deze tyden.

Tweede HOOFDPUNT.

I. A F D E E L I N G.

Wat Pelagius beleed van de Genadehulpe. En wat de H. Augustinus nog verders van hem vereischte.

WAt belangt de leere van *Pelagius*, op dat wy alle onnoodige twistpunten hier ter zijde stellen, dit is zeker, dat hy behalven de vergevinge der zonden, ook een zekere Genade van Christus herkend heeft, door dewelke't yerstand van den mensch verligt, en zijne wil opgewekt en aengelokt word tot de deugden. Dit drukt hy uit by *Augustinus* in 't Boek van de Genade van Christus aen 't VII. Hoofdstuk met deze woorden : God komt ons te hulpe door zijne leeringe en verlichtinge, als hy d' oogen onzer herten opent, als hy ons aenwijst de toekomende dingen, opdat wy ons niet de tegenwoordige niet en zouden bekommeren, als hy ons ontdekt de listen en lagen van den Duivel, en als hy ons verligt met de veelvondige en onuitsprekelyke gave van

van zijne hemelsche Genade. Zoo spreekt Pelagius ter aengewezen plaetse, en een weinig verder X. H. voegt hy 'er nog by het gene volgt.

God werkt in ons dat wy willen 't gene goed is, dat wy willen 't gene heilig is, als hy ons, die tot d' aerdsche begeerlijkheden genegen zijn, en gelijk stomme dieren alleen het gene tegenwoordig is beminnen, door de grootheid der toekomende heerlijkheid en door de belofte zijner vergeldingen kooft ontsteken, als hy door 't veropenbaren zijner wijsheid onzen flauwen en tragen wil opwekt tot een begeerte tot God den Heere, en als hy ons aenraed tot al het gene goed is. Tot nog toe hebben wy de woorden van Pelagius uitgeschreven.

De Wegwyzer brengt ook deze spreuke voord aen 't getal 336. maer met afsnijdinge van 't voornaemste deel der zelve. Want daer Pelagius zeit, *Als hy door d' openbaringe zijner wijsheid onzen flauwen en tragen wil verwekt tot een begeerte tot God den Heere,* verhaelt de Wegwyzer des zelfs woorden met deze verkortinge: *Als hy door d' openbaringe zijner wijsheid ... den wil verwekt.* De rest heeft hy goedgevonden onder drie onnoozele tuttelkens te verbergen. En dan voegt hy 'er tot waerschouwinge van den Lezer deze op-

B

mer-

merkingē agter aen : Welk alles , gelijk gy ziet , ziet hy , zijn gaven eigenlyk toebehoorende aen het verstand.

Maer indien hy wilde dat men oordeelen konde of hy de waerheid zeit of niet , zoo moest hy ten minste de woorden van *Pelagius* geheel en gaef voorgesteld , en niets daer van agtergehouden hebben. Alhoewel men ook uit het gene hy bybrengt genoegzaam het tegendeel zien kan van 't gene hy begeert dat men daer uit trekken zoude. Wel hoe, behoort het niet tot den wil dat God den wil verwekt : en nog duidelijker , dat hy door 't veropenbaeren zijner wijsheid onzen flauwen en tragen wil opwekt tot een begeerte tot God den Heere ? 'T is dan buiten twijfel dat *Pelagius* ook een zekere Genade herkent heeft die den wille tot de deugd verwekte.

En nogtans was *S Augustijn* met die belijdenisse niet te vrede : maer hy verwerpt dezelve in de bovengemelde plaetse met deze woorden : 'T is deze Genade niet die wy begeeren. *Pelagius* moet eindelijk een zoodanige Genade belijden , waer door de grootheid der toekomende heerlijkheid niet alleen beloofd , maer ook geloofd en gehoopt word , waer door de wijsheid niet alleen geopenbaerd , maer ook bemind word : en waer door al het gene
goed

goed is niet alleen aengeraden, maer zoo door-
 dringende geraden word dat 'er d' uitwerking
 met de daed op volgt. Want dit betekent al-
 hier het woord, *persuadetur*, gelijk uit het
 vervolg klaerlijk blijkt, en niet, gelijk de
 Wegwyzer vertaelt, word wijsgemaekt.

En na eenige tusschenlopende redenen be-
 sluit de H. Augustinus in dezer voege: Deze
 Genade moet Pelagius belijden, indien hy niet
 alleen met den naem, maer ook met de daed een
 Christemensch wilt wezen. *Hanc debet Pe-
 lagius gratiam confiteri, si vult non solum ve-
 cari, verum etiam esse Christianus.*

II. AFDEELING.

De Genade geeft niet alleen de kennisse; maer
 zy stort ook de liefde tot het goed in onze
 herten.

Dat de Genade van Jesus Christus ons niet
 alleen de waerheid leert kennen, 't gene
 ook de Wet vermogt te doen, of niet alleen
 het verstand verligt, maer ook de liefde tot
 het goed in onze herten stort, betuigt S. Au-
 gustijn in 't meergemelde Boek van de Genade
 van Christus XII. H. Hoort hem spreken.
 De Genade, zeit hy, waer door de deugd in
 Zwakheid volmaekt word, brengt de genen die

voorschikt, en naer het voornemen geroepen zijn, tot d' opperste volmaektheid en verheerlijkinge. Door welke Genade word te weeg gebracht, dat wy niet alleen weeten wat wy doen moeten, maer ook dat wy doen het gene wy weeten, en niet alleen dat wy geloven het gene wy moeten beminnen, maer ook dat wy beminnen het gene wy geloven.

Hy gaet al voord en zeit: Indien men zeggen mag dat deze Genade een leering of onderwijzing is, zoo moet men dan egter vaststellen en geloven, dat God ons dezelve op een verheven en innerlijke wijze met een onuitsprekelijke zoetigheid instort, niet alleen door de genen die van buiten planten en bevoigtigen, maer ook door zig zelve die zijnen wasdom geeft in 't verborgen, Zoo dat hy niet alleen de waerheid aenwijst, maer oock de liefde ingeeft. Want al Zoo leert God de genen die naer het voornemen geroepen zijn, hen te samengevende dat zy weeten wat ze doen moeten, en ook dat zy doen het gene zy weeten. Tot nog toe Augustinus.

Niet min kragtig is ook het gene hy schrijft aen 't XXIV. H. Dat zy dan lezen en verstaen, dat zy zien en belijden, dat God niet door de wet en de leeringe die van buiten in d' ooren klinkt, maer door een innerlijke en verborgen, door een wonderlijke en onuitsprekelijke kragt

kragt in de herten van de menschen uitwerkt niet alleende kennisse der waerheid, maer ook den goeden wille.

T zelve leert hy wederom in't XXXIII. H. En in 't XLIV. getuigt hy dat de *H. Ambrosius* ook van de zelve leere was : en hy spreekt van hem aldus : *Zie daernu, zeit hy, hoe duidelyk die Katholyke Leeraer verklaert, dat ook zelf de liefde, waer door imand God meer bemint, een weldaed is van Gods Genade. Zoo dat de Genade ons niet alleen het goed leert kennen, maer ook in onze zielen uitwerkt dat wy het goed beminnen, wanneer de liefde Gods gestort word in onze herten door den Heiligen Geest die ons gegeven is.*
Rom. 5. 5.

III. AFDEELING.

De genade geeft niet alleende magt om't goed te kunnen doen ; maer zy werkt ook kragtelyk den wil en de daed in ons uit : waerom zy ook Daedwerkend genaemd word.

En andere eigenschap van de Genade des Zaligmakers, die egter, zoo veel de zaek belangt, met de voorgaende zeer overeenkoomt, is dat zy niet alleen de magt geeft om het goed te kunnen doen en't quaed te kun-

nen mijden, maer dat zy ook den wil en de daed zelve in ons uitwerkt, en deshalven ook *Daedwerkende Genade* genaemd word. Van deze eigenschap hebben wy S. Augustijn in de voorgaende Afdeeling reeds hooren zeggen, dat God de genen die naer het voornemen geroepen zijn in dier voege leert, dat hy hen niet alleen geeft dat zy weten wat Zy doen moeten, maer ook dat zy doen het gene zy weten.

Maer hy handelt 'er wat breeder van in 't meergemelde Boek aen't XIV. H. alwaer hy deze reden voert: *Wie is 'er dog die niet en ziet dat het door den Vryewil geschied dat de mensch tot God, koomt of niet en koomt? E-dog die Vryewil kan wel alleen zyn wanneer hy niet en koomt, maer koomen kan hy niet of hy moet geholpen worden, en wel in dier voege geholpen worden, dat hy niet alleen weet wat hy doen moet, maer ook doet het gene hy weet.* En overzulks als God imand leert, niet door de letter van de wet, maer door de genade vanden geest, leert hy hem zoodanig, dat hy het gene hy van God geleerd heeft, niet alleen ziet met het verstand, maer ook met den wil begeert, en met de daed volbrengt.

En door deze goddelyke manier van leeren word niet alleen 't natuerlyk vermogen om te willen en uit te werken, maer ook de wil en
d' uit-

d' uitwerking Zelf geholpen. Want indien alleen ons vermogen door die Genade geholpen wierd, Zou zoude de Heer Jesus aldus gezeid hebben: Al wie van den Vader: gehoord en geleerd heeft, kan tot my koomen. Edog nu heeft hy zooniet gesproken, maer Al, Zeit hy, wie van den Vader gehoord en geleerd heeft, die koomt tot my. Zou dat niet alleen 't vermogen, maer ook de wil en de daed zelve door Gods Genade in ons worden uitgewerkt.

In 't XXV. H. spreekt hy aldus: Hoe mag men dog zeggen, dat wy kunnen wel doen koomt van God, maer dat wy 't doen koomt van ons, daer d' Apostel 1. Cor. 13. betuigt dat hy God bad voor de genen tot dewelke hy schreef, op dat zy geen quaed zouden doen, en dat zy doen zouden't gene goed was? Want hy zeit niet, Wy bidden dat gy zoud kunnen geen quaed doen: maer, op dat gy geen quaed en doet; of, dat gy zoud kunnen het goed doen: maer, op dat gy het waerlijk doet. &c.

En in 't XXXIV. H. vereischt hy dat men belijde, dat niet alleen 't natuerlijk vermogen om te willen en te werken, die Pelagius Zeids dat wy hebben ook wanneer wy geen goeden doennog willen, maer dat ook zelf de wil en 't werk.

't werk door de instorting van den H. Geest geholpen worden. Dat zal ook zelf de Wegwijzer niet willen tegenspreken.

IV. AFDEELING.

Al wie van den Vader door die daedwerkende Genade geleerd of getrokken word, kan niet alleen koomen, maer by koomt ook in der daed tot Christus.

NU blijkt alreeds uit de bygebragte getuigenissen, dat de Genadehulp, van welke onze Leeraer hier handelt, noit vrugteloos of eidel is: maer dat alle de genen die het God den Heere gelieft door dezelve te leeren en tot hem te trekken, ook ontwijfelijk en onseilbaer tot hem koomen. Geen wonder, nadien de Genade niet alleen zoetelijk aenlokt, maer kragtdadig het herte doortrest; niet alleen het verstand met kennisse verligt, maer ook den wil ontsteekt met liefde; niet alleen de magt geeft tot alle goed, maer ook den wille zelfen de daed in ons uitwerkt. Want dit is de verheven verbeelding die *Augustinus*, gelijk wy nu gezien hebben, ons geeft van Gods Genade.

Dog dat zy noit zonder vrugte is leert hy zonderling in het XIII. H. alwaer hy zeit dat men alsdan eerst voorzeker mag oordeelen

len dat God ons door zijne Genade geleerd heeft, wanneer men doet het gene men geleerd heeft. En dan voegt hy 'er aenstonds by: Op deze wijze zijn alle de genen die naer het voornemen geroepen zijn, de leerlingen van God, gelijk 'er geschreven staet in de Profeten. Esa. 54. Maer Zoo wie nu wel weet wat hy doen moet, maer het niet en doet, heeft nog niet van God geleerd naer de Genade, maer alleen naer de wet; nog niet naer den geest, maer alleen naer de letter. Aldus spreekt Augustinus.

En na dat hy door den Apostel Paulus be-
wezen had, dat de ware regtvaerdigheid niet uit de wet, maer uit de Genade, niet uit de vreeze, maer uit de liefde voordkoomt, zoo vervolgt hy en besluit met deze woorden: Die is 't die het gebod volbrengt met vryigheid, welke het doet met genegendheid. En al wie op deze wijze geleerd word, die doet voor zeker al't gene hy geleerd heeft dat hy doen moet.

Hier mede eindigt hy het XIII. H. en begint het XIV. aldus, vervolgende zijne reden: Van deze manier van leeren, zciet hy, spreekt ook de Heer Jesus zeggende: Al wie van mijnen Vader gehoord en geleerd heeft, koomt tot my. Joan. 6. Zoo wie dan niet en koomt, van dien kan men niet wel zeggen, hy heeft wel

wel gehoord en geleerd dat hy koomen moest, maer hy wilt niet doen het gene hy geleerd heeft, Dit kan geensins wel gezeid worden van die manier van leeren op dewelke God leert door de Genade. Want indien, gelijk de Waerheid spreekt, al die geleerd heeft, kooft, zoo is 't gewis en zeker dat al die niet en kooft, ook niet geleerd heeft.

En na enige tusschenredenen volgt dan het gene wy hem terstond nog hebben hooren zeggen: Indien alleen ons vermogen door die Genade geholpen wierd, zoo zoude de Heer Jesus aldus gezeid hebben: Al wie van den Vader gehoord en geleerd heeft, kan tot my koomen. Edog nu heeft hy zoo niet gesproken, maer Al, zeyt hy, wie van den Vader gehoord en geleerd heeft, die kooft tot my.

Dit alles besluit hy met deze spreuke: Al wie van den Vader geleerd heeft, kan niet alleen koomen, maer hy kooft ook: zoo dat hier dan te samen en d'opwekking van 't vermogen, en de begeerte vanden wille, en ook d'uitwerking van de daed is.

Duidelijker zoude niemand kunnen spreken om te betuigen dat alle die de Heer door zijne Genade trekt, dadelijk tot hem koomen: gelijk 'er ook niemand tot hem kooft, 't en zy die van hem aldus getrokken word. In 't XLV.

H. be-

23

H. bewijst S. Augustyn dat ook de H. *Ambrosius* de zelve leere gehouden en overgeleverd had. Hy bevestigt die ook in 't XLVII. en elders.

V. AFDEELING.

De Genade werkt met zoetheit. Zy bestaet in liefde, lust, vermaak of welbehagen in het goed. Zy krenkt de vryheid van den wil niet, maer zy helpt, versterkt en volmaekt de zelve.

T Is nu dan in de voorgaende Afdeelingen uit den H. *Augustinus* genoegzaam bewezen, dat de Genade niet alleen de verligtinge geeft om het goed te kennen, maer ook de liefde om het te beminnen; dat zy niet alleen de magt verleent om te kunnen goed doen, maer ook den wil ende daed in ons uitwerkt; en dat alle die de Vader door de Genade trekt, onmisselijk tot Christus koomen. Maer niemand moet hier uit besluiten, dat de Genadehulp een dwingend geweld op den Vryewil doet, of door eenige onmydelijke noodwendigheid des zelfs vryheid in 't minste krenkt of verhindert. Neen dog: maer alles geschied hier met vrywilligheid, met lust en met liefde.

Want men doet een zake met zoo veel meerdere vryheid, hoe men ze met meer lust en liefde en vermaak doet, wanneer immers die lust, die

die liefde of dat vermaek het ligt des verstands niet en verduisteren , nog de kragten van den wil verzwakken , maer in tegendeel dezelve ophelderen en versterken. Nu is de Genadehulp , van dewelke wy hier handelen , niet anders dan een liefde , een vermaek , of een welbehagen in de deugd , 't welk God in onze zielen stort , waer door ons verstand verligt , en onze wil versterkt , en deshalven zijne vryheid opgewekt , geholpen , bevestigd , volmaekt en vrugtbaer word. Zy krenkt dan of belet onze vryheid niet , maer veel eer bevestigd zy dezelve in allen deele.

In voege dat 'er niets en is 't welk meer vreemd is van geweld en dwang , en van alle vryheidkrenkende noodzaeklykheid , dan de beweging der Genade Gods , die enkelijk in aengename zoetigheid , en in zoetbekoerlyke , dog egter doordringende trekkingen gelegen is. Waer van S. Augustijn in 't XIII. H. van zyn bovenmeergemelde Boek betuigt , dat God dezelve op een verheven en innerlyke wyze met een onuitsprekelyke zoetigheid instort. En wederom , dat het door de gifte der Genade geschied , dat de geboden Gods niet vreeselyk maer aengenaem en zoet zyn , gelyk 'er in den 118. Psalm geboden word : Gy zyt zoet , o Heere , en in uwe zoetigheid leert my dog uwe
regt-

regtvaerdigheid: namelyk, op dat ik niet gedwongen werde uit vreeze der straffe slaeffelyk onder uwe wet te buigen, maer dat ik door een vrye liefde met vermaek en vreugde naer uwe wet mag wandelen. Want wie uw bevel met luste doet, die doet het ook met vryheid. Tot nog toe vertalen wy de woorden van *Augustinus*.

En zoo zien wy nu dat de Genadehulp volgens dezen Leeraer alhier niet anders is dan een heilig behagen in het goed, welk behagen, als zijnde bovennatuerlijk, de mensch uit zig zelve niet kan hebben; maer het moet hem genadelijk gegeven worden van den genen, van wien d' Apostel zeit Rom. 5. 5. *De liefde Gods is uitgestort in onze herten door den Heiligen Geest die ons gegeven is.*

Deze liefde of dit welbehagen stort God in de zielen uit, zoo dikmaels 't hem belieft eenig goed met wil of daed in en met dezelve uit te werken; en dat in dier voege en met zoodanige kragte, dat het niet vrugteloos en blijft, maer ontwijfelijk en zonder misschen zijn einde en uitwerkinge zal bereiken. Want alhoewel de menschelijke wil dit behagen der Genade wederstaen en verwerpen kan, nogtans hy verwerpt het niet, om dat hy 't niet en wilt verwerpen; en hy wilt het niet verwerpen, om dat God die almogend is, hem

C

dit

dit behagen zoo groot en zoo kragtig instort, dat het de begeerlijkheid zekerlijk verwint, den tegenstrijdenden wil verandert, en vervolgens den goeden wil en de daed in hem uitwerkt naer Gods welbehagen. *Phil. II. 13.* En hierom is 't dat deze Genade met regt Kragtdadige of Daedwerkende Genade genaemd word.

Dit noemen wy ook bijzonderlijk de Genade van Jesus Christus, de Genade des Zaligmakers, enz. Vermits dezelve niet anders dan door hem, dat is, door de verdiensten des Verlossers gegeven word, die door zijn bitter Lijden deze hemelsche zoetigheid voor ons verdiend heeft, en dezelve ten bequamen tijde mildadelijk uitdeilt.

VI. AFDEELING.

De Genade van dewelke S. Augustijn hier handelt, is volgens zijne leere niet gemein aen alle menschen.

NA dat men wel gevat heeft, hoe de Genadehulp bestaet in die liefde, dien lust, of dat behagen in het goed, 't welk wy nu terstond beschreven hebben, zoo zal men ook veelligt besluiten, dat de menschen die Genade niet altijd in hunne handen hebben. Want

Want nadien het by gedurige ondervindinge zeker is, dat het hen niet altijd behaegt het goed te doen, zoo is 't ook buiten twijfel dat die Genade hen niet altijd gegeven word, dewijl dezelve niet anders dan dat verwinnend welbehagen is.

Daer dit behagen is, daer is ook de Genade, van dewelke wy hier handelen: daer dit behagen niet en is, daer is ook de Genade niet. 'T is door de Genade dat ons het goed behaegt. Die de Genade heeft, heeft behagen in het goed: die de Genade niet en heeft, heeft 'er ook geen behagen in. Zonder de Genade kan ons het goed, dat is, de ware deugd niet behagen: en als wy de Genade hebben, zal 't ons ontwijfelijk behagen. Want, ik zeg nog eens, en dit dient wel bevroed te worden, 't behagen in de deugd is die daedwerkende Genade zelf. Immers zoo leert ons *Augustinus*.

Dan wat dit punt betreft, te weeten, of de Genadehulp aen alle menschen, en altijd gegeven en aengeboden word, of niet, hier van handelt onze H. Leeraer in 't hooggemelde *Boek van de Genade van Christus* zonderling niet. Dog hy heeft zijnen zin des aengaende elders wel duidelijk en overvloedelijk uitgesproken. Zijne spreuken, *De natuer is*

gemein aen alle menschen, maer niet de Genade, De Genade is niet gemein aen gelovigen en ongelovigen, maer zy onderscheid de gelovigen van d'ongelovigen, Wy die Christenen en Katholijken zijn, wy weten dat de Genade niet aen alle menschen gegeven word; en meer andere diergelijke, zijn nu zoo meenigmael herhaeld, en zoo zeer bekend, dat de genen die eenig werk van deze dingen maken, hier van niet onkundig kunnen wezen.

De Wegwyzer, dewijl hy ze niet en kan lochenen, poogt dezelve op zoodanigen zin te duiden, dat S. Augustijn in die spreuken alleenlijk zoude handelen van een bijzondere daedwerkende Genade, behalven dewelke 'er nog een andere genoegzame Genade zoude zijn, die ook aen alle menschen, niemand uitgenomen, zoude gegeven worden. Dog wy zullen hem hier op aenstonds in d' VIII. Afdeeling gaen voldoeninge geven, en zonder het onderzoek van die algemeine genoegzame Genade hier wederom in te treden, toonen dat de Genadehulp van dewelke *Augustinus* door dit geheele Hoofdpunt gesproken heeft, die niet alleen de kennisse, maer ook de liefde geeft; die niet alleen de magt, maer ook de daed werkt; die niet ydel of zonder uitwerkinge blijft; dat ook die Genade,

de, zeg ik, welke voor zeker niet gemein is aen alle menschen, volgens zijne leere tot alle goede werken noodig is; en dat zonder haer niet het minste goed ter zaligheid word begonnen, gewerkt of voltrokken. Zoo dat het onderscheid tusschen de genoegzame en daedwerkende Genade den *Wegwyzer* alhier niet te pas kan koomen.

VII. AFDEELING.

Word by exempel aengewezen hoe de Wegwyzer de spreuken van den H. Augustinus mishandelt, en die met kracht en geweld op zijn gevoelen van de Genade poogt te trekken.

MAer aleer wy gaen bewyzen, dat de daedwerkende Genadehulp noodig tot alle goedis, moeten wy hier eerst nog een proeve zien van de goede trouwe, en d'opregtheid, met dewelke hy de spreuken van den H. *Augustinus* handelt. 'T gene ik zeggen wil is in zijn 410. getal, en het dient hier zeer wel ter zake. Want hy wilt aldaer betoonen dat *Augustinus* ook van gevoelen was, dat de redengebruikende menschen van de genoegzame Genade ter zaligheid alle zonder uitneming voorzien zijn. En om dit vast te maken gebruikt hy deze navolgende getuigenisse.

Deze tael, zeit de *Wegwyzer*, voert S. Augustijn : *Maer dat ligt* (der Genade) *voed d' oogen niet van d' onredelyke gedierten, maer de zuivere herten van die, de welken in God geloven, en hun van de liefde der aenzienlyke en tydelijke dingen keeren tot het onderhouden zyn der geboden; 't geen alle menschen kunnen, is 't dat zy willen, want dat ligt verligt alle menschen komende in deze wereld. S. Aug. Lib. I. Retract. Cap. 10.*

Dat de *Wegwyzer* stelt aenzienlyke in plaats van zienlyke of zichtbare dingen, *verum visibilium*, zien wy geern door de vingeren. 'T is ten hoogste maer een gebrek van taekunde, 't welk hem ligtelyk te vergeven is. Hy kan, zoo hy zig wat oeffent, met der tijd nog goed Nederduitsch leeren. Edog, 't gene niet te verschoonen is, hy heeft in 't voorbrengen van die eene spreuke van *Augustinus* ten minste drie of vier aenzienlyke mislagen bedreven.

D' eerste mislag is, dat hy de gemelde spreuken aldus aengeeft, als of S. Augustijn dezelve ter aengetekende plaetse enkelijk gesteld had om daer door iets te bevestigen, of om eenige onderwijzinge te geven : daer hy die nogtans maer uit een zijner voorgaende boeken ophaelt, alleen om ze uit te leggen, op dat

dat de Pelagianen dezelve op geen quaden zin zouden duiden , en alzoo tot bevestinge hunner dwalinge misbruiken. *Non existiment novi haeretici Pelagiani secundum eos esse dictum* , zeit *Augustinus*.

De tweede is , dat de *Wegwyzer* d' uitlegginge , die *S. Augustijn* zelf over zijne spreuke geeft , en die ons zijnen zin verklaren , hier geheel agtergelaten heeft.

Zijn derde en aldergroffte misflag is , dat hy by de spreuke van *Augustinus* byvoegt , *Want dat ligt verligt alle menschen koomende in deze wereld*. Als of de *H. Leeraer* deze voorgaende woorden , *Alle menschen kunnen Gods geboden onderhouden, is 't dat zy willen* , had willen bekrachtigen met deze reden : *Want zijn ligt verligt alle menschen koomende in deze wereld* : daer hy egter alhier niet een woord van deze reden of *Schriftuerspreuke* gewags maekt. Ja het zoude zoo wel met zijne uitdrukkelijke woorden , als met zijn oogwit strijdig zijn dezelve hier by te brengen. Gelijk terstond , als wy de geheele plaetse zullen vertaeld hebben , cenyder blijken zal. Zoo trouwen opregt is die *Wegwyzer* in de getuigenissen der heilige *Oudvaders* te verhandelen.

Hier by voegt hy nog een vierden misgreep , die uit den voorgaenden voordvloed ,

wan-

wanneer hy den H. *Augustinus* deze *Schriftuerplaetse* : *Dat ligt verligt alle menschen komende in deze wereld*, *Joan. 1.* in dier voege doet gebruiken, als of hy van gevoelen was dat dezelve van alle menschen zonder uitneming moet verstaen worden. 'T welk een onbeschaemde misduiding van den *Wegwyzer* is. *S. Augustijn* is zoo verre van daer, dat hy zoude geloven dat deze spreuk in 't algemeen van alle menschen, niemand uitgenomen, moest geduid worden, dat hy het tegendeel als ontwijfelbaer vaststellende, dezelve als een goed bewijs gebruikt om dien zin van algemeenheid, dien de *Wegwyzer* zoo zeer wilt drijven, ook van andere diergelijke spreuken der H. *Schrifture* uit te sluiten.

Want als hy in zijn *Handboek van 't Geloof, Hope, en Liefde*, wilde bewijzen, dat wy deze spreuke : *God wilt dat alle menschen Zalig worden*, in dier voege verstaen moeten, als of 'er gezeid wierd, dat 'er niemand Zalig word dan de genen die God wilt dat zalig worden : niet dat 'er niet een mensch is die hy niet en wilt dat zalig worde : maer dat 'er niet een zalig word 't en zy dat God wilt dat hy zalig werde : zoo dient hy zig om dit te bevestigen van deze bewijsreden : *Want, zeyt hy, aldus verstaen wy 't gene*

'er in 't Evangelie geschreven is : Welke verligt alle menschen : niet dat 'er niemand onder de menschen is die niet verligt word , maer om dat 'er niemand dan door hem verligt word. Dit alles kan hier agter in onze Vertalingen breeder gezien worden.

Zie hier dan nu de verminkte spreuke van S. Augustijn in haer geheel hersteld. Dit zijn zijne woorden. 'T gene ik gezeid heb , in mijn I. Boek van 't Boek der Scheppinge aen het III. H. Dat ligt voed de oogen , niet van de redenlooze dieren , maer de Zuivere herten der genen die God geloven , en die Zig van de liefde der zichtbare en tijdelijke dingen tot het volbrengen zijner geboden keeren , 't welk alle menschen kunnen indien zy willen : de nieuwe Pelagiaensche ketteren moeten niet denken dat dit volgens hun gevoelen gezeid is. Want het is wel zekerlijk waer dat alle menschen dit kunnen doen indien zy willen , maer de wil word van den Heere bereid , en Zoo zeer versterkt DOOR DE GAVE DER GODDELYKE LIEFDE dat zy het kunnen doen. 'T welk ik hier niet bygevoegd had , om dat het tot de zaak die ik verhandelde niet noodig was. Tot hier toe Augustinus.

Dat de Wegwyzer nu vry henen ga , en nog al op d' Oudvaders roeme : dat hy nog zeg-
ge

ge dat hy zoo veel van S. Augustijn houd, wiens woorden hy hier zoo deerlijk mishandeld heeft : dat hy zig nog voor een lijdsman der blinden, voor een aenwijzer van den regten weg, in 't stuk van de leere der Genade Gods uitgeve. Volg dien *Wegwyzer* indien gy niet wilt dwalen : dewijl gy immers nu ziet hoe bondig hy zijne stukken uit den H. *Augustijn* weet vast te maken, en hoe regtzinnig hy met des zelfs spreuken handelt. Hy neemt 'er wat af, hy voegt 'er wat by, en eindelijk hy maekt het zoo dat de schoen aen zijnen voet past. *Aptat quadrata rotundis*. En nog en kan hy 'er al niet mee ten regte geraken.

Maer 't is tijd dat wy den *Wegwyzer* nu laten wandelen, en onzen weg vervoorderen.

VIII. AFDEELING.

De daedwerkende Genade is noodig tot alle goede werken.

DAt de daedwerkende Genade noodig is tot alle goede werken, en dat men zonder dezelve geen goed kan doen, leert de H. *Augustinus* in zijn *Boek van de Genade van Christus* op de volgende plaetsen.

Voor eerst in het XXVI. H. alwaer hy schrijft : *Wat goed Zouden wy dog doen, indien*

dien wy niet en beminden ? Of hoe zouden wy geen goed doen , indien wy beminnen ? Want alhoewel het schijnt dat Gods gebod somtijds gedaen word van de genen die slegs vreezen , en niet beminnen , egter alwaer geen liefde is , daar word geen goed werk gerekend , nog 't word ook niet te regt een goed werk genaemd : want al wat niet uit het geloof koomt , is zonde : en 't geloof werkt door de liefde. En overzulks Zoo wie de Genade Gods , waer door de liefde Gods in onze herten gestort word , door den Heiligen Geest die ons gegeven is , waerlyk wilt belijden , die moet ze zoo belijden , dat hy buiten twijfel stelle , dat 'er zonder dezelve niet het alderminste goed , 't welk tot de godvrugtheid en ware regtvaerdigheid behoort , kan gedaen worden.

Ziet gy wel ? 'T is de Genade van dewelke S. Augustyn door dit geheele Boek , en wy uit hem door dit geheele Hoofdpunt gehandelt hebben ; een Genade , waer door de liefde Gods in onze herten gestort word : 't is niet alleen een algemeine magtgevende Genade , die vrugteloos en zonder uitwerkinge blyft ; maer 't is een besondere daedwerkende Genade , die haer einde en doelwit onfeilbaer aentrest , en hare uitwerkingen zekerlyk bereikt : 't is die Genade , zeg ik , welke S. Augustyn ons leert dat

dat tot alle goedewerken noodig is. En hy lyd niet dat imand aen deze leere zoude twyfelen.

'T zelve bekragtigt hy wederom op het alderduidelijkste in 't XLVII. H. in dezer voege: *Wat belangt het geschil van de Genade en hulpe Gods, neemt wel in agt deze drie dingen, die Pelagius wel duidelyk onderscheiden heeft, kunnen, willen, Zyn, dat is, de magt, den wil en de daed. Indien hy dan met ons toestemt, dat niet alleen de magt, die in den mensch is ook als hy niet goeds en wilt nog en doet, maer dat ook de wil en de daed zelf, dat is, dat wy het goed willen, en het goed doen, welke in den mensch niet en zyn, dan wanneer hy het goed wilt, en het goed doet: indien hy, gelijk ik zegge, met ons toestemt, dat ook de wil en de daed zelf in dier voege van God geholpen word, dat wy Zonder die hulpe niet goeds en willen nog doen, en dat dit is de Genade Gods door Jesus Christus onzen Heere..... zoo zal'er, Zoo ik meine, geen geschil aengaende de hulpe der godlijke Genade tusschen ons meer overblyven.*

Ik zeg van gelijken: Indien de Wegwyzer de noodzakelykheid van de daedwerkende Genade, die wy nu uit den H. *Augustinus* genoegzaam bevestigd hebben, met ons toestemt, zoo zal'er ook, zoo ik meine, geen geschil aengaende de Genade Gods tusschen ons meer over-

37
overblijven. Want dit is waerlijk het hoofd-
geschil daer de geheele zaek van afhangt.

Besluit van dit Hoofdpunt.

*Korte herhaling van 't gene in dit Hoofdpunt
verhandeld is. De leere der Genade moet
meer door 't geloof dan door 't verstand gevat
worden. Augustinus leere in de Kerke goed-
gekeurd en aengenomen. Besluit van dit
Antwoord.*

NU hebben wy dan in 't kort uit d' eigen
woorden van den H. *Augustinus* aangewe-
zen, wat die H. Leeraer van de hoedanig-
heid en de werkinge der Genadehulpe Gods
gehouden en geleerd heeft. Namelijk I. dat
die Genadehulp niet alleen 't verstand verligt
met de kennisse der waarheid, door de gave
der hemelsche wijsheid: maer dat zy ook de
liefde tot het goed in de herten der menschen
uitstort. II. Dat die genadige invloed van
liefde zoo kragtig in de zielen werkt, dat zy
dezelve niet alleen bequaem en magtig maekt
om het goed te kunnen doen, en de bekorin-
gen te kunnen overwinnen: maer dat zy ook
den goeden wil, en de daed in haer uitwerkt.
III. Dat al wie van den Vader door de Gena-
de geleerd en getrokken word, tot Christus
D niet

niet alleen kan koomen , maer ook waerlijk tot hem koomt. IV. Dat de trekking dezer Genade , hoewel zoo kragtadig , egter ook zoo lieffelijk en zoo zoet is , dat 'er de vryheid van den wil geensins door verhinderd , maer in tegendeel grootelijks door geholpen , bevestigd , en volmaekt word. V. Dat die Genade niet gemein is aen alle menschen zonder uitneminge. En VI. dat zy tot alle goede werken noodig is.

Zoo nu imand wilde zeggen , dat 'er ook na al het gene wy bygebragt hebben , egter nog verscheide zwarigheden zig omtrent deze stoffe blijven opdoen , die de menschelijke redenen vermoeijen en als vertwijfeld stellen ; ik beken zeer geerne dat dit waeragtig is. Maer men moet indagtig zijn , dat het leerpunt van de Genade Gods een van die diepe geheimenissen van ons geloof is , ten opzigt der welke ons verstand onder 't gezag van Gods Woord moet buigen. De leere der Genade , zeg ik , is voor de menschelijke zinnen zeer verborgen , en kan niet anders dan door een eenvoudig en nedrig geloof gevat worden. Waerom het ook niet vreemd is dat zy niet en behaegt aen alle menschen , nadien zy dit geloof niet alle hebben. *Non enim omnium est fides.* Stort , o Heere , dit geloof in de herten van alle Gelovigen die uwen naem belijden.

Dit

Dit weeten wy ondertuffchen voor zeker , dat de leere die wy hier voorgedragen hebben, de leere van den H. *Augustinus* is. Wy weeten dat zijne leere van de kragtadige Genade Gods, en van de genadige Verkiezinge, die onafscheidelijk aen elkanderen gehegt zijn, en waer van de laetste door een noodzakelijk gevolg uit d' eerste voordvloed , in de Katholijke Kerke van des zelfs Opperhoofden door alle eeuwen als waeragtig , zuiver , opregt en onberispelijk goedgekeurd en aengenomen is. Wy weeten ook dat de leere der H. Kerke de regelmaet van onze gevoelens en van ons geloof is. En uit dit alles besluiten wy , dat 'er voor ons niet veiliger nog geruster is , dan dat wy ons aen de leere van dien beroemden Oudvader rakende het leerstuk der daedwerkende Genade met des zelfs aenklevende punten onderdanig en vreedzaamig houden.

En op dat een yder deze leere uit hem zelf mag hooren en leeren , zoo zullen wy ons *Antwoord aen den Wegwyzer* hier eindigen , en voordaen *Augustinus* wat alleen laten spreken. Want het gene nu volgt , is niet anders dan *Eenige Hoofdstukken uit verscheide Boeken van den H. Augustinus , in dewelke die H. Lee- raer de Christelijke leere van de Verkiezinge , De Genadehulp , en den Vryewil , na d' opkoom-*

ste der Pelagianen met bezonder opzet tegen dezelve, en tot verdedinge der Katholijke Kerke, verhandeld heeft.

Wy hebben uit de gemelde Boeken getrokken en by een gevoegd die Hoofdstukken, welke de stoffe onzer tegenwoordige verhandeling wel meest schenen te betreffen, en die voornamelijk ter zake dienen: en getragt dezelve niet min getrouwelijk dan duidelijk te vertalen: waer in of wy ons oogwit getroffen hebben, laten wy aen 't oordeel der genen, die bequaem zijn om over zoodanig slag van zaken te vonnissen. Tot meerdere verklaringe is 'er een kort begriip van den inhoud voor ider Hoofdstuk bygevoegd. Ik wil betrouwen dat alle regtzinnigen in dezen arbeid hun vernoegen zullen vinden, en dat die ook zelfs aen den *Wegwyzer* niet en zal misshagen, van wien ik dan hier mede mijn afscheid neeme, wenschende hem den zegen des Heere tot rust en vrede. *Amen.*

Uit het Eerste Boek

V A N

Den H. AUGUSTINUS.

*Van de Verdiensten der Zonden, en de
Vergevinge der zelve.*

XXI. HOOFDSTUK.

De Zonde word ons niet vergeven dan door de Genade van Jesus Christus. Waerom die genade aen dezen mensch, en niet aen dien anderen gegeven word, is een verborgen geheim, 't welk ons verstand te boven gaet. S. Augustijn wederleit de Pelagianen door hun eigen gevoelen aengaende de kleine kinderen.

DAer is niet ter wereld 't welk ons kan verlossen van de gramschap, door dewelke alle menschen onder de zonde leggen, en waer van d' Apostel zeit, (a) *Wy waren ook voor dezen van nature kinderen der gramschap gelijk alle d'andere, dan alleen de genade Gods door Jesus Christus onzen Heere. En waerom die genade koomt tot dezen mensch en niet tot dien anderen, d' oorzaak hier van kan wel verborgen, maer niet onregtvaerdig zijn. (b) Want is 'er ongerechtigheid by God? Verre van daer.*

Maer hier moet elkeen vooral den nek onder 't gezag der H. Schrifture buigen, om door het geloof tot verstand te te koomen. Want daer staet niet te vergeefs geschreven, (c) *Wie*

D 3

(a) Ephes. 2. (b) Rom. 9. (c) Psal. 35.

oordeelen zijn gelijk eendiepen afgrond.. Voor de diepte van welken afgrond d' Apostel als verstaeld stond en uitriep : (a) O diepte der rijkdommen van de wijsheid en de wetenschap Gods ! Want hy had vooraf een zaek van wonderere diepzinnigheid uitgesproken , zeggende : God heeft ze alle in d' ongelovigheid besloten , om zijne barmhertigheid aen alle te bewijzen : door welke diepzinnigheid hy als met schrik bevangen zijnde , O diepte , zeyt hy , der rijkdommen van de wijsheid en de wetenschap Gods , hoe onbegrijpelijk zijn zijne oordeelen , en hoe onnaaspoorlijk zijne wegen ! Want wie heeft den zin des Heere gekend , of wie is zijn raedsmann geweest , of wie heeft hem eerst iets gegeven , om vergeldinge daer voor t' ontvangen ? Want uit hem , en door hem , en in hem zijn alle dingen , hem zy lof en eere in alle eeuwigheid. Amen.

Zoo dat ons verstand veel te klein is om de regtvaerdigheid van Gods oordeelen t' onderzoeken , om t' onderzoeken , zeg ik , het gene de genade raekt , die genadelijk en zonder eenige voorgaende verdiensten gegeven word , en dewelke ons niet zoo zeer verbaesd maekt wanneer zy gegeven word aen d' onwaerdigen , dan wanneer zy geweigerd word aen anderen die des al even onwaerdig waren.

Want ook zelf de genen , aen wie het on-

(a) Rom. 11.

regtvaerdig schijnt dat de kinderen, die zonder de genade van Christus uit het lighaem scheiden, niet alleen van het rijke Gods, in 't welk zy zelf bekennen dat niemand dan die door den doop herboren zijn kan inkomen, maer ook van het eeuwig leven en van de zaligheid beroofd worden, wanneer zy vragen hoe het regtvaerdig is, dat d' een van d' erfzonde ontslagen word, en d' ander niet, daer zy beide in den zelven staet en gelegendheid zijn; zoo laet zy ook eens antwoorden hoe het volgens hun gevoelen regtvaerdig is, dat dezen het doopsel vergund word, waer door hy in 't rijke Gods kooft, en dien anderen niet, daer egter ook de zaek van alle beide in den zelven staet en gelegendheid gevonden word. Want indien zy daer zwaarigheid in vinden, waerom dat van deze twee, die beide evengelijkelijk door hunnen oorsprong zondaers zijn, d' een aen wien het doopsel verleend word, van dien band ontbonden word, en d' ander niet aen wien zoodanige genade niet gegeven word; waerom vinden zy ook van gelijken geen zwaarigheid hier in, dat van twee die volgens hun gevoelen oorspronkelijk onnoozel zijn, d' een den doop ontvangt, waer door hy in Gods rijk kan koomen, en d' ander niet, die daer-

daerom ook geen toegang in dat rijk kan vinden ? Edog men moet hier zoo wel in 't een als in het ander al wederom met Paulus uitroepen : *O diepte der rijkdommen*, enz.

Ik wilde ook wel dat men my eens zeide, waerom dat ook van de kinderen die nu gedoopt zijn, 't een uit dit leven gerukt word, *(a)* op dat de boosheid zijn verstand niet en zoude verkeeren, en 't ander blijft leven, 't welk met der tijd tot een godloos leven vervallen zal. Indien zy beide van hier weggerukt wierden, zouden zy niet beide na het rijk der hemelen gaen? En nochtans is 'er geen ongerechtigheid by God te vinden.

Hoe wonder is 't ook niet ? Wie staet hier over niet verfteld, en wie word in zoo diepe verborgendheid niet gedrongen met den Apostel uit te roepen, ziende dat sommige kinderen van den onreinen Geest gequeld worden, daer andere niet diergelijks te lijden hebben, *(b)* sommige ook, gelijk Jeremias, in huns moeders lighaem geheiligd worden, daer zy alle door d' erfzonde al even schuldig, of indien 'er naer uw zeggen geen erfzonde is, al even onnoozel zijn ? Waer van koomt dog dit groot verschil, dan uit d' onbegrijpelijke oordeelen Gods, wiens wegen onnaspoorlijk zijn ?

XXVIII. HOOFD.

(a) Wijsh. 4. *(b)* Jerem. 1.

XXVIII. HOOFDSTUK.

Gelijk alle menschen gestorven zijn in Adam, alzo word 'er niemand levendgemaekt dan door Jhesus Christus. Die niet met Christus is, is tegen hem: daer is geen midden tuschen beide. Van d' erfzonde. Uitlegging van het woord ALLE in deze spreuke: Zy zullen alle in Christus levendgemaekt worden. Daer is volgens de H. Schrifture geen regtvaerdigmaking dan door Christus.

Het opregt geloof, en de ware leere heeft ons altijd voorgehouden, dat niemand van de genen die door den doop tot Christus gekomen zijn, verfteken blijft van de genade waer door de zonden vergeven worden; als ook dat niemand buiten zijn rijk d' eeuwige zaligheid kan hebben. Want deze zaligheid is bereid om veropenbaerd te worden ten laetsten tijde, dat is, in de verrijzenisse der dooden, namelijk dewelke niet tot d' eeuwige dood, die de tweede dood genoemd word, maer tot het eeuwig leven behooren, 't welk God die niet liegen kan, zijnen heiligen en gelovigen beloofd heeft: en alle die deelagtig zullen zijn aen dat leven, zullen niet anders dan (a) in Christus levendgemaekt worden, gelijk ze alle in Adam sterven. Want

(a) 1. Cor. 15. *(a) 7. Rom. 8.*

Want gelijk alle , niemand uitgenomen , die uit den wille des vleeschs geboren worden , niet en sterven dan door Adam , in wien zy alle gezondigd hebben , zoo worden ook zonder uitneming alle de genen die van dat getal uit den wille des geefts herboren worden , in niemand anders levendgemaakt dan in Christus , in wien zy alle geregtvaerdigd worden. (a) Want gelijk alle door eenen ter verdoeming , zoo koomen ook alle door eenen ter regtvaerdigmakinge.

Nog daer is geen middelplaets voor imand : zoo dat de gene die niet met Christus is , niet en kan zijn dan met den Duivel. Hierom heeft de Heer Jesus zelf , willende die ik weet niet wat voor een middelplaets , die sommigen aen d' ongedoopte kinderen aldus tragten toe te voegen , dat zy als door de verdienste hunner onnoozelheid wel in een eeuwig leven zouden zijn , maer om dat zy niet gedoopt zijn , niet met Christus in zijn rijk zouden wezen , uit de herten der qualijk gelovende wegnemen , om deze monden te stoppen zijn besluit hier over gegeven , als hy zegt : (b) *Die niet met my is , is tegen my.*

Stel dan zoodanig een kind als gy wilt , indien het nu reeds met Christus is , waerom doopt

(a) Rom. 5. (b) Mat. 12.

doopt men 't dan ? Dog indien het , gelijk de zaak inder daed is , gedoopt word op dat het met Christus zoude zijn , zoo is 't voorwaer , wanneer het niet gedoopt is , met Christus niet. En om dat het met Christus niet en is , zoo is het tegen hem. Want wy moeten nog wy moogen zijne woorden , die zoo duidelijk zijn , niet verzwakken of veranderen.

Nu waer door kooft het dat zy tegen Christus zijn , dan door de zonde ? Want het is niet om het lighaem of om de ziele , die beide fchepselen van God zijn. Maer indien het kooft uit de zonde , wat zonden hebben zy dog in die kindsheid , dan alleen die oude en erfelijke zonde ? Want daer is een vleesch der zonde , in 't welk alle ter verdoeminge geboren worden : en daer is een vleesch , 't welk gelijk is aen het vleesch der zonde , waer door ook alle van de verdoeminge verlost worden.

Edog dit *alle* word hier zoo niet genomen , als of alle die in 't vleesch der zonde geboren worden , ook alle die zelve gereinigt wierden door het vleesch van Christus , 't welk gelijk is aen het vleesch der zonde.

(a) *Want alle menschen hebben 't geloof niet.*
Maer alle die door de vleeschelijke voordteeling

ge

ge geboren worden, worden niet anders geboren dan in het vleesch der zonde: en alle die tot de geestelijke geboorte behooren, worden niet anders gereinigd dan door het vleesch, 't welk gelijk is aen het vleesch der zonde. Dat is, die gaen door Adam ter verdoeminge, deze koomen door Christus ter regtvaerdigmakinge.

Gelijk als wy zeggen, by exempel, daer is cene vroedvrouw in deze stad die alle de kinderen ontvangt: en daer is hier een schoolmeester die ze alle leert; zoo kunnen in die eerste spreuke geen andere verstaen worden, dan alle die geboren worden, nog in de laetste geen andere dan alle die leeren: want zy worden ook niet alle, die geboren worden, in de wetenschappen onderwezen; maer alleen die genen die'er 't verstand toe hebben. Maer in d' eerste spreuke word zeer wel gezeid, dat zy ze alle ontvangt, zonder welkers dienstbaerheid niemand geboren word: en in de laetste ook zeer wel, dat hy ze alle leert, zonder wiens onderrigtinge niemand onderwezen word.

Na dat men dan alle de getuigenissen van Gods Woord overwogen heeft, die ik of elk in 't bezonder verhandelende. of veel t' seffens by elkanderen voegende, bygebragt heb; als ook alle andere diergelijke, daer ik geen gewag van

van gemaakt heb, zoo vind men niet anders, dan het gene van de geheele Kerke, die tegen alle wanheilige nieuwigheden waken moet, gehouden word; namelijk dat alle menschen, die door den Middelaer Christus niet met God verzoend worden, van God afgescheiden zijn: en dat niemand van hem kan afgescheiden worden dan door de tusschenmuur der zonden. Zoo dat dan niemand verzoend word dan door de vergevinge der zonden, welke geschied door d'eenige genade van den zeer barmhertigen Zaligmaker, door d'eenige offerhande van onzen waeragtigen Priester: en dat aldus geene van de kinderen der vrouwe, die (a) de Slangge gelovende door de begeerlijkheid bedorven is, van dit sterfelijk lighaem verlost worden, dan door den Zoone van de Maegd, die den Engel geloofd heeft, op dat zy zonder begeerlijkheid zoude bevrugt worden.

(a) Schep. 3.

Uit het Boek.

V A N

Den H. AUGUSTINUS,

Van den Geest en de Letter.

III. HOOFDSTUK.

De Genadehulp bestaet niet alleen in leeringe, maer ook in een zoet behagen en liefde tot

E

het

het goed, die de H. Geest in onze herten stort. Zonder deze tweevoudige Genade is de Vrywil niet bequaem om eenig goed te doen.

WAt ons belangt, wy zeggen dat de menschelijke wil aldus van God geholpen word om de regtvaerdigheid te werken, dat de mensch, behalven dat hy met een vryen wil geschapen is, en behalven de leeringe, door dewelke hem bevolen word hoe hy leven moet, ook den Heiligen Geest ontvangt, waer door 'er een zoet behagen en liefde tot het opperste en onveranderlijk goed, dat is, tot God, ontlaet in zijne ziele, en dit ook nu in dit leven, (a) terwijl men maer door het geloof, en nog niet door d' aenschouwinge wandelt: op dat hy dit als een onderpand van Gods genadegifte ontvangen hebbende, met een brandenden yver na de vereeninge van zijnen Schepper zoude verlangen, en dat hy vlammen zoude om tot dat ware licht te naderen, en deelagtig daer van te worden: op dat hy alzo uit den genen, van wien hy 't wezen heeft, ook het welwezen mooge hebben.

Want de vrye wil heeft nergens vermogen toe, zoo lang de weg der waerheid voor hem ver-

(a) 2. Cor. 2.

verborgen is, dan om te zondigen: en als hem nu al begint kennelijk te worden wat hy doen en waer toe hy tragten moet, 't en zy het hem ook behaegt en dat hy het bemint, zoo word het niet gedaen, 't word niet in 't werk gesteld, daer kooft geen goed leven van. Dog op dat het goed zoude bemind worden, zoo (a) wordde liefde Gods in onze herten nitgestort, niet door den vryen wille die uit ons opstaet, maer door den Heiligen Geest die ons gegeven is.

XXX. HOOFDSTUK.

De Vryewil word door de genadehulpe niet weggenomen, maer bevestigd. Niemand mag op zig zelven roemen, nog de gene die nog in de slavernye der zonde is, nog ook de gene die nu vrygemaekt is. Van de ware vryheid van den mensch.

WEL hoe? Word dan de Vryewil door onze leere van de Genadehulpe weggenomen? Dat 's verre van daer: maer wy bevestigen veel eer den vryen wille. Want gelijk de wet door het geloof, zoo word ook de vrye wil door de Genade niet vernietigd, maer bevestigd. Want de wet word niet vol-

E 2

bragt

(a) Rom. 5.

bragt dan door den vryen wille : maer door de wet word de zonde gekend, door 't geloof word de genadehulp tegen de zonde verkregen, door de Genade word de ziel van de quael der zonde genezen, door de genezinge der ziele word de vryheid van den wil hersteld, door den vryen wil word de regtvaerdigheid bemind, door de liefde der regtvaerdigheid word de wet volbragt. En overzulks gelijk de wet door 't geloof niet vernietigd, maer bevestigd word ; om dat het geloof de Genade verkrijgt, waer door de wet volbragt word : alzoo word ook de vrye wil door de Genade niet vernietigd, maer bevestigd, om dat de Genade den wille geneest, waer door de regtvaerdigheid met vryheid bemind word.

Alle deze dingen, die ik hier als een ketting aen een geknoopt heb, hebben elk hunne stemme in de H. Schrifture. De wet zegt : (a) *Gy zult niet begeeren.* 'T geloof zegt : (b) *Genees mijne ziele, want ik heb tegen u gezondigd.* De genade zegt : (c) *Gy zijt nu genezen, wagt u dat gy voordaen niet meer en zondigt, op dat u niet nog arger overkoomt.* De genezing zegt : (d) *Heere mijn God*

- (a) Exod. 20. (b) Psal. 40. (c) Joan. 5.
 (d) Psal. 29.

God, tot u heb ik geroepen, en gy hebt my genezen. De vrye wil zegt: (a) Ik zal u vrywillig offerhande doen. De liefde der regtvaerdigheid zegt: (b) D' onregtvaerdigen hebben my hunne genoegten verhaeld, maer niet gelijk uwe wet, o Heere.

Hoe durven dan d' ellendige menschen zig op den vryen wil verhoovaerdigen, al eer zy nog vrygemaekt worden, of op hunne kragten, na dat zy nu vrygemaekt zijn? En zy neemen niet eens in agte dat zelfs in het woord *Vrywil* immers vryheid betekend word. (c) Nu daer de geest Gods is, daer is vryheid. Indien zy dan slaven der zonde zijn, wat stoffen zy op hunnen vryen wille? (d) Want van wien imand overwonnen is, diens slaef is hy geworden. Dog indien zy verlost zijn, wat pochen zy als of 't hun eigen werk was, en roemen als of zy 't niet ontvangen hadden? Zijn zy misschien zoodanig in vryheid, dat zy ook onder dien Heere niet en willen staen, welke tot hen zegt: (e) Zonder my kunt gy niets doen: En, (f) als de Zoon u vrygemaekt zal hebben, dan zult gy waerlijk vry zijn?

(a) Psal. 53. (b) Psal. 118. (c) 2. Cor. 3.

(d) 2. Pet. 2. (e) Joan. 15. (f) Joan. 8.

Uit het Boek
 VAN
 Den H. AUGUSTINUS.

*Van de Genade van Christus tegen
 Pelagius en Celestius.*

X. HOOFDSTUK.

Hoedanige Genadehulpe Pelagius beloden heeft. S. Augustijn vereischt van hem, zoo hy niet alleen met den naem, maer ook met de daed een Christemensch wilt zijn, dat hy niet alleen een aenlokkende, maer ook een daedwerkende Genade belijden moet.

ALs Pelagius op een zekere plaetse lang ageredeneerd en gezeid had, dat de goede wil niet door de hulpe Gods, maer uit ons zelve in ons word uitgewerkt, zoo werpt hy zig een zwarigheid uit een Brief van den Apostel voor, en spreekt aldus: Hoe zal dan, zeit hy, bestaen 't gene d' Apostel schrijft, (a) 'T is God die het willen en 't volbrengen in ons uitwerkt? En om dan deze tegenwerpinge als op te lossen, die hy wel zag dat
 zeer

(a) Phil. 2.

zeer strijdig was tegen zijne leere, voegt hy 'er aenstonds by: *Hy werkt in ons dat wy willen 't gene goed is, dat wy willen 't gene heilig is, als hy ons, die tot d' aerdſche begeerlykheden genegen zijn, en gelijk stomme dieren alleen het gene tegenwoordig is beminnen, door de grootheid der toekomende heerlijkheid en door de belofte zijner vergeldingen komt ontſteken, als hy door 't veropenbaren zijner wijsheid onzen flauwen en tragen wil opwekt tot een begeerte tot God den Heere, en als hy ons, 't welk gyergens niet en vreeft te lochenen, aenraed tot al het gene goed is.*

Wat is 'er klaerder dan dat hy hier door de Genade, door dewelke God in ons uitwerkt dat wy willen 't gene goed is, niet anders verſtaet dan de wet en de leeringe? Want het is in de wet en in de leeringe der H. Schrifture dat ons de grootheid der toekomende heerlijkheid en der vergeldingen beloofd word. 'T behoort ook tot de leeringe dat de wijsheid veropenbaerd word, 't behoort tot de leeringe dat ons al het gene goed is word aengeraden. En indien 'er tuſſchen leeren en aenraden of liever aenmanen eenig onderscheid ſchijnt te zijn, dit word nochtans ook al beſloten onder den gemeinen naem van leeringe, welke onder eenige woorden

den of letters begrepen is: Want de H. Schriftuer leert en vermaent ook, en die leering en vermaning kunnen ook door 't werk van de menschen gedaen worden.

Maer 't is deze Genade niet die wy begeeren. Hy moet eindelijk een zoodanige Genade belijden, waer door de grootheid der toekomende heerlijkheid niet alleen beloofd, maer ook geloofd en gehoopt word, waer door de wijsheid niet alleen geopenbaerd, maer ook bemind word: en waer door al het gene goed is, niet enkelijk aengeraden, maer
DOORDRINGENDEN MET UITWERKINGE GERADEN WORD. *

(a) *Want zy hebben alle het geloof niet, die den Heere in de H. Schrifture het rijk der hemelen hooren beloven: of 't word ook hen allen zoo doordringend niet geraden, dien 't geraden word te koomen tot den genen die gezeid heeft: (b) Koomt tot my alle die beladen zijt. Edog wie het zijn die 't geloof hebben, en wien het zoo doordringend geraden word dat zy tot hem koomen, dit heeft hy zelf genoegzaam aangewezen daer hy zeyt: (c) Niemand koomt tot my, 't en zy de Vader,*

* *Persuadetur.* (a) 2. Thes. 3. (b) Mat. 11.
(c) Joan. 6.

der, die my gezonden heeft, hem trekke. En een weinig daerna als hy sprak van de genen die niet en geloofden, *Ik heb u gezeid*, zeit hy, *dat niemand tot my koomen kan*, 't en zy het hem van mijnen Vader gegeven werde.

'T IS DEZE GENADE DIE PELAGIUS BELYDEN MOET, INDIEN HY NIET ALLEEN MET DEN NAEM, MAER OOK MET DE DAED EEN CHRISTEMENSCH WILT WEZEN.

XII. HOOFDSTUK.

De Genade die d' Uitverkorenen zalig maakt, geeft niet alleen de kennisse, maer ook de liefde tot het goed, niet alleen 't vermogen, maer ook het willen en 't volbrengen.

*** **I**N dien (a) de deugd in de zwakheid volmaekt word, zoo word hy dan niet volmaekt, dewelke niet en belijd dat hy zwak is. Deze Genade, waer door de deugd in zwakheid volmaekt word, brengt de genen die voorschikt en naer het voornemen geroepen zijn, tot d' opperste volmaektheid en heerlijkheid. Door welke Genade word te weeg gebragt, dat wy niet alleen weten wat wy doen moeten,

(a) 1. Cor. 12.

ten, maer ook dat wy doen het gene wy weeten, en niet alleen dat wy geloven het gene wy moeten beminnen, maer ook dat wy beminnen het gene wy geloven.

XIII. HOOFDSTUK.

Wederom dat de Genade niet alleen de waerheid leert kennen, maer dat zy ook de liefde in onze herten instort, en alzoo daedwerkend is. Zoo dat alle die van God door de Genade geleerd worden, ook doen het gene zy geleerd hebben. Onderscheid tusschen de wet en de Genade. De Genade werkt met zoetigheid.

IN dien men zeggen mag dat deze Genade een leering of onderwijzing is, zoo moet men dan egter vaststellen en geloven, dat God ons dezelve op een verheven en innerlijke wijze met een onuitsprekelijke zoetigheid instort, niet alleen door degenen die van buiten planten en bevogtigen, maer ook door zig zelven die zijnen wafdom geeft in 't verborgen, in voege dat hy niet alleen de waerheid aenwijst, maer ook de liefde ingeeft. Want alzoo leert God de genen die naer het voornemen geroepen zijn; hen te samen gevende dat zy weeten wat zy doen moeten, en ook dat zy doen het gene zy weeten.

Hier-

Hierom spreekt d' Apostel tot die van Thesalonika aldus : (a) *Wat belangt de broederlyke liefde, 't is niet noodig dat ik daer van schryve : want gy hebt zelf van God geleerd elk-anderen lief te hebben.* En om te bewijzen dat zy 't van God geleerd hadden, zoo voegt hy 'er by : *Want gy doet het aen alle de broeders door geheel Macedonien : als of hy zeide : Dan is 't een zeker teken dat gy 't van God geleerd hebt, wanneer gy doet het gene gy geleerd hebt.* Op deze wijze zijn alle de genen die naer het voornemen geroepen zijn, gelijk 'er in de Profeten geschreven staet, (b) *de leerlingen Gods.* Edog zoo wie nu wel weet wat hy doen moet, maer het niet en doet, die heeft nog niet van God geleerd naer de Genade, maer allcen naer de wet; nog niet naer den geest, maer alleen naer de letter.

Alhoewel 'er veele schynen te doen het gene de wet gebied, uit vreeze der straffe, en niet uit liefde der regtvaerdigheid, 't welk d' Apostel noemt zyne regtvaerdigheid die uit de wet is, als zijnde geboden, maer niet gegeven. Maer als zy gegeven is, zoo word zy niet onze regtvaerdigheid, maer de regtvaerdigheid Gods genaemd: om dat zy in dier voege d' onze word, dat zy ons egter van
God

(a) 1. Thes. 4. (b) Esa. 54.

God kooft. Want zoo spreekt hy: (a) *Op dat ik in hem gevonden werde niet mijne regtvaerdigheid te hebben, die uit de wet is; maer de regtvaerdigheid van God, die uit het geloof van Jefus is.*

Zoo groot een onderscheid is'er dan tuffchen de wet en de Genade, dat alhoewel men niet en twyffelt of de wet is uit God, de regtvaerdigheid nochtans die uit de wet is, is uit God niet; maer de regtvaerdigheid die door de Genade is, word uit God voltrokken. Want die regtvaerdigheid word gezeid uit de wet te zyn, welke om het bevel van de wet gedaen word: en uit God word die regtvaerdigheid gezeid te koomen, welke gegeven word door de gunfte der Genade, waer door 't gebod niet vreeselijk, maer aengenaem en zoet word, gelijk men bid in den Psalm: (b) *Gy zijt zoet, o Heere, en in uwe zoetheit leer my dog uwe regtvaerdigheid: namelijk op dat ik niet gedwongen werde uit vreeze der straffe slaeffelijk onder uwe wet te buigen, maer dat ik door een vrye liefde met vermaek en vreugde naer uwe wet magt wandelen. Want die is 't die het gebod volbrengt met vryigheid, welke het doet met genegendheid. En al wie op deze wyze geleerd word, die doet voor zeker*

(a) Phil. 3. (b) Psal. 118.

61

ker al 't gene hy geleerd heeft dat hy doen moet.

XIV. HOOFDSTUK.

Al wie van den Vader door de Genade geleerd is, heeft niet alleen de magt om te koomen, maer hy koomt ook in der daed tot Christus.

VAN deze manier van leeren zeit ook de Heer Jesus: (a) *Al wie van mijnen Vader gehoord en geleerd heeft, koomt tot my. Zoo wie dan niet en koomt, van dien kan men niet wel zeggen, hy heeft wel gehoord en geleerd dat hy koomen moest, maer hy wilt niet doen het gene hy geleerd heeft. Dit kan geensins wel gezeid worden van die manier van leeren op dewelke God leert door de Genade. Want indien, gelyk de Waerheid spreekt, al die geleerd heeft, koomt, zoo is 't gewis en zeker dat al die niet en koomt, ook niet geleerd heeft.*

Nu wie is 'er dog die niet en ziet dat het door den vrijen wil geschied dat de mensch tot God koomt of niet en koomt? Edog die vrije wil kan wel alleen zijn wanneer hy niet en koomt, maer koomen kan hy niet of hy moet geholpen worden, en wel in dier voege geholpen worden, dat hy niet alleen weete wat hy doen moet, maer dat hy ook doe hat gene hy

F

weet.

(a) Joan. 6.

weet. En overzulks als God imand leert, niet door de letter van de wet, maer door de genade van den geest, leert hy hem zoodanig, dat hy het gene hy van God geleerd heeft, niet alleen ziet met het verstand, maer ook met den wil begeert, en met de daed volbrengt.

En door deze godlyke manier van leeren word niet alleen 't natuerlijk vermogen om te willen en uit te werken, maer ook de wil en d' uitwerking zelf geholpen. Want indien alleen ons vermogen door die Genade geholpen wierd, zoo zoude de Heer Jesus aldus gezaid hebben: Al wie van den Vader gehoord en geleerd heeft, kan tot my koomen. Edog nu heeft hy zoo niet gesproken, maer *Al*, zeit hy, *(a) wie van den Vader gehoord en geleerd heeft, die koomt tot my.*

Dat men 't vermogen heeft om te koomen, stelt Pelagius in de nature, of ook gelijk hy nu begint te zeggen in de Genade, wat hy door dezelve verstaet of niet, waer door, gelijk hy spreekt, ons vermogen geholpen word: maer het koomen zelf is nu in den wil en in de daed gelegen. Dog het volgt niet dat de gene die koomen kan, ook koomt, 'ten zy hy het wil doen en ook doe. Maer al wie van den Vader geleerd heeft, kan niet alleen koomen,
Maer

(a) Ioan. 6.

63

maer hy koomt ook : zoo dat hier dan te samen en d' opwekking van 't vermoogen, en de begeerte van den wille, en ook d' uitwerking van de daed is.

XXIV. HOOFDSTUK.

God werkt door de Genade in de herten der menschen, niet alleen de kennisse der waerheid, maer ook den goeden wille.

*** **D**At zy dan lezen en verstaen, dat zy zien en belijden, dat God niet door de wet en de leeringe die van buiten in d' ooren klinkt, maer door een innerlijke en verborgen, door een wonderlijke en onuitsprekelijke kragte in de herten van de menschen uitwerkt, niet alleen de kennisse der waerheid, maer ook den goeden wille.

XXV. HOOFDSTUK.

De Genade helpt niet alleen 't vermogen, maer zy werkt ook in ons het willen en 't volbrengen. Pelagius schrijft het vermogen om goed te doen, te spreken, of te denken, aen God, maer het doen, spreken, en denken, aen 's mensche wil toe. Augustinus wederleit dit alles door de H. Schrifture.

DAt nu Pelagius dan ophoude zig zelven en andere te bedriegen door zijn twistredenen

tegen de Genade Gods. Wy moeten niet alleen om eene van die drie dingen, dat is, om 't vermogen van den goeden wil en van 't werk, maer ook om den goeden wil en om d' uitwerkinge zelf, de Genade Gods in ons belijden. Want hy houd dat dit vermogen zig zoo tot het een als tot het ander uitstrekt: en nogtans moogen daerom ook onze zonden aen God niet toegeschreven worden, gelijk hy hem om het zelve vermogen onze goede werken wilt toeschrijven. Men moet de hulpe der goddelijke Genade niet alleen looven en belijden, om dat zy het natuerlijk vermogen helpt.

Hy houde dan op van te zeggen, Dat wy kunnen alle goed doen, spreken, denken, koomt van hem die ons dit vermogen gegeven heeft, maer dat wy 't goed doen, of spreken, of denken, koomt van ons. Dat hy ophoude, zeg ik, van zulks te zeggen. Want God heeft niet alleen gegeven en helpt niet alleen ons vermogen: maer (a) *hy werkt ook in ons het willen en 't volbrengen.* Niet dat wy 't niet en zijn die willen, of dat wy 't niet en zijn die werken; maer om dat wy zonder zijne hulpe geen goed en willen, nog en werken.

En hoe mag men dog zeggen, dat wy kunnen

(a) Philip. 2.

nen wel doën koomt van God, maer dat wy 't doen koomt van ons, daer (a) d' Apostel betuigt dat hy God bad voor de genen tot dewelke hy schreef, op dat zy geen quaed zoudendoen, en dat zy doen zouden 't gene goed was? Want hy zeit niet. *Wy bidden dat gy zoud kunnen geen quaed doen: maer, op dat gy geen quaed en doet; of, dat gy zoud kunnen het goed doen: maer, op dat gy het waerlijk doet.* Want voorwaer de genen van dewelke geschreven staet: (b) *Zoo wie door den geest Gods gedreven worden, die zyn kinderen Gods, worden gedreven van den genen die goed is, op dat zy doen zouden het gene goed is.*

Hoe zeit *Pelagius*, dat wy kunnen wel spreken koomt van God, dat wy wel spreken koomt van ons, daer de Heer Jesus zeit: (c) *'T is de Geest uws Vaders die in u spreekt?* Want hy zeit niet, gy zyt het niet die u zelven gegeven hebt te kunnen wel spreken: maer hy zeit, *Gy zyt het niet die spreekt.* Nog hy zeit ook niet, *'T is de Geest uws Vaders die u geeft, of gegeven heeft te kunnen wel spreken: maer hy zeit, Die in u spreekt.* Waer door hy niet d' opwekkinge van 't vermogen te kennen geeft, maer d' uitwerkinge der medehulpe duidelyk betekens.

F 3

(a) 1. Cor. 13. (b) Rom. 8. (c) Mat. 10.

kent. Hoe zegt d' opgeblazen Verdediger van den vrijewil, Dat wy kunnen goede gedagten hebben koomt van God, maer dat wy goede gedagten hebben koomt van ons? Waer tegen d'ootmoedige Verkundiger der Genade antwoord: (a) *Niet dat wy bequaem zyn om iets te denken uit ons zelve, als uit ons zelve, maer onze bequaemheid is uit God. Want hy zegt niet, om te kunnen denken; maer, om te denken.*

XXVI. HOOFDSTUK.

Pelagius moet openlyk belyden dat ook de liefde een gave Gods is, die genadelyk of zonder eenige voorgaende verdiensten gegeven word, en zonder dewelke men geen ware deugd kan werken.

DEze Genade Gods, welke openlyk in de H. Schrifture geleerd word, moet ook *Pelagius* openlyk belijden: en dat hy zoo lang zyn gevoelen tegen dezelve gedreven heeft, dit moet hy niet bewimpelen door een schaemlooze schaemte, maer met een zalige droefheid bekennen: op dat de heilige Kerk door zijne onbeweeglijke hardnekkighcid niet ontroerd werde, maer zig in zijne waeragtige bekeeringe verblijde.

Dat

(a) 2. Cor. 3.

Dat hy onderscheide gelijk het behoort tusschen de kennisse en de liefde: (a) want de wetenschap maekt opgeblazen, maer 't is de liefde die stigt. En dan is 't dat de wetenschap niet opgeblazen maekt, wannecr de liefde stigt. En dewijl het beide gaven van God zijn, maer het een kleinder, 't ander grooter, dat hy alhier onze regtvaerdigheid niet en verheffe boven den lof van onzen Regtvaerdigmaker, schryvende het geringste van deze twee dingen aen de hulpe Gods toe, en het voornaemste behoudende voor den menschelijken wille.

En indien hy toestemt dat wy de liefde door de genade Gods ontvangen, dit moet hy zoo niet verstaen als of 'er eenige goede verdiensten van ons waren voorgegaen. Want wat goede verdiensten konden wy dog hebben aleer wy God nog beminden? Want op dat wy de liefde zouden ontvangen om te beminnen, zoo zijn wy eerst bemind geweest, als wy dezelve nog niet en hadden. Dit zegt d' Apostel Joannes zeer duidelyk: (b) Niet dat wy God bemind hebben, maer dat hy ons eerst bemind heeft. En wederom: Laet ons beminnen, zegt hy, want hy heeft ons eerst bemind. Treffelyk voorwaer en wel gezeid. Want wy zouden niet hebben waer mede wy hem beminnen

ZOU-

(a) 1. Cor. 8. (b) 1. Ioan. 4.

zouden ; 't en ware wy het van hem , als hy ons eerst beminde , ontvangen hadden. En wat goed zouden wy dog doen , indien wy niet en beminden ? Of hoe zouden wy geen goed doen , indien wy beminnen ? Want alhoewel het schijnt dat Gods gebod somtijds gedaen word van de genen die slegs vreezen , en niet beminnen , egter alwaer geen liefde is , daer word geen goed werk gerekend , nog 't word ook niet te regt een goed werk genoemd : want (a) *al wat niet uit het geloof koomt , is Zonde* : (b) *en 't geloof werkt door de liefde*.

En overzulks zoo wie de Genade Gods , waer door (c) *de liefde Gods in onze herten gestort word , door den Heiligen Geest die ons gegeven is* , waerlijk wilt belijden , die moet ze zoo belijden , dat hy buiten twijfel stelle , dat 'er zonder dezelve niet het alderminste goed , 't welk tot de godvrugtigheid en ware regtvaerdigheid behoort , kan gedaen worden. En niet gelijk *Pelagius* , dewelke als hy zegt , dat de Genade gegeven word , op dat het gene van God geboden word , te ligter zoude volbragt worden , genoegzaam toont wat gevoelen hy van dezelve heeft , namelijk dat het gene van God geboden word , ook zonder haer , alhoewel zoo ligt niet , kan gedaen worden.

Men

(a) Rom. 14. (b) Gal. 5. (c) Rom. 5.

MEn konde hier nog byvoegen het 43. 44. 45.
46. 47. H. van dit Zelve Boek: als ook het 18.
19. 20. H. van't I. B. het 7. 8. 9. 10. van't II. B.
en het 5. 6. van't IV. B. aen Bonifacius tegen de
Twee Brieven der Pelagian:n: als mede het 8.
H. van't IV. B. tegen Juliaen, tot die woorden
toe: *Quis non expectet sapientiam differentis,*
&c. Verders ook uit het B. Van't geloof de ho-
pe en de liefde van't 23. tot het 37. H. welke al-
le wel zeer tot onze zake dienen. Edog wy zullen
die om de kortheid, die wy nu betragten, al-
thans overstappen.

Uit de Boeken

V A N

Den H. AUGUSTINUS

Tegen Juliaen.

III. Boek. IX. HOOFDSTUK.

Juliaen betigte den H. Augustinus, als of hy
leerde dat'er sommige menschen tot de ver-
doemenisse geschapen wierden. De H.
Leeraer ontkent en wederleit die valsche be-
tigtinge.

* * * **V**Erre zy van ons dat wy zouden zeg-
gen, gelijk gy ons valschelijk op-
tigt, dat de menschen van God geschapen
worden om onder de magt en't regt van den
Dut-

Duivel te wezen. Want alhoewel het meer tot de magt van God dan tot de magt des Duivels behoort, dat de genen die onrein geboren zijn, aen een onreinen Prins onderworpen worden, 't en zy dat zy door de herboorte gereinigd worden: 't is nochtans niet ten dien einde dat God de menschen schept, op dat de Duivel om zoo te zeggen huisgenoten zoude hebben, maer 't is door die goedheid, door dewelke hy het wezen aen alle dingen geeft, en waer door hy ook den Duivel zelf doet in wezen blijven: welke goedheid indien hy ze den schepselen onttrok, zoo zouden zy terstond tot niet vergaen.

Gelijk hy de beesten in de veekudden der ongelovigen niet en schept ten dien einde, op dat zy tot een slagtofferhande aen d' Afgoden zouden opgedragen worden, alhoewel hy voorziet dat zy dat doen zullen: zoo ook hoewel hy ziet dat de menschen, als zy geteeld worden, schuldig zijn aen zonde, wederhoud hy egter zijne goedheid niet van dezelve volgens de schoone schikkinge, die hy in den loop der wereld vastgesteld heeft, te scheppen.

V. Boek. III. HOOFDSTUK.

Genadige Verkiezing. Niemand doet boetvaardigheid dan dien 's van God gegeven word. Alles werkt mede ten goede voor d' Uiverkorenen. Van dat getal gaet niemand verloren. Van d' andere komt niemand tot een zalige, en geestelyke en volstand geboetvaardigheid, Exempel in den koning Achab.

***, **T**'s niet te vergeefs dat 'er tot God gezeid is : (a) *Uwe oordeelen zijn gelijk een diepen afgrond.* 'T is niet te vergeefs dat d' Apostel uitroept : (b) *O diepte der rijkdommen van de wysheid en de wetenschap Gods, hoe ondoorgrondelyk zijn zijne oordeelen, en hoe onnaspoorlyk zijne wegen ! Want wie heeft den zin des Heere gekend, of wie is zijn raedsman geweest ? Of wie heeft hem eerst iets gegeven om vergeldinge daer voor t' ontvangen ? Hy heeft niemand verkoren die waerdig was, maer verkiezende heeft hy hem waerdig gemaekt : nogtans zoo straft hy niemand dan die strafwaerdig is.*

D' Apostel, zegt gy, betuigt : (c) *De goedheid Gods leid u aen tot boetvaardigheid.* Wy weten dat dit waer is : maer 't is de gene dien hy

(a) Psal. 35. (b) Rom. II. (c) Rom. 2.

hy voorschikt heeft, welken hy daer toe aenleid, alhoewel die volgens zijne verhardheid en onboetvaardig hert zig zelven, zoo veel in hem is, een schat van gramschap vergadert in den dag der gramschap, en der openbaringe van Gods regtvaardig oordeel, die elk beloonen zal naer zijne werken. Want hoe zeer hy ook geduld en uitstel verleent, wie doet 'er dog boetvaardigheid, 't en zy God zelf het geeve? Of hebt gy vergeten 't gene de zelve Leeraer zeit: (a) Of God hen mogelijk de boetvaardigheid gaf om de waerheid te kennen, en dat zy zig redden uit de strikken van den Duivel. Maer zijne oordeelen zijn gelijk een diepen afgrond. 'T is zeker dat wy, indien wy de genen over dewelke wy magt hebben, toelaten eenige misdaden voor onze oogen te bedrijven, nevens hen pligtig zullen wezen. Maer hoe veele misdaden laet God niet geschieden voor zijne oogen die hy, indien hy niet en wilde, geensins zoude toelaten? En nogtans is hy goed en regtvaardig.

En wat belangt dat hy geduld en uitstel verleentende, plaetse geeft aen de boetvaardigheid, niet willende dat 'er imand verloren ga: (b) de Heer kent de zijnen: en (c) alle dingen werken mede ten goede, maer voor de genen die naer

(a) 2. Tim. 2. (b) 2. Tim. 2. (c) Rom. 8.

naer 's voornemen geroepen zijn : want (a) veele Zyn'er geroepen, maer weinige uitverkoren. Die dan uitverkoren zijn, die zijn naer het voornemen geroepen. Hierom zeit hy ook elders: (b) Naer de kragte Gods die ons Zalig maekt, en die ons roept door Zynen heiligen roep, niet naer onze werken, maer naer Zyn voornemen en genade, die ons in Christus Jesus voor d' eeuwige tyden gegeven is. En eindelijk hier ook, als hy gezeid had : (c) Alles werkt mede ten goede, den genen die naer het voornemen geroepen zyn, voegt hy 'er aenstonds by: Wan. die hy te voore gekend heeft, heeft hy ook voorschikt om gelykformig te zyn aen het beeld zyns Zoons, op dat hy d' eerstgeboorling zy onder veele broeders: nu die hy voorschikt heeft, die heeft hy ook geroepen: en die hy geroepen heeft, die heeft hy ook geregtvaardigd: en die hy geregtvaardigd heeft, die heeft hy ook verheerlykt.

Dit zyn ze die naer het voornemen geroepen zyn: en vervolgens die (d) uitverkoren zyn, en dat voor de grondlegginge der wereld, van hem (e) die het gene nog niet en is, noemt even als of het nu alveede was. Maer zy zijn verkoren door de verkiezinge der genade. Wel-

G

hal-

(a) Mat. 22. (b) 2 Tim. 1. (c) Rom. 8.

(d) Ephes. 1. (e) Rom. 4.

halven ook de zelve Leeraer aengaende 't volk van Israel betuigt: (a) *D' overblyvelingen zyn door de verkiezinge der genade zalig geworden.* En op dat men mogelijk niet en zoude meenen dat zy voor de grondlegginge der wereld uit de voorzieninge der werken verkoren waren, zoo gaet hy voort, en hy voegt 'er by: *Nu indien 't door de genade is, zoo is 't niet uit de werken, anders was de genade nu geen genade meer.*

Uit dit getal der uitverkorenen en voorgeschieden worden ook de genen, die het alderbooste leven geleid hebben, door de goeder-tierendheid Gods tot boetvaardigheid gebragt, door wiens langmoedigheid 't geschied is, dat zy niet uit dit leven gerukt zijn, als zy nu bezig waren met hunne boosdaden te bedryven: op dat zoo aen hen als aen andere hunne mede-erfgenamen getoond werde, uit hoe diepen afgrond van ellende de genade Gods ons kan verlossen. VAN DIT GETAL GAET NIEMAND VERLOREN, IN WAT TYD ZYNS LEVENS HY OOK STERVE. Want het is verre van daer dat God zoude toelaten, dat imand die tot het leven voorgeschikt is, zonder het heilteken des Middelaers dit leven zoude eindigen. 'Tis van deze dat de Heer gezeid heeft:

Dit

(a) Rom. II.

(a) *Dit is de wil des Vaders die my gezonden heeft, dat ik van al het gene by my gegeven heeft, niets verlieze.*

Dog alle d' andere menschen, welke van dit getal niet en zijn, maer die, alhoewel zy met hen uit den zelve klont koomen, vaten der gramschap gemaekt zijn, worden ten dienste van hen geboren. Want God schiept niemand van hen te vergeefs of by geval, of hy is niet onwetend wat goeds hy van hen werken zal: dewijl hy ook dit goed daer in uitwerkt, dat hy in hen de menschelijke nature schiept, en door hen den schik en welstand der tegenwoordige wereld versiert en oppronkt. Van deze brengt hy niemand tot een zalige en geestelijke boetvaardigheid, waer door de mensch in Christus met God verzoend word, schoon hy ook al meerder, of geen minder geduld aen hen verleent. Hoewel dan alle die uit den zelve bedorven en gedoemden klont zijn, zig zoo veel in hen is, naer de hardigheid huns gemoeds en naer hun onboetvaardig hert, een schat van gramschap vergaderen in den dag van gramschap, als elk naer zijne werken geloond zal worden: zoo brengt nogtans God eenige van hen door zijne barmhertige goedheid tot boetvaardigheid, en andere brengt hy 'er niet

toe door zijn rēgtvaerdig oordeel. Want hy heeft de magt om 'er toe te brengen en te trekken, dewijl de Heer zelf zegt: (a) Niemand koomt tot my, 't en zy de Vader, die my gezondend heeft, hem trekke.

Heeft hy nu den heiligſchendigen en godloozen koning Achab wel tot boetvaerdigheid gebragt: of heeft hy hem ten minste, (b) als hy nu door den leugenagtigen geest bedrogen en verleid was, geduld en langmoedigheid verleend? Is hy niet terſtond door de dood weggerukt, en alzo het gene waerom hy verleid was in hem volbragt geweest? Wie zal zeggen dat hy niet gezondigd heeft, als hy den leugenagtigen geest geloofde? Wie zal zeggen dat die zonde niet geweest is een straf van andere zonden, komende van het oordeel Gods, door wien hy leeft dat de leugenagtige geest of gezondend is, oftogelaten? Wie zal iets van deze dingen durven zeggen, dan de gene die zegt al wat hy wilt, en die het gene waer is niet hooren wilt?

***

Uic

(a) Ald. (b) 3. Kon. 22.

Uit het Boek

VAN

Den H. AUGUSTINUS.

Van't geloof de hope en de liefde, anders genaemd, Het Handboek geschreven aen een zekeren met name Laurentius.

XCV. HOOFDSTUK.

De reden waerom God eenige menschen voor d' andere verkieft, welke ons althans verbor- gen is, zal na de verryzenisse geopenbaerd worden. God doet alwat hy wilt in hemelen en op aerde, Zonder dat zyn wil door eenigen tegenstand der menschen kan verhinderd worden.

NA de verryzenisse zullen de heiligen volkomelijk weten wat goed de Genade hen heeft toegebracht. Dan zal het door de zaken zelf klaerblykelyk uitschijnen, 't gene in den Psalm geschreven staet: (a) *Barmhertigheid en oordeel zal ik u, o Heere, zingen: name- lijk dat 'er niemand verlost word dan door een onverdiende barmhertigheid, en niemand verdoemd word dan door een verdiend en regtvaerdig oordeel.*

G 3

Dan

(a) Psal. 100. v. 1.

Dan zal 't niet meer verborgen zijn, gelijk het nu verborgen is, waerom dat, als God van twee kinderen 'teen uit barmhertigheid wilt aennemen, en 'tander uit regtvaardigheid verlaten, op dat het gene word aengenomen, in het ander zoude bemerken wat hem door de regtvaardigheid ook zoude toekomen, 't en ware de barmhertigheid hem te gemoed quam, waerom, zeg ik, het een meer als 't ander aengenomen word, terwijl de zaak van beide eene en de zelve was: Waerom by sommige menschen geen Wonderdaden geschied zijn, die nogtans boetvaardigheid zouden gedaen hebben, indien die daer geschied waren; en dat zy geschied zijn by de genen die niet en stonden te geloven. Want de Heer zegt openlijk: *(a) Wee u Korozaim, en wee u Bethsaida: want zoo de wonderdaden die in u geschied zyn, in Tyrus en Sidon geschied waren, zy hadden al overlang in baire kleederen en in asschen boetvaardigheid gedaen. Nog het was niet onregtvaardig, dat God niet en wilde dat zy zalig wierden, dewijl zy konden zalig worden indien zy wilden.*

Dan zal men in het klare licht der wijsheid beschouwen 't gene de Godvrugtigen nu geloven, eer het nog door een openbare kennis

(a) Mat. 11. v. 21.

nisse gezien word ; te weten , hoe zeker , onveranderlijk en kragtdadig de wil van God is ; hoe veele dingen hy kan , die hy niet en wilt doen , hoe hy niet met al en wilt , dan 't gene hy ook kan doen ; en hoe waeragtig het is 't welk in den Psalm gezongen word :
 (a) *Onze God die boven in den hemel is , heeft al gedaen wat hy wilde in hemel en op aerde.* 'T welk nograns niet waer zoude zijn , indien hy iet gewild had , 't gene hy niet gedaen heeft : en dat nog ongerijmder is , indien hy 't daerom niet gedaen heeft , om dat de wil van den mensch belet heeft , dat het gene God almachtig wilde , niet geschied is. Zoo dan daer gelchied niets. 't en zy d' almogende God wilt dat het geschieden zal , of toelatende dat het geschiede , of wel zelf het zelve doende.

XCVI. H O O F D S T U K.

'T is door een regtvaerdig oordeel dat God het quaed laet geschieden , dewyl hy 't konde beletten indien hy wilde , want hy almogend is.

NOg men mag niet twyfelen of God doet zeer wel , ook wanneer hy laet geschieden al het gene qualijk gedaen word. Want hy laet zulks

(a) Psa'm 113.

zulks niet toe dan door een regtvaerdig oordeel : en al wat regtvaerdig is, moet ontwyffeljk goed zijn. Alhoewel dan 't gene quaed is, niet goed is, voor zoo veel het quaed is : 't is nogtans goed, dat 'er niet alleen goede, maer ook quade dingen zijn. Want 't en ware her goed was, dat 'er ook quaed gevonden wierd, de goede en almogende God zoude geensins toelaten dat 'er quaed was : dewijl 't hem buiten twyfel zoo ligt is niet toe te laten 't gene hy niet en wilt dat zijn zal, als 't hem ligt is te doen 't gene hy wilt.

'Ten zy wy dit geloven, zoo loopen wy gevaer in 't eerste beginsel der Belydenisse van ons geloof, waer door wy belijden dat wy in God den Vader Almagtig geloven. Want hy word nergens anders om met waerheid almagtig genoemd, dan om dat hy vermag al wat hy wilt, en dat d' uitwerking van den wil des Almogenden noit belet word door den wil van eenig schepsel.

XCVII. HOOFDSTUK.

Nadien God wilt dat alle menschen zalig worden, hoe koomt dan dat 'er zoo veele niet Zalig worden? Men antwoord gemeinlyk : Om dat zy zelf niet en willen. S. Augustyn wederleit dit antwoord door 't exempel der kleine kin-

*kinderen. Hy verklaert deze spreuke: Jeru-
salem, Jerusalem, hoe dikmaels heb ik u-
we kinderen willen vergaderen, gelijk een
henne hare kiekens, en gy hebt het niet ge-
wild.*

DEshalven moet men zien op wat manier van God gezeid is, 't gene d' Apostel met alle waerheid heeft uitgesproken: (a) *Dat hy wilt dat alle menschen zalig worden.* Want na dien zy niet alle, maer verre 't meeste deel niet zalig worden, zoo schijnt het dan dat het gene God wilt dat geschiede, niet en geschied, en dat de wille Gods door den menschelijken wil belet word. Want als men d' oorzaak vraegt, waerom zy niet alle zalig worden, word 'er gemeinlijk geantwoord, om dat zy niet en willen. Dan dit kan immers van de kleine kinderen, in dewelke nog geen willen of niet willen te vinden is, niet gezeid worden. Want wat belangt het gene zy door die kinderlijke beweginge doen, indien men wilde oordeelen dat zulks aen hunnen wil moet toegeschreven worden, zoo moest men dan zeggen, als zy terwijl zy gedoopt worden, zoo veel in hen is, daer tegen spartelen, dat zy dan ook tegen hunnen wille zalig worden.

Maer 't gene de Heer in 't Evangelie zegt,
spre-

(a) 1. Tim. 2. v. 4.

sprekende de godlooze Stadaen, is nog duidelijker : (a) *Hoe dikmaels heb ik uwe kinderen willen vergaderen, gelijk een henne hare kiekens, en gy hebt het niet gewild : als of Gods wil door den wil der menschen was overwonnen, en of d' almogende niet had kunnen doen 't gene hy wilde, om dat de zwakke menschen niet willende, hem zulks belet hadden. Waer is dan nu die almogendheid waer door hy al gedaen heeft wat hy wilde in hemel en op aerde, indien hy de kinderen van Jerusaleem heeft willen vergaderen, en het niet gedaen heeft ? Zal men niet liever zeggen, dat zy wel niet gewild heeft, dat hare kinderen door Christus zouden vergaderd worden, maer dat hy egter tegen haren dank hare kinderen, dewelke hy wilde, vergaderd heeft ? Want hy heeft niet eenige dingen gewild die hy ook gedaen heeft, en eenige gewild die hy niet gedaen heeft, maer hy heeft al gedaen wat hy wilde in hemel en op aerde.*

XC VIII. HOOFDSTUK.

God verandert den wil van quaed tot goed in de genen die 'hem behaegt. De plaets van den Apostel Rom. IX. aengående de Tweelingen Jakob

(a) Mat. 23. v. 37.

*Iakob en Esau word wijdloopig verhandeld ,
en eindelyk besloten , dat niemand roemen
mag dan in den Heere.*

EN wie is 'er zoo dwaes en godloos , die zoude durven zeggen , dat God de booze willen der menschen , die hy wilt , wanneer hy wilt , en alwaer hy wilt , niet in goede willen kan veranderen ? Edog als hy dit doet , zoo doet hy 't uit barmhertigheid : en als hy 't niet en doet , zoo laet hy 't uit regtvaerdigheid. Want hy ontfermt zig diens hy wilt , en hy verhard dien hy wilt. 'T welk d' Apostel gezeid heeft om de Genade te verheerlijken : ten welken einde hy nu reeds gesproken had van die Tweelingen in het lighaem van Rebekka , van de welke (a) eerzy nog geboren waren , of iet goeds of quaeds gedaen hadden , op dat Gods voornemen volgens de verkiezinge zoude blijven , niet uit de werken , maer uit den genen die roept tot haer gezeid is : D' Oudste zal den Jongsten dienen : waertoe hy ook deze Prophetische getuigenisse bybrengt , (b) alwaer geschreven staet ; Iakob heb ik lief gehad , maer Esau heb ik gebaet. Maer gewaer wordende , hoe dat het gene nu gezeid is , de genen die deze diepzinnigheid der Genade met hun verstand niet en kunnen doorgronden

(a) Rom. 9. v. 11. 12. (b) v. 13.

den, mogt ontroeren, zoo vervolgt hy :
 (a) *Wat zullen wy dan zeggen ? Is 'er ongerechtigheid by God ? Verre van daer* Want het schijnt ongerechtig, dat God zonder eenige verdiensten van goede of quade werken, den eenen lief heeft, en den anderen haet.

Nu indien hy wilde dat men hier agt zoude nemen op de goede werken van den eenen, of de quade werken van den anderen, die nog te doen stonden, en die God wel voorzag, zoo zoude hy geensins gezeid hebben : *Niet uit de Werken* ; maer hy zoude gezeid hebben : *Uit de toekomstende werken* ; en zoo zoude hy deze zwaarigheid ontloft hebben : Ja 't gene hy voorstelt, zoude dan geen zwaarigheid in hebben, die van noode had ontloft te worden. Maer na dat hy nu geantwoord had : *Verre van daer*, dat is, 't is verre van daer, dat 'er ongerechtigheid by God zoude zijn, zoo zeit hy, om te bewijzen dat dit zonder eenige ongerechtigheid van God geschied : (b) *Want hy zeit tot Moyses, Ik zal my ontfermen diens ik my ontfermen zal, en ik zal barmhertigheid doen aen den genen, dien ik barmhertig zijn zal.* Want wie is 'er zoo dwaes, die zig laet voorstaen dat God on-

regt.

(a) v. 14. (b) v. 15.

regtvaerdig is, of als hy den genen die't verdiend heeft, de regtvaerdige straffe doet dragen, of den genen die't niet verdiend heeft, barmhertigheid wilt bewijzen? Eindelijk besluit hy en zeyt: (a) *Dat hangt dan niet van den genen die wilt: nog van den genen die loopt, maer van God die barmhertigheid doet.*

Zoo dan beide de Tweelingen wierden van nature kinderen der gramsch'p geboren, zijnde niet door eenige hunne werken, maer oorspronkelijk uit Adam met den ketting der verdoemenisse gebonden. Dog de genen die gezeid heeft: *Ik zal my ontfermen diens ik my ontfermen zal, en ik zal barmhertigheid doen aen den genen, dien ik barmhertig zyn zal*, heeft Jakob lief gehad door een onverdiende barmhertigheid, maer Esau gehaet door een verdienden regtvaerdig oordeel. Aen't welk dewijl zy beide schuldig waren, heeft d' een in den anderen geleerd, dat hy op zijne toekomende verdiensten niet mogt roemen, om dat hy in de zelve schuld zijnde, de zelve straffe niet heeft gedragen, maer op de mildheid der godlijke Genade; want *het niet en hangt van den genen die wilt, nog van den genen die loopt, maer van God die barmhertigheid*

H

heid

(a) v. 16.

heid doet. En 't geheel aenschijn, om zoo te zeggen, der Heilige Schrifte schijnt dit alle die 'er wel opletten, door een zeer verholten en zalig geheim te vermanen: Dat de gene die roemt, moct roemen in den Heere.

XCIX. HOOFDSTUK.

Vervolg der zelve verhandeling over 't exempel van Pharao, en de gelijkenisse van den pottbakker, by den Apostel Paulus ter zelve plaetse voorgesteld. 'T is de Genade die 't onderscheid maekt tusschen de genen die zalig en de genen dien niet zalig worden, nadien alle menschen in de regtvaerdige verdoeminge gevallen waren.

ALs nu d' Apostel Gods barmhertigheid aengeprezen had in 't gene hy zeit, Dat hangt dan niet van den genen die wilt, nog van den genen die loopt, maer van God die barmhertigheid doet: zoo voegt hy 'er dan, om ook de regtvaerdigheid te doen gelden. (Want daer geen barmhertigheid gedaen word, daer geschied geen ongerechtigheid, maer regtvaerdig oordeel, nadien 'er geen ongerechtigheid by God te vinden is) zoo voegt hy 'er dan, zeg ik, aenstonds by: (a) Daerom zeit de

Schris-

(a) v. 17.

Schriftuer tot Pharao, Hier toe heb ik u verwekt, om in u mijne magt te betoonen, en op dat mijn naem door de geheele wereld zoude verkundigd worden. 'T welk gezeid hebbende, besluit hy van alle beide, dat is, van de barmhertigheid en van het oordeel, met deze woorden: (a) Zoo ontfermt God zig dan diens hy wilt, en hy verhard dien hy wilt: te weeten, hy ontfermt zig door een groote goedheid, en verhard zonder eenige ongerechtigheid: op dat nog de gene die verlost word, op zijne verdiensten zoude roemen, nog de gene die verdoemd word, anders dan over zijne verdiensten zoude mogen klagen. Want het is alleen de Genade die onderscheid maakt tusschen de genen welke verlost worden, en d' anderen die verloren gaen; welke beide door d' algemeene schuld die ze van den oorsprong getrokken hadden, in den zelven klont der verderfenisse vermengeld waren.

Zoo imand dit hoorende nu wilde zeggen: (b) Wat klaegt hy dan nog? Want wie wederstaet zijnen wille? Als of de zondaer niet te beschuldigen was, om dat God zig ontfermt diens hy wilt, en verhard dien hy wilt: verre zy van ons dat wy ons zouden schamen

het zelve t' antwoorden 't welk wy zien dat d' Apostel geantwoord heeft : (a) O mensch wie zijt gy om aen God te antwoorden ? Zeit ook het maeksel tegenden genen die 't gemaekt heeft : Waerom hebt gy my aldus gemaekt ? Heeft de pottbakker de magt niet om uit de Zelve aerdklont het een vat ter eere, het ander ter schande te maken ?

Daer zijn sommige fotten, welke meinen dat d' Apostel op deze plaetse in zijn antwoord te kort geschoten is, en dat hy by gebrek van reden te kunnen geven, de stoutigheid van den tegenspreker gestut heeft. Maer het gene hy gezeid heeft : O mensch wie zijt gy om aen God te antwoorden ? is wel van groot gewigte : en 't roept den mensch in diergelijke zwaarigheden tot bemerkinge van zijne geringe vatbaerheid, wel met korte woorden, maer die in der daed een groote reden behelzen. Want wie is 'er, indien hy dit niet en vat, die aen God kan antwoorden ? En indien hy 't vat, zoo zal hy nog minder vinden om t' antwoorden.

Want hy ziet indien hy 't vat, dat het geheele menschelijk geslagt door zulk een regtvaerdig oordeel in zijnen afvalligen wortel verdoemd is, dat alhoewel 'er niet een uit verlost wierd, niemand Gods regtvaerdigheid te regt zoude kunnen berispen : en dat de ge-

89

nen die verlost worden, in'dier voege verlost
moesten worden, dat uit het grooter getal
der genen die niet verlost, maer in de regt-
vaerdige verdoemenisse gelaten worden, kon-
de blijken wat de gansche klont verdiend had,
en waer Gods regtvaerdig oordeel hen ook
zoude heenen voeren, 't en ware zijn onver-
diende barmhertigheid hen te hulpe quam: op
dat allen den genen die op hunne verdiensten
willen roemen, de mond gestopt werde, en
die roemt, in den Heere roeme.

C. HOOFDSTUK.

*Daer geschied niets zonder den wil van God.
Hoe wel de menschen, zoo veel in hen is, te-
gen zynen wil doen, hy volvoert eger in hen
zynen wil, die ook van het quaed weet wel
te doen.*

Dit zijn *(a)* de groote werken des Heere, uitgezocht
naer allen zynen wil, en zoo wijselyk uit-
gezocht, dat als beide de scephelen, d' En-
gelen en de menschen gezondigd hadden, dat
is, gedaen hadden, niet het gene God,
maer 't gene zy zelf wilden; de Schepper ook
door den zelve wil van het scephel, waer
door geschied was 't gene hy niet en wilde,
volbrengen zoude 't gene hy wilde ook
wel

H 3

(a) Psalm. 110. v. 2.

wel gebruikende het quaed, als zijnde hy oneindelijk goed, namelijk tot verdoeminge der genen die hy regtvaerdelijk voorschikt heeft tot de straffe, en tot zaligheid der genen die hy goedertierenlijk voorschikt heeft tot de Genade.

Want voor zoo veel hen aengaet, hebben zy gedaen 't gene God niet en wilde, maer zoo veel d'almogendheid Gods belangt, hebben zy dit geensins kunnen doen: nadien Gods wil, ook zelfs door 't gene zy tegen zijnen wil gedaen hebben, in hen uitgevoerd is. Want hierom *zijn de werken des Heere groot, uitgezocht naer allen zijnen wil*; op dat ook het gene tegen zijnen wil geschied, op een wonderere en onuitsprekelijke wijze buiten zijnen wil niet en zoude geschieden: want het zoude niet geschieden, 't en ware hy het liet geschieden: en 't is niet tegen, maer met zijnen wil dat hy 't laet geschieden. Nog zijne goedheid zoude oit toelaten dat 'criets qualyk geschiede, 't en ware zijne almogendheid ook van het quaed konde wel doen.

CI. HOOFDSTUK.

Onderscheid tusschen den wil van God en den wil van de menschen. God volbrengt somtijds zijnen wil niet den quaden wil der godlozen, doen-

*doende ook tegen den wil van zyne kinderen,
die egter goed is.*

NU't gebeurt fomtyds, dat een mensch niets wilt door een goeden wil, 't gene God niet en wilt, ook door een wil die nog veel volmaekter en veel zekerder goed is: want zijne wilkan nimmermeer quaed zijn. Gelijk by voorbeeld, als een goed kind wilt dat zijn vader leeve, den welken God door een goeden wil begeert dat sterven zal. 'T kan ook geschieden, dat een mensch wilt door een quaden wil, 't gene God wilt door een goeden wil. Gelijk wanneer een boos kind wilt dat zijn vader sterve, en God het zelve ook wilt. Hier wilt d'eerste 't gene God niet en wilt, de laetste wilt het zelve dat God wilt: en nogtans koomt de kinderlijke liefde van den eersten, hoewel hy iets anders wilt, met den goeden wil van God beter overeen, dan de boosaerdigheid van den laetsten, hoewel hy 't zelve wilt dat God wilt.

Zoo veel verschil is 'er tusschen het gene den mensch, en 't gene God betaemt te willen, en tot wateinde elk zijnen wil bestiert, om den zelve goed of quaed te keuren. Want God volbrengt fomtyds zijnen wil, die dog altyd goed is, door den boozen wil der menschen. Gelijk Christus van de quaedwillige Joden door
een

een goeden wil des Vaders voor ons gedood is: 't welk zoo groot een goed was, dat d'Apostel Petrus, als hy 't zelve tegensprak, van den genen die gekomen was om gedood te worden, (a) Satan genoemd wierd.

Hoe goed scheen de wil der godvrugtige Gelovigen te zijn, (b) die niet en wilden dat d'Apostel Paulus na Jerusaleem zoude trekken, op dat hy daer de quellingen die de Propheet Agabus voorzeid had, niet en zoude lijden: en nogtans wilde God dat hy dezelve voor de verkundiginge des geloofs van Christus lijden zoude, oeffenende alzoo dezen Martelaer van Christus. Nog hy volbragt zynen goeden wil niet door den goeden wil der Christenen, maer door den boozen wil der Joden: en zy waren meer met hem die niet en wilden 't gene hy wilde, dan de genen door wiens wil volbragt wierd het gene hy wilde: want die deden wel de zelve zake; dog 't gene God door hen dede met een goeden wil, deden zy met een quaden wil.

CII. HOOFDSTUK.

Al wat de menschen of d' Engelen willen, 't zy goed of quaed, 't zy dat het met den goddelijken wil overeenkoomt of niet, de wil van God,

(a) Mat. 16. 23. (b) Hand. 21. v. 12.

*God, die altijd goed en regtvaardig is, word
noit verijdeld, maer altijd volbragt, en is
onverwinnelyk.*

EDog hoe zeer ook d'Engelen of de menschen, zoo de goede als de quade, iets willen, 't zy dat zy 't zelve 't gene God wilt, of iet anders willen, de wil van den almogenden God is altyd onverwinnelyk; welke noit quaed kan zijn, want hy regtvaardig is, ook wanneer hy imand het quaed doet dragen: en voortwaer de wil die regtvaardig is, kan niet quaed zijn. God almagtig dan, 't zy dat hy door barmhertigheid *Zig ontfermt diens hy wilt*, 't zy door een regtvaardig oordeel *verhard dien hy wilt*, doet niet met al t' onrecht, nog hy doet niet dan met zynen wil, en *hy doet al wat hy wilt.*

CH. HOOFDSTUK.

Verscheide uitleggingen van den H. Augustinus over deze spreuke van den Apostel Paulus: God wilt dat alle menschen zalig worden: welke uitleggingen de H. Leeraer door de Schriftuer bekraght. Dit moet vast en onberoerd blijven, dat God al doet wat hy wilt in hemel en op aerde.

DEshalven als wy hooren en in de Heilige Schrifture lezen, dat God wilt dat alle
men-

menschen zalig worden: hoewel 't ons zeker is dat niet alle menschen zalig worden, wy moeten daerom den almogenden wil van God niet met al onttrekken; maer aldus verstaen 't gene 'er geschreven is: (a) *Die wilt dat alle menschen zalig worden*: als of 'er gezeid wierd, dat 'er niet een mensch zalig word, dan die hy wilt dat zalig zal worden: niet dat 'er niet een mensch is die hy niet en wilt dat zalig werde, maer dat 'er niemand zalig word dan die hy wilt; en dat men hem deshalven moet bidden dat hy 't wille, want het noodzakelijk geschieden moet, indien hy 't wilt. Want dat d' Apostel dit zeide, was om dat hy handelde van God te bidden.

Zoo verstaen wy ook het gene in 't Evangelie geschreven is: *Die alle menschen verligt*: niet dat 'er niet een mensch is die niet verligt word, maer om dat 'er niemand dan van hem verligt word.

Of immers, *Die wilt dat alle menschen zalig worden*, is aldus gezeid: Niet dat 'er niet een mensch is die hy niet en wilt dat zalig werde, want hy geen Mirakelen heeft willen doen by de genen, die hy zeit dat boetvaerdigheid zouden gepleegd hebben, indien hy ze daer gedaen had: maer op dezen zin, dat wy door alle menschen alle slag van menschen verstaen;

Ko-

(a) 1. Tim. 2. v. 4.

Koningen en gemeene menschen, edelen en on-
 edelen, van hoogen en van lagen staet, geleer-
 den en ongeleerden, die geheel en gaef van lig-
 haemen die verminkt zijn, verstandigen, dom-
 men en dwazen, rijken, armen en van ge-
 meinen staet, mannen en vrouwen, kinderen,
 jongmans en oude mannen: die in alle talen,
 in alle manieren van leven, in alle wetenschap-
 pen of ambagten, in alle bedieningen of hand-
 teringen, in een ontelbare verscheidenheid van
 genegendheden en gewetens zijn, en zoo 'er
 nog eenige andere onderscheidingen on-
 der de menschen gevonden worden. Want
 wie zijn 'er dog van deze, uit dewelke God
 door zijnen eenigen Zoonen onzen Heere niet
 en wilt dat 'er in alle volkeren menschen zullen
 zalig worden? 'T welk hy ook doet geschie-
 den, nadien d' Almogende van al het gene
 hy wilt niet met al te vergeefs kan willen.

Want d' Apostel had geboden, dat men
 voor alle menschen en voor elkeen zoude bid-
 den, en in zonderheid had hy 'er bygevoegd:
*(a) Voor de Koningen en de genen die in hoog-
 heid gesteld zijn, die men had kunnen den-
 ken dat ter oorzake van hunnen trotsen hoog-
 moed en hovaerdye van de nedrigheid van
 't Christelijk geloof zouden vervreemd zijn.*
 Overzulks als hy gezeld had: *(b) Want dit*

(a) 1. Tim. 2. v. 2. *(b)* v. 3.

is goed voor God onzen Zaligmaker, te weten, dat 'er ook voor de zoodanige gebeden word, voegt hy 'er aenstonds by, om alle wanhoop weg te neemen : (a) *Die wilt dat alle menschen zalig werden, en tot kennisse der waerheid koomen.* Vermits God heeft goed gevonden, dat hy de zaligheid der grooten op de gebeden der nedrigen zoude uitwerken : 't gene wy nu ook vervuld zien.

Deze manier van spreken heeft de Heer Jesus in 't Evangelie ook gebruikt, daer hy zeyt tot de Pharizeën : (b) *Gy geeft de tiende van munte, van wijnruit, en van alle moeskruid.* Want de Pharizeën gaven geen tiende van alle moeskruiden, die in alle landen de vreemdelingen toebehoorden en hen niet aengingen. Gelijk dan hier door alle moeskruid alle slag van moeskruiden, zoo kunnen wy daer ook door alle menschen alle slag van menschen verstaen.

'T kan ook nog wel op andere manieren verstaen worden zoo nochtans dat wy niet en moeten gedwongen worden te geloven, dat d' almogende God gewild heeft dat 'er iets geschieden zoude 't welk niet geschied is ; die buiten alle twijfel indien *hy in hemelen op aerde,* gelijk de waerheid in den Psalm getuigt,

(a) v. 4. (b) Luk. II. v. 42.

al gedaan heeft was hy wilde, wel zekerlijk niet en heeft willen doen, al het gene hy niet gedaan heeft.

DE volgende Hoofdstukken tot het CIX. toeslaen wy over, om plaets te maken voor den Brief van den Paus Celestinus, strekkende tot lof en bevestinge der leere van den H. Augustinus wegens de Genade Gods: als ook voor de Besluiten van het Tweede Concilie van Oranje, welke bestaen in eenige leerstukken over de Genade, getrokken uit de Schriften van Augustinus, en door den Apostolischen Stoel aen de Vaders van 't gemelde Concilie toegezonden, goedgekeurd, en aengeprezen.

B R I E F

Van den P A U S

C Æ L E S T I N U S

Aen eenige Bisschoppen van Vrankrijk, handelende van de Genade Gods, geschreven ten gevalle van
P R O S P E R EN H I L A R I U S.

Cælestinus Bisschop aen zyne zeer lieve Broeders Venerius, Marius, Leontius, Auxonius, Arkadius, Philtatius, en d' andere Bisschoppen van Vrankrijk. 'Tis't bevel

van den Apostel, (a) Dat wy zonder verargernisse moeten zijn by Joden en by Heidenen. Dit poogen alle ware Christenen met alle kragten t' onderhouden. 'T welk zoo zijnde, zoo heeft dan de gene, die deze pligt zelfs ten opzigte der Gelovigen weigert na te komen, geen kleine straffe by God te verwagten. Wat ons belangt, die niet en willen dat 'er imand verloren ga, hoe zeer ons die dingen bedroeven, waer door de Christenen zelf de Christelijke gemoederen ontroeren, kan het woord van den Heere Jesus in 't Evangelie betuigen. (b) Want daer zeit de Zaligmaker zelf, dat *het den genen, die een van de kleinen verargert, nut is in de diepte der zee verdronken te worden.* Wy moogen dan nu denken wat straffe hy te lyden heeft, dien wy lezen dat het ook zelfs nut is in dier voege gestraft te worden.

I. HOOFDSTUK.

Van Prosper en Hilarius.

ONze Zoonen Prosper en Hilarius, welker zorgvuldigheid omtrent het gene God belangt zeer te prijzen is, hebben hier tegenwoordig zijnde by ons geklaegd, dat by u sommige ik weet niet wat voor Priesters, die
twist

(a) 1. Cor. 10. (b) Mat 18.

twist en tweedragt in de Kerke zoeken te brengen, zig zoo veel aenmatigen, dat zy, gelijk deze mannen zeggen, ontugtige twistpunten voor den dag brengen, en hardnekkelijk leeren 't gene tegen de waerheid strijdig is. Maer men mag u, lieve Broeders, met regt. de schuld hier van geven, als gy hen boven u zelve toelaet te twistredenen en te preken.

(a) Wy leezen dat de leerling niet boven den meester is, dat is, dat niemand tot smaed van de Leeraers zig het leerampt moet aenmatigen. Andersins wy weten wel dat zy ook van God gesteld zijn om te leeren, dewijl hen, gelijk d' Apostel zegt, (b) de derde plaets in de Kerke toegeschickt moet worden. Edog wat is 'er te verwagten, daer terwijl de meesters zwijgen, die genen spreken welke, indien 't zoo is gelijk men ons verhaelt, nog geen leerlingen geweest zyn? Ik vrees dat hier stil zwijgen zoo veel is als toestemmen. Ja ik vrees dat men moet oordeelen dat zy hier zelf spreken, die hen toelaten zoodanige dingen te verkundigen. In diergelijke gelegendheden is de stilswygendheid niet zonder agterdogte, want indien de valsheid mishagde, men zoude zig met de waerheid daer tegen aenkanten. En met regt word ons de schuld gegeven,

I 2

(a) Luc. 6. (b) 1. Cor. 12.

geven, zoo wy de doolinge door onze stil-
 zwijgendheid begunstigen.

Men moet dan dat volk berispen, en hen
 de vryheid niet geven van al te zeggen dat zy
 willen. Dat de nieuwigheid, indien 't zoo
 is gelijk 'er gezeid word, ophoude van d' oud-
 heid te beknibbelen. Dat d' onrust aflate de
 rust der Kerken te stooren. Die nieuwigheid
 en onrust tragten dikmaels ook de genen,
 die gerust en veilig in de haven leggen, door
 schipbreuk te doen verdrinken. Dog die
 staen alle vast en veilig, welker gangen vol-
 maekt zijn, en welker voetstappen niet be-
 weegd worden.

De voornoemde Prosper en Hilarius zijn tot
 den Apostolischen Stoel hunnen toevlugt ko-
 men neemen, ons klagende over d' aenflagen
 der genen die deze ontroeringe veroorzaken.
 Handelt dan gezamenlijk, Beminde Broeders,
 om de vrede der Katholijken te handhaven.
 Doet hen verstaen, indien zy immers in de
 Prieesterlijke waerdigheid gesteld zijn, dat zy
 u onderdanig zijn; doet hen vatten dat het
 allen die qualijk leeren, beter voegt zelf on-
 derrigt te worden, dan andere t' onderwij-
 zen. Want wat doet gy in de Kerken, zoo
 zy het preekampt alleen bekleeden. 'T en
 zy misschien (Waer van ik tot nog toe niet
 ge-

gehoord , nog eenig bewijs heb) dat 'er eenige onder onze Broeders gevonden worden, die onlangs uit het getal der Leken in ons gezelschap aengenomen zijnde , niet en weten hoe verre zy hun gezag moeten handhaven.

Deze zaek aengaende zijn 'er al veele woorden gevallen ten tijde als wy op de schriften van onzen broeder Tuentius geantwoord hebben. Ondertuffchen kunnen wy nu niet genoeg herhalen en vermanen , dat de genen die een ander zaed , dan onze Opperbouwheer bevolen heeft , door de wereld tragten te zaijen , moeten gemijd worden : hoewel wy ons nogtans geenfins verwonderen dat deze luiden dit nu tegen de levende durven onderneemen , welke ook zelfs de geheugenisse der broederen , die in den Heere gerust zijn , poogen te bekladden.

II. HOOFDSTUK.

Voortreffelyke getuigenis tot lof van den heiligen Biffchop Augustinus.

WY hebben *Augustinus* , een man van heilige geheugenisse , om d' uitmuntendheid van zijn leven en verdienften altijd in onze gemeinfchap gehouden. En hy is noit ook met het minfte quaed gerugt beklad geweest. Wy zyn nog wel gedagtig dat hy in zijn leven

van zoo groote wêtenſchap was , dat hy ook van mijne Voorzaten altijd onder de beſte leeraers gehouden wierd. Al de wereld had dan een goed gevoelen van hem , als dewelke overal van elkeen bemind en geeerd wierd. Zoo dat men de qualijsprekers , die nu voor den dag koomen , wederſtaen moet. 'T is bedroefd en ellendig dat godvrugtige zielen zulke dingen moeten lijden , welker quellingen 't betaemt , nadien het onze lidmaten zijn , dat wy zelf ook ter herte trekken. Alhoewel alle de genen , die om de regtvaerdigheid vervolginge lijden , de beloofde zaligheid te verwagten hebben. Nu wat de Heer hen in 't toekomende beloofte , verklaren de woorden die in 't Evangelie volgen. (a)

De zaak raekt niet alleen de genen die 'er eigenlijk mede gemoeid zyn , wanneer de geheele Kerk van de nieuwigheid word aengerand. Laet ons dan weten dat deze dingen , die ons niet en behagen , u ook misnoegen. 't Gene wy dan eerſt zullen bevinden , als gy de quaedwilligen zult hebben doen zwijgen , en als 'er voordaan over die zake geen klagten meer zullen vallen. God beware u in gezondheid , Beminde Broeders.

(a) Mat. 5.

III. HOOFDSTUK.

Getuigenissen der Bisschoppen van den Apostolischen Stoel voor de Genade Gods.

VERmits 'er sommigen zijn, die op den naem van Katholijken roemen, daer zy nogtans of door quaedwilligheid of door onwetendheid de verdoemde leeringen der ketters blijven aenhangen, en d'aldergodvrugtigste Schrijvers bestaen tegen te spreken; en terwijl zy niet entwijfelen *Pelagius* en *Celestius* te doemen, egter onze leeraers bestrijden, als of die de mate der noodzakelijkheid hadden te buiten gegaen; en zeggen dat zy alleenlijk volgen en aennemen, 't gene d'alderheiligste Stoel van den H. Apostel Petrus door den dienst van zijne Bisschoppen tegen de vyanden der Genade Gods besloten en geleerd heeft: zoo is 't hoognoodig geweest neerstelijk t' onderzoeken, wat de Bestierders der Roomsche Kerke van de ketterye, die in hunne tijden opgestaen was, geoordeeld hebben; en wat gevoelen zy geagt hebben dat men' tegen de schadelijke voorstanders des vryen wils van Gods Genade moet houden. Waerby wy dan ook eenige besluiten der Afrikaensche Concilien gevoegd hebben, die d'Apostolische Bisschoppen zig' eigen gemaakt hebben

door

door dezelve goed te keuren. Op dat dan de genen, die ergens in twijfelen, volkomenlijk mogen onderregt worden, zoo geven wy de besluiten der heilige Vaders hier in een kort begriip in 't ligt: waer uit imand die niet al te zeer twistgezind is, mag bemerken dat alle de meenigvuldige twistpunten van de navolgende korte getugienissen afhangen; en dat 'er geen geschil meer overig is, indien hy met de Katholijken gelooft en zeit als volgt.

IV. HOOFDSTUK.

Dat Adam alle menschen gewond heeft, en dat niemand dan door de Genade van Christus kan zalig worden.

DAt in d' overtredinge van Adam alle menschen de natuerlijke magt en onnozelheid verloren hebben, en dat niemand door den vryen wil uit den afgrond van dezen val kan opstaen, 't en zy de Genade van den barmhertigen God hem opregte: alzo de Paus Innocentius zaliger geheugenisse in een briefaen 't Concilie van Carthagen verklaert en zeit: *Adam heeft den vryen wil beproefd, dog alzo hy 't goed 't welk hy bezat, al 't onbedagtelyk gebruikte, is hy in den afgrond der overtredinge gevallen en verdronken, niet virendende*

dende hoe hy wederom uit zynen val zoude op-
 staen : En hy zoude onder den puin hoop van
 zyne vervallen vryheid, die hem bedrogen had,
 in der eeuwigheid overrompeld gelegen heb-
 ben, 't en ware Christus, die door de zuiverin-
 ge der nieuwe wederboorte alle voorgaende zon-
 de in zyn doopbad gereinigd heeft, gekomen
 was om hem uit Genade wederop te regten.

V. HOOFDSTUK.

*Dat niemand goed is uit zyne eigen kragten,
 maer door het deelagtig worden van den ge-
 nen die alleen goed is.*

Dat niemand goed is door zig zelve, 't
 en zy de gene die alleen goed is, zig aen
 den mensch deelagtig make. Dit betuigt het
 gevoelen van den zelve Paus in de zelve
 schriften, als hy zegt : *Want wat goeds mo-
 gen wy voordaen van die verstanden vermoeden,
 welke meinen dat zy goed zyn uit zig zelve,
 en niet en letten op den genen wiens Genade
 zy dagelijks ontvangen, zig inbeeldende dat
 zy ook zonder hem zoo groote dingen kunnen
 uitvoeren.*

VI. HOOFDSTUK.

*Dat wy de listen en lagen des Duivels niet en
 kunnen overwinnen, 't en zy wy door de
 Genade Gods gestadelyk geholpen worden.*

Dat

DAt niemand, hoewel nu ook door de Genade des doops vernieud zijnde, bequaem is om de listen en lagen des duivels t' overmeesteren, en de begeerlijkheden des vlesch te verwinnen, 't en zy hy de volhardinge in zynen goeden handel en wandel door de dagelijksche hulpe Gods ontvange, 't welk de leere van den zelve Bisschop in de zelve bladeren bevestigt, daer hy aldus spreekt: *Want alhoewel Christus den mensch verlost had van de voorgaende Zonden, weetende nogtans dat hy wederom konde zondigen, heeft hy hem om hem ook na de volgende zonden te mogen bekeeren, veele dingen tot zijne herstellinge bewaerd: en hy geeft hem dagelijksche geneesmiddelen, op dewelke 't en zy wy steunen en betrouwen, zoo kunnen wy de menschelijke dwalingen geen sins verwinnen. Want het is noodzakelyk, dat gelijk wy overwinnen als hy ons helpt, wy ook wanneer hy ons niet en helpt overwonnen worden.*

VII. HOOFDSTUK.

Dat het door Christus is dat wy den vryen wil wel gebruiken.

DAt niemand den vryen wil wel gebruikt dan door Christus, verklaert de zelve Leeraer in zynen brief aen 't Concilie van Mile-

Mileven, alwaer hy zeit: *Vat dog eindelyk, gy quaedaerdige verstanden en verkeerde leeraers, dat d' eerste mensch door zyn eigen vryheid zoo bedrogen is, dat terwyl hy dezelve al te zeer den toom gaf, door zyne vermetendheid ind' overtreddinge gevallen is: uit dewelke hy niet en konde getrokken worden, 't en ware de Heer Christus gekomen was, en hem naer Gods voorzienigheid door de herboorte in den staet zijner oude vryheid hersteld had.*

VIII. HOOFDSTUK.

Dat alle de verdiensten der heilige en godvrugtige menschen gaven Gods zyn.

DAt alle betragtingen, en alle werken en verdiensten der heilige menschen tot den lof en de verheerlijkinge Gods moeten bestierd worden, vermits hem niemand behaegt dan door het gene hy zelf gegeven heeft. Tot welk gevoelen de wettelijke getuigenis van den Paus Zosimus zaliger geheugenisse ons aenleid, als hy schrijvende aen de Bisschoppen door de geheele wereld, aldus spreekt: *Wy hebben door Gods ingeven (Want alle goed moet toegeschreven worden aen den gever van wien 't gekomen is) alles aen het goedvinden van onze Broeders en Medebisschoppen gelaten.*

Deze woorden, in dewelke 't ligt der waerheid

opregtelijk uitblinkt , hebben de Bifchoppen van Afriken met zoo groote eerbiedigheid ontvangen , dat zy dien waerdigen man wederom fchreven in dezer voege : „ 'T gene gy „ in uwen brief , dien gy na alle de Provin- „ cien hebt afgezonden , gefield hebt , als gy „ zegt : *Wy hebben door Gods ingeven , enz.* „ hebben wy aldus opgevat , dat gy de ge- „ nen , die de vryheid van den menfchelij- „ ken wil tegen de hulpe Gods verheffen , „ met het zwaerd der waerheid , 't welk gy „ uitgetrokken hebt , gezwindelijk en als in 't „ voorbygaen hebt afgehouden . Want wat „ is 'er dat gy zoo zeer met uwen vryen wil „ gedaen hebt , dan dat gy alles aen het goed- „ vinden van onze geringheid gelaten hebt : „ en nogtans hebt gy trouwelijk en wijfelijk „ gezien , ook waeragtelijk en vrymoedelijk „ gezeid , dat dit door Gods ingeven gefchied „ is ? Te weeten omdat (a) *de wil van den* „ *Heere bereid word* , en dat hy de herten „ zijner Gelovigen , op dat zy iet goeds zouden „ doen , met zijne vaderlijke ingevingen kooft „ raken . (b) *Want alle die door den geest Gods* „ *gedreven worden , dat Zijn Gods kinderen :* „ op dat wy niet en zouden denken dat wy „ geen eigen wille hebben ; en ook met een

zon -

(a) Spreuk. 8. naer de 70. (b) Rom. 8,

„ zonder twyfel zouden vasthouden dat de
 „ godlijke hulpe in alle goede bewegingen van
 „ den menschelijken wille zonder uitnemin-
 „ ge 't voornaemste deel heeft „.

IX. HOOFDSTUK.

*Dat alle heilige gedagten en bewegingen van den
 godvrugtigen wil uit God zijn.*

DAt God in de herten der menschen, en
 zelfs in den vryen wille zoodaniglijk
 werkt, dat de heilige gedagten, de godvrug-
 tige raedslagen, en alle bewegingen van den
 goeden wil uit God zijn : want het is door
 hem dat wy iet goeds vermogen, zonder
 wien wy niets vermogen. Tot deze belijde-
 nisse onderwijft ons dezelve Leeraer, die als
 hy van de hulpe der godlijke Genade schrijft
 aen de Bisschoppen der geheele wereld : „ Wat
 „ tijd, *zeit hy*, is 'er dog te vinden dat wy den
 „ bystand des Heere niet van noode hebben ?
 „ Wy moeten dan in alle onze daden, in
 „ alle werken, gedagten en bewegingen on-
 „ zen Helper en Beschermmer bidden. Want
 „ het is te laetdunkend dat de menschelijke
 „ natuer zig iets aenmatige, dewijl d' Apostel
 „ roept : (a) *Wy hebben niet te worstelen*
 „ *tegen vleesch en bloed, maer tegen de*
 K Vorsten

(a) Ephes. 6.

„ Vorsten en de Magten van deze lugt, te-
 „ gen de booze geesten die in de lugt zijn. Die
 „ nog elders zeit : (a) Ach ik ellendig
 „ mensch, wie Zal my van dit lighaem des doods
 „ verlossen? De Genade Gods door Jesus Chri-
 „ stus onzen Heere. En wederom : (b) 't
 „ gene ik ben, ben ik door Gods Genade, en Zijne
 „ Genade is in my niet leedig geweest, maer
 „ ik heb meer dan alle d' anderen gearbeid, te
 „ weten niet ik, maer de Genade Gods die
 „ met my is.

X. HOOFDSTUK.

Dat de Genade Gods niet alleen de zonden ver-
 geeft, maer ook helpt om niet in Zonden te
 vallen, en dat zy maekt dat de wet vol-
 bragt word; niet alleen, gelijk Pelagius
 zeit, dat zy te ligter volbragt word, als of
 z' ook zonder Gods Genade, hoewel met
 meerder moeite, konde volbragt worden;
 maer Zoo dat men die zonder de Zelve geensins
 kan volbrengen.

WY omhelzen ook als eigen aen den Apo-
 stolischen Stoel 't gene onder de besluiten
 van 't Concilie van Karthagen vastgesteld is,
 namelijk dat in 't derde Hoofdstuk bepaeld
 is : Zoo wie zeit dat de Genade Gods, die
 ons

(a) Rom. 7. (b) 1. Cor. 15.

ons rechtvaardigt door Jesus Christus onzen Heere, alleen strekt tot vergevinge der zonden die nu reeds begaen zijn, en niet om ons ook te helpen dat wy in geen zonden vallen, die zy gevloekt.

Als ook in 't vierde Hoodfftuk: „Zoo wie
 „zeit dat de Genade Gods door Jesus Chri-
 „stus ons alleen helpt om niet te zondigen,
 „door dien de kennis der geboden ons door de-
 „zelve verklaerd en geopenbaerd word, op dat
 „wy zouden weeten wat wy volgen, en
 „wat wy myden moeten, maer dat ons
 „door de Genade niet gegeven word dat wy
 „'t gene wy nu geleerd hebben te moeten
 „doen, ook vermogen en met liefde willen
 „volbrengen, die zy gevloekt. Want na-
 „dien d' Apostel zegt: (a) *De wetenschap*
 „*maekt opgeblazen, maer 't is de liefde die*
 „*stigt*, zoo is 't zeer goddeloos, te geloven
 „dat wy tot d' opblazende wetenschap de
 „Genade van Christus hebben, en dat wy
 „die tot de stigtende liefde niet en zouden
 „hebben, daer zoo wel het een als 't ander
 „een gave Gods is, en dat wy weeten wat
 „wy moeten doen, en dat wy 't zelve door de
 „liefde volbrengen, op dat daer de liefde
 „stigt,

K 2

(a) 1. Cor. 8.

„ stigt, de wetenschap niet en zoude kun-
 „ nen opblazen. Want gelijk 'er van God
 „ geschreven staet : (a) *Die den mensch de*
 „ *wetenschap leert ; zoo staet 'er ook geschre-*
 „ *ven : (b) De liefde is uit God.*

In 't vijfde Hoofdstuk : Zoo wie zeit dat
 ons de Genade der rechtvaerdigmakinge ten dien
 einde gegeven word, op dat het gene ons gebod-
 den word door den vryen wil te doen, wy dat
 door de Genade te ligter zouden kunnen vol-
 brengen : als of wy, indien de Genade ons
 niet gegeven wierd, de geboden Gods, alhoe-
 wel niet gemakkelijk, nogtans ook Zonder Ge-
 nade zouden kunnen volbrengen, die zy ge-
 vloekt. Want het was van de vrugten der ge-
 boden dat de Heer sprak, als hy zeide, niet :
 ZONDER MY KUNT GY NIET
 MOEILYKS DOEN ; maer, (c) ZON-
 DER MY KUNT GY NIETS DOEN.

XI. HOOFDSTUK.

Dat alle de gebeden, die naer d' overleverin-
ge der Apostelen door de geheele Kerk ge-
lezen worden, vol zijn van de Genade
van Christus, waer door het menschelyk
geslacht van d' eeuwige verdoemenisse verlost
word.

Be-

(a) Psalm. 93. (b) 1. Ioan. 4. (c) Ioan. 15.

BEhalven d' onkreukbare besluiten van den Heiligen en Apostolischen Stoel, door dewelke de goedertiere Vaders d' opgeblazendheid der pestige nieuwigheid gedempt, en ons geleerd hebben dat wy en de beginselen van den goeden wille, en den voordgang in de deugden, en de volhardinge in dezelve ten einde toe aen de Genade van Christus moeten toeschryven: zoo laet ons ook den inhoud der Priesterlijke Gebeden eens' gaen inzien, die van d' Apostelen overgeleverd zynde, door de geheele wereld en in alle Katholijke Kerken eendragtelyk en in't openbaer gelezen worden: op dat de wet van bidden ons de wet mag stellen van geloven.

Want als de Bestierders der heilige vergaderingen hun aenbevolen gezantschap by de goddelijke goedertierenheid bedienen, zoo nemen zy de zaek van't menschelyk geslagte waer: en zy smecken en bidden al zughtende met de geheele Kerke, dat den Ongelovigen 't geloof geschonken werde; dat d' Afgodendieners van de dwalingen hunner godloofheid ontslagen werden; dat den Joden, het deksel van haer hert genomen zijnde, 't licht der waerheid mag verschijnen; dat de Ketteren door 't aenvaerden van het Katholijk geloof mogen bekeerd worden; dat de Scheurlingen

den geest van liefde, die in hen gestorven is, mogen wederkrijgen; dat den Zondaren de geneesmiddelen der boetvaardigheid gegeven werden; en eindelijk dat de Nieubekeerden die zig nog tot den doop bereiden, tot de Heiltekenen der wedergeboorte geleid zijnde, de zael der hemelsche barmhertigheid hen geopend werde.

En dat deze dingen niet te vergeefs nog vrugteloos van den Heere gevraagd worden, toont d' uitwerking van de zake zelf wel: nadien God zig gewaerdigt zeer veele uit alle slag van dwalingen te trekken, die hy (a) uit de magt der duisternissen overvoert in 't rijk van zijnen welbeminden Zoone, en van (b) vaten der gramschap tot vaten der barmhertigheid maakt. 'T welk men zoo zeker houdt geheel het werk van God te zijn, dat men hem, wanneer hy deze dingen uitwerkt, altijd dankzeggingen en lofbelijdenissen voor de verlichtinge of bekeeringe van zoodanige menschen opdraght.

XII. HOOFDSTUK.

Dat de zuivering der genen die gedoopt worden, als volgens het gebruik der geheele Kerke door lezweeringen en blazingen de Duivel uit hen ver-

(a) Colos. 1. (b) Rom. 9.

verdreven word, ook een betuiging van de Genade Gods is.

WY moeten ook wel ernstig in agte nemen 't gene de Heilige Kerk omtrent de genen die gedoopt worden door de geheele wereld eenstemmelijk onderhoud : wanneer zoo de kleine kinderen als de bejaerde menschen, die tot het Sakrament des doops koomen, niet eer tot de bron des levens naderen, voor dat d'onreine geest door de bezweeringen en blazingen der Kerkgewijde mannen uit hen verdreven word : zoo dat alsdan waerlijk blijkt , hoe (a) de Vorst dezer wereld buiten geworpen word, en hoe (b) de sterke eerst vastgebonden, en dan daerna zijn wapentuig en huisraed geroofd word, en in 't bezit geraekt van den overwinnaer , die (c) de gevangenis gevangen wegvoert , en den menschen zijne gaven geeft.

Door deze Kerkelijke regels , en door deze leerstukken die op het goddelijk gezag steunen, zijn wy met Gods hulpe zoodanig onderwezen en bevestigd, dat wy belyden dat God d' oorsprong van alle goede genegendheden, en werken ; van alle betragtingen, en van alle deugden is , door dewelke men van 't be-
ginsel

(a) Ioan. 12. (b) Mat. 12. Mar. 3.

(c) Psalm. 67.

ginsel des geloofs af tot hem nadert ; en dat wy niet en twyfelen of alle de verdienften van den mensch worden door zyne Genade voorkoomen , door wien 't geschied dat wy beginnen iet goeds te willen en te volbrengen.

En 't is wel zeker dat de vrye wil door deze hulpe en gave Gods niet weggenomen, maer verlost word ; zoo dat hy van duister verligt , van boos regtvaerdig , van zwak gezond , en van dwaes wijs en voorzigtig word. Want zoo groot is de goedheid Gods tot alle menschen , dat hy wilt dat zijne gaven onze verdienften zijn , en dat hy ons voor 't gene hy ons zelf geschonken heeft, d' eeuwige vergeldingen zal geven. Want hy werkt in ons uit dat wy willen en doen 't gene hy wilt : nog hy lijd niet dat de gaven , die hy ons geschonken heeft om 'er mede te werken , niet om ze te verwaerloozen , in ons zouden leedig blijven : op dat wy alzo ook medewerkers der Genade Gods zouden worden ; en als wy zouden bemerken dat wy door onze slappigheid beginnen te verzwakken , onzen toevlugt vlytelijk zouden neemen tot hem , (a) *die alle onze zwakheden geneest , die ons leven van den ondergang verlost , en tot wien wy dage-*

(a) Psalm. 102.

dagelijks zeggen : (a) *Leid ons niet in bekoringe , maer verlos ons van het quaed.*

Dat 'er eenige Geheimpunten zijn , die men niet en mag versmaden , alhoewel het niet noodig is dezelve te bevestigen.

WAt nu belangt eenige geheime en zware punten van zwevende geschillen , die door de genen welke tegen de ketters gestreden hebben , breeder verhandeld zijn , gelijk wy die niet en durven versmaden , zoo is 't ook niet noodig dat wy ze bevestigen. Want wy geloven dat om de Genade Gods , wiens genadige werkinge wy niet het minste mogen onttrekken , te belijden genoeg is al 't gene de Schriften van den Apostolischen Stoel ons volgens de voorgaende regels geleerd hebben : in voege dat wy geenins voor Katholijk houden 't gene tegen de gemelde leeringen strijdig is.

(a) Mat. 6.

Ge-

Geloofregels
 Van het Tweede Concilie van
O R A N J E,
 Gehouden omtrent de tijden van Paus
L E O den Eerften.

De Vryewil is door Adam zoo vervallen, dat niemand kan bidden, eenig goed begeeren, beginnen te gelooven, 't Evangelie aennem en gehoorzamen, of iet goeds ter zaligheid doen, dan door Gods Genadehulpe, om dewelke ook de rechtvaardigen altijd moeten bidden. Zoo dat alle goed, en verlossing van het quaed gaven Gods zijn. 'T quaed is van den mensch, 't goed van God, in wien alleen wy alles vermoogen, op dat niemand dan in den Heere roeme.

ALs wy ter inwydinge van de Hoofdkerke, welke de doorlugtige en hoogedele Stedvoogd, onze zoon *Liberius*, door een zonderlinge godvrugtigheid in de stad van Oranje gebouwd heeft, door Gods genade en door zijne aennoodinge te samen gekomen waren, en dat 'er een geestelijke onderhandeling, over de dingen die de Kerkelijke bestieringe betreffen

treffen, onder ons gehouden wierd, zoo is ons aengediend dat 'er sommigen waren, die door onvoorzigtigheid hun gevoelens over de Genade en den Vryewille naer den regel van 't Katholijk geloof niet en willen voegen. Welhalven wy volgens de goedkeuringe en de vermaninge van den Apostolischen Stoel regtvaardig en billijk geagt hebben, dat wy eenige weinige leerstukken, ons van den Apostolischen Stoel toegezonden, welke voornamelijk in deze zake door d' Oudvaders uit zekere plaetsen der H. Schrifture opgesteld zijn, tot onderwyzinge der genen die niet gelyk 't behoort hier van gevoelen zouden voordragen, en met onze hand onder tekenen, om van eenyder onderhouden te worden. Zoo wie dan tot nog toe geen behoorlijk geloof van de Genade en den Vryewil gehad heeft, die buige, nadat hy deze leerstukken zal gelezen hebben, zijn gemoed zonder eenig uitstel tot het gene met het Katholijk geloof overeenkooft.

I. Zoo wie zegt dat de mensch niet geheel, dat is, naer ziel en lighaem door d' overtredinge van Adam vervallen is, maer gelooft dat de vryheid der ziele ongeschonden blyvende, het lighaem alleen aen de bederfissenisse onderworpen is, die is door de dwalinge van

van *Pelagius* bedrogen , en strijd tegen de *Schrifture*, welke betuigt : (a) *De ziel die gezondigd heeft, die zal sterven* : En : (b) *Weet gy niet dat wiens slaven gy u maekt om te gehoorzamen, gy slaven zijt van den genen dien gy gehoorzaemt* : En : (c) *Van wien imand overwonnen word, dien word hy tot een slave*.

II. Zoo wie staende houd dat d' overtreding van *Adam* hem alleen, en niet zijne nakomelingen beschadigd heeft, of wel dat alleen de lighamelijke dood, die een straf der zonde is, en niet de zonde zelf, die de dood der ziele is, door eenen mensch tot het geheele menschelijk geslagt overgaen is ; die schrijft *God* ongerechtigheid toe, en spreekt den *Apostel* tegen, welke zeit : (d) *Door eenen mensch is de zonde in de wereld gekomen, en door de zonde is de dood overgegaen tot alle menschen, dewyl zy alle gezondigd hebben*.

III. Zoo wie zeit dat men de *Genade Gods* door een menschelijk gebed bekoomen kan, en dat de *Genade* zelf niet en maekt dat wy om haer bidden, die stryd tegen den *Profeet Esaias*, of ook tegen den *Apostel*, welke beide zeggen : (e) *Ik ben gevonden van de genen die*

(a) *Ezech. 18.* (b) *Rom. 6.* (c) *2. Pet. 2.*

(d) *Rom. 5.* (e) *Esa. 65. Rom. 10.*

die my niet en zогten : ik ben openlijk versche-
nen den genen die na my niet en vraegden.

IV. Zoo wie beweert dat God onzen wil
verwagt, op dat wy van de zonde zouden ge-
reinigd worden ; en niet en belijdt dat ook
zelfs de wil om gereinigd te worden door den
invloed en de werkinge des Heiligen Geests
in ons gewerkt word, die wederstaet den Hei-
ligen Geest zelf, daer hy door Salomon be-
tuigt : (a) *De wil word van den Heere be-
reid* ; en den Apostel, welke hoognuttelijk
verkundigt : (b) *'T is God die in ons werke
het willen en 't volbrengen naer zyn welbeha-
gen.*

V. Zoo wie zegt dat, gelyk de vermeer-
dering, alzoо ook het beginsel des geloofs,
en zelfs de begeerte om te geloven, door de-
welke wy geloven in den genen die de zon-
daers regtvaardigt, en tot de herboorte van
den Doopgeraken, niet door de gifte der Ge-
nade, dat is, door d'ingevinge van den Hei-
ligen Geest, die onzen wil bekeert van d'on-
geloovigheid tot het geloof, en van de godloof-
heid tot de godvrugtigheid, maer van nature
in ons is, die stryd openlijk tegen d'Aposto-
lische leerstukken, dewijl Sint Paulus zegt :

L

wy

(a) Spreuk. 8, volgens de LXX.

(b) Phil. 2.

(a) *Wy betrouwen dat de gene die het goed werk in u luiden begonnen heeft, het zelve voltrekken zal tot den dag onzes Heere Jesus Christus toe.* En ook: (b) *'T is u gegeven, niet alleen in Christus te gelooven, maer ook voor hem te lyden.* En: (c) *Uit genade zijt gy behouden door 't geloof, niet uit u zelve, want het is een gave Gods.* Want de genen die zeggen dat het geloof, door 't welke wy in God geloven, natuerlyk is, die stellen dan vast dat ook alle die van Christus Kerke vervreemd zyn, eeniger wyze gelovigen zyn.

VI. Zoo wiezeit dat, als wy zonder de Genade Godsgeloven, willen, begeeren, trachten, arbeiden, waken, ons beste doen, bidden, zoeken, en kloppen, ons alsdan barmhertigheid van God gedaen word, en niet en belyd dat het door den invloed en d'ingevinge van den Heiligen Geest in ons geschied, dat wy gelooven, willen, of alle deze dingen kunnen doen gelyk het behoort; en wie meint dat de hulpe der Genade volgt op d'ootmoedigheid en de gehoorzaamheid der menschen, en niet en erkent dat het een gifte der Genade zelf is, dat wy gehoorzaam en ootmoedig zyn, die wederstaet den Apostel

(a) Phil. 1. (b) Ald. (c) Ephes. 2. v. 8.

stel daer hy zeit : (a) *Wat hebt gy dog't welk gy niet ontvangen hebt ? En, (b) 't gene ik ben, ben ik door Gods Genade.*

VII. Zoo wie beweert dat men door de kragten der nature eenig goed , dat tot de zaligheid des eeuwigen levens dient , kan denken of aenvaerden gelyk het behoort , of de zaligmakende , dat is , d' Evangelische leere kan aennemen zonder de verligtinge en 't ingeven van den Heiligen Geest , welke aen allen de zoetigheid geeft in de waerheid aen te neemen en te geloven , die is door een ketterfchen geest bedrogen , en hy verstaet de stemme van God niet , die in 't Evangelie zeit : (c) *Zonder my kunt gy niets doen.* Of 't gene d' Apostel leert : (d) *Niet dat wy bequaem zyn om iets te denken van ons zelve , als uit ons zelve , maer onze bequaemheid is uit God.*

VIII. Zoo wie staende houd dat sommige menschen door Gods barmhertigheid , en andere door den vryen wil (Die in alle de genen , welke uit d' overtredinge van den eersten mensch geboren zyn , zekerlyk bedorven is) tot de genade des Doops kunnen koomen , die word overtuigd van het regt geloof ver-
L 2 vreemd

(a) 1. Cor. 4. (b) 1. Cor. 15. (c) Ioan. 15.
(d) 2. Cor. 3.

vreemd te zijn. Want zoo een houd dat de vrye wil niet in alle menschen door de zonde van den eersten mensch verswakt is : of immers hy meint dat hy in dier voege gequetst is, dat egter eenige zonder Gods veropenbaringe het geheim der eeuwige zaligheid door zig zelve kunnen bekoomen. 'T welk hoe strydig het met de waerheid is, bewyft de Heer zelf, als hy zegt dat, niet eenige, maer dat (a) niemand tot hem kan koomen, 't en zy de Vader hem daer trekke. Zoo zegt hy ook tot Petrus : (b) Zalig zijt gy Simon zoon van Joannes, want vleesch en bloed heeft u dit niet veropenbaerd, maer mijn Vader die in den hemel is. En d' Apostel : (c) Niemand kan den Heere Jhesus Christus noemen, dan door den Heiligen Geest.

IX. 'T is een gave Gods, als wy iet goeds denken, en onze voeten van de valsheid en d' ongerechtigheid wederhouden. Want zoo dikmaels als wy eenig goed doen, zoo werkt God in ons en met ons uit dat wy 't werken.

X. Wat belangt de hulpe Gods, daer moeten ook de genen die herboren zyn en de heiligen altyd om smeeken, op dat zy tot een goed einde geraken, of in de goede werken moogen volharden.

XI. Nie-

(a) Ioan. 6. (b) Mat. 16. (c) 1. Cor. 12.

XI. Niemand vermagiets aen den Heere te beloven, 't en zy hy 't van hem ontvangen heeft, gelyk men leest: (a) *'T gene wy van uwe hand ontvangen hebben, geven wy u.*

XII. God bemint ons zoodanig, als wy zyn zullen door zyne gifte, en niet gelyk wy zyn door onze verdienste.

XIII. De vryheid van den wil, die in den eersten mensch verzwakt is, kan niet anders dan door de genade des Doops hersteld worden. Zy kan verloren zijnde niet wedergegeven worden, dan door den genen die ze eerst heeft kunnen geven. Hierom zeit de waerheid zelf: (b) *Als de Zoon u zal vrygemaekt hebben, zoo zult gy waerlyk vry zyn.*

XIV. Daer word geen ellendige verloft van eenige ellende, dan de gene die door Gods barmhertigheid voorkomen word, gelyk de Harpzanger zeit: (c) *Heere, laet uwe barmhertigheid ons kaeftelyk voorkomen.* En elders: (d) *Mijn God zal my met zijne barmhertigheid voorkomen.*

XV. Adam word veranderd van 't gene God hem geschapen had; maer hy word arger, door zyne overtredinge: De Gelovige word veranderd van 't gene d' overtreding hem

L 3

(a) 1. Paral. 29. (b) Ioan. 8. (c) Psal. 78.

(d) Psal. 58.

hem gemaekt had ; maer hy word beter ; door Gods genade. Die verandering was dan van den eersten overtreders : *deze is*, naer den Harpzanger, (a) *een verandering van de regterhand des Alderhoogsten.*

XVI. (b) Niemand mag roemen op het gene hy schijnt te hebben, als of hy 't niet ontvangen had : of ook niet denken dat hy 't ontvangen heeft door d' uitwendige letter die hy gezien en gelezen, of door de stemme die hy gehoord heeft. Want gelyk d' Apostel zeit : (c) *Indien de regtvaerdigheid door de wet verkregen wierd, zoo was Christus te vergeefs gestorven.* Edog nadien hy niet te vergeefs gestorven is, maer (d) *opklimmende in de hoogte, de gevangenisse gevangen gevoerd, en den menschen giften gegeven heeft,* zoo heeft hy 't dan van hem, al wie iets heeft. En zoo wie lochent dat hy 't van hem heeft, die heeft in der daed niets, of (e) *het gene hy heeft, zal hem afgenomen worden.*

XVII. 'T is de wereldsche begeerlijkheid, die de kloekheid der Heidenen maekt ; maer die de kloekheid der Christenen maekt, is (f) *de liefde Gods, welke in onze herten gestort*

(a) Pſal. 76. (b) 1. Cor. 4. (c) Gal. 2. v. 21.
 (d) Ephes. 4. v. 8. Pſal. 67. (e) Mat. 25.
 (f) Rom. 5.

fortis, niet door de vryheid van den wille, maer door den *H. Geest die ons gegeven is*, (a) zonder dat 'er eenige verdiensten de Genade zyn voorgegaen.

XVIII. De goede werken verdienen loon, als zy gedaen worden : maer de Genade, die niet verdiend word, gaet voor, op dat zy gedaen zouden worden.

XIX. De menschelijke natuer, schoon zy al gebleven was in die ongeschondenheid, in dewelke zy geschapen was, zoo zoude zy egter zig zelve zonder de hulpe van haren Schep- per geensins behouden hebben. Overzulks de- wijl zy zonder de Genade Gods de zaligheid, die zy ontvangen had, niet en konde bewaren, hoe zoude zy zonder zyne Genade kunnen we- derkrijgen 't gene zy verloren heeft?

XX. Daer word veel goeds in den mensch gedaen, 't welk de mensch niet en doet : maer de mensch doet niet ter wereld goeds, 't en zy God make dat de mensch het doet.

XXI. Gelyk d' Apostel zeer wel zeit tot de genen die willende geregtvaardigd worden door de Wet, van de Genade vervallen zyn : (b) *Indien de regtvaardigheid door de wet ver- kregen wierd, zoo was Christus te vergeefs ge- storven* : zoo mag men ook tot hen, die mei-
nen

(a) Rom. 4. (b) Gal. 2. §. 21.

nen dat de Genade, welke 't geloof van Christus voordraegt en aenneemt, in de Nature gelegen is, met waerheid wel zeggen : *Indien de regtvaerdigheid door de natuer verkregen wierd, zoo was Christus te vergeefs gestorven.* Want de wet was 'er nu alreeds, en zy maekte niemand regtvaerdig : de natuer was 'er ook al, en zy regtvaardigde niemand : Daerom is Christus niet te vergeefs gestorven, op dat de wet door hem zoude volbragt worden, welke zegt : (a) *Ik ben niet gekomen om de wet te vernietigen, maer om ze te volbrengen* : en dat de natuer, die door Adam bedorven was, door hem zoude hersteld worden die gezeid heeft, (b) *Dat hy gekomen is om te zoeken, en zalig te maken 't gene verloren was.*

XXII. Niemand heeft van zyne eigen dan leugentael en zonde. En zoo iemand waerheid en regtvaerdigheid heeft, dat kooft hem van die bronnen, na dewelke wy in deze wildernisse moeten dorsten : op dat wy uit dezelve als met eenige druppelen gelaefd zijnde, onderwegen niet en bezwijken.

XXIII. De menschen doen hunnen eigen wil, en niet den wil van God, wanneer zy doen het gene God mishaegt. Dog als zy al-
 dus

(a) Mat. 5. v. 17. (b) Luk. 19. v. 10.

dus doen het gene zy willen, dat zy den goddelijken wille gehoorzamen, hoewel zy, het gene zy doen, al willens doen, die wil is egter van hem van wien hy bereid word, en van wien het gene zy willen geboden word.

XXIV. (a) De ranken zijn in dier voege op den wijnstok, dat zy den wijnstok niets toebrengen, maer uit hem ontvangen om van te leven. Want aldus is de wijnstok in de ranken, dat hy hen 't levend voedsel verschaft, en niet van hen ontvangt. En overzulks dat men Christus in zig blijvende hebbe, en in Christus blyve, is nut voor de leerlingen, en niet voor Christus. Want als 'er een rank afgesneden word, kan 'er wederom een ander uit den levenden wortel opspruiten. Maer die afgesneden is, kan zonder den wortel niet leven.

XXV. 'T is t'eenemael een gave Gods dat wy God beminnen. (b) Hy geeft ons dat wy hem beminnen, die ons beminde alear wy hem beminden. Als wy hem nog mishageden, zyn wy van hem bemind geweest, op dat in ons zoude koomen waer door wy hem behagen. Want het is de Geest van den Vader en den Zoone, welken wy met den Vader en den Zoone beminnen, die

(a) Ioan. 15. (b) Ioan. 4. Ioan. 14.

(a) *de liefde uitstort in onze herren.* En overzulks moeten wy volgens de voorschreven spreuken der Heilige Schrifture, en de besluiten der Oudvaders, met Gods hulpe preeken en gelooven, dat de vrye wil door de zonde van den eersten mensch zoo ingebogen en verswakt is, dat van toen af niemand God be- minnen kan gelyk het behoort, of in God gelooven, of iets doen om God het gene goed is, 't en zy Gods Genade en barmhertigheid hem voorkoome.

Weshalven wy gelooven dat aen den regt- vaerdigen Abel, en Noe en Abraham en Jsaak en Jakob, en aen de geheele meenigte der oude Heiligen, dat voortreffelijk geloof, 't welk (a) d' Apostel Paulus tot hunnen lof zoo geroemd heeft, niet door het goed der nature, 't welk eerst in Adam gegeven was, maer door de Genade Gods geschonken is: welke Genade wy weten en geloven dat, ook na de koomste des Heere, alle die begeeren gedoopt te worden, niet in den vryen wille hebben, maer door de mildadigheid van Christus ontvangen, volgens het gene nu boven uit den Apostel Paulus gemeld is: (c) *'T is u luiden gegeven, niet alleen in Christus te geloven, maer ook voor hem te lyden.* En wederom

(a) Rom. 5. (b) Heb. II. (c) Phil. I.

derom : (a) God die het goed werk in u begonnen heeft, zal het zelve voltrekken tot den dag onzes Heere. En ook : (b) Uit genade zyt gy behouden door 't geloof, en dat niet uit u zelve, want het een gave Gods is. En 't gene d' Apostel van zig zelve zegt : (c) Ik heb barmhertigheid verkregen, op dat ik geloovig zoude zyn. Hy zegt niet, Om dat ik het was ; maer, Op dat ik het zoude zyn. En nog : (d) Wat hebt gy 't welk gy niet ontvangen hebt ? En : (e) Alle goede gifte, en alle volmaekte gave, koomt van boven, afdalende van den Vader der ligten. En ook : (f) Niemand heeft iet goeds, 't en zy het hem van boven gegeven werde.

De getuigenissen der Heilige Schrifture, die men tot bewijs voor de Genade zoude kunnen voordbrengen, zyn ontelbaer, maer wy hebben die kortheds halve agtergelaten : want het is ook zeker, dat den genen wien deze weinige niet genoeg zyn, ook die veel niet en zullen baten.

Dit gelooven wy ook volgens het Katholijk geloof, dat alle de Gedoopten, de genade door den Doop ontvangen hebbende, 't gene tot de zaligheid behoort door de hulpe en

(a) Ald. (b) Ephes. 2. v. 8. (c) 1. Tim. 1.

(d) 1. Cor. 4. (e) Iak. 1. (f) Ioan. 1. v. 27.

en medewerkinge van Christus moeten en kunnen volbrengen, indien zy getrouwelijk willen arbeiden.

Edog dat 'er sommige menschen door de magt van God tot het quaed zouden voorschikt zijn, 't is zoo verre van daer dat wy dit zouden geloven, dat wy ook de genen, indien 'er eenige zyn, die een zoo snoode zaek geloven willen, met alle kragten vloeken en verwerpen.

Dit belyden en gelooven wy ook ter zaligheid, dat in alle goed werk wy niet eerst beginnen, en daerna door Gods barmhertigheid geholpen worden: maer dat hy ons, zonder eenige voorgaende goede verdiensten, 't geloof en zyne liefde eerst instort, op dat wy de heiltekenen des Doops door 't geloof zouden zoeken, en na het doopselde dingen die hem behagen met zijne hulpe zouden kunnen volbrengen.

Zoo dat men openlijk geloven moet, dat ook het geloof van dien Moordenaer, welken de Heer Jesus tot het vaderland van 't Paradys herroepen heeft, en van den Hopman Cornelius, tot wien d' Engel des Heere gezonden is, en van Zacheus, die 't geluk gehad heeft van den Heere Christus zelft' ontvangen, welk geloof zoo wondergroot was, niet
uit

uit de nature, maer een gave der goddelijke mildheid was.

En alzoo wy wenschen en begeeren dat onze bovengeschreven besluiten, die ook de besluiten der Oudvaders zijn, niet alleen voor de Geestelijkheid, maer ook voor het volk tot een geneesmiddel mogen strekken, zoo hebben wy dan goedgevonden dat ook de doorlugtige en voortreffelijke mannen, die met ons tot de voorgemelde Kerkwijdinge te samen gekomen zyn, dezelve met eigen hand ondertekenen zouden. Ik *Casarius* Bisschop in den naem van Christus, heb ons besluit herlezen, en ondertekend den 3. van Hooimaend, onder den Burgemeester den hoogedelen *Decius* den jongen. Volgen de namen der verdere Bisschoppen, en andere aenzientlyke mannen, tot 23. in getal, die alle toegestemd en ondertekend hebben.

Hier by voegen wy nu nog twee Geloofsregels van het III. Concilie van Valence, van'twelk onlangs in de verhandeling der tegenwoordige leerstukken dikmaels gewag gemaekt is: nevens een Brief van den *H. Prudentius* Bisschop van Troijen in Vrankryk, omtrent den zelve tijd geschreven. 'T Concilie is gehouden in het jaer DCCCLV door de Bisschoppen van drie Provinciën, namelijk van *Lions*, *Vienne* en *Arles*, behalven de Priesters

fers en Diakonen die daer mede tegenwoordig waren, voornamelyk onder het belijd van den H. Remigius Bisschop van Lions.

III. GELOOFREGEL.

Van de Voorschikkinge Gods der Uitverkorenen tot het leven, en der godloozen tot de dood.

A Engaende de Voorschikkinge Gods hebben wy ook goedgevonden en vinden goed, dat men zig houde aen 't gezag der Apostolische leere, welke zegt: (a) *Heeft de pottbakker de magt niet om uit den zelve aerdklont het een vat ter eere, en 't ander ter schande te maken? Als waer hy ook terstond byvoegt: Indien dan God willende zijne gramschap betoonen, en zijne magt bekend maken, de vaten der gramschap, die ten verderve bereid zijn, met een groot geduld verdragen heeft, om de rijkdommen zijner genade te betoonen over de vaten der barmhertigheid die hy ter verheerlykinge voorbereid heeft?*

Wy belyden dan vrymoedelyk een voorschikkinge der Uitverkorenen tot het leven, en een voorschikkinge der Godloozen tot de dood: zoo nogtans dat in de verkiezinge der genen die zalig worden, de barmhertigheid Gods voor de goede verdienste gaet; maer dat in de verdoe-ninge der genen die verloren gaen, de quade verdienste voor Gods regtvaerdig oordeel gaet. En dat God door zijne voorschikkinge alleenlyk die dingen beslooten heeft, die hy zelf of

(a) Rom. 9. v. 21.

door een onverdiende barmhertigheid, of door een regtvaerdig oordeel doen zoude, volgens het gene de Schriftuer zeit: (a) *Die reeds gedaen geeft het gene toekomendis*: dog dat hy in de boozen hunne boosheid voorzien heeft, dewyl die van hen zelf koomt; maer niet voorschikt heeft, want zy van hem niet en koomt. En wat de straffe belangt, die op hunne quade verdienste volgt, dat by die, als God zijnde, die alles beschikt, voorzien en ook voorschikt heeft, om dat hy regtvaerdig is: en dat by hem is, gelijk de H. Augustinus zeit, en een vast besluit, en een welzekere wetenschap van alle dingen Zonder uirneeminge. Hier toe dient ook het gene de Wyzeman zeit: (b) *Oordeelen zyn'er bereid voor de spotters, en slaende hamers voor de lighamen der dwazen.*

Van deze onberoerlijkheid der voorkennisse en voorschikkinge Gods, door dewelke de toekomende dingen by hem nu reeds geschied zijn, word ook zeer wel verstaen 't gene by den Prediker gezeid word: (c) *Ik heb geleerd dat alle de werken die God gedaen heeft, in der eeuwigheid blijven. Wy kunnen niet af of by doen tot de dingen, die God gedaen heeft, op dat men hem zoude vreezen.*

Edog dat 'er sommige menschen door de magt van God tothet quaed zouden voorschikt zyn, te weten alzoo dat zy als niet en zouden

(a) LXX. Isa. 45. v. 11. (b) Spreuk. 19. v. 29.

(c) Pred. 3. v. 14.

kunnen anders wezen, 't is zoo verre van daer dat wy dit geloven zouden, dat wy ook de genen, indien 'er eenige zyn, die een zoo snoode zaak geloven willen, met alle kragten, gelijk het Concilie van Oranje doet, (a) vloeken en verwerpen.

IV. GELOOFREGEL.

Van de verlossinge door het bloed van Christus.

RAkende de verlossinge door het bloed van Christus, ter oorzake van d' overgrootte dwalinge, die in dit stuk ontstaen is, zoo dat sommigen, gelijk hunne schriften te kennen geven, vaststellen dat het zelve ook vergoten is voor die godloozen, die van 't begin des werelds tot het Lyden des Heere toe in hunne godloosheid gestorven, en met d' eeuwige verdopenisse gestraft zyn, tegen 't gene de Profeet zegt: (b) *Ik zal uwe dood zijn, o Dood: Ik zal uwe beet zyn, o Helle:* zoo vinden wy goed, dat men volgens d' Evangelische waerheid eenvoudig en getrouwelyk zal houden en leeren, dat die prys gegeven is voor de genen, van dewelke ons Heer zelf zegt: (c) *Gelyk Moises de slang in de woestijne verheven heeft, alzo moet de Zoon des mensche verheven worden: op dat al die in hem geloof, niet verloren ga, maer het eeuwig leven hebbe. Want zoo lief heeft God de wereld ge-*

(a) In den XXV. Geloofregel (b) Osec. 13. v. 14. (c) Joan. 3. y. 14.

had, dat hy zynen eenigen Zoone gegeven heeft: op dat al die in hem geloof, niet verloren ga, maer het eeuwig leven hebbe. En d' Apostel: (a) Christus, zeit hy, is eens geslagt offerd om de zonden van veele uit te wisschen. * * *

(a) Heb. 9. v. 28.

Zendbrief

Van den Heiligen Prudentius,
Bisschop van Troijen in Vrankrijk,

Dien hy afzond, ter inwydinge van Aeneas tot Bisschop van Parys, door een Priester genaemd Arnoldus, die de plaetse van Prudentius aldaer bekleede, dewyl hy'er zelf niet en konde tegenwoordig zyn.

Aen den Hoogwaerdigen Vader en d' andere van herte welbeminde Vaders en Broeders en Eerwaerdige Medebisschoppen. PRUDENTIUS wenscht hen d' eeuwige zaligheid in den Heere.

MYne zwakheden die byna idereen bekend zyn, en met dewelke ik, indien men wilt agt neemen op het gene myne zonden verdiend hebben, door Gods regtvaerdig oordeel; maer inden men ziet op d' oneindige en onverdiende barmhertigheden des Heere, door zyne gunst en genade beladen ben; beletten my in uwe heilige byeenkoomste, gelyk ik wel wenschen zoude, tegenwoordig te zyn. Edog om

loofd hebben, nog heden niet en geloven, of ook niet geloven zullen: want de Heer zegt zelf: (a) *De Zoon des mensche is gekomen niet om gediend te worden, maer om te dienen, en om zyn leven te geven tot verlossinge van veele.*

IV. Van den wille Gods.

TEn vierde. Dat hy gelove en belyde dat d' almachtige God zalig maekt alle die hy wilt, en dat niemand oit kan zalig worden dan de gene dien hy zalig maekt: Dat zy ook alle zalig worden die hy wilt zalig maken: En deshalven dat zoo wie niet zalig worden, het ganschelyk zyne wil niet en is dat zy zouden zalig worden, nadien de Profeet zegt: (b) *God heeft al gedaen dat hy wilde in hemel en op aerde, in de zee, en in alle afgronden.*

En alhoewel 'er nog eenige andere punten zyn, die met toestemmige en door de zorge der geheele Kerke in *Pelagius* gedoemd zyn, en welker verdoeminge zy ook ondertekend heeft: deze nogtans zyn zonderling tegen hem en zyne aenhangers, op het aenhouden van den heiligen *Aurelius* Bisschop van *Karthagen* en van *Augustinus* nevens nog twee honderd en veertien andere Bisschoppen, door den Apostolischen Stoel uit zyne booze gevoc-lensontward, verdedigd, en door veele zoo brieven als boeken de ganſche wereld door openlyk verkundigd: waer over de geheele Kerk zig nog heden verheugt, die deze leerstukken ook belyd, preekt, staende houd, en altyd zal blyven houden. De Genade des he-mels wille ubewaren. Hoogwaerdige Vaders en Broeders, dat gy 'eenemael kloek en onverwinnelyk in dezelve leeringen moogt volharden, en u in de gunſte des Heere altyd moogt verblyden.

E I N D E.

(a) Mat. 20. v. 28. (b) Psalm. 124. v. 6.

p.c.
ye

Beweirde Vryheid

der

Eenvoudige Catholijken

in het lezen der

H. SCHRIFTURE:

of

Kort en bondig *Antwoord op d' ydele*
betragtingen waer mede d' Eerwaer-
dige Pater M A R T I N U S
H A R N E Y *Leeraer der*
Godgeleerdheid het doorgaens lezen
van Gods Woord onder d'Opregtgelo-
vigen onlangs heeft pogen te bestrijden,
vervat in verscheide Brieven aen een
Vriend geschreven.

DOOR

A. A. P. L. D. G.

I. Deel.

Gedrukt te FRYBURG. 1687.

Dat het gedrukt werde. Gegeven te
Mechelen 23. December. 1686.

*J. De Cuyper L. D. G. Deken
der Arsbiffchoplijke Kerke
van Mechelen, Keurmeester der
Boeken.*

VOORREDEN.

DAnge Voorredenen voor deze Brieven te maken dunkt my nog noodig nog nut te wezen. 't Oogwit en de beweegredenen die my om de zelve te schryven hebben aengepord, als ook de stoffe die 'er in verhandeld, en de wyze op welke zy verhandeld word, kunnen in de Brieven zelf, die niet lang, en zoo ik mein, ook niet verdrietig zullen zyn om te lezen, alderbest gezien en beoordeeld worden.

Dan egter om van elks een woord te zeggen: De voornaemste stoffe die hier verhandeld word, bestaet in aen te wyzen, dat volgens de leere der Oudvaders d'eenvoudige Gelovigen ook in deze tyden de vryheid hebben om de H. Schriftuer in hunne moederlyke tael te lezen

Voorreden.

lezen; en in het wederleggen van 't gene d'Eerwaerdige *Pater Harney* Leeraer der Godgeleerdheid in zyn Boek genaemd: *Redelyke Geboorzaemheid &c.* tegen deze vryheid heeft opgeworpen.

Men zal zig niet verwonderen, dat wy tegen een Leeraer in de Godgeleerdheid durven schryven, als men aenmerkt wie *Monfr. A. A.* is, 't gene men uit den eersten Brief zal kunnen zien, tegen den welken deze Eerw. *Pater* en Leeraer wel heeft bestaen zyne pennete roeren. 't Is genoeg, dat het ons eigen ampt is de waarheid van den Godsdienst te beweyren. Hier toe zyn alle Priesters in tyd en gelegendheid geregtigd, hoewel ze misschien de paerschgekleurde Bonet niet en dragen. Wy zyn alle gemagtigd om de ware leere voor te staen, niemand om die te bestryden, 't welk de Leeraers in de Godgeleerdheid 't alderminste voegt. Zoo dat men van ons schryven niet volgens de hoedanigheid

Voorreden.

der Personen, maer volgens den grond der zake zal moeten oordeelen. Men zal nogtans van den E. P. *Harney*, zoo veel moogelyk is, eerbiedelyk en met ontzag en opzigt op zyne waerdigheid tragten te spreken. Vereischt de zaek ergens een hertelyk woord, dat zal hy, gelyk wy van zyne grootmoedigheid betrouwen, ons wel ten beste nemen. Wy zoeken gezamelyk de waerheid en de stigting der Gelovigen, dog door verscheide wegen: wic den regten weg heeft aengetroffen moet uit de stukken blyken.

Wat het bewegend einde van dit Geschrift belangt, 't is de verheerlyking van Gods Woord te bevorderen, de vrugt die de Catholyken uit het neerstig lezen des zelfs kunnen trekken te behertigen, en den steen van aenstoot voor onze Afgescheurde Broeders weg te nemen, die zig valschelyk laten wysmaken dat het lezen der H. Schrifture by de Catholyken aen 't gemeine volk niet geoorlofd

Voorreden.

is: inbeelding door dewelke zy van d'
eenigheid der H. Kerke zoo zeer als
door eenige andere wederhouden wor-
den, en die wy nogtans toonen onge-
grond te zyn.

De wyze op welke de zaken in de-
ze Brieven verhandeld worden, is
kort en bondig, ernstig en te samen
niet onvermalyk. Hier of daer komt zoo
een woord tusschen beide bequaem om
den geest een weinig te verheugen, en
de zaken die men zoekt te bevestigen,
met meerdere kragt te doen doordrin-
gen: alles egter binnen de palen van een
beleefde stemmigheit. 't Is te hopen dat
zulks van den E. P. *Harney* niet qualyk
zal genomen worden, aen wie, zoo
veel men uit zijne manier van schryven
kan oordeelen, dusdanige ontlastingen
van den gespannen geest niet en mishag-
gen. Immers de lezers zullen 'er kunne
rekening in vinden, die voor 't meeren-
deel 't geduld niet en hebben om een
boek met aendagt uit te lezen, 't en zy
het.

Voorreden,

het op een aengename en te samen be-
knopte wyze geschreven is.

Deze beknoptheid of kortheid is in
de volgende Brieven ten uiterste be-
tragt : veele vergezogte en onnutte stuk-
ken die ter zake niet en dienen , zijn 'er
afgesneden , en de hoofdpunten , van 't
geschil beknoptelijk en duidelijk ver-
handeld. De kortheyd is een van de
voortreffelijkste eigenschappen der goe-
de boeken , als door de welke niet al-
leen veel schryvens en papiers voor den
Schryver , veel arbeids en kosten voor
den Drukker , maer 't gene 't voor-
naemste is , veel kostelijke tijd , ver-
driet en ongenugt voor de Lezers ge-
spaerd word. Niet is 'er ligter dan een
groot boek met alderleide slag van in-
vallende gedagten en stukken van ande-
re boeken zonder onderscheid op te
proppen : maer niet moeilijker , dan
het gene juist ter zake dient van al 't ge-
ne onnut is door een naukeurigen be-
scheiden oordeel af te zonderen , en 't
zelve

Voorreden.

zelve in weinige bladeren te bevatten: gelijk het zeer ligt is de tarwe met het kaf op een hoop onder een te werpen; maer de tarwe eerst van het kaf af te scheiden, en dan een kleinen gezuiverden hoop daer van op te leggen, is een zaek die wat meer werks en arbeids in heeft. E-dog deze korte Voorreden laet niet toe den lof der bondige korthed in het schrijven hier breeder af te malen.

Nu zal men ligtelijk van zelfs bemerken om wat reden dit Geschrift liever by wijze van Brieven, dan op eenige andere manier van schrijven is ingesteld: want de Brieven, behalven andere voordeelen, beminnen de korthed; en alzoo men in de zelve tot een vriend spreekt, is de stijl daer vrymoediger, en vervolgens ook aengenameer. Ik hoop de Lezers zullen bevinden, dat deze twee eigenschappen, korthed en bevalligheid, gelijk nu gezeld is, in onze Brieven wel zijn aengetroffen.

't Voornemen was ook in 't bijzonder
van

Voorreden.

van de Keuren des Boeks van *Pater Harney* te handelen, en wel voernamelijk van eene der zelve, die vry vinnig, scherp en bijtend tegen de Verdedigers van Gods Woord is, welke daer *Nieuwezinde Leeraers* genoemd worden. E-dog dewijl die Keurmeester nu tot het ander leven is ingegaen, zullen wy deze zaak laten beruften. Alhoewel d' Eerw. *Pater* ons door zyn scherpen en lachen blad 594 en daer omtrent genoegzame gelegendheid geeft om de zaak zoo veel te meer op 't tapijt te brengen, nu zijn Keurder overleden is, en om door onze bemerkingen zijnen lachlust wat te matigen; wy willen ons egter van deze gelegendheid niet dienen, maer d'overledenen, zoo veel in ons is, in vrede laten rusten. *Amen.*

Men heeft wel aenstonds na het uitkomen des Boeks van den Eerw. *Pater* zijne bedenkingen over 't zelve vaerdig gehad, en zonder uitstel aengevangen deze Brieven op te stellen: maer men vond

Voorreden.

vond geen middel om die zoo haest door den druk gemein te maken als ze wel geschreven waren. Eer men ze overzond, gelijk betaemde, aen den genen aen wien men ze geschreven had; eer men antwoord daer overafwagte; eer men de Schriften den Drukker overzond, liep'er een merkelyke tyd ten einde. Hier by quam de traegheid van de drukkers, en veele andere misnoegende omstandigheden hier te lang te verhalen, waer door dit kleine Werk van tyd tot tyd veragterd wierd: zoo dat men meer dan twee maenden bezig was met drukken over't gene men met gemak in minder dan twee weeken had kunnen afdoen. Die zig maer een weinig met schryven bemoeid hebben, weten wel dat'er honderd beletselen zyn, die een Werk doen sukkelen, en't zelve verhinderen zoo spoedig in't licht te komen, als de Schryver wel zoude wenschen: waer van men ook elkeen geen rekening kan geven.

Ver-

Voorreden.

Vermits dan veele in verlangen waren om iets tot wederlegging van den E. P. Harney gedrukt te zien, en nu als ten einde van hun geduld zynde, in klagten en berispingen over dit lang uitstellen begonden uit te bersten, heeft men goed gevonden deze sukkeling op d' eene of d' andere wyze af te breken. Men heeft dan om't geklaeg der gemelde onverduldigen te stutten eindelyk by voorraad een Deel van deze Brieven die gedrukt waren uitgegeven, zullende het tweede, en waerschyntlyk ook het derde deel eerstdaegs volgen.

Sommige zullen mogelyk hier wel denken, en ook by zig zelve of tot elkanderen zeggen: Wat al woorden en voorredens voor een zaek van zoo klein belang? Wat was't van noode dat men zig zoo naukeurig verschoonde wegens de langzaamheid in't uitgeven van eenige Brieven? Of wy die eenige weeken vroeger of later zien, daer leit ons zeer weinig aengelegen. Dien'er niet aengelegen

Voorreden.

legen is, kan deze regels ligtelyk overslaen. Daerom zeide ik terstond, dat men elkeen geen rekening van zyn doen en laten kan geven. Nu de Voorredens der Boeken worden zelden gelezen, dan van degenen die zig aen alles laten gelegen zyn, en voor de zoodanigen worden ze ook meest opgesteld.

De Heer aen wie deze Brieven geschreven zyn, is gebeden al het gene hy hooren zal tegen de zelve van sommigen te worden opgeworpen, te willen aantekenen, en den Schryver daer van berigt te geven. d' Antwoord op deze tegenwerpingen zal waerschyndlyk de stofse tot het derde deel der zelve geven.

Daer was nog veel te zeggen: maer ik breek kort af, om de berisping der Naukeurigen te myden, die anders zekerlyk zouden roepen, dat onze Voorreden voor zoo klein een Boek alreeds te groot was. 't Zyn luiden die moeilyk tegenoe-gen zyn.

(5)
(1)
EERSTE BRIEF.

Inleiding. Word behandeld van den Heer Antonius Arnauld, den Schrijver van Gods Woord Verdedigd, en P. Suivius.

MYN HEE R.

BOek van den Eerwaerdigen Pater Harney, van *Het lezen der H. Schrifture in gemeine talen*, is my wel ter hand gekomen. Ik heb gelijk 't de beletselen my toelieten, het zelve met aendagt overlezen:

En zie hier het gene al ter loops daer uit heb aengetekend. Suivius met zijn gezin zullen buiten twijfel op dit boek ten hoogsten roemen, en zeer triomfantelijk op stelten rijden. Men moet ook bekennen, dat het hem veel meer, dan den Hoogwaerdigen Heer Bisschop van *Castorien* van hoogloffelijker gedagtenisse, en andere Verdedigers van Gods Woord begunstigt: gelijk uit het vervolg van deze Brieven, die ik voorgenomen heb u over dit stuk te schrijven, genoegzaam zal blijken.

2. Men zoude nogtans den Eerwaardigen *Pater Harney* ongelijk doen, indien men hem by *P. Suivius* of diergelijke lompe schrijvers wilde vergelijken. Zijne geleerdheid en andere bequaemheden vereischen, dat men zoo zijne Eerwaardigheid als ook zijne Schriften met wat meerder ontzag handele, dan *Suivius* met zijne *Grollen* onlangs is onthield geweest.

3. Wat my belangt, ik heb grootagting voor den Eerwaardigen *Pater Harney*, zoo om zijne eige gaven, als ook om dat hy een lidmaet van die Order is, welke in deze laetste eeuwen veele doorlugtige voorstanders der Genade van *Jesus Christus* tegen het opborrelend en smeulend *Pelagiaendom* heeft voortgeteeld: welke roem ik van herte wensche dat noit door eenige staetkundige belangen mogt beswalkt worden. Waer by ik voor de derde reden voege, dat deze *Pater* mede een lid der Hooge Schoole, onze algemeine moeder, is: zoo dat wy elkanderen broeders zijn: hoewel hem nogtans als *Leeraer* en *Meeſter* bijzondere eere toekomt.

4. Dit alles egter moet my niet beletten mijn gevoelens over des *Paters* boek hier met alle openhartigheid te uiten: zoo veel te vrymoediger, hoe ik meer betrouwe, dat zijne liefde tot de waarheid opregt en ongeveinsd is. Geloof ook dat zulks zijne Eerwaardigheid ten uiterste zal behagen

hagen: vermits hy betuigt, te wenschen dat de waerheid en de regtvaerdigheid triomferen, en vaerdig te zijn om zijne misdagen te verbeteren: beloften die al zeldzaam worden nagekomen. Dan dat afgwachtende zullen wy hier in alles de mate der redelijke zeegbaerheid betragten: op dat de Pater ook mag zien dat hy zoo onredelijk een antwoord niet behoefde te vreezen, als hy ter zelver plaetse in zijne Voorreden §. XVII. en wederom b. 591. n. 44. te kennen geeft.

§. 1. Eerste dan dat my in dit boek wat vreemd schijnt, is dat d' Eerw. Pater Harney om een Opschrift voor zijn boek te vinden, den Heer *Antoinis Arnauld* voor zijne wederparty opgenomen heeft: den Heer *Arnauld*, zeg ik, die in het Fransch geschreven, en het twistpunt van den Pater maer als in't voorbygaen in een Voorreden met een woord heeft aengeroerd, verhalende slegs wat 'er de Heer *Godeau* Bisschop van *Vence*, Pater *Veron*, de Hoogwaerde Heer Bisschop van *Castorien*, en andere aenzienlijke mannen openlijk van geleerd en geschreven hebben: den Heer *Arnauld*, nog eens, wiens boek, *Van't lezen der Heilige Schrifture*, gemaakt is tegen deze uitsporige stelling van zeke- ren Schryver genaemd *Mallet*: Dat het in- zigt van God, en van de Schrijvers die de Boeken der H. Schrifture geschreven hebben, geweest was, dat de Schriftuer, zoo van't Oud als van het

Nieuw Testament, niet van het volk zoude gelezen worden; maer alleen van de Priesters en Leeraers der Synagoge en der Kerke; die'er dan aen 't volk zoodanige kennis van zonden geven, als't hen zoude goeddunken. En eindelijk, den Heer Arnould, die voor aen zijn boek betuigt, dat hy in het zelve van 't Verbod van de H. Schrifture zonder oorlof in de gemeine tael te lezen, niet en wilt handelen. Dit was nogtans het eenig voorwerp van den Eerw. Pater Harney.

6. Of was't mischien dat zijne Eerwaerdigheid om met meerder luister en roem te schrijven, een voortreffelijk man tot zijne party wilde kiezen? De Hoogwaerdige Heer Bisschop van Castorien was immers by de hand. Hy had al lang voor den Heer Arnould van de zaak geschreven: zijn boek was in Neerland, en vooral in Holland, daer mij dunkt dat Pater Harney ook voornamelijk het oog op heeft, zeer wel bekend, en nu ook in de tael van het volk overgezet zijnde, wierd aldaer in drie verscheide talen gelezen. De Bisschop had dog in 't ix. Hoofdstuk van zijn boek, Van 't lezen der H. Schrifture, niet en et sluispende woorden, maer openlijk genoeg zijn gevoelen over dit stuk uitgesproken.

7. Ik zal met uw goedvinden zijne eige woorden hier opstellen: Het gebod van Pius den Vierden aengaende het lezen der H. Schrifture in ge-

meine

meine talen verbind de Christenen niet meer, na dat niet alleen de welgeleerde en Catholijke Lee-
 raers der Hooge Schoole van Leuven den geheelen
 Bijbel in de gemeine tael heeft overgezet en in't
 licht gegeven, maer ook zeer beroemde Schrijvers,
 die d' Onkatholijken wederleid hebben, en heilige
 Bisschoppen de Catholijken niet alleen verzekerd heb-
 ben wegens d' opregtigheid van sommige vertalingen
 des Bijbels in de moederlijke tael, maer hen boven-
 dien tot het lezen der zelve hebben aangemoedigd;
 wel wetende dat men daer uit die ongemakken,
 daer Pius de Vierde in zijnen tijd voor bekommerd
 was, nu niet te vreezen heeft, ja dat men ten te-
 gendeel moest betrouwen, dat de Gelovigen tegen-
 woordig uit het naerstig gebruik en de liefde der H.
 Schrifture de zelve vrugten zullen trekken, die
 de H. Chrysostomus en andere Vaders in hunne
 tijden geleerd hebben, dat men uit de zelve konde
 rapen.

8. Dit staet niet in het boek van den Heer Ar-
 nould, maer in dat van den Bisschop van Casto-
 rien: en nochtans dit is't gene den Eerw. Pater
 Harney zoo grootelijks misshaegt, en by hem
 voor een gevaerlijke overtreding der Redelijke
 Gehoorzaemheid word aangezien. Waer toe
 dan den Heer Arnould opgezocht, om die in
 zijne rust, of om beter te zeggen, in zijne roem-
 rijke verwinningen tegen alle slag van dwael-
 geesten,

geesten, te stooren, en dat hier in een nederduitsch boek, 't welk men nogwel zoude vereischen, als of 'er dien Heer grootelijks wat aengelegen was, door imand van zijne goede vrienden 't zijnen dienste vertaeld te worden? Waerom niet liever den Bisschop van *Castorien* aengerand? De Man was immers groot genoeg om hem zoo soetjens niet over 't hoofd te zien. *Si personas accipitis, peccatum operamini.*

9. En schoon hy nu overleden was, dat moest de grootmoedigheid van den Eerw. *Pater* niet wederhouden van tegen hem te schrijven: daer zullen 'er dog geen onbreken, die vaerdig en wel gemoed zijn om zijne zaek op te nemen, en zoo veel in hen is, zijne geheugenis in lof en eere te bewaren. Dan wat reden den Eerw. *Pater* beweegd heeft om liever den Heer *Arnauld*, als wel den Bisschop van *Castorien* aenboord te gaen, gelijk het niet moeilijk zoude te raden zijn, zoo is 't ook niet noodig 't zelve hier wydlopig uit te drukken. Ook leit 'er ons weinig aen gelegen. Wat belangt 't gene d' Eerw. *Pater* in zijne Voorreden zeit §. V. Dat de Bisschop van *Castorien* deze zaek maer als in 't voorbygaen verhandeld zoude hebben, zullen wy hierna beantwoorden.

10. Wat nu verder den Heer *Arnauld* belangt, hoewel hy onze verdediging niet van noodende.

de heeft, ik zal hier nogtans zeggen, dat *Pater Harney* dien treffelijken Belijder der Genade groot ongelijk aendoet, wanneer hy zegt in zijne Vooreden §. XVI. n. 2. *Dat Monsr. Arnauld al overlang met die van Romen in 't stuk van leering niet al te wel en staet.* Ook verongelijkt hy met dit spreken de Roomsche Kerk, te kennen gevende, dat zij omtrent het leerpunt der Genade van Jesus Christus een ander gevoelen heeft, dan het gene de Heer *Arnauld* met den H. Augustinus altijd beweird heeft; en haer alzoo voor Catholijken en Onkatholijken ten toon stellende, 't welk zij hem misschien weinig dank zal weten. De *Pater* gelieve dan wel bestiptelijk te zeggen, in wat leere de Heer *Arnauld* van Romen verschilt: of wel, te verdragen, dat wy deze betigting in de lugt als onredelijk verwerpen.

II. 't Voegt ook mijns oordeels de gematigdheid van een Kloosterlijk Leeraer niet zeer, de verdedigers der waerheid te noemen, *Mannen die in 't duister wandelen* b. 628. alleen om dat ze genoodzaekt zijn voor 't geweld te wijken. Op dien voet mogt *Pater Harney* ook de Heiligen, *Cyprianus, Albanasius, Chrysostomus*, en meer andere, die 't geweld ontweken, en egter niet nalieten voor de waerheid met tong en penne kloekelijk te strijden, wel *Mannen* noemen.

men die in't duister wandelden. Hy bemerke, of dat niet en is laffelijk vernieuwen't gene de Zoon des mensche zijnen vervolgers verwijt: *Super dolorem vulnerum meorum addiderunt.*

12. De *Pater* gelieve ook wat beter te bevroeden, wat men met regt mag noemen, *in't duister wandelen*. In't duister wandelen, is, de waerheid waer van men overtuigd is, onder vreemde, oneigene en *sluipende woorden* te verdonkeren om dat men de zelve uit eenig menschelijk opzigt niet openlijk en vrymoedelijk durft, of niet en wilt belijden. In't duister wandelen, is gevoelen gelijk S. Augustijn en alle de Vaders en heilige Leeraers gevoeld hebben, en ondertusschen niet durven, of niet willen spreken, gelijk zy gesproken hebben, en daer door de Catholijke Leerstukken ten roof van hare bestrijders laten. En dat is in't duister wandelen, hoe zeer men ook zwetst en zwiert op Preckstoelen en Schoolbanken. Maer die de leere des geloofs onbewimpeld en onbeschroomd schriftelijk en mondeling blijven handhaven, wandelen, niet in't duister, maer in het licht, ook wanneer ze verborgen zijn voor d'oogen van de menschen, d' Eerw. *Pater Harney* kan dit, indien 't hem gelieft, by gelegendheid van ledigen tijd een weinig herkauwen.

13. Zijne andere yverdriften tegen den Heer *Arnauld*, ook tegen *Pater Veron*, als zijnde voor't meerendeel maer *windige diskoursen*, en niet tot de zaak dienende, zal ik hier kortheids halven agterlaten. Laet ons nu eens gaen zien, hoe de Schrijver van het Boek genaemd, *Gods Woord Verdedigd*, by onzen Eerw. *Pater* onthaeld word.

14. Van dezen Schrijver zeit de *Pater* in zijne Voorreden S. V. *Dat hy bijna anders niet gedaen heeft, dan het boek van Monfr. Arnauld, en dat van den Heer Bifchop van Caftorien ten deele uit te fchrijven.* En dit is geen groot quaed: Maer als ik lees 't gene hy daer byvoegt. *Alhoewel hy aen de gematigdheid van dien Prelaet in't Schrijven zeer ongelijk is: zoo word ik indagtig aen't gene my over eenige jaren te ..... verhaeld is.* Mijn heer ..... u zeer wel bekend die aldaer woonagtig en gelijk gy weet vermaerd was voor een fchrander proever, was by den Heer .... onzen goeden vriend, te gaff geweest. In 't wederkeren van de maeltijd zeide hy tot Zijn gezelfchap: wy hebben daer op de maeltijd goeden wijn gedronken: maer die wy onlangs by nig van ..... hadde, was nog wel beter: niet wetende dat deze wijnen beide uit het zelve vat gekomen waren. Gy zult de gelijkenis ligtelijk vatten, en befluiten dat d' Eerw. *Pater Harney* den fmaek
nog

nog niet fijn genoeg heeft om uit den stijl van den Schrijver des boeks te kunnen oordeelen.

15. 't Is wel waer dat de Schrijver, waer van wy spreken, op het Boek, *Gods Woord Verdedigd*, zijnen naem niet gesteld heeft, om redenen hem daer toe bewegende: maer egter hy wilde wel bekend zijn, en dede openlijk genoeg blijken wie hy was. Heeft hy hier wat scherper dan elders geschreven, zulks moet niet hem, maer dien zoetaerd *P. Saurin*, wiens misslagen dit wel verdiend hadden, geweten worden. Had het anders *Pater Harney* maer geliefd, agt te nemen op de namen der Goedkeurders; als ook hoe de Hoogwaerde Heer Bisschop nu meermaels gemeld, in dat boek enkelijk maer met den naem van *Bisschop van Castorien* genoemd word, daer nochtans zijne goede vrienden niet zeer spaerzaam waren om hem by gelegendheid een hand vol wicrook toe te werpen; d' Eerw. *Pater* konde uit deze en andere tekenen den Schrijver van 't genoemde boek wel erkend hebben. Maer 't was zijn belang niet: 't was beter in dit stuk onwetend te zijn, en alzoo zijne penne vry te houden. Want hy wilde dog namelijk tegen den Bisschop van *Castorien* niet Schrijven.

16. Dan het zy zoo 't wilt, ik weet niet wat den *Pater* mag beweegd hebben, om dezen Schrijver van ongematigdheid te beschuldigen, die nogtans

tans *Suivius* overval met een groote beleefdheid
 ſchijnt te handelen. Nu en dan verſchoont hy
 hem in zijne miſſlagen. Spreekt hy hem hier of
 daer aen, hy zegt met alle vriendlijkheid: *Suivius*
 zal gelieven te bemerken; of iet zulks. Hy noemt
 hem *P. Suivius* (Of dit *Pastoor* of *Pater* betekent
 weet ik niet) *goeden man, lieven vriend, en z.* En
 haelt hy hem by tijden wat door de hekel, de ver-
 warde dwalingen van dien lieven vriend had-
 den, gelijk ik aenſtonds nog bemerkte, geen
 beter onthael verdiend.

17. Of is miſſchien zijne ongematigdheid
 hier in gelegen, dat hy ergens zegt: *Dat'er van die*
onwaerdige en laetdunkende menſchen, die niet
gerechtigd zijn om door Gods Woord verligt en gez-
troost te worden, ook in't midden van die men-
geſtelijken en geleerden noemt, meermaels ge-
vonden worden: Ia ook onder de genen, die Rab-
bijnen, Leermeeſters en Godgeleerden willen ge-
noemd worden? b. 49. Maer wie kan dit lo-
henen? Is 't om dat hy Suivius berispt over
zijne ſchaepagtige onbedagtheid b. 64. over zijn
zwak oordeel en beneveld verſtand b. III. over
zijne leugens van onwetendheid, b. 207. Dat hy
hem verwijt, dat zijne oogen en handen in dier
voege ſchijnen gemaakt te zijn, dat die alles ave-
regts aenzien, en de ze alles verkeerdelijk uit-
ſchrijven, b. 69. Dat hy zegt, dat of 't Suivius
 lief

*lief of leet is, de kinderen mogen Vise nemen van
 het Testament huns Vaders? b. 78. Maer wat zwa-
 righeid, indien hy alles wel bewijst? Is 't om dat
 hy verklaert, dat de Bijbel zig niet en schaemt
 over het Zweet der Ambagtsluiden, maer over de
 onwetendheid der blinde Phariseën, die 't zweet
 der werkluiden aenziet als of 't een Exkommuni-
 katie of geestelyke ban was, die hen van den
 troost, versterking en onderwijzing van Gods
 Woord verdrreef en verbande? b. 138. Maer wat
 is 'er zekerder dan deze verklaring? Is 't om dat hy
 Suivius ergens dreigt, dat duizende van Maegden
 en Weduwen, die om hunne neerstigheid in 't le-
 zen en bevroeden der H. Schrifture by de Sui-
 vianen Bijbelloffrouwen zouden genoemd wor-
 den, hem in den dag des oordeels zullen bescha-
 men, hem tonende hoe onbedagtelijk en lasterlijk hy
 tegen Gods Woord gesproken heeft, als hy deze woor-
 den heeft voortgebracht: **HET LESEN DER H.
 SCHRIFTURE IS ONPROFYTELYK
 AEN ALLE ONGELEERDE PERSO-
 NEN?** b. 158. Wie zoude de regtmaticheid
 dezer bedreiginge durven in twijfel trekken?
 Geven hem ook zoo zware dolingen geen reden
 om deze spreuk van den Zaligmaker Jesus
 te melden: *Laetze' geworden, 't zijn blinden en
 leidsluiden der blinden?* b. 199. Is 't omdat hy
 Suivius by den Kok van den Keizer Valens ver-
 gelijkt,*

gelijkt, en hem bestraft over zijn schandig en schendig uitleggen van de woorden der Oudvaders? b. 250. Of eindelijk is't om dat hy alle menschen, Zoo wel Catholijken als Onkatholijken, die *Suivius* boekskens gelezen hebben, bid dat z'er niet in gelieven verargerd te zijn, maer zijn Zeggen gelieven aen te zien als stoute vermetendheid en blinden yver, die losse gevoelens voor vaste waerheden aenziet, en gaerne zonde hebben, dat de lezers zijne inbeeldingen voor hooge wijsheid aenzagen? b. 271. Dog hoe zoude zoo redelijke bestraffing of vermaning den Eerw. Pater *Harney* kunnen mishagen? Dit zijn nogtans wel de scherpste bejegeningen die *P. Suivius* met zijn volk in dit boek ontmoeten: zoo dat ik niet en weet uit welken hoofde onze Eerw. Pater des zelfs Schrijver hier als ongematigd gelieft te hekelen.

18. Maer nog ben ik veel meer verwonderd, ziende hoe zagt een vonnis hy over *P. Suivius* uitspreekt. De boekjens van dezen *Suivius* krie- len niet alleen van misflagen, maer daer worden wanschepsels van dwalingen in gevonden, als by exempel is't gene ik acnstonds verhaeld hebbe. Het lezen der H. Schrifture is onprofytelijk aen alle ongeleerde Persoonen: waer by hy deze donkere en duistere reden voegt: Aengezien de H. Schriftuer duister is om te verstaen. Als ook

*Het lezen der H. Schrifture is schadig en prijkelens aen alle wereldlijke en ongeleerde Personen. Doringen die d'ooren van alle godvrugtige Catholijken quetsen, en hunne herten met droefheid vervullen. En deze dingen zijn Suivius niet onvoorziens ontvallen, hy zeit ze niet als in 't voorbygaen: 't zijn zijne Hoofdstellingen en grondslagen daer 't alles op draeit: Ja zelfs dit is het Opschrift van zijn eerste en voornaemste boekjen: *Het schadig lezen der H. Schrifture voor alle wereldlijke en ongeleerde Personen: stelling die my zoo Onkristelijk en grouwlijk schijnt, dat ik ook schroomde terwijl ik ze maer uitschryve.**

19. Nogtans d'Eerw. Pater Harney, die zoo veel tot beswaernis van mijn Heer Arnauld en van den Schrijver van, *Gods Woord Verdedigd*, heeft in te brengen, zeit slegs met een groote koelte en zagtzinnigheid van dezen Suivius: *Om de waerheid te zeggen, by schijnt zy Zelfen wat overreikt te hebben. Om de waerheid te zeggen, dit is wel een zagt vonnis voor zulken misdadigen. Maer wat is 't te verwonderen dat men hem hier zoo zagtelijk handelt? Deze Suivius, zeit Pater Harney in zijne Voorreden §. V. heeft zijnen yver ook willen betonen. Wel wat is 't dog wonder, dat imand in de hitte zijns yvers zijnde, zig een weinig verreckt? En die heilige yver*

ver van P. *Suivius* om Gods kinderen 't Woord
huns Vaders uit de handen te rukken verdiende
immers wel, dat men zijne dwalingen wat door
de vingeren zag. En ook vereischte de liefde, dat
men 't dien BoerenPastoor, zoo noemt men
hem quansuis, zoo qualijk niet afnam, had hy
zighier of daer wat in vergrepen. Als of d'on-
wetendheid te verschonen was in luiden die zig
aenmatigen boeken tot onderwijzinge der on-
wetende te schryven. d' Eerw. *Pater Harney*
gedulde dat ik hem eens vrage: Of hy uit de
Schryvers, die hy zoo heftelijk bestrijd, wel
een eenige stelling zoude durven aenwijzen, die
in ongerymdheid by de bovengemelde stellin-
gen van *Suivius*, ook volgens zijn eigen oor-
deel, te vergelijken zy? En zoo niet, waerom
dan die mannen zoo heftig, en dezen zoo zagt te
keer gegaen? *Nolite judicare secundum faciem,
sed justum judicium judicate.*

20. Nu dit zal voor deze mael genoeg zyn
aengaende de Schryvers, daer onze Eerw. *Pater*
in zyne Voorreden gewag van maekt. In de vol-
gende Brieven zullen wy van de zaken, die in
zyn boek verhandeld worden, beginnen te spre-
ken, slaende nogtans over, of immers maer ~~et~~
kort aenroerende, al wat ons oogwit niet en
raekt, 'twelk is d'opregte en eenvoudige Gelovi-
gen van onzetyden te bevestigen in hun bezit en

regt van Gods Woord tot hunnen troost, stiftingen onderwyzinge te lezen. Myn ootmoedige dienst aen alle de kloeke Verdedigers en yverige Lezers van Gods Woord, die t' uwent zyn, en welke weten dat ik altyd ben &c.

Den 12. van Slagtmaend 1686.

TWEEDE BRIEF.

Inhoud van 't geheele Boek van den Eerw. Pater Harney. Algemein oordeel over 't Zelve. Van de drie hoofdpunten van 't eerste boek. 't Concilie van Trente heeft geen last gegeven om 't bewuste Verbod te maken. Waerom 't Concilie 't werk van den Boekenlyst niet heeft afgedaen. De Verdedigers van Gods Woord t' onrecht van oneerbiedigheid ten opzigt der Overigheid beschuldigd. Vertoonning van tien soorten der Iansenisten door 't goedvinden van een Boekkeurder uit het Boek van den Pater Harney uitgeschraapt.

MYN HEER.

I. d. Nhoud van het Boek van den Eerw. Pater Harney, gelyk gy wel zult bemerkt hebben, kan in 't kort aldus betrokken worden.

den: 't Is verdeeld in twee boeken. In 't eerste handeld hy van den Oorsprong, Verkundiging en Redelijkheid van het Verbod ten tyde van den Paus *Pius IV.* uitgegeven; waer door geboden wierd de *H. Schriftuer* in de gemeine talen niet zonder oorlof te lezen. In het tweede na dat hy den *Professor Leusden* wederleid, en ons de Historie van d'Order der Preekheeren verhaeld heeft, zoo gaet hy myn Heer *Arnauld* en *Pater Veron* dapper hekelen. 't Oud Testament, de Grieksche en Chaldeeusche Vertalingen, de Rabbinen en Joodsche Talmud, verschaffen hem elk om 't zeerst zyne wapenen ten stryde. Maer nergens schynt hy meer te triomferen, dan als hy handelt van 't Gebod onder de Joden, waer door zy alle verplicht zouden geweest zyn de *Wet* uit te schryven. Ook is hy daer met eenen zeer vermakelyk en zoet, terwijl hy ons eenige aerdige staeltjens van Fabulen uit den Talmud vertelt, om den gespannen geest van den lezer wat t' ontlasten. Het Fransch Testament van *Bergen* houd ondertusschen, zoo in 't eerste, als in het tweede boek lustig aen. Daerna komt men tot het Nieuw Testament, en d'Oudvaders, tot de bemerkingen getrokken uit de natuerlyke redenen: en eindelijk na vele omwegen tot het groote Hoofdpunt van ons geschil: Of de Gelovigen in deze tyden de vrijheid nieten heb-

ben om het Woord Gods in de gemeine taal tot hunnen troost, stigting en onderwyzinge te lezen.

2. Wat nu belangt het algemeen oordeel dat men over dit boek zoude mogen stryken, mijn Heer . . . . . schreef my over weinige dagen uit . . . . . *Men spreekt van 't Boek van P. Harney niet anders dan van een samenrapinge van ongerymdheden.* Dan dit strafvonnis schynt my wat hert te zyn. Om by u te spreken gelijk ik gemoed ben: my dunkt dat de Pater hier en daer nog al eenige redelijke dingen voorbrengt. Hoewel ik ook moet bekennen, dat indien men lust had om groote boeken te schryven, en te hekelen al wat 'er in dat boek te hekelen is, men zeer gemakkelijk zyn kapitael met dubbelde winst zoude kunnen wederhalen. En dat verre 't grootste deel maer dingen zyn die onze zaek niet en raken, en die slegs dienen om het Boek van den Eerw. Pater te vergrooten, is by my buiten alle twyfel.

3. Want voor eerst al wat zijn geheel eerste bock behelst, is van dit slag. Al wat d'Eerw. Pater in dat boek zoekt te bewijzen, is 1. dat het Gebod van de H. Schriftuer in gemeine talen niet zonder oorlof te lezen ten tijde van Paus Pius IV. door last van zijne Heiligheid is uitgegaen 11. dat het zelve hier te lande verkundigd:

digd: en 3. dat het in zig zelve redelijk is. Drie dingen die by de Verdedigers van Gods Woord mijns wetens niet wedersproken zijn, die ook hun oogwit niet en verhinderen. 't Oogwit is: Dat de Gelovigen in deze tijden de vrijheid hebben om het Woord Gods in de gemeine tael tot hunnen troost, stigting en onderwijzinge te lezen. Nu wie is 'er onder hen, die om deze stelling te bevestigen, nog oit zijnen toevlugt hier toe genomen heeft, dat hy zoude gezeid hebben, dat 'er zulk Gebod niet geweest, of dat het hier niet verkundigd, of ook in zig zelve niet redelijk geweest is?

4. Ten tegendeel, zy geven immers alle eenige redenen van de redelijkheid des Gebods, zeggende dat de quade of onzekere Vertalingen der H. Schrifture ook d' onwetendheid van die tijden vermengd met een laetdunkende inbeeldinge van dat elk zelf, gelijk de Scheurzugtige Leeraers hen wijsmaecten, alles uit de Schrift moest beoordeelen, zonder zig aen 't oordeel en de leere der H. Kerke t' onderwerpen; dat deze qualen, zeg ik, oorzaak kunnen gegeven hebben om zoodanig Gebod voor dien tijd te laten uitgaen: gelyk wy hierna nog wat breeder zullen bemerken. 't Zeggen is alleen, dat die redenen nu door Gods genade geen plaets grijpende, 't Gebod ook niet en kan verbind-

den : maer dat de Catholyken wedergekeerd zyn in 't bezit van 't regt en de redelyke vryheid, die de Heilige Vaders hen zoo plegtelyk van Gods wegen verkundigd hebben, om 't Woord des Heere, ook zyn geschreven Woord . nagt en dag met David te bevroeden. Zoodat d' Eerw. *Pater Harney* zoo veel papiers niet had behoeven vuil te maken, om zaken te bewyzen die wy hem dog niet en willen betwisten.

5. Maer zult gy zeggen, hy toont niet alleen, dat het bewuste Gebod of de Bepaling door 't gezag van den Paus is uitgegaen, maer dat het ook zelfs van 't Concilie van Trente komt. Ik antwoord ten eersten, dat dit al wederom ons geschil niet en raekt: vermits wy niet en onderzoeken, door wat gezag 't Gebod is uitgegaen; maer alleen of het nu plaets grypt en verbind in deze tijden. Ten tweeden zeg ik, dat d' Eerw. *Pater* wel zyn beste doet om dit zyn zeggen te betoonen, maer dat hy't in der daed geensins betoont, nog immermeer betoonen kan. 't Is zeer slegt en gering 't gene hy zeit b. 245. n. 19. Als of 't de pligt van den Heer *Arnauld* of van zyne vrienden was, te bewyzen, dat dit Gebod niet van 't Concilie van Trente gemaekt is, nog dat'er ook eenige last of verlos van dit Concilie gegeven is, om zulk een Gebod te maeken, of daer van te handelen.

Dit.

Dit wilt *Pater Harney* van hen bewezen hebben; maer t'onregt. 't Is hunne pligt niet hier iets te bewyzen, maer 't is de pligt van den Eerw. *Pater* zyne stelling goed te doen, te weten, dat het Concilie ten minsten last gegeven heeft om 't Verbod te maken. Dit heeft hy niet gedaen: dit kan hy ook met alle zyne neerstigheid nimmermeer goed maken. Dat schynt vreemd, zult gy zeggen, hy meint het nogtans zoo vast te hebben, en spreekt als of hy de zaak meer dan middagklaer bewezen had. Daerom zeit men ook voor een spreekwoord: 't Is beter hard geblazen dan den mond gebrand. 't Is al lang geleden, dat men geleerd heeft van sterk roepen niet meer vervaerd te worden. Indien g'er wel oplet, gy zult bevinden, dat veele daer zy 't zwakste zyn, met het aldermeeste betrouwen en verzekeringe spreken.

6- Al wat d'Eerw. *Pater* uit het Concilie van Trente tot zyn bewys kan bybrengen, zyn deze woorden uit de laetste Zittinge, onder den Tytel, *Van den Boekenlyst, &c.* 't Heilig Concilie . . . . . heeft aen sommige Vaders, daer toe verkoren, last gegeven om t'overleggen, wat 'er te doen stond ontrent verscheide strafvonnissen en boeken, die of verdagt of schadelyk waren, en om het H. Concilie daer van te verwittigen.

7. Uit deze woorden blijkt, dat het Concilie heeft

heeft last gegeven om onderzoek te doen omtrent de *verdachte en schadelyke boeken*, in de welke, gelyk het spreekt in de XVIII. Zittinge, een onzuivere leere beheld was, die als onkruid van de tarwe der Christelyke waerheid moest afgezonderd worden: maer niet om den Bybel in gemeine talen te verbieden of het lezen des zelfs te bepalen. Ik zeg nu niet, dat het Concilie zoodanigen last niet hadde kunnen geven, in dien 't zulks had goed gevonden: dat betreft nu ons onderzoek niet: maer ik zeg tegen 't geroep van den Eerw. Pater Harney, dat die last in der daed door 't Concilie niet gegeven is: immers dat zulks uit het Concilie geensins kan bewezen worden, 't welk nogtans, volgens de getuigenis van den Eerw. Pater zelve, op het alderklaarste in dit stuk gesproken heeft. b. 30. n. 10. De Bybel is immers niet onder 't getal van die *verdachte en schadelyke boeken*, die een onzuivere leere en onkruid van dwalingen behelzen. En nogtans 't is alleen zulk slag van boeken op de welke de Gemagtigden uit last van 't Concilie hun onderzoek hadden te doen.

8. d'Eerw. Pater gelieve dan te bemerken, dat het wat anders is, last te geven om onderzoek te doen op *verdachte en schadelyke boeken* en wat anders, last te geven om het lezen der H. Schrifture in gemeine talen te verbieden of te bepe-

bepalen. 't Eerste heeft het Concilie van Trente gedaen: en dat bewyft de Pater wel; dog te vergeefs, want wy wisten 't al zonder dat het noodig was zoo veel woorden daer over te maken. Het tweede heeft het Concilie niet gedaen: en dat bewyft hy ook niet: ja hoe triomfantelyk hy ook spreekt, 't zal noit in zyne wagt zyn zulks te bewyzen.

9. 't Staet nu aen zyne Eerwaerdigheid eens te herdenken, of hy ook al genoegzaam gerechtigd was, om tegen den Heer *Arnauld*, en Pater *Veron* zoo heftelyk te woelen, gelyk hy allenthalven, en voornamelyk in't 3. Cap. van zyn 2. Boek doet; om dat Pater *Veron* in de Voorreden van den Heer *Arnauld* verhaeld aldus spreekt: 't Concilie van Trente heeft den Bybel noit verboden, nog ook zoodanig verlof, als daer de Boekenlyst van spreekt, vereischt, nog eenig verlof gegeven om zulk een verbod te laten uitgaen, of om daer van te handelen. Ik zeg nog eens, dat Pater *Harney* om zyn zeggen goed te doen, ons niet wederom moet komen bewyzen, dat het Concilie last gegeven heeft om onderzoek te doen, of een Lyst uit te geven van verdagte en schadelyke boeken: dit word niet betwift. Maer hy moet wel bestiptelyk aenwyzen, dat het ook last gegeven heeft om het lezen der H. Schrifture in gemeine talen te verbieden

of

of te bepalen, zynde dit laetste een geheel andere zaak en onderscheiden van het eerste. Zonder dit bewyft hy niet met al. En dit al bewezen hebbende, zoude hy ten voornamen hoofde nog niet een voet weegs gevorderd zyn: want gelyk ik zeide, ons voornaemste hoofdpunt is: Of het Verbod nog plaets heeft in onze tyden.

10. Hier dient met een woord wederleid't gened'Eerw. Pater uit het boek van den Bisschop van *Castorien* tot zyn voordeel trekt: Deze geleerde Prelaet, zeit hy, getuigt in den Tytel van't IX. Hoofdstuk: *Dat het Verbod van den IV. Regel des Index, daer wy van spreken, door ordre van't Concilie gemaekt is.* Dog de Pater gelieve in agt te nemen, dat die Prelaet aldaer zyn gevoelen niet verhaelt: maer dat hy alleenlyk zeit, wat d'Oukatholyken gewend zyn zonder reden tegen de Catholyke Kerk op te werpen. Pater *Harney* wyft ons boven dien nog een plaets aen uit dat zelve Hoofdstuk b. 199. om te bewyzen, dat de Bisschop van *Castorien* het Verbod aen't Concilie van *Trente* toeschryft. Maer ik vind my verpligt om met het welnemen van den Eerw. Pater hem te zeggen, dat hy hier schuit nog boord raekt, en ons zwart voor wit in de hand komt steeken.

11. Ik bidu, mijn Heer, met allen ernst, de moeite te willen nemen van deze plaets in het boek

boek van den Biffchop met het gene 'er voorgaet maer eens t' overlezen : en gy zult aenftonds bemerken , dat aldaer niet meer gehandelt word van 't Verbod , daer wy nu van handelen , als van de lange beenen van den Koning van Bafan daer *Pater Harney* ons uit den Thalmud van verhaelt. De Biffchop spreekt op die plaats van de leere die 't Concilie van Trente ons voorfteld aengaende d' Overleveringen: en hy bewijft zeer wel , dat 'er in des zelfs *Befluiten* van d' Overleveringen *niets en is, 't welk eenigfins kan nadeelig zijn aen het regt , dat den kinderen van natuers wegen eigen is, ons huns Vaders Testament te lezen.* Maer van ons Verbod spreekt hy daer niet een woord. Dan in 't vervolg van 't zelve Hoofdstuk begint hy 'er daerna eerst van te handelen. Zoo dat men hier uit kan bemerken , dat d' Eerw. *Pater Harney* niet overal even vast in zijne fchoenen gaet: en dat men hem daer hy 't gevoelen van andere Schrijvers verhaelt , niet al te ligtelijk moet gelooven , zonder de zelve alvorens te hebben nagezien. Dat komt 'er van als men zig vermeect zoo triomfantelijk te fpreken.

12. Indien men nu luft had om tegen den *Pater* te hairrepen , men zoude hem hier doen gevoelen , dat hy gevallen is in den mifflag , die by de meesters van de kunst der Redenkavelin-

ge genoemd word , *Non causa pro causa*: als men een valsche voor de ware oorzaak van het een of 't ander acnwijft : wanneer hy, zeg ik, eenige opgezogte redenen voor den dag brengt, waerom het Concilie van Trente het werk van den Boekenlijst self niet afgedaen, maer 't zelve aen den Paus gelaten heeft. Want d' eenige en ware oorzaak hier van was, dat 'er tijd onbrak om dat werk in't Concilie af te handelen: door dien de Kardinael van Lottharingen, d' Afgezanten van den Keizer, en byna alle de Vaders zeer kragtelijk drongen op het eindigen van 't Concilie, om elk weder na ziju huis te keren, als uit de Historie van 't Concilie blijkt. Andere oorzaken hier van te zoeken, is vergeeffchen arbeid doen. Omtrent het verkundigen van 't Verbod van den Boekenlijst hier in onze landen zoude men den *Pater* ook kunnen moeilijk vallen, en hem werk geven, maer 't zal beter zijn onzen tijd tot iets nuttiger te besteden.

13. Wy mogen niet stilzwygend voorbygaen de harde betigting die d' Eerw. *Pater* zoenigmeenigmael vernieuwt en herhaelt tegen de Catholyken die hy voorgenomen heeft in zyn boek te bestryden: te weten, dat ze, gelyk hy voorgeeft, geen ontzag of eerbieding genoeg voor de Pausschelyke Bevelen dragen. Deze betigting stelt hy in op het blad 108. n. 3. 4. en wederom

b. 114. n. 20. na dat hy tusschen beide naukeurljk onderzocht hadde: *Wie, en wat een Ketter is, waanneer hy geschoud moet worden, en hoe hy misdoot.* Hoe dit onderzoek hier te paskomt, zullen wy weten, als het d'Eerw. Pater ons zal gelieven te zeggen: en zoo lang hy't ons niet en zeit, zullen wy't slegs voor *sluipende woorden of windige diskoursen* overstappen. 't En ware het misschien diende om ons zijne Grieksche wetschap te verkundigen:

14. 't Zoude nu te lang vallen, alle de plaetsen daer hy zyne klagte van oneerbiedigheid vernieuwt, hier op te halen. Ik zal maer zeggen met weinige woorden, dat de Verdedigers van Gods Woord t'onregt hier van betigt worden, als de welke alle *redelijke gehoorzaamheid* die Pater Harney van hen zoude kunnen eischen; aen de bevelen der Overigheid bewijzen, waer in zy nog aen hem, nog aen al het volk van *Suisvius* behoeven te wyken. Alle die ik d'eere heb van te kennen, vinden zig in deze gesteltenis; tot den Heer *Arnauld* inclus. Maer wy zijn overtuigd, dat d'Overigheid immers in deze tyden niet en wil verpligten om dat Verbod, gelijk de Pater het zoude goed vinden, nu nog naer de letter t'onderhouden.

15. Zy geloven anders, al zoo wel als t de Pater geloof, dat de geest van Christus altijd met

met de H. Kerke geweest is, nog is, en wezen zal: en dat zy niet alleen ten tijde der Heilige Vaders; maar ook ten tijde van den Paus *Pius IV.* als 't lezen der H. Schrifture in gemeene talen door hem bepaeld wierd; en ook in onze tijden, als deze Bepaling ophoudende, het lezen der zelve wederom meer gemein geworden is, altijd door den zelve geest bestierd word, die haer zal byblijven tot de voleindinge des werlds toe. Zoo dat d'Eerw. *Pater* al dat ydel geroep en getal van woorden, 't welk hy blad 485. n. 25. en vervolgens tegen de genen die hy *vreemde Leeraers* gelieft te noemen, 400 onbedagtelijk uitflact, wel had mogen sparen.

16. Of terwijl hy zig dog hier in vergrepen had, zoo dunkt my dat 'er zijne Bisschoplijke Goedkeurders hadden behoren in te voorzien, en den *Pater* verpligt te hebben om deze en meer andere ongerymdheden uit te schrappen, gelijk zy hem waerschijnlijk die zestien geheele bladeren van blad 595. tot 628. toe hebben doen uitschrappen of achterlaten. Want my is al over lang, als ik voorleden zomer t'Antwerpen was, van goeder hand berigt: Dat imand van de Boekkeurders gezeid had, dit boek van *Pater Harney* noit te zullen goedkeuren, 't en ware hy verscheide geheele bladeren daer uitschrapte.

17. Ik geef u eens te denken, hoe heet het daer wel van den rooster moſt gaen. Daer zoude men 't fenijn in den ſtaert gevonden hebben. Hoe hebben die *vreemde Leeraers* met hunne *Bybel-Ioffrouwen* daer wel aengehouden? Want d'Eerw. Pater handelde daer met opzet van *De Gepretendeerde Iansenisten*: en in 't bezonder van tien ſoorten van *Jansenistery*: van *geheel en halve*, *wilde en dulle Iansenisten*, en nog van verſcheide ander ſlag van dat volk:

18. Is 't niet te beklagen, dat men alle deze fraeie dingen heeft moeten uitschrappen, en ons beroven van dat zoet vermaek, 'twelk de vertoning van alle die klugtige *Iansenisten* ons zoude gegeven hebben? Maer om met ernſt te ſpreken, *Pater Harney* zoude zijn gezag by alle verſtandige menſchen beter gehandhaefd hebben, had hy noit van deze *Chimeren*, ſotte droomen der *Jansenisterye*, gewaggemaakt: of immers had hy zijnen Drukker laſt gegeven om alle de geſcheurde bladeren in te houden, op dat die miſgreep mogt bedekt blijven.

19. Maer hy zal 't waerſchynelijk nog voor geen miſgreep agten: miſſchien dat die *Fabulen*, waerdig om in den Joodschen *Talmud* geplaeſt te worden, by zijne Eerwaardigheid nog wel voor ontdekte wonderen worden aengezien. Dat was te lijden in den eenen *P. Suvius* of den

anderen; maer 't is te verwonderen in een Lee-
raer der Godgeleerdheid, die de leere van den
H. Augustinus en van Sint Thomas van Aquina-
nen wilt in eere houden. Edog wat raed, 't is niet
alleen in kleedinge, maer ook in 't stuk van lee-
ringe, dat men zig om door de wereld te ko-
men, nu en dan een weinig naer de *Mode* moet
voegen. En 't is nu de *Mode*, dat men tegen
die gekkelyke en ongevoeglyke Jansenisten lu-
stig moet kyven. Die Theologie schijnt al-
thans wel den meesten trek te hebben.

Den 19. van Slagtmaend, 1686.

D E R D E B R I E F.

*Of het Verbod aen de Vergadering dell' indice
mag toegeschreven worden. 't Geheele eerste boek
van den E. P. Harney is onnut tot de Zaek, als ook
het tweede, uitgenomen twee punten. Volgen ee-
nige Opmerkingen. 1. Zijn boek is door Zyne grootte
onnut om veel quaeds te doen. 2. P. Harney te
reukeloos in 't berispen van groote Mannen. 3.
Slorrig in 't vertalen van de Schriftuer, en in an-
dere dingen die hy bybringt.*

MTN

M Y N H E E R.

1. Er wy overtreden tot het tweede boek van den Eerw. *Pater Harney*, staet 'er nog een kleine zwaarigheid af te doen. De Keurders van het Boek, *Gods Woord Verdedigd*, hadden gezeyd, dat het bewuste Verbod door de *Vergadering dell' Indice* te Romen was uitgegaen. Dit neemt de *Pater* zeer qualijk ja hy hekelt deze Keurders wel scherp en tot verscheide reizen als onwetende in de Historie der Roomsche Vergaderingen. Want, zeyt hy, de *Vergadering dell' Indice* was nog niet ingesteld ten tijde als dit Verbod is uitgegeven.

2. Maer de zaek lijd ten minsten geen last. Dat de *Vergadering dell' Indice*, die naderhand als een vast en blyvend Lighaem is ingesteld, toen ter tyd nog niet was opgerecht, wat is daer dog zoo veel aen gelegen? Daer was egter een *Vergadering* van Kardinalen of raedsmannen des Paus, die gesteld waren om 't werk van den Boekenlijst te verhandelen. En waerom was het onzen Boekkeurderen niet geoorlofd deze *Vergadering*, de *Vergadering dell' Indice*, of van den Boekenlijst te noemen, zoo wel als het *Pater Harney* geoorlofd was, de genen die van 't Con-

't Concilie van Trente tot diergelijk werk gemagtigd waren, te noemen, *Deputatio ad Indicem* b. 7. n. 15. Vergadering dell' *Indice*, Vergadering van den Boekenlijst?

2. Wat quam het dan de pas, dat de *Pater* hier over zulken Triumph zoude aenrigten? Niet meer voorwaer, dan dat hy zig zoo zoude onthutselen tegen den Heer *Arnauld* en *Pater Veron*, als of zy 't Verbod aen den Spaenschen Boekenlijst, of aen den *Index Expurgatorius* wilden toeschrijven: daer egter de Heer *Arnauld* in zijne Voorreden het zelve wel duidelyk aen den zelve Boekenlijst toeschrijft, in welken het waerlyk staet, en daer 't de *Pater* wil aen toegeschreven hebben?

3. Zoo dat alle de Verdedigers van Gods Woord hier in overeenkomen, en uit eenen mond spreken. Zy zeggen en beweiren eenstemmelyk: Dat het Verbod of de Bepaling van 't lezen der H. Schrifture in gemeine talen, niet van het Concilie van Trente komt, maer van den Paus *Pius IV.* en van de genen die door zijne Heiligheid tot dit werk gemagtigd waren, en die deshalven zeer gevoeglyk de Vergadering dell' *Indice*, van den Boekenlijst, mogen genoemd worden: zy beweiren ook ten tweeden dat dit Verbod althans geen plaets meer heeft. Dit zeggen ze openlyk en eenstemmelyk, zonder

der zig, gelijk de *Pater* b. §17. hen aenvryft, agter eenige palissaden te verbergen. En dit alles dan zoo zijnde, besluit ik uit het gene in dezen en in de voorgaende Brieven gezeid is, dat zijn geheele eerste boek ons twistpunt zeer weinig, ja gansch en geheel niet en raekt.

3. 't Zelve moet men ook zeggen van 't grootste deel van het tweede. 't Is wel waer, de *Pater* verhaelt ons daer eenige aenmerkens waerdige dingen, die ons ook misschien tot nog toe onbekend waren. Als by exempel, van de *byzondere devotie der Armeniers*, bekeerlingen der *Eerw. Paters Preekheeren, tot den H. Rozenkrans* b. 220. Van de *Predikheeren die in 't Jaer 1380. in het Klooster van Sint Thomas op Groenland gevonden wierden.* b. 221. Hoe de zelve *Paters in Iaponien Christus, EN DIEN GEKRUIST.* (Dat vloed niet te vergeefs uit de penne: wien die slag raekt, mag't ge voelen) *gepreekt hebben.* Hoe *Alexius de Rosario den Keizer en de Keizerinne van Monomotapa . . . . in 't laer 1652. op Sint Dominicus dag met de namen van Dominicus en Ludovica gedoopt heeft.* En hoe der zelve oudste Zoon genaemd *Michael ab Assumptione, Preekheer in het Klooster van Goa is.* En meer andere dingen, bequaem om aen de Leekbroeders in den Reventer voorgelezen te worden, maer tot onze zaek niet met al dienende. 5. Dit

5. Dit dan alles overslaende, als ook al het gene de Rabbyn'sche wetenschap betreft, zeg ik dat 'er in het geheele Boek van den Eerw. *Pater Harney* niet meer dan twee hoofdpunten zijn, welke verdienen met wat meerder aendagt en wijdlopigheid verhandeld te worden. Het eerste, wat gevoelen d'Oudheid van het doorgaens lezen der H. Schrifture onder de Gelovigen gehad heeft: en het tweede, of het gevoelen van d'oude Leeraers der H. Kerke, of wel dat van onzen Eerw. *Pater* met zyne Brugsche Bulle, in deze onze tyden plaets moet grypen. Dog al eer wy hier toe komen, zyn 'er eerst nog eenige weinige Opmerkingen als in 't voorbygaen hier en daer op te maken.

6. D'eerste Opmerking zy: Hoe dat het door een bezondere schikkinge der Voorzienigheid geschied is, dat *Pater Harney*, die nu *Gepredetermineerd* was om tegen het doorgaens lezen van Gods heilig Woord te schryven, zyn boek met veele *vergelege questien* en onnuttigheden zoude opproppen; op dat het alzo een zeer groot boek zijnde minder van het volk zoude gelezen worden, en vervolgens minder quaed en minder verwarring zoude baren. Want de kinderen Gods lezen nu het Woord van hunnen Vader met lust en troost, met rust en vrede, en met stigtinge zoo der genen die binnen

binnen als die buiten de Kerkē zijn. Daer is des aengaende geen verwarring, dan de gene die *Pater Harney* en *P. Suivius* met zijn volk door hunne ontydige Schriften komen maken. 't Is dan een zonderlinge genade daer God voor te danken is, dat het boek van den *Eerw. Pater* door zijne grootheid is onnut geworden om veel quaeds te doen: genade door de welke God be- toont, dat hy mishagen neemt in d'aenflagen der genen, die zoo zeer schynen t'arbeiden om door de schaersheid van het Woord des levens den geestelijken hongersnood in te voeren, als des zelfs Verdedigers gezamenlijk yveren om het voedsel der zielen allesins te doen overvloed. Zoo lagt God met d'ydele betragtingen der menschen.

7. Tweede Opmerking: Dat d'*Eerw. Pater* wat t'onbedagten te reukeloos schynt te wezen in't berispen van groote mannen. Van den Heer *Arnauld*, hebben wy't nu ten deele gezien, en kan van den genen die lust hebben, door 't gheele boek van den *Pater* breeder gezien worden. Over *Erasmus* heeft hy dit smadelijk strafvonnis geveld: *Zijn zeggen rakende den inwendigen Christen mensch is van geen groote waerde.* (Want namelijk *Erasmus* maecte meer werks van een Capittel uit het Evangelie of uit de Brieven van *Paulus* te lezen, dan van alle de heilige

heilige kralen van den Rozenkrans al mompelende en klaterende rond te tellen) *Erasmus*, zeit *Pater Harney* b. 505. is in Zijn leven een ongestadige *Weerhaen* geweest, en een riet dat met alle winden waeide. Al wederom een beschuldiging in de lugt: de *Pater* gelieve die met bondige bewijzen goed te maken, en zoo hy dit niet en vermag, voordaen wat voorzigtiger van aenzienlijke mannen te spreken.

8. Dan egter hy bekent ook, dat *Erasmus* zig gebeterd heeft: want zeker *Kanonik Regulier van Bethlehem*, zeit hy, heeft getuigd, dat de laetste woorden van *Erasmus* deze geweest zijn: *Maria Moeder van Gratie: Moeder van barmhertigheid, Bescherm gy ons van den vyand, en neem ons aen in d'ure des doods.* Welke manier van de *Genade Gods* aen te roepen, d' *Eerw. Pater* zeer prijft, ja meer agt dan of hy met uitgezogte *Schriftuer* plaetsen om *Geloof, Hoop en Liefde* had gebeden. Andere verhalen nogtans, dat die groote *Rotterdammer* tot teken zyner *Christelijke lijdzaamheid* en *godvrugtig gemoed*, en om zyne hoop in *Christus Jesus* seffens te verklaren en te vestigen, in zyn uiterste gestadig uitriep: *Barmhertigheid, o Jesus: Heer, verlos my: Heer, mack een einde: Heer, ontferm u mijner. O Jesu, misericordia: Domine, libera me: Domine, fac finem: Domine, miserere mei.*

9. Nu verwacht ik dan, dat d'Eerw. Pater en Leeraer ons op deze vrage van Godgeleerdheid wil antwoorden: Welke van deze twee manieren van bidden hy oordeelt de volmaekste te zyn: of te zeggen: *Maria Moeder van Genade, bescherm ons vanden vyand: of wel: Heer Jesus, verlos my, ontferm u myner:* en met de letter van de Schriftuer, maer die met enen vol van geest is: *U, o Heer, zal ik lief hebben, u myne sterkte: de Heer is myn steunsel, myn toevlugt, en myn verlosser: Myn God is myn helper, en in hem zal ik hopen: en wederom: In u, o Heer, heb ik gehoopt: in der eeuwigheid zal ik niet beschaemd worden?* Ik weet niet wat de Pater antwoorden zal: maer my dunkt dat de kragt van Gods Geest door geene woorden beter, dan door de woorden die de zelve Geest heeft uitgesproken, van den hemel kan worden afgebeden.

10. d'Eerw. Pater kreukt wederom onwaerdelyk den naem van *Erasmus* b. 528. hem stellende onder de genen, die de *H. Schriftuer* misbruikende, de laetste ketteryen uitgevonden hebben: onder een volk, dat met geen wetten te wederhouden was, en die de straf ontlopen waren. Vinnige en snoode beschuldiging. De Pater word hier met allen ernst tot bewijs van zyn zeggengeropen: of wy verwerpen zijne betigting

D

als

als valsch en ongegrond. Gy zult mogelijk denken: Wat leit ons aen *Erasmus* zoo veel gelegenen? Ja, maer men moet de luiden die quade manieren wat afwennen, van zoo ligtvaerdelyk den naem van treffelijke mannen, die ze moesten in eere houden, te bekladden. Ook is het altijd billijk, dat men d'onnozelheid der overledenen tegen de losse tongen der genen, die hen laffelyk en zonder reden vervonnissen, tragte te verdedigen. En om nog duidelyker te spreken; daer zyn'er die *Erasmus* tegen't gene d'Eerw. *Pater Harney* hem wegens de zuiverheid zyns geloofs zoude willen te last leggen, met alle kragten zullen verdedigen.

II. Maer wat brengt de *Pater* hier dog tot bezwaring van *Erasmus* voor den dag? *Windige diskoursen*. Al wat hy uit zyne *Schriften* voortbrengt, is byna dat *Erasmus* van oordeel was: *Dat d'akkerman, de timmerman, de steenhouder de H. Schriftuer Zouden lezen*. Maer dat was in't eerste, zeit *Pater Harney* b. 100. n. 15. als *Erasmus Luther* nog voor een Apostolischen man hield. Deze klagte vernieuwt hy wederom b. 148. n. 31. Zeker de *Pater* loopt'er vry wat los over hen, en dat voor een bejaerd Leraer, die immers de leere der Heilige Oudvaders behoorde te weten. Is't niet de *H. Cesarius* Bishop van Arles, welke begeert dat d'akkerman,

man, dat boeren en boerinnen de H. Schriftuer zullen lezen, en die na de slegte redenen met welke sommige zig zогten te verschoonen, geensins wilt luisteren? Is 't niet de groote Guldemond, welke zoo kragtelyk vermaent, dat ook d'ambagsman (Wat is dat anders dan de timmerman, de steenhouder, enz?) 't Woord Gods moet lezen en herlezen.

12. Deze dingen heeft d' Eerw. Pater immers gelezen, niet in een maer in verscheide boeken die rakende dit stuk onlangs zyn in 't ligt gegeven, en die hy nu wilt komen wederleggen. Waerom dan in *Erasmus* berispt, 't gene in *Cesarius* en *Christostomus* moet geprezen worden? Dat's voorwaer niet kloekhertig gehandeld. Konde men anders niet vinden om tegen *Erasmus* te steggelen, men had dan beter mogen zwygen. Ik heb't nog eens gezeid: *Si personas accipitis, peccatum operamini*. Ik weet ook niet wat den Pater *Harney* mag beweegd hebben om *Rauchlinus* nevens *Luther* te plaetsen, gelijk hy doet b. 214. n. 35. Maer laet ons voortgaen.

13. Derde Opmerking: d' Eerw. Pater behoorde zelf naukeuriger te zyn in 't vertalen van de Schriftuerplaetsen, eer hy zig aenstelde om andere over dit stuk te hekelen, 't gene hy doet in 't 10. Cap. van zijn 2. Boek. Ik wil hem nu geen Proces aendoen, wegens dat d'eerste

van de twee plaetsen, welker vertaling in het Nieuw Testament van Bergen hy aldaer b. 377. tegenspreekt, door hem zelf zoo florrig vertaald stond, dat 'er de woorden, *à temporibus antiquis*, van ouds of van oude tijden, waer over 't geheele geschil was, ganschelyk waren uit gelaten: want deze groove misslag heeft hy nog t' allen geluk in zijne *Errata* of Drukfeilen verbeterd. Maer om niet verre te zoeken, laet ons maer d' eerste plaets uit de Schriftuer, die my gedenkt dat ik in 't boek van den *Pater* gelezen hebbe, eens overwegen, om te zien hoe gelukkig hy valt in zijne vertalingen.

14. Mat. 21. v. 16. staet: *Nunquam legistis: Quia ex ore infantium & lactentium perfecisti laudem?* Dat is: Hebt gy ooit gelezen: Uit den mond der jonge kinderen en zuigelingen hebt gy uwen lof voltrokken? De zin is: Hebt gy Overpriesters en Schriftgeleerden ooit gelezen 't gene in den agtsten Psalm geschreven staet; alwaer de Propheet God aensprekende zeit: Uit den mond der jonge kinderen en zuigelingen hebt gy, o Heer, uwen lof voltrokken? Hoe word nu deze plaets door *Pater Harney* vertaald? Gansch kreupel en op een onwaren zin aldus: Hebt gy ooit gelezen, **DAT GY** uit den mond der Jonge kinderen en zuigelingen den lof **HEBT VOLBRAGT**. De misslag is in de woorden:
DAB

Dat gy hebt volbragt : in plaets van te zeggen: *gy hebt volbragt of voltrokken*: want het woorden *dat*, 't welk de *Pater* ontydelijk in dezen text indringt, verbastert den geheelen zin: en daer de zin van de Schriftuer is: *Gy Heer, hebt uwen lof volbragt*: maekt hy'er van: *Gy Overpriesters en Schriftgeleerden hebt den lof volbragt*, 't welk een geheel valschen zin geeft. Als men zeit: Hebt gy noit gelezen, dat gy dat gedaen hebt, gelijk de *Pater* vertaelt: het woorden *gy*, word op beide de plaetsen verstaen van de zelve persoonen die men aanspreekt: daer 't nogtans in dezen text op d'eerste plaets van de Joden, en op de tweede van God zelve moet verstaen worden. Zoo wy eens een Vertaling van den Bybel van dit fatsoen van den Eerw. *Pater Horney* kregen, wat een schoon en zindlijk werk zoude dat geven?

15. Wy willen hier nogtans geen verborge inzigten van den *Pater* in zoeken, nog tegen hem uitvallen, als of hy de Schriftuer met voordagt verdraid hadde, gelyk hy met andere wel handelt. Neen, wy hebben beter gevoelen van zyne opregtigheid. Hy heeft gemeind, dat het woorden *quia*, in deze plaets noodzakelyk door het woorden *dat*, moest vertaald worden, en deze inbeelding heeft hem bedrogen. Hy wilde wat al te letterlyk zyn, en zoo doen-

de heeft hy den zin van de letter verloren. Dan de zack heeft zoo groote zwaarigheid niet in: 't is te verbeteren. Maer ten minsten is 't een slorrigheid: en die zig willen aenmatigē zulke luiden, als zyn de Vertaelders en Verdedigers der Fransche Vertalinge, genaemd van Bergen, zoo scherp te hekelen, dienden wel wat vaster op hunne stukken te zyn.

16. *Pater Harney* mist niet alleen in 't vertalen der H. Schrifture, maer ook als hy de woorden van den Hoogwaerdigen Heer Bishop van *Castorien*, en van den Heer *Arnaud* vertaelt. Deze twee groote mannen spreken aldus, d' eerste C. 15. n. 1. §. 11. de tweede L. 3. c. 12. §. Puis. *Si donc on a envie de lire AVEC FRUIT cette partie de l' Ecriture Saincte que les Apôtres ont écrite, on a besoin auparavant d' être instruit par l' Eglise Apostolique.* Dat is: Indien men dan dat deel der H. Schriftuer, 't welk d' Apostelengeschreven hebben, MET VRUGT zoekt te lezen, Zoo moet men te voore door d' Apostolische Kerke onderwezen zyn. D' Eerw. *Pater* die dog van een ander zoo groote naukeurigheid vereischt in 't vertalen, zet dit bovengemelde zoo slorrig over, dat hy wederom de woorden, *avec fruit, met vrugt*, in dewelke een bezondere kragt gemaekt word, gansch en geheel vergeet, overlaet en agterlaet. b. 94. n. 65. *Je.*

55. Is dat niet wel naukeurig en bestipt zyn voor een berispe der Fransche Vertalinge?

17. Maer 't gene slorrig is en te samen aerdig, is dat *Pater Harney* b. 586. n. 41. ons een Getuigenis van 't Vikariaet van *Kameryk* tegen de goedkeuring van deze Vertaling bybrengt, welke gedagtekend is niet met taltekenen, maer op dat men zig niet en zoude vergiffen, met goede neerduitsche letters, *Den vierden dag van de maend Ianuarius, duisend seshonderd agtentaig*, dat is, toekomende *Ianuarius* over een Jaer. In zulk slag van naukeurigheid wensch ik dat niemand, dan alleen de *Suivianen* en andere bestryders der waerheid mogen vervallen. Hoe voegt het die naukeurige mannen een ander van *onbedagtheid* of *slorrigheid* te beschuldigen? De Boekdruckers drukken somtyds het aenstaende Jaer op het Titelblad van de boeken, om de zelve, hoe verscher uit de pers, hoe aengenamer by de nieuwgierigen, meerder trek te doen hebben. Dan 't is ligt te zien, dat d' *Eerw, Pater* dezen misslag, zonder inzicht begaen heeft.

18. Ik heb reeds in den voorgaenden Brief aengemerkt, hoe dat men niet al te vaerdig moet aennemen al wat *Pater Harney* uit andere schryvers bybrengt, zonder die alvorens zelf te hebben nagezien; en dat ter gelegenheid

gëndheid van een plaets die hy uit het boek van den Biffchop van *Castorien* zeer t'onregt had aengetekend, toefchryvende aen *dezen geleerden Prelaet* een zaek waer van hy in die plaets gansch geen gewag maekte. Nu voeg ik hier nog een ftaeltje by om de zelve aenmerking te bevestigen. Blad 173. n. 38. trekt onze *Pater den Pater Richard Simon*, Priefter van 't *Oratorie*, op zyne zyde, als dewelke, zoo hy meint, hem wel uitdrukkelijk begunftigt. Wy zien dan eens wat *Pater Simon* al tot voordeel van onzen *Pater* zeit.

19. Al wat ik vind is dit: *Ik weet wel*, zeit *Simon L. 2. c. 22.* dat verfcheide perfoonen in deze laetste eeuwen niet hebben kunnen verdragen, dat men de *Schriftuer* zoude overzetten in een tael die van 't volk verftaen wierd: om dat ze geloofden dat die *Vertalingen* de nieuwigheden begunftigden, en fchadelyke twiftigheden in den *Godsdienft*, en *Staet* verwekten. *Deshalven*, alhoewel het lezen van den *Bybel* in zig zelve nut en dienftig is, zoo oordelden zy egter geraedzaam te zyn, het zelve niet dan met groote omzigtigheden toe te laten, volgens dezen regel: *Non profit potius, si quid obesse potest.* Is dit niet wel een groote zaek zoo voor den *Pater*, als voor 't volk van *Suivius*, om hun gevoelen t' onderschragen? *P. Simon* zeit, dat 'er verfcheide perfoonen in deze laetste

laetste eeuwen geweest zyn, die niet en konden verdragen, dat men de Schriftuer in de gemeine tael zoude overzetten, enz. Wie twyfelt hier aen? Wie weet niet dat 'er verscheide zoodanige personen geweest zyn; ja dat 'er nog zyn die 't bovengemeld ook tot deze tyden willen uitrekken? d' Eerw. Pater *Harney* met zyne Keurders, P. *Suivius* met de zyne, en met al zyn gezin, als ook d' uitvinders van die stigtige Brugsche Bulle, waer van hierna, zyn alle van dit getal: maer Pater *Richard Simon* is van het zelve getal gansch en geheel niet. Hy geeft ons anders te kennen, en drukt zyn gevoelen genoegzaam uit, zonder dat men 't behoeft by gissinge te raden.

20. Zyn 22. Hoofdstuk hier aenstonds gemeld begint aldus: *'t Was in d'eerste tyden van de Kerk niet noodig, de Vertalingen des Bybels in de gemeine talen t' onderscheiden van de genen die in een tael, welke van 't volk niet verstaen wierd, gemaekt waren: want men had in 't begin met het vertalen der Schrifture geen ander inzicht, dan de zelve voor alle de wereld verstaenbaer te maken* Hy zeit een weinig verder, dat de Kerk altyd het exempel van den *H. Ioannes Chrisostomus* en van vele andere Oudvaders heeft nagevolgd, die 't volk het lezen der *H. Schrifture* in hunne Vermaningen hebben aengeprezen.

En 't gene hy dan vervolgens zegt van de gesteltenis der Gelovigen ten tyde der Oudvaders, en der genen die in de laetste eeuwen geleefd hebben, geeft verders genoeg te kennen, wat hy van deze tyden oordeelt, in de welke de Catholyken zig desaengaende, God zy geloofd, in de zelve gesteltenisse van eerbiedigheid en onderwerping aen de bevelen der Kerke, met die van d'oude tyden bevinden. Ja zelfs *Pater Simon* verhaelt in 't zelve Hoofdstuk, dat 'er voor d'Italiaensche Vertaling van *Antonio Bruccioli* in den Druk van 't Jaer 1540. een lange Brief staect, geschreven aen de Hertoginne van Ferraren, alwaer de Schryver verscheide redenen bysbrengt, om te toonen, dat men 't lezen van den Bybel in gemeine talen niet en behoorde te verbieden. Ik weet wel dat dit voor de tyden des Verbods van *Pius IV.* was: 't is maer om eens te zien wat *Simon* van deze zaek al zegt.

21. Gelyk wy nu dezen Schryver aen den Eerw. *Pater Harney* ontzeid hebben, zoo zouden wy 't zelve veelligt ten opzigt van meer andere kunnen doen, indien wy alles naukeurig zisten, en hem op de hielen wilden volgen: maer om kort te zyn, mogen wy ons voor deze mael met dit staectje vernoegen.

Den 26. van Slagmaend. 1686.

VIER-

VIERDE BRIEF.

Het doorgaens lezen der H. Schrifture is geoorlofd, maer niet het lezen zonder onderscheid. 't Was de pligt der Joden de Schriftuer te lezen. Getuigenis van den Bisschop van Meaux. Zy lazen die in huis en in de Vergaderingen. 't Gene d'Eerw. Pater tegen dit gebruik der Joden inbrengt, valt volgens zyn eige belydenis omverre. De Kinderen der Nieuwe Wet hebben geen mindere vryheid dan de Joden om 't Woord huns Vaders te lezen. Verscheide bewyzen van deze Zaek. Iansenius Bisschop van Gent 't onregt van P. Harney bygebragt.

M Y N H E E R.

1. M dan eindelijk ten voornamen hoofde te komen, en alle de onnutte en vergelege Questien, waer mede d'Eerw. Pater Harney ons van den weg zoekt af te leiden, eens seffens over te stappen, staet ons nu te bemerken. 1. Wat der oemwaerdige Oudheid ons van het neerstig lezen der H. Schrifture onder de gemeine Christenen overgeleverd en geleerd heeft: 2. Of wy ons althans by deze oude en
alge-

algemeine leere en overleveringe niet te houden hebben.

2. Maer hier moet nog een opmerking voor af gaen over een manier van spreken, die my niet regtzinnig genoeg schijnt, en die nogtans door 't geheele Boek van den Eerw. Pater verspreid is. Overal geeft hy voor en roept, dat men leert: *Dat het doorgaens en Z O N D E R O N D E R S C H E I D lezen der H. Schrifture in gemeine talen geoorlofd is.* Hy miste, of hy maekt zyne lezers droomen wys. Niemand houd deze stelling staende. Want men moet wel onderscheiden tusschen de H. Schriftuer *doorgaens*, en de zelve *zonder onderscheid* te lezen. Dat het geoorlofd, ja nut en heilzaam is, de H. Schriftuer *doorgaens* te lezen, beweyren de Verdedigers van Gods Woord tegen d' inbeeldingen van *Mallet*, *Pater Harney*, *P. Suivius*, en andere. Maer dat het geoorlofd is de zelve *Zonder onderscheid* te lezen, hebben zy nooit geleerd.

3. Ten tegendeel zy leren eenpaerlyk, dat men een drierleide onderscheid in dit lezen moet waarnemen: 't eerste omtrent de Personen die de H. Schriftuer lezen, het tweede omtrent de Vertalingen, en 't derde omtrent de verscheide boeken der Schrifture. Wat het eerste belangt, zy ontzeggen het regt van 't Woord

Woord Gods te lezen aen alle de genen, die zoo hovaerdig en onleerzaam zyn, dat ze 't zelve willen lezen niet om daer door tot de godvrugtigheid bevoorderd te worden, maer flegs om volgens hunne laetdunkende inbeeldingen en't goeddunken van hun eigen hoofd van het zelve t'oordeelen, versmadende d'algemeine leere der H. Kerke. Zulken menschen, zoolang zy in zoodanige gesteltenis blyven, is 't niet geoorlofd de H. Schriftuer te lezen, al warez' ook van 't gezelschap der genen, die zig *Heeren en Meesters* laten noemen, en zig somtyds aenmatigen de Schriftuer te verbieden aen de genen, die hen misschien niet zonder reden het voorrecht tot de zelve zouden mogen betwisten.

4. Ten tweeden is 'er onderscheid te maken tusschen de Vertalingen der H. Schrifture: want men laet het volk niet toe andere dan goede, opregte, Catholijke Vertalingen des Bybels te lezen. 't Lezen van alle quade Vertalingen is hen verboden. Ten derden moeten ook de verscheide boeken der Schrifture niet alleffens, over hoop, en zonder onderscheid, maer met opzigt op tyden plaets, op den ouderdom, pligten, bequaemheden der genen die ze lezen, en andere omstandigheden gelezen worden: en dat met zoodanige uitkiezing en geschiktheid, als van de welke de meeste

nuttigheid en vrugt te verwagten staer. 't Gene de H. Jeronimus hier van zeit, verdient be-merkt te worden. Hy wilt dat de H. Lata hare dogter eerstelyk de Psalmen van David, eenige Boeken van Salomon, en 't Boek van Job: vervolgens d'Evangelien, *die zy noit uit de hand zal leggen*, de Handelingen en Brieven der Apostelen zal doen lezen: daerna de Profeten, de Boeken van Moises, de Boeken der Koningen, en d'andere Historieboeken der Schrifture: op dat ze de zuivere vlamme van een hemelsche liefde in hare ziel ontvonkt hebben-
de, eindelyk ook mag bequaem worden tot het lezen van het Boek der Zangen.

5. 't Is dan niet *Zonder onderscheid*, maer met dit drievoudig onderscheid van Personen, Vertalingen en Boeken, dat het *doorgaens* lezen der H. Schrifture den Gelovigen word aengeprezen: en wel voornamelyk d'Evangelien en andere Boeken des nieuwen Testaments.

6. Dit lezen en beneerstigen van Gods Woord is van ouds altyd de pligt geweest zoo der Joden als der Christenen. 't Is wel waer dat ze deze pligt niet altyd even neerstelyk hebben waergenomen, en dat door d'onagtzaamheid omtrent den Godsdienst en de godlyke dingen, of ook door andere oorzaken deze pligt meenigmael is verzuimd geweest: maer daerom liet
het

het niet een pligt te zyn. En dat de Joden dit altyd als een pligt hebben aengezien, blijkt klaerlyk hier uyt, dat gelyk zij 't lezen der H. Schrifture veronagtzæmden, als ze tot afgodery, of tot andere grove misbruiken vervielen: zoo ook het zelve wederom hernamen, wanneer zy hunne overtredingen verlatende, zig wederom tot het beoefenen van den Godsdienst, en 't bevylytigen der ware godvrugtigheid begaven. En hoe zy hunne andere pligten beter waernamen, hoe z' ook neerstiger waren in 't lezen der H. Schrifture.

7. Ik wil nu geen andere getuigenis om dit myn zeggen te bekræftigen, dan 't gene d' Eerw. Pater Harney zelf schryft 2. B. C. 13. n. 7. *Het Ioodsche volk, zegt hy, door de Babylonische Gevangnisse zeer veranderd zynde, gelyk het sedert dien tijd nooit meer in afgodery vervallen is, zoo is 't ook in 't beneerstigen van de Wet Moises zeer aengegroeid.* Een middel gelyk hy zegt, waer door de Joden in 't beneerstigen der Wet Moises, dat is, in 't lezen der H. Schrifture van toen af zyn aengegroeid, was onder andere, dat Esdras de Heilige Boeken door 't uitschryven gemeinder maecte. Klaer bewys, dat in die tyden als de Joden deden 't gene zy verpligt waren te doen, zy ook alsdan de H. Schriftuer neerstelyk lazen: en by gevolg nog kragtiger

tigē, dat het de pligt is der goede Christenen, 't lezen der H. Schrifsture te beneerstigen.

8. Zoo dat de Hoogwaerde Heer Bisschop van *Meaux* niet alleen met gro te welsprekendheid, maer ook met bondige waerheid van de H. Schrifstuer, en zonderling van de Wet Moïsten tyde der Joden gezeid heeft: *Daer was geen ander Boek, uit het welk men d'onderregzingen tot het godvrugtig leven ging leren. Men moest het nacht en dag doorbladeren en bevroeden, eenige uitgeleze spreuken daer uit vergaderen, en die altyd voor oogen hebben. 't Was in dat Boek dat de kinderen het lezen leerden. d' Eenige regel die aen d'ouders gegeven was om hanne kinderen op te voeden, was dat ze hen deze heilige Wet, die hen alleen van hanne kindsheid af de wysheid konde geven, moesten leren, instampen, en doen onderhouden. Zoo dat zy in de handen van alle de wereld moest wezen. Behalven dat elk in 't bezonder die met een gedurige neerstigheid moest lezen, Zoo wierd zy ook alle Zeven jaren in 't Jaer der Quytsheldinge, of in het Rustjaer, plegtelyk in 't openbaer voorgelezen, en als op nieuw verkundigd, namelyk op het Lozerfeest, alwaer al het volk agt dagen lang te samen vergaderd was. Disc. sur l'Hist. Univ. 2. P. mihipage 171. 172.*

9. Pater *Harney* vind zig op deze plaets zoo
ver-

verlegē, dat hy openlyk bekennt, niet te zien, wat zoude moeten, of kunnen op dit zeggen van dien Bisschop geantwoord worden. 2. B. c. 6. n. 29. Gy moet egter niet denken, dat het alleen de welsprekendheid van den Bisschop van *Meaux* is, die den Eerw. *Pater* hier stom maekt: neen; maer 't is zyn groot gezag en beroemde naem, en wel vooral..... Gy vat wel wat ik zeggen wil. Zoo ras de Heer *Arnauld*, of mand van wien hy niet anders dan de penne te vrezen heeft, deze getuigenis van den Bisschop goedkeurt, en zeit dat al de wereld zulks geloofd heeft tot dat *Mr. Mallet* gekomen is, met eenige Schryvers van de laetste eeuw, die niet wyzer waren dan hy; zoo weet de *Pater* hem wel haest een grauw te geven. Maer 't schijnt dat hy met geen Bisschoppen wil te doen hebben. 't Heeft ook al zyne reden. *An nescis longas regibus esse manus?*

10. Dan hoe het is of niet, wy zullen ons ondertusschen van zyne belydenisse dienen. Uit de woorden van hooggemelden Bisschop, op de welke onze *Pater* niet te zeggen heeft, volgen tegen hem twee dingen van belang. Ten eerste dat het ten tyde van t Oud Testament de pligt van al de wereld was de H. Schriftuer neerstelyk te lezen. Wanneer zy nu die pligt volbragt hebben, en wanneer niet, mag *Pater*

Harney zoo lang onderzoeken als 't hem ge-
 lieft; daer leit ons niet aen gelegen. 't Is ons
 genoeg dat het hunne pligt was, om daer uit te
 besluiten, dat het nog meer de pligt der Chri-
 stenen moet wezen.

11. Ten tweede volgt'er uit, dat dit besluit
 niet vast gaet: De Joden quamen te samen om
 de Schriftuer in de Synagoge te lezen; zoo la-
 zen zy die dan niet elk in 't bezonder in hunne
 huizen. Zy deden wanneer ze hunne pligt be-
 neerstigden, 't een zoo wel als 't ander: zy la-
 zen die elk in hunne huizen, en gezamenlijk in
 de Vergaderingen. Zoo vermaende ook de H.
 Chrsostomus, gelyk wy eerlang zullen horen,
 zyn volk de H. Schriftuer, die ze in de Kerk
 hoorden uitleggen, elk in zyn huis te lezen.
 't Zelve word nog by de Catholyken, wien de
 smaek door geen Suiviaensche inbeeldingen
 bedorven is, wanneer zy van hunne pligt be-
 hoorlyk vermaend worden, vlytelyk beoeffend.

12. Niet is 'er aengenameer dan dat men zyne
 bestryders door hunne eige wapenen kan over-
 winnen. Laet ons dan de belydenis der waer-
 heid nog eens uit den mond van den Eerw. Pa-
 ter trekken, en uit zyne woorden besluiten, dat
 het gemein en neerstig lezen der H. Schrif-
 turen minsten van ouds tot Christus tyden toe on-
 der de Joden in 't gebruik geweest is. In zyn 2.
 B. c.

B. c. 10. n. 13. berispt hy de vermaerde Fran-
sche Vertaling, waer van hier voore, over de
plaets Hand. 15. 21. die zy overzetten: Moï-
ses heeft 'er van *alle oudheid of altyd* gehad in
ydere stad die hem alle Sabbatdagen in de Syna-
nogen verkundigen: waer na hy verscheide din-
gen zeit. Ten eerste dat het voornemen van
deze Vertaelders was goed te maken, *Dat de*
Schriftuer ten tyde van 't Oude Testament zeer
gemein was onder 't volk, ten minsten voor die
wat neerstig wilden zyn. Ten tweede dat zy om
dit goed te doen Sint Jakob in de Handel. der
Apost. hebben doen zeggen: *Dat men van alle*
oudheid de Schriftuer van Moïses zoo overvloes-
delyk las, dat men hem in ydere stad alle agt da-
gen in de gemeine Vergaderinge las en preekte.
Ten derde: Indien 't Sint Jakob zoo gezeid had,
het wierp, zeit de Pater, *al ons zeggen 't onder-*
ste boven.

13. Hy bekent dan dat dit gevolg goed is:
Indien Sint Jakob gezeid had, dat men van
alle oudheid de Schrifture van Moïses zoo over-
vloedelyk las, dat men hem in ydere stad alle
acht dagen in de gemeine Vergaderinge las en
preekte, zoo zoude 't waer zyn, dat de Schrif-
tuer ten tyde van 't Oude Testament zeer gemein
was onder 't volk, ten minste voor die wat neer-
stig wilden zyn; en zoo zoude al het zeggen
vans

van Pater Harney 't onderste boven leggen. Waer uit ik nu verders aldus redenkavel: 't Is zeker ook volgens de belydenis van den Eerw. Pater, dat Sint Iakob gezeid heeft, dat het lezen en preeken van de Wet Moyses in de gemeine Vergaderinge immers VAN OUDS in 't gebruik was. Zoo is 't dan zeker, dat van ouds of van oude tyden de Schriftuer zeergemeen was onder 't Ioodsche volk, ten minste voor die wat neersig wilden Zyn: en zoo leit ten opzigt van alle die tyden 't zeggen van Pater Harney ook volgens zyn eige belydenis 't onderste boven. Wy verwagten dat d' Eerw. Pater ons den knoop dezer Sluitreden gelieve 't ontbinden. Maer laet ons ondertusschen voortgaen.

14. Die maer eenige kennis heeft van 't onderscheid tusschen de Ioden en de Christenen, 't welk niet minder is dan tusschen slaven en kinderen, en die geleerd heeft dat de geest van 't Evangelie naer de leere des Apostels een geest van vryheid is, zal nu uit het gene van de Ioden gezeid is, ligtelijk besluiten, dat men 't den kinderen niet qualyk af moet nemen, wanneer zy zig in 't lezen der H. Schrifture bedienen van een regt en vryheid, welke den slaven niet alleen vergund, maer ook als een pligt waren opgeleid. Maer 't is hen, zeit men, nu door d' Overheid verboden, of immers zeer
 mauw

nauw bepaeld. Dit word by ons gelochend: en wy zullen wel haest zien, dat zulk voorgeven op geen grond van waerheid gebouwd is.

15. Als Jesus ons Opperleeraer zyn Evangelie verkundigde, waren'er gemeinlyk niet veel geleerden tegenwoordig: het meeste deel der toehoorders voor wie hy preekte, waren onwetende, slegte en geringe menschen, die nog in de gronden van 't Christen geloof niet onderwezen waren: 't was hen nogtans zeer heilzaam en veilig, zijne godlijke lessen aen te hooren. Waerom poogt men dan nu de goede Catholijken, die opregt van herte, buigzaam van verstand, en God zy geloofd, in de grondstukken van hun geloof wel onderrigt zyn, te beroven van den troost die zy in 't lezen der Godlijke Bladeren vinden; of hen het zelve zoo schiers en zoo bezwaerlijk te vergunnen, dat ze die heilige Boeken niet dan met benaudeheid en agterdogt durven openslaen, vrezende gestadig dat d'een of d'ander P. *Suivius* hen als ongehoorzame en laetdunkende menschen zal komen begrauwen, en zeggen dat hen niet veilig, ja schadelijk is de Schriftuer te lezen, dat ze zig beter met hun spinrokking of handwerk zouden bemoejen, en de Schriftuer voor de geleerde Heeren Meesters laten? Is 't niet al het zelve 't gene Christus mondelings leerde, en 't gene

gene wy nu in d' Evangelieboeken lezen? 't Is vreemd dat de luiden zoo gierig zyn omtrent zaken daer zy geen eigenschap aen hebben, en die allen Christenen in 't gemein toebehooren; terwyl zy andere en geestelijke dingen die buiten hunne magt zyn, aen alle menschen zonder uitzonderinge willen uitreiken, en zig aen machtigen God zelf te verpligten om die ook aen Heidenen en Turken en aen de verhardste zondners mede te deilen.

16. Als men het begin der Brieven van den Apostel Paulus leest, als ook d' onderwyzingen en vermaningen, die hy in de zelve aen alle slag van menschen geeft, kan men niet twyfelen, of hy heeft de zelve aen alle Gelovigen geschreven: Zijne meining was dan ook, dat ze van elk een zouden gelezen worden: gelijk men elders wydlopiger heeft aangewezen.

17. Ik wil hier d' exempelen van den Kamerling der Moorsche Koninginne, vande Bereenaers en van Timotheus, die over hunnen iver in 't lezen der H. Schrifture geprezen worden, niet wederophalen: maer ik moet met een woord aantekenen, dat d'Eerw. Pater zig te vergeefs inbeeld, de bewyzen uit deze voorbeelden getrokken te kunnen verzwakken, met ons slegste zeggen, dat 'er eenige goede gesteltenissen in die luiden gevonden wierden, welke
hen

hen tot het lezender Schrifture bequaemden: als of die bequaemheden nu in het Christendom nauix meer te vinden waren. Slegte droomen.

18. De Catholyken worden allesins vermaend en onderrigt, dat ze met de neerstigheid van Timotheus, met de goedaerdigheid van die van Berea, met de regtzinnigheid en nedrigheid van den Moorschen Kamerling 't Woord Gods moeten lezen. Men heeft ook reden om God te danken, dat ze zig na deze vermaningen en onderrigtingen gedragen. En 't volk van *Suivius* doet hen groot ongelijk, wanneer ze hen zoo vermetelyk als onwaardige en hovaerdige menschen, die geen bequaemheid hebben om 't Evangelie te lezen, durven vervonnissen.

19. Ik heb tot nog toe 't geluk gehad, dat alle de Schryvers die ik hebbe nagezien, onder de genen welke *Pater Harney* voor zyn gevoelen bybrengt, bevonden heb in plaets van voor hem tegen hem te getuigen. De vermaerde *Bischop van Gent Jansenius* is mede van dit getal. d'Eerw. *Pater* rukt hem met geweld op zyne zyde, om 't bewys 't gene sommige uit deze plaets van 't Evangelie Joan. 5. v. 39. *Onderzoekt de Schrifturen*, of, *Gy onderzoekt de Schrifturen*, voor het lezen der H. Schrifture trekken, te vernietigen. Hy zeit ten dien einde dat vol-

gens

gens den H. Cyrillus en *Iansenius* over deze plaets Christus het lezen van de Schrifturen hier niet en heeft willen aenpryzen, nog geen raed of gebod aende Joden, maer een verwyten en een dreigement zoude gedaen hebben. 2. B. Cap. 18. n. 3.

20. Had het den *Pater* geliefd volkomelyk ter goeder trouwe te gaen, by had hier met een woord moeten byvoegen, waer op dit verwyten en dreigement zoude slaen, te weten, niet op het lezen der Schrifture, maer op d'ongelovigheid der Joden, die niet tegenstaende zy de Schriftuer die van Christus geruigde, gestadig lazen en onderzogten, egter door verblindheid en vooroordeelen ingenomen zynde, weigerden in hem te geloven. 't Is nogtans te vrezen, dat veele der genen die in het Boeck van *Pater Harvey* zullen lezen, dat Christus zeggende: *Gy onderzoekt de Schrifturen en* χ , een verwyten en dreigement gedaen heeft, het alzo zullen opnemen, als of de Zaligmaker den Ioden het lezen der Schrifture verweten had. Zonder dezen zin is 't niet wel te zien wat voordeel de *Pater* door het uitleggen van deze plaets kan bereiken: daer ik egter geloof, dat hy zig qualyk zoude houden, indien men zoodanigen zin aen zyne woorden wilde geven. Maer wy horen eens aen, wat de Bisschop van Gent al zeit, en wie van

van ons zyne rekening by hem beter zal vinden.

21. In zyne *Evangelische Overeenstemminge* Cap. 36. over deze woorden: *Scrutamini Scripturas*, zeithy 1. Dat de zelve op tweederlei-
de wyze kunnen vertaeld worden: *Onderzoekt de Schrifturen*, als gebiedende; of, *Gy onderzoekt de Schrifturen*, als verhalende wat zy Joden gewend waren te doen. Wat my belangt, ik hel al zoo zeer na deze laetste vertaling. Hy zeir 2. Dat d'eerste vertaling de gemeinste is, volgens dewelke Christus hen zend niet alleen tot het lezen, maer ook tot het onderzoeken der Schrifturen, om de Geheimen, die onder de letter verborgen zyn, te vatten. 3. Dat **DE JODEN ALTIJD DE SCHRIFTUREN LAZEN**, maer niet genoegzaam onderzogen. 4. Dat 'er staet; *Onderzoekt de Schrifturen*, niet die of deze, maer alle de Schrifturen. 5. Dat Cyrillus het verstaet: *Gy onderzoekt*, als verhalende, en niet als bevelende. Jansenius stelt deze uitlegging voor d'andere, als beter met den geheelen text overeenkomende: *Pater Harney* schynt het daer ook mee te houden, en wat my aengaet, ik ben'er gansch niet vreemd van. 6. Dat Christus het gevoelē der Joden, die oordeelden dat het eeuwīg leven in de Schrifture te vinden

den was , en daerom dezelve altyd lazen en onderzogen , niet en wilde berispen : maer dat hy hen wilde doen bemerken , dat zy vergeeffchen arbeid deden , om dat ze van den geest des geloofs verfteken zynde , in de letter bleven hangen , en tot den waren zin der Schrif- turen , in welken zy 't eeuwige leven zouden gevonden hebben , noit en quamen. 7. Einde- lyk dat het byna al op den zelve zin uitkomt , wanneer men vertaelt: *Gy onderzoekt , dan of men vertaelde: Onderzoekt , zynde de zin: Gy oeffent u neerstelyk in de Schrifture , om door 't gedurig lezen den Zin der zelve na te spooren , want u dunkt dat gy door d'onderwyzinge der zelve 't eeuwige leven kunt aentreffen: in welke meening gy groot gelyk Zond hebben , indien gy de Schriftoer op haren regten Zin verftond.*

22. Tot hier toe Jansenius Bisschop van Gent. Zyn zeggen komt hier op uit: Dat de Joden altyd bezig waren met de Schrifturen te lezen en t'on- derzoeken: dat Christus hen deze oeffening aenprees , of immers de zelve niet tegensprak maer goedkeurde: dat hy alleenlyk hunne on- gelovigheid berispte , om dat zy de Schriftoer die van hem sprak , gestadig lazen , en niet en verftonden , nog in hem wilden geloven. Ik kan niet zien hoe d'Eerw. Pater zyne rekening hier zal effen vinden. Gy zult waerschyndlyk zeggen,

zeggen, Myn Heer, dat wy dezē Biffchop wel by den Pater *Richard Simon*, by den Biffchop van *Castorien*, en andere Schryvers mogen voegen, die Pater *Harney* voor den dag brengt als of zy hem zeer gunftig waren, daer zy hem ten tegendeel openlyk tegenspreken. Maer wat konde hy denken, dat men deze dingen zoo nauwkeurig zoude nazien? De man heeft zig laten dunken, dat men hem op zyn woord zoude geloven, als zynde zijne Eerwaerdigheid deelagtig aen 't onkreukbaer en onwederfprekelyk gezag der *Vitminentende Heeren Meesters*, waer van wy d'oetmoedige dienaers zyn. In den naeftvolgenden Brief van d'Oudvaders. *Uw &c.*

Den 3. van Wintermaend 1686.

VYFDE BRIEF.

Nergens is d'Eerw. Pater *Harney* meer verleggen dan in 't Hoofdstuk van d'Oudvaders, hoewel hy nergens kloeker fchynt te fpreken. Hy poogt alleen op den *H. Chryfoftomus* te antwoorden, maer brengt niet eene plaets van hem voor den dag. Eender kragtigfte getuigeniffen van *Chryfoftomus* word wydlopig bygebragt. d'Andere plaetsen der Oudvaders kan men in verfcheide boeken vinden. d'Antwoorden van den Eerw. Pater worden alle wederleid.

1. **N**ergens is *Pater Harney* meer verlegen, dan als hy tot het Hoofdstuk van d' Oudvaders komt. Zyne antwoorden zyn daer zoo erbarmlyk, zyne bybrengingen zoo schrael, zoo mager, en zoo droog, dat men ze zonder meedogen nauylx kan lezen. En niet te min hy tragt evenwel goeden moed te toonen, en spreekt met zulk een betrouwen, als of alle de Heilige Vaders voor hem zouden getuigen; en of de genen die hy tegenspreekt, het grootste ongelyk van de werelt hadden, wanneer zy't gevoelen der Ouden tot hun voordeel bybrengen. Ik heb u wel gezeid, dat sommige luiden, als zy't aldermeest verlegen zyn, de grootste kloekheid op de tong en in de penne voeren.

2. Wy lazen over weinige dagen in de Nieuwe Tydingen, dat de Turken vreugdevuren ontsteken hadden over 't ontzet van Offen en 't slaen van 't Keizerlyk leger, om hun volk door die geveinsde triomftekeneu wat moeds te geven. Ik vrees dat het met den Eerw. *Pater* hier even't zelve is. Hy ziet immers wel, als men 't geschil aen d'uitspraak der Oudvaders wilde onderwerpen, dat hy't *Proces* met kosten en al zoude verliezen. En men zoude zyn verstand en wetenschap te kort doen, indien men ander gevoelen van hem hadde.

3. De

3. De *Pater* dragt zig in dezen veldtogt, gelyk de genen, die hunne krygsbenden te zwak vindende om den vyand in't open veld aen te tasten, zig binnen de Steeden en Sterkten begeven; en nog t'onmagtig zynde om die alle tegen d'aenvallender vyanden te verdedigen, de zelve voor een groot deel verlaten, om'er ten minsten eenige van te behouden. Of om my nog van een andere gelykenis te dienen, hy doet gelyk de genen, die om de bloedstorting, welke uit een algemeinen veldslag van twee heirlegers stond te volgen, te voorkomen, hun geschil door een zonderling handgevegt van man tegen man zoeken te beslegten, en d'algemeine verwinning van den uitslag van dit tweegevegt doen afhangen. Maer hy heeft zynen keus zeer qualyk gedaen met den Heiligen Jan Guldemond uit alle d'Oudvaders hier toe uit te kiezen: want niemand van alle hem kragtiger tegenspreekt, niemand het doorgaens lezen der H. Schrifture met meerder iver aendryft, dan deze Leeraer der Grieksche Kerke. Wy hooren egter al eens aen hoe d'Eerw. *Pater* het met Chriostomus zal inschikken.

4. Hy zeit dan in't XII. Cap. van zyn II. Boek ten eersten, dat hy alle d'Oudvaders, die van 't lezen der H. Schrifture gehandeld hebben, aenneemt en op den hoogsten trap stelt.

1. Ergens is *Pater Harney* meer verlegen, dan als hy tot het Hoofdstuk van d' Oudvaders komt. Zyne antwoorden zyn daer zoo erbermyk, zyne bybrengingen zoo schrael, zoo mager, en zoo droog, dat men ze zonder meedogen naulyx kan lezen. En niet te min hy tragt evenwel goeden moed te toonen, en spreekt met zulk een betrouwen, als of alle de Heilige Vaders voor hem zouden getuigen; en of de genen die hy tegenspreekt, het grootste ongelyk van de werelt hadden, wanneer zy't gevoelen der Ouden tot hun voordeel bybrengen. Ik heb u wel gezeid, dat sommige luiden, als zy't aldermeest verlegen zyn, de grootste kloekheid op de tong en in de penne voeren.

2. Wy lazen over weinige dagen in de Nieuwe Tydingen, dat de Turken vreugdevuren ontsteken hadden over 't ontzet van Offen en 't slaen van 't Keizerlyk leger, om hun volk door die geveinsde triomftekene wat moeds te geven. Ik vrees dat het met den Eerw. *Pater* hier even't zelve is. Hy ziet immers wel, als men 't geschil aen d'uitspraak der Oudvaders wilde onderwerpen, dat hy't *Proces* met kosten en al zoude verliezen. En men zoude zyn verstand en wetenschap te kort doen, indien men ander gevoelen van hem hadde.

3. De

3. De *Pater* draegt zig in dezen veldtoegt, gelyk de genen, die hunne krygsbenden te zwak vindende om den vyand in 't open veld aen te taffen, zig binnen de Steeden en Sterkten begeven; en nog t' onmagtig zynde om die alle tegen d' aanvallen der vyanden te verdedigen, de zelve voor een groot deel verlaten, om 'er ten minsten eenige van te behouden. Of om my nog van een andere gelykenis te dienen, hy doet gelyk de genen, die om de bloedstorting, welke uit een algemeinen veldslag van twee heirleegers stond te volgen, te voorkomen, hun geschil door een zonderling handgewegt van man tegen man zoeken te beslegten, en d' algemeine verwinning van den uitslag van dit tweegevegt doen afhangen. Maer hy heeft zynen keus zeer quilyk gedaen met den Heiligen Jan Guldemond uit alle d' Oudvaders hier toe uit te kiezen: want niemand van alle hem kragtiger tegenspreekt, niemand het doorgaens lezen der H. Schrifture met meerder iver aendryft, dan deze Leeraer der Grieksche Kerke. Wy hooren egter al eens aen hoe d'Eerw. *Pater* het met Chriostomus zal inschikken.

4. Hy zeit dan in 't XII. Cap. van zyn II. Boek ten eersten, dat hy alle d' Oudvaders, die van 't lezen der H. Schrifture gehandeld hebben, aenneemt en op den hoogsten trap stelt.

2. Dat hy daer uit zal kiezen de genen die op 't aldersterkste tegen hem schynen te spreken; te weten, om hunne getuigenissen te beantwoorden. 3. Is't dat hy kan betoonen dat deze zyn voornemen niet en verhinderen, men dan ook ligtelyk het zelve van d'andere zal kunnen oordeelen, die, zeyt hy, zoo uitdrukkelyk niet en spreken: en is't dat hy in drie of vier te kort schiet, het dan ook ligt te geloven is, dat hy in dertig of veertig te kort zal schieten. Dit laetste zal wel zekerlyk waer zyn.

5. Deze drie of vier Oudvaders die het lezen der H. Schrifture op het aldersterkste aenprijzen, zyn volgens den Eerw. Pater de Heilige Jan Guldemonst of Chrysostomus, Jeronimus, Augustinus, en de Paus Gregorius bygenaemd de Grootte. Waerlyk niemand heeft ooit kragtiger over dit stuk gesproken dan deze vier heilige Leeraren en Vaders der Catholyke Kerke. Maer de Pater snyd'er van dit getal ten eersten drie af, op welker getuigenissen hy niet en antwoordt, om gelyk wy nu aenmerkten, alleen met de gulde tonge van Chrysostomus te twistredenen. Hy antwoordt dan alleenlyk op de plaetsen van den H. Chrysostomus: hoe bondig en kragtig, zullen wy aenstonds zien. Maer wy moeten eerst ten minsten iets van die plaetsen hier opstellen: want d' Eerw. Pater; als of hy voor den

den donder van die welsprekende tonge ver-
 vaerd was, heeft niet eene plaets van den H.
 Chriſtoſtomus, nog ook van d'andere Vaders,
 die hem tegengeworpen worden, durven uit-
 drukken. Wy zullen deze kleine moeite voor
 hem zeer geern aennemē.

6. Chriſtoſtomus dan in zyne derde Predika-
 tie over Lazarus ſpreekt zyn volk aldus aen: *Ik*
vermaen u eenige dagen te voore van't gene ik zal
verhandelen, op dat gy't in uwe boeken zoud op-
zoeken, en dat gy vaſt een ruwe kennis hebbende
van het gene de Schriſtuur daer van zeit, bequa-
mer zoud zyn om wel te vatten't gene ik'er van
zeggen zal. Want ik vermaen u geſtadig, en zal
noit ophouden van u te vermanen. ('t Volk van
Suivius luiftere wel toe na deze vermaning) dat
gy niet moet te vrede zyn met d'onderwijzingen
die hier in de Kerk geſchieden; maer boven dien
als gy v' huis zyt, met een onvermoeiden over de
H. Schriſtuur moet lezen. 'k Heb altyd den ge-
nen die ik in't bezonder heb aengeſproken, deze
genegendheid zoeken in te boezemen. En dat nie-
mand tot zyne verſchooning bybrenge die bela-
chelijke en verwerpelijke ſchijnredenen. Ik ben
met een proces belemmerd, ik ben bezig met de ge-
meine zaken waer te nemen; ik ben een ambageſ-
man, en moet den koſt met de handen winnen; ik
ben beladen met vrouwen en kinderen; ik moet voor
 mijn

mijn huisgezin zorgen, ik ben een ivereldsch mensch; 't is mijn werk niet de H. Schriftuer te lezen: dat is goed voor die de wereld verlaten hebben, die Zig in de woestynen en boven op de bergen in eenzaamheid vertrokken hebben, en aldaer volgens hun beroep leven. Wat zegt gy dog, o arm mensch; is 't uw werk niet de H. Schriftuer te lezen, om dat gy door meenigvuldige bekommernissen verstrooid en verdeeld Zyt. In tegendeel 't is ter oorzaak van uwe bezigheden dat gy de Zelve te meer moet lezen, en dat gy ze meer van noode hebt dan de genen die de wereld verlaten hebben om Zig met God te bekommeren. Want die menschen hebben de hulp der H. Schriftuer Zoo zeer niet vandoen, als wel de genen, die in een grooten omslag van ydlyke zorgen, waer door zy gequeld en ontroerd worden, zyn ingewikkeld. Die in d' eenzaamheid leven, vry van den iverlyken handel en omgang der menschen, en zig in alle rust en stilte in de Christelyke wysheid oefenen, zyn als op de strand buiten alle gewaer, en leiden een gerust en veilig leven. Maer wat ons belangt die in 't midden van 't onweer en van de beroerten dezès levens swerven, en die aen een noodwendigheid van verscheide gebreken onderworpen zyn, 't is ons v'eenmael noodig, dat wy gestadelyk door de vertroostingèn der Heilige Schrifture geholpen en ondersteund worden enz.

7. 't is onmogelijk, zeit die H. Leeraer nog, dat men niets zoude verstaen van 't gene men in de Schriftuer leest. Want de H. Geest van wie zy komt, heeft die op zoodanige wyze doen schryven, dat Tollenaers, Vischers, Tapytwerkers, ook Schaepherders, en andere onweteude en ongeletterde menschen door die boeken kunnen Zalig worden. Op dat dan ook d'aldereenvoudigsten niet en zouden kunnen bybrengen tot hunne verschooning, om zig van 't lezen der H. Schrifsture t'ontslaen, dat zy de zelve niet verstaen kunnen, zoo komen de dingen die daer gezeid worden, met de vatbaerheid van al de wereld zoo wel over een, dat ook een ambagtsman, een dienstknecht, een arm vrouwtje, en d'onwetenste menschen uit deze lesfen hun voordeel kunnen trekken. 't Is Erasmus niet, nog Monsr. A. A. nog ook de Schryver van Gods Woord Verdedigd; maer 't is de Heilige Bisschop en Leeraer van de Kerk Jan Guldemonde die deze tael voert.

8. Ik wil nu hier niet wederom ophalen al wat de Heilige Jeronimus, Augustinus en Gregorius geschreven hebben om het lezen der H. Schrifsture den Gelovigen aen te pryzen: hoe dat ze vermanen dat men 't Woord Gods niet alleen in de Kerk zal aenhoren, maer ook in huis zal lezen en herlezen, waer over Chrisostomus zeit dat hy noit zal ophouden zyn volk aen te manen:

manen : hoe zy leren dat de Schrifruer hoogdravend en te samen eenvoudig is; dat 'er een Olifant in kan verdrinken, en een Lam veilig daer door kan wandelen, dat is, dat zy duister en onbegrypelyk voor de hovaerdigen, maer klaer en vatbaer is voor d'ootmoedigen: kort om, dat zy zig voegt naer alle slag van menschen, en dat 'er alle geestelyke schagten in te vinden zyn.

9. Alle deze getuigenissen laet ik daer, om dat ze reeds in zoo vele vèrscheide boeken te vinden en zoo bekend zyn, dat het u, myn Heer, misschien zoude lastig vallen, indien ik de zelve hier wederom ging ophalen. Ook is die eene plaets van den H. Chrysostomus, die ik nu heb uitgeschreven, van zoo groote kragt, dat 'er alle de getuigenissen der nieuwe Schryvers, die d'Eerw. Pater met geheele benden, *per turmas*, tegen de zelve zoude mogen inbrengen, gelijk stof der aerde voor moeten verdwynen. En dewyl ons oogwit in deze Brieven is den E. P. Harney te wederleggen, en hy alleen poogt te antwoorden op de getuigenissen van den H. Chrysostomus, zoo is 't genoeg tot ons voornemen iet van het kragtigste uit dien Vader aengetekend te hebben, om de zwakheid en nietigheid der antwoorden, die men daer tegenstelt, te doen bemerken; en daer
uit

uit verders te besluiten, dat Chrysostomus en alle d' Oudvaders onze zaak wel zeer moeten begunstigen.

10. Eerstelyk dan antwoord d'Eerw. Pater op de gemelde, en diergelyke plaetsen van Chrysostomus en andere in't algemeen. Zyne antwoord bestaet hier in: *Dat de Hoogwaerdige Heer Bisschop van Castorien verklaert, dat de Regel van Pius de Vierde niets en heeft 't welk srydig is met de redenen, door dewelke de Heilige Vaders tot het lezen der Schrifture vermaend hebben.* Maer hoe is 't mogelyk dat hy niet gezien heeft, dat deze verklaring van den Bisschop al zyn voorgeven 't oncrste boven werpt? De Bisschop zegt, dat het Verbod van Pius IV. en de vermaningen der Oudvaders, die het lezen der H. Schrifture aenpnyzen, niet tegen elkanderen sryden. En waerom niet? Hy voegt 'er de reden by: *Om dat het Verbod volgens den Cardinael Richelieu alleenlyk ziet op sommige personen, en maer voor een tyd gegeven is.* Hy zegt dat die tyd nu verschenen is, en dat het Verbod van Pius de Vierde den Christenen niet meer verbind C. IX. Ja dat zy den geest van hunne Moeder de Heilige Kerk niet beter kunnen involgen, dan door het gestadig lezen der H. Schrifture een geestelyken troost en voedsel hunner zielen daer uit te trekken: ge-lyk

lyk de Heilige Vaders hen daer toe zoo ernstelyk vermanen.

11. Is dit niet juist het zelve met het gene wy zeggen? De Heilige Vaders hebben de Gelovigen doorgaens tot het lezen der H. Schrifture aangewakkerd. De Paus Pius IV. ziende dat sommige een zoo heilige zaak tot hun verderf misbruikten, heeft dit lezen voor dien tyd aen eenige personen verboden. Deze ziekte nu, God zy geloofd, genezen zijnde, vermaent men de Catholijken om deze heilzame en zaligmakende oefening wederom by de hand te nemen, even gelijk de H. Guldemonde en andere Kerkelijke Leeraers van alle tyden daer toe vermaend hebben. Zoo dat d'Eerw. Pater zyne antwoorden elders dan by den Bisschop van Castorien moet zoeken. Want willen wy ons twistpunt aen d' uitspraak van dezen treffelyken Prelaet, op wien Pater Harney zig dikmaels schynt te beroepen, onderwerpen, zoo is't Proces uigewezen. Men kan immers niet duidelyker spreken als die Bisschop spreekt, zeggende dat het Verbod van Pius den Vierden rakende't lezen der H. Schrifture in de gemeine talen de Christenen niet meer verbind: dat by zyne broeders de kinderen der H. Kerke vermaent, het Woord Gods't welk vol wyers is, bequaem om kunne herten i' ontvlammen, in d' hand

hand te nemen, te lezen en te bevroeden: en dat het te hopen is, dat de Gelovigen tegenwoordig uit het neerstig gebruiken de liefde der H. Schrifture de zelve vrugten zullen trekken, die de beilige Chrysostomus en andere Vaders in hunne tyden geleerd hebben dat men uit de zelve konde rapen. Zoo spreekt de Bisschop van Castorien: en indien men dit wilt aennemem, zoo is ons geschil ten einde, en wy zyn volkomelyk eens: want al ons zeggen is in die drie stellingen begrepen.

12. 't Gene nu verders in 't bezonder tegen de getuigenissen van den H. Chrysostomus word ingebracht, is van klein belang, en kan niet anders dienen dan om onze zaak al meer en meer te bevestigen. Chrysostomus, zegt men, heeft in deze zaak, gelyk in veele andere, zyne gulde tonge zeer levendig, ja heftig geslepen. Zeer wel. Een teken dat die Guldmond deze zaak zeer ter herte nam, en het lezen der H. Schrifture hoognuttig en voordeelig agte, niet alleen voor wyze mannen, maer ook voor Vischers, Schaepherders, onwetende en ongeletterde, ja voor d'aldereenvoudigste, voor ambagtsluiden, dienstknechten, arme vrouwjens, en andere onwetende menschen. Wat belet ons daa dezen iver van Chrysostomus na te volgen?

13. Maer de menschen voor wie deze Lee-

raer preekte, waren, zeit d' Eerw. Pater, zeer genegen tot Comedien, spelen, en diergelyke ydelheden. Wilt hy misschien zeggen, dat de H. Chrysostomus om geen andere reden tot het lezen van Gods Woord zoo heftelyk vermaende, dan om het volk door dit middel van die ydelheden af te keren? Ik geloof't niet. Dat waste verrebuiten't spoor gelopen. Die niet blind is, ziet wel haest in de woorden van onzen Guldemond, dat hy't lezen der Schrifture zoo sterk aenpryft, niet alleen om de menschen in plaets van Comedien, spelen en andere ydelheden met het lezen der Heilige Boeken bezig te houden; maer wel voornamelyk om d' innerlyke kragt en heilzame vrugten die Gods kinderen in het Woord huns Vaders vinden.

14. Had hy anders die vervaerlyke verbeelding van de H. Schriftuer gehad, die'er *Suirvius* volk van hebben, als of zy zoo duister, zoogevaerlyk en schadelyk was voor d' ongeleerde en gemeine luiden, hy zoude van't lezen der Schrifture wel geswogen, en hen in plaets van die slegs eenige andere goede boeken, die'er in dien tyd ook niet onbraken, aengeprezen hebben.

15. Maer genomen't was zoo, 't gene niet en is, dat Chrysostomus't lezen der H. Schrifture maer voornamelyk met zoo groote vierigheid

heid had gedreven, om't volk daer door van d'ydelheden af te lokken: is'er nu minder reden om dit voorbeeld na te volgen? Of zyn misschien de menschen nu niet genegen tot Schouwspelen, ydele Historien, verdigte Fabelen, ontugdige Liederen, en andere diergelyke vuiligheden? De droevige ervarendheid belet ons hier aen te twyfelen. Men geve hen dan met Chrysostomus de H. Schriftuer te lezen.

16. *Gene Pater Harney* verders zeit, dat het lezen der Schrifture ten tyde van den H. Chrysostomus min als nu misbruikt wierd, is ongegrond of dient tot de zaak niet. Want spreekt hy van't misbruik der Ketteren, zoo raekt het ons geschil niet, nadien wy niet en handelen van't lezen der Ketteren, maer van't lezen der Gelovigen. Spreekt hy van't misbruik der Opregtgelovigen: men moet bekennen, dat dit lezen nu somtyds ook onder de Catholyken misbruikt word. Wat is'er dog zoo heilig 't welk de menschen niet en misbruiken. Maer dit misbruik was ten tyde van Chrysostomus niet min als nu te vrezen, gelyk wy ter gelegendheid van't gene ons uit den H. Gregorius van Nazianzen word opgeworpen, in den navolgenden Brief zullen aentekenen en bewyzen: Chrysostomus laet egter niet af zyne gulde tong te slypen om de liefde en't neerstig lezen van

G 2

Gods

Gods Woord allen slag van menschen met alle mogelyke welsprekendheid aen te pryzen. Wy doen dan ook, zoo veel in ons is, het zelve.

17. d'Eerw. Pater werpt nog verscheide dingen op om de getuigenissen van den H. Chrysostomus t'ontzenuwen, die ik ter loops met een woord gae beantwoorden: vermits de kortheid der brieven alle die wydloopige wederleggingen niet wel kan verdragen. Hy gelooft, dat indien Chrysostomus in onse landen en tyden gepreekt had, hy zyn spreken en preken ten opzigt van 's doorgaens lezen der H. Schrifture met *uisgedrukte bepaling*, volgens de personen, tyden en plaatsen zoude verklaerd hebben. d'Eerw. Pater gelove hier van 't gene hem beliest: Ik geloof ten tegendeel, en ik weet, myn Heer, dat gy van 't zelve gevoelen zyt, dat die Heilige Oudvader zoo hy nog leefde, zyne gulde tonge nu omtrent die zaek niet min zoude roeren, dan hy in zynen tyd gedaen heeft. Immers van dit geloof was de Heer Bisschop van Castorien, nadien hy in de woorden nu terstond bygebragt verklaert: dat er nu uit het lezen der Schrifture geen minder vrugt, dan ten tyde van Chrysostomus, onder de Gelovigen te verhopien is.

18. Maer, zeit men, *de noodzakelyke kennis ter zaligheid word nu den Catholyken van jongs af als ingedrukt*: en d'onderregtingen tot een

een Christelyk leven Zyn nu door duifenden van
boekskens en boeken in alderhande talen verbreed.

ANTWOORD. Goede boeken, gelyk
wy nu reeds hebben aengetekend, hebben
er ook ten tyde der Oudvaders niet onbro-
ken: en wy moeten ons niet inbeelden, dat de
H. Chriostomus en andere Bisschoppen en Prie-
sters van zynen tyd met minderen yver gearbeid
hebben om den Catholyken van jongs af de noo-
dige kennister zaligheid in te drukken, dan wy
nu doen. Andere gedagten te hebben, zoude
een strafbare, laetdunkende en belachelyke
vermetendheid zyn, ten hoogsten nadeelig aen
de roemwaerdige agtbaerheid der Kerkelyke
Vaderen. Dan in alle geval de menigvuldigheid
der goede boeken en onderrigtigen kan geen re-
den zyn om't lezen der H. Schrifture min, maer
wel ten tegendeel om die meer en vryhertiger te
lezen: want hoe de menschen in hun geloof en
Godsdienst beter onderwezen zyn, hoe zy be-
quammer zyn, om de Schriftuer buiten gevaer
te lezen, en overvloedige vrugt daer uit te trek-
ken.

19. Nog werpt men op: De kettters van on-
ze tyden en landen worden door geene zaak
meer, dan door't misbruik der H. Schrifture
in hunne dolingen geworteld. **ANTWOORD.**
De Catholyken zyn met dien kettterschen geest

niet bezeten, en daerom moet dat misbruik
 hen van 't goed gebruik der Heilige Boeken
 geensins beroven. **OPWERPING.** 't Zeggen
 der Oudvaders die 't lezen der H. Schrifture
 aenprijzen, is te verstaen, als 'er geen wetten ten
 tegendeel gesteld zyn, en de zaek altoenlyk in ha-
 re natuerlyke billikheid overwogen zynde. **ANT-**
WOORD. Zoo moet men dan nu gelyk d'
 Oudvaders het doorgaens lezen der Schrifture
 voorstaen en betragten, en de zaek in hare na-
 tuerlyke billikheid benoegen: aengezien 'er al-
 thans geen wet ten tegendeel in wezen is; na-
 dien de wet die 'er des aengaende geweest is, niet
 meer verbind: gelyk wy alreede bewezen heb-
 ben, en nog verder bewyzen zullen. **OPWER-**
PING. De Schriftuer is op sommige plaetsen
 zeer duister. **ANTWOORD.** Dit is honderdmael
 beantwoord. Z'is duister voor de hovaerdigen,
 diep en gevaerlyk voor d' Olifanten .. maer z'is
 klaer genoeg voor d'ootmoedigen, die als Scha-
 pen daer in gaen weiden, en 't voedsel hunner
 zielen zoeken; en die met den H. Augustinus
 tot God verzugten: *Uwe Schriftuer, o Heer,
 zymyn zuiver vermaek: laet niet toe dat ik in
 de zelve dwale, nog ook een ander in dwaling
 leide.* 2. B. der Beleyd. C. 2.

20. Daer hecht gy nu in 't kort, myn Heer,
 al wat Pater Harney van eenig belang aen een
 zee:

zee van getuigenissen der Heilige Oudvaders heeft kunnen tegenstellen. De zwakheid zyner antwoorden, die als een stroom door den vloed der zelve worden weggespoeld, zyn alleen bequaem om elkeen, die nog mogt twyfelen, te overtuigen, dat de genen die Gods Woord verdedigen en de nuttigheid van 't doorgaens lezen des zelfs beweiren, d' Oudvaders aen hunne zyde hebben; al was die zaak uit hunne Schriften niet zonneklaer bewezen. Is het dan niet wonder, dat d'Eerw. *Pater* zoo slegt gewapend zynde, zoo kloeken moed heeft durven toonen, en zoo reukeloos met de Vaders ten stryde treden?

21. Zoude men nu ook op zyne beurte niet eens mogen preken, gelyk d'Eerw. *Pater* ergens doet, en de Catholyken vermanen, dat zy zig moeten houden aen d' algemeine leere der Oudvaders, die van sommige zoo kragteloos wedersproken word, maer die de Heilige Kerk altyd in eere gehouden heeft, en nog houdt: en die zy aen hare kinderen als de rigtsnoer van hun geloof en zeden voorstelt? Zoude men niet mogen zeggen: Godvrugtige Gelovigen, luistert na de stem van uwe Moeder, die u in de Schriften van hare Leeraers, door de welsprekende en kragtige vermaningen van de heilige Jeronimus, Augustians, Gregorius, en door

Door de gulde tonge van *Chrisostomus* tot het
 neerstig en gestadig lezen der *H. Schrifture* met
 zoo grooten iver aendryft: en luistert niet na't
 zeggen van *P. Suiuius*, of van eenige andere
 nieuwe Schryvers, die gisteren zyn voor den dag
 gekomen, om u van 't lezen der Heilige Boe-
 ken, van den Brief uws Konings, van het Te-
 stament uws Vaders, van den Regel uws levens,
 van het voedend en levendmakend *Manna* van
 Gods Woord afte schrikken? *Staet op de wegen,*
en ziet en onderzoekt de oude paden welke de goe-
de weg is, en wandelt daer in; en gy zult verquik-
king voor uwe Zielen vinden. Jer. 6. v. 16. Maer
 't is tyd dat wy dezen Brief nu een einde ge-
 ven.

Den 10. van Wintermaend. 1686.

SESDE BRIEF.

De *H. Gregorius van Nazianzen* is de zaak
 van *P.ter Harney* niet gunstig, Twee voorna-
 me stellingen van den Pater worden wederleid:
 en klaerlyk beroond dat hy zig zelven tegen-
 spreekt. Word wydlopig aengewezen dat *Grego-*
rius niet en spreekt van 't lezen der *Schrifture*,
 maer van het disputeren over hoogwigtige geloof-
 stukken met wotten te bepalen. 't Misbruik der *H.*
Schrifture vind men in alle tyden: dog dit moet
 het goed gebruik niet beletten. Nog een plaets van
Nazianzenus word overwogen. Een woord van de
Heilige Jeronimus en-Basilus.

1. **W**Y konden't gene *Pater Harney* in't gemelde xli. Hoofdstuk uit den *H. Gregorius van Nazianzen* te voorschyn brengt, om te bewyzen, *Dat d'Oudvaders geloofd hebben, dat men wel eenige Wetten mogt maken, om den vrydom in't lezen van de H. Schriftuer te bepalen,* met reden wel zonder antwoord overstappen; aengezien deze zoo algemeine stelling van niemand bestreden of gelochend word. Maer om eens t' ontdekken, hoe men hier speelt en omspringt met d'eenvoudigheid dergenen, die den wil of de bequaemheid niet en hebben om de *Schriften van Gregorius* zelf na te zien, zoo moeten wy hier eens tegen elk ander stellen't gene die *H. Leeraer* ter plaetse by den *Eerw. Pater* gemeld gezeid heeft, en't gene men hem hier doet zeggen.

2. De stellingen van den *Eerw. Pater* zyn voornamelyk deze twee:

I. Stelling: *De H. Gregorius Nazianzenus Oratone 23. Zeit wel expres, dat men ook in zyne tyden zoo een wet had behoren te maken, van dat niet alles dat de Schriftuer aengaet, aen alle man nog op alle tyden moest toegelaten worden om te verhandelen. ANTWOORD. Onder al wat de Schriftuer aengaet te verhandelen, worden*

den verscheide dingen begrepen; de Schriftuer aen anderen over te leren, te verkundigen en uit te leggen; van't gene de Schriftuer belangt met gezag te disputeren; uitleggingen over de Boeken der Schrifture te schryven, enz. dit alles word bevat onder die algemeine woorden: *Al wat de Schriftuer aengaet te verhandelen*: Dat zoodanige verhandeling van't gene de Schriftuer aengaet elk een niet en voegt, is wel zeker. Dat de H. Gregorius van gevoelen was, dat men die verhandeling aen alle menschen niet moest toe laten, maer met wetten mogt bepalen, is buiten twyfel. De H. Schriftuer uit te leggen, te bedisputeren, aen anderen te leren, is nu nog oit geoorloofd geweest aen alle slag van menschen, maer alleen aen de genen die van God daer toe beroepen zyn, gelyk d' Apostel Paulus leert 1. Cor. 12. en Ephes. 4. En't zyn de genen die zig dit *verhandelen* zonder beroep of bequaemheid durven aenmatigen, welke de H. Jeronimus bestraft als hy zeit: *Zy leren een ander, eer zynog zelf geleerd hebben.*

3. Indien d' Eerw. Pater in deze eerste stelling niet anders dan dit wilde zeggen, zoo heeft hy groot gelyk, maer hy beuselt, en springt al wederom buiten't spoor: zyn zeggen raekt onze zaek niet; hy valt in den mislag die Aristoteles noemt, *Ignoratio Elenchi*, als men wat anders

anders bewyft dan het gene in gefchil is. 't Was de moeite niet waerdig dat men daerom *Gregorius Nazianzenus* zoude op 't tapyt brengen: als hy dog niet anders vereifchte, men had hem dit van zelfs zeer geern toegeftaen.

4. Dog verftaet de *Pater* door *verhandelen* het lezen der H. *Schifture*, en wilt hy zeggen, dat de H. *Gregorius* op de plaets by hem aengetekend fpreekt van het enkel en eenvoudigh lezen der zelve in zynen tyd met wetten te bepalen, zoo komt hy wel ter zake; maer hy mist grootelyks, en fchryft dezen *Leeraer* dingen toe, die in zyne boeken niet te vinden zyn. Ik zeg dat *Gregorius* van 't verbieden of bepalen van het lezen niet en handelt: wy zullen 't terftond gaen zien: en daerom was 't ook onnut geweest, dat *Monfr. A. A.* gewag van deze plaets zoude gemaakt hebben: hoewel d'Eerw. *Pater* zig fchynt te verwonderen en qualyk te nemen, dat hy de zelve by dien *Schryver* niet en heeft gevonden.

5. II. *Stelling van Pater Harney: Nazianzenus* leefde in die tyden, als alle foorten van *Ketters*, en andere ongerufte menfchen zig van de *Schifturen* tragtten te dienen; gelyk 't in onze tyden ook gaet. **ANTWOORD.** Dat het misbruik der H. *Schifture* ook ten tyde van *Nazianzenus* zeer gemein was, is een bekende zaak: hier

hier in heeft d'Eerw. *Pater* de waerheid wel getroffen. Maer hoe staet dit te samen met het gene hy even te voore gezeid heeft: Dat ten tyde van den H. Chrysostomus het lezen der *Schrifturen* by de *Ketters* weinig of niet misbruikt wierd? Ten tyde van Gregorius misbruikten de *Ketters* en ongeruste menschen de H. *Schriftuer*: maer ten tyde van Chrysostomus wierd zy weinig of niet misbruikt. Denkt men wel op het gene men zeit, wanner men zulke dingen schrijft. Ik wil ter eere van den Eerw. *Pater* geloven, dat hy half sliiep als hy dit geschreven heeft. Had Gregorius van Nazianzen en Chrysostomus enige eeuwen na elkanderen geleefd, zoo mogt men de zaek wat schyns geven: maer nu zy op eenen tyd geleefd, en kort na elk anderen den zelve Bisschoplyken Stoel bekleed hebben, wie zal niet lachen, ja wie zal 't zig niet belgen, als hy in 't Boek van een *Leeraer* der *Godgeleerdheid* zal lezen: Dat de *Schriftuer* ten tyde van Gregorius zeer misbruikt wierd, maer ten tyde van Chrysostomus weinig of niet met al? 't Ontzag 't welk ik voor *Pater Harney* hebbe, wederhoud my van myne opmerkingen hier breeder aen te tekenen. 't Is genoeg hem te hebben aangewezen, dat hy zig zelve openlijk tegenspreekt.

6. Want het misbruik dat de *Ketters* en ongeruste

geruſte menſchen, en 't goed gebruik dat de goede Chriſtenen van 't lezen der H. Schrifture deden, was al't zelve ten tyde van den H. Chriſtoſtomus en van den H. Gregorius van Nazianzen. Chriſtoſtomus was Diaken in de Kerk van Antiochien, als Gregorius Biſſchop van Conſtantinopelen was: korts daerna wierd Chriſtoſtomus Prieſter gewyd en na de dood van Neſtarius, die aen Gregorius in de Biſſchoplyke waerdigheid gevolgd was, wierd hy tot den zelve Biſſchoplyken Stoel van Conſtantinopelen verheven, omtrent agt jaren na het overlyden van Gregorius, en ſeftien jaren na zyn vertrek uit Conſtantinopelen. Hy had zyne meeſte en voornaemſte boeken al geſchreven ten tyde dat hy nog Prieſter en Diaken was. De Ketterſ die ten tyde van Gregorius de Kerk ontruſten en verſcheurden, leefden nog ten tyde van Chriſtoſtomus, en in de plaetſen daer Chriſtoſtomus preekte. De Keizer Arkadius verjoeg d' Apollinariften uit Conſtantinopelen omtrent den zelve tyd als Chriſtoſtomus tot Biſſchop van die Keizerlyke ſtad wierd ingeſteld: weinig tyds daerna dede hy 't zelve op 't verzoek van dezen heiligen Prelaet met d' Arrianen. Wat de Macedonianen belangt, die hadden ook ten tyde van Neſtorius, nazaet van den H. Chriſtoſtomus, nog huane kerken en vergaderingen binnen Con-

stantinopolen; en wierden door des zelfs beleid, névens d' overblyffelen der Arrianen, Novatianen, en andere dwaelgeesten allenskens uitgerooid.

7. Wie zal nu geloven dat alle die Ketteren, welke ten tyde van den H. Gregorius van Nazianzen de H. Schriftuer zoo zeer misbruikten, even na zyn vertrek dit misbruik gestaekt hebben, om den H. Chrysostomus ondertusschen gelegendheid te geven om de Regtgelovigen tot het lezen van Gods Woord aen te manen, en onzen Pater een antwoord te verschaffen tegen de getuigenissen die hem nu uit Chrysostomus tot aenpryzyng van het doorgaens lezen der H. Scripture worden opgeworpen: en dat zy of andere juist aenstonds na zyne dood dit lezen wederom begonnen hebben te misbruiken? Men ziet wel dat deze inbeeldingen van den Eerw. Pater vloten, en op geen vasten grond steunen. Wy besluiten dan nog eens, dat hy zig zelve in 't licht loopt en openlyk tegenspreekt, als hy zegt, dat de H. Schriftuer ten tyde van Gregorius misbruikt wierd, en niet ten tyde van Chrysostomus. Gregorius en Chrysostomus leefden ten naesten by in de zelve tyden 't ging in die tyden mer dat misbruik als ook mer het goed gebruik al op den zelve voet: en 't gene Pater Harney hier gelieft tegen te schryven, kan hy wel zeggen, maer nooit bewyzen. 8. Wy

8. Wy hebben aenstonds gezeid, dat de H. Gregorius van Nazianzen in de plaets by den Eerw. Pater aangewezen ten minsten niet en spreekt van het lezen der H. Schrifture met wettent te bepalen? de Pater durf dit ook niet zeggen, dan alleen op deze duistere wyze: Gregorius zegt *Oratione 23. dat niet alles dat de Schriftuer aengaet, aen alle man nog op alle tyden moest toegelaten worden om te verhandelen.* Hy zegt niet, *de Schriftuer te lezen; maer, alles dat de Schriftuer aengaet te verhandelen. Sluipende woorden.* Ik heb nu reeds doen opmerken, dat het wat anders is het lezen der H. Schrifture, en wat anders het verhandelen van al wat de Schriftuer aengaet aen sommige menschen te verbieden of te bepalen. Dog laet ons den H. Gregorius van Nazianzenen zelf eens horen spreken.

9. De *Oratie* of Redenvoering van dezen heiligen Bisschop en Leeraer welke d' Eerw. Pater aanwyft, is de gene die, indien ik het wel heb, dezen titel voert: *Redenvoering van Gregorius van Nazianzen, rakende de gematigdheid die men in het disputeren moet onderhouden, en dat het alle menschen niet en voegt, nog ook op alle tyden, van God te disputeren.* Dit opschrift is voor eerst een quaed voorteken voor de zaak van onzen Pater: want het geeft te kennen, dat

Gregorius hier niet van het lezen, maer van 't bedisputeren der hoogwigtige geloofs zaken zal handelen. En in der daed zyn oogwit is, die genen te berispen, welke, gelyk d' Uitgever der Werken van Gregorius wel heeft opgemerkt, d'oortmoedigheid en gehoorzaamheid vergetende, tot zoogroote vermetendheid uibersten, dat Ze van de godlyke geheimen en van de woornaemste hoofdpunten des geloofs durfden disputeren. Hy bestrast d' onbeschaemdheid der genen, die hunne plicht veronaghtzame, zig het regt en de vryheid wilden aenmatigen van andere te leren. Hy toont, dat het gemeine volk niet van noode heeft, zig zelve in de hoogwigtige en zware twistpunten van den Godsdienst te vermengen. Hy verklaert, dat het een uitsporige laetdunkendheid is, den afgrond der Godlyke Nature te willen kennen en begrypen. Met een woord, hy tragt den ontydigen drist tot het disputeren uit te blusschen en te stercken.

10. De Stellingen van den H. Gregorius in zyne Redenvoeringe, die tot onze zaak dienen, zyn deze:

I. Wy Zyn alle een lighaem in Christus, maer alle de lidmaten hebben het zelve ampt niet. D' een moet onderwyzen, d' ander moet onderwezen worden. D' een moet oversten Zyn en 't volk bestieren, d' ander moet den lof der zeventigheids

heid door een dienstbare onderdanigheid betragten. Wat wilt gy die onder't getal der schapen zyt, u zelven't ampt van herder aenmatigen? Wat poogt gy die de voet zyt, het hoofd te worden? Wat onderneemt gy die maer slegt soldaet zyt, het leger als een Oversten aen te leiden? 't Schynt wel dat die luiden tegen dewelke 't Gregorius hier heeft, wat verder gingen als tot het enkel en eenvoudig lezen der Heilige Boeken. Dit blykt niet min uit het volgende.

11. II. *Wie Zyt gy dog, die u laet voorstaen dat u ongelyk geschied, om dat gy God niet volkomelyken volmaekelyk kunt begrypen?*

12. III. *Laet ons dog vlugten en schroomen voor de Wederspannigheid en dwaesheid der genen, die als zy slegs zonder oordeel twee of drie woorden uit de Schriftuer geleerd hebben, en een wysheid van eenen dag bezitten, terstond met een razenden drift tegen Moises durven opstaen, en d' oproerige godloosheid van Dathan en Abiron navolgen.*

13. IV. *Ik wil niet dat gy zwijgen zult (Ik wil niet dat gy 't lezen der H. Schrifture zult agterlaten) maer ik tragt u van den hardnekkigen twistlust af te sebrikken. Gy moogt de godlyke dingen wel bevroeden, en binnen uw hert verhandelen: maer gaet de palen van uw ampt of staet niet te buiten. Onderzoek zoo naukeurig de na-*

tuer van den Vader, de voortreeling van den Zoon, of de heerlykheid van den H. Geest niet. Houd u vast aen de woorden die gy met de melk uws moeders hebt ingezogen, aen de Christelyke leering die de H. Kerk u van jongs af geleerd heeft: maer laet het preken en 't disputeren voor de geleerden: en wil niet wyzer Zyn dan de wyzen.

14. V. Wat is 'er zoo veel aengelegen, dat gy in alle disputen d' overhand niet en hebt, nog in alle twistpunten d' eerste plaets niet kunt bereiken, maer dat 'er andere of geleerder of stouter dan gy gevonden worden?

15. VI. Men kan wel zalig worden, al weet men de twistredenen van Pnyro niet, nog d' oplossing der Sluitstellingen van Chrysippus, nog de slegte kraem van Aristoteles wetenschappen, nog de bedriegelyke verborgendheden der welsprekendheid van Plato, die alle gelyk de plagen van Egypten in de H. Kerk tot haer nadeel zyn ingekropen. 't Was zeer te wenschen dat in plaets van die ydele meesters de H. Schriftuer wat neerfziger gchandeld en gelezen wierd!

16. VII. Beter is een arme die in zyne eenvoudigheid wandelt, dan een dwaes die op zynen twistredenen sottelyk betrouwt, en 't Kruis van Christus verydelt. Wat wilt gy gering mensch al in den hemel vliegen? Leer eerst u zelven kennen.

zen. Of indien gy uwe tong niet en kunt breiden, nog't geweld van uw gemoed kunt breken of wederhouden; maer vast besloten hebt te woeden en te razen, en ook Zelfs voor d'Engelen geensins te wyken: bind dog u Zelfen ten minsten zoo verre in, dat gy uwen broeder niet te reukeloos veroordeelt.

17. VIII. Gelyk eertyds by de wyze Hebreën de jonkheid van eenige deelen der Heilige Schrifture wierd afgehouden, als de welke aen hunne gemoederen, die nog swaken tender waren, mogten nadeelig zyn: zoo behoorde men voorwaer ook by ons door een wet vast te stellen, dat de magt om **VAN'T GELOOF TE DISPUTEREN** niet aen elkeen nog altyd, maer alleenlyk op zekere tyden, en aen sommige menschen zoude gegeven worden, namelyk den genen die niet geheel dom en bot, nog ook niet al't onverzadelyk of te heerschezugtig zyn, en die niet te heftig door een ongodvrugtigen iver gedreven worden: maer dat het alleen zoude vry staen te disputeren aen de genen die zig in de disputen stemmig, welgeschikt en gematigd dragen.

18. Dit is nu d' eenigste plaets uit den Godgeleerden Gregorius van Nazianzen, die den E. P. Harney, zoo hem dunkt, schynt te begünstigen, om te toonen dat die Leeraer van gevoelen

voelen was, dat men 't lezen der H. Schriftu-
re ook in zynen tyd met wetten had behoren te
bepalen. Edog 't is zoo klaer als de dag, dat hem
deze getuigenisten minsten niet en kan dienen.
Gregorius maekt nergens gewag van dit lezen
eeniger wyze te bepalen: maer hy spreekt zoo
in deze plaets als door de geheele Redenvoe-
ring tegen de dertele en stoute vermetendheid
der genen, die zig zonder bequaemheid het
ampt van disputeren over de diepste geheimen
des geloofs wel durven aenmatigen: gelyk uit
alle deze plaetzen, die ik ten dien cinde zoo
wydlopig heb willen vertalen, zoo klaer als in
het zonnelyk te zien is. Zoo dat wy nu wel
mogen besluiten, dat 'er van 't lezen der Schrif-
ture ten tyde van den H. Gregorius met wetten
te bepalen, by dien Oudvader niet een woord
te vinden is.

19. Maer 't gene hier verdient aenmerkt te
worden, is dat de H. Gregorius het dispu-
ten van hoogwigtige en sware hoofdpunten des
geloofs niet alleen wilt verboden hebben aen de
genen die *gansch dom en bot* zyn; maer ook aen
de genen die *al 't onverzadelyk of te heerschzige-
tig* zyn: dat is, niet alleen aen sommige *By-
belbroeders* en *Bybelzusters*, maer ook aen die
Bybelmeesters, welke zig inbeelden dat zy alle
de wysheid alleen bezitten, en daerom overal
willen.

willen gelyk hebben, voor niemand willen zwigten, en somtyds hoger willen vliegen dan hunne vleugels kunnen verdragen. En dat hy deze Meesters niet min dan 't gemeine volk hier verstaet te berispen, blykt uit het besluit zyners meergemelde Redenvoeringe, die hy aldus eindigt: *Daerom wilt gy na mynen raed luisteren, jongen en ouden, Oversten en onderdanen, Muniken en die in de wereld leven, zoo laet alle die overcollige en onnutte heerschzuchtigheden varen, en tragt liever door een goed leven, godvrugtige zeden, en eenvoudige redenvoeringen tot God te naderen, om alzo in 't ander leven tot de beschouwinge der waerheid te geraken, door onzen Heer Jesus Christus, die in alle eeuwigheid geloofd en verbeertykt zy. Amen.*

20. Uit dit alles kan men ook zeer ligtelyk bemerken, hoe weinig reden d'Eerw. Pater gehad heeft om te schryven, dat ten tyde der Oudvaders van de vierde, vyfde en sesde eeuw het gemeine volk de *Schriftuerplaetsen* die zwaer waren om te verstaen, gewoon waren eenvoudelyk voorby te gaen: of wel het lezen beoeffenden onder de bestieringe van treffelyke *Leeraers*, en diergelyke losse verklaringen die op geen waerheid rusten, maer in het brein van *Pater Harney* gesmeed zyn. Zeker *Gregorius van Nazianzen* geeft ons zoo gunstige verbeelding van 't volk
van.

van zynen tyd niet. Die groote en algemeine eenvoudigheid der Christenen, daer men met regt zoo veel van roemt, wierd gezien in de gulde eeuwen der opgaende en nieugeboren Kerke: maer na dat zy de vervolginge ontwassen, en door de bekering der Keizers in rust en vrede bevestigd is, heeft de goede tarwe altyd met veel onkruids vermengd geweest. Altyd zyn'er dan quade Christenen geweest, *ontleerzame en losse menschen*, die't lezen van Gods Woord tot hun eigen verderf en eens anders onstigtinge misbruikt, altyd goede en eenvoudige die't zelve tot vrugt en zaligheid gelezen hebben. 't Misbruik der boosfaerdige moet het goed gebruik der ootmoedige kinderen Gods niet beletten: vooral wanneer dit misbruik niet algemeen is, en als'er uit het goed gebruik veel meer voordeel te hopen, dan uit het misbruik nadeel te vreezen is, 't welk volgens den Bisschop van *Castorien* plaets heeft in onze tyden.

21. Die nu nog lust had om d'andere plaets van *Gregorius Nazianzenus*, by den Eerw. *Pater* aengeraekt, na te zien en t'overwegen, zoude daer met vermaek kunnen lezen, dat het die waerdige Bisschop al wederom niet en heeft tegen't lezen der H. Schrifture; maer tegen de genen die zyns oordeels zeer sottelyk en vermetelyk te werk gingen, om dat zy zig, eer Ze Zelf
nog

nog genoegzaam onderwezen waren, voor meesters van andere menschen durfden uitgeven. Apolog. 1. Die hy op een aerdige en doortreffende wyze, te lang om hier te verhalen, uitschimpt hen verwytende, dat zooras zy ergens een woord twee of drie van godvrugigheid geleerd hebben, aenstonds al wyze Leeraers, en d' eerste der Schriftgeleerden en Wetgevers willen schynen, en van het volk Rabbi, dat is Meester zoeken genoemd te worden. Gregorius berispt hier geen Bybeljoffrouwen, die't Woord Gods eenvoudelyk lezen, en daer't volk van P. Suivius zoo tegen knort en kyft: hy spreekt de mannen, welkers laetdunkenden handel hy bestraft, aen met den eernaem van, *Vir Eximie*. Indien't u gelieft, myn Heer, van dit alles breeder overtuigd te worden, kunt het ter aengewezen plaetse vinden.

22. d' Eerw. Pater brengt ook wederom een der bewuste plaetsen van den H. Jeronimus voor den dag, maer die meer dan duizend mael beantwoord en verklaerd is. Hy heeft ook zoo iet in den H. Basilius gevonden, daer hy 't al wonder breed mede voor heeft: maer alles wel overwogen zynde, is het niet voor, maer openlyk tegen zyn gevoelen. Zoo dat wy nu wel onbeschroomd mogen besluiten, dat de leere der Oudvaders onberoerd blyft: Naemelyk dat de H. Geest de Schriftuer aen de Kerk gegeven heeft, om door-
gaens

gaens van alle de Gelovigen met vrugt en
 ftigtinge te mogen gelezen worden. 't Gene Pa-
 ter *Harney* tegen deze onkreukbare waerheid
 heeft willen inbrengen, is gelyk wy gezien heb-
 ben, niet bequaem om de zelve te verfwakken,
 maer eer om ze te bekragtigen. Wy hebben al-
 le zyne voornaemste gronden, die zoo iet schee-
 nen te zyn, wydlopig genoeg wederleid: van
 de bondigheid zullen alle bescheide verftanden
 mogen oordeelen. Stoot de fchragen om, en
 't geheele werk valt ter aerde. 't Gebouw
 van den Eerw. *Pater* is nu ten minften zeer aen
 't waggelen, en stort vast van zelfs ten gronde:
 wy zullen 't in 't vervolg tragten voord omverre-
 te werpen, en te doen blyken dat het zeggen der
 Heilige Vaderen in onze dagen niet min dan in
 die aloude tyden onder de Catholyken stand
 moet grypen. Dit zal de stoffe van myne vol-
 gende Brieven zyn: en zoo komen wy tot ons
 tweede voorname Hoofdstuk, zynde het eerste
 aengaende d'Oudvaders nu naer den eisch der
 zake genoegzaam afgehandeld, en zoo ik hope,
 ten zy'er wederom op nieuw iets tusschen be-
 de kome, gelukkig ten einde.

Den 17. van Wintermaend. 1686.

Beweirde Vryheid
der
Eenvoudige Catholijken
in het lezen der

H. SCHRIFTURE:

of
Kort en bondig Antwoord op d' ydele
betragttingen waer mede d' Eerwaer-
dige Pater **M A R T I N U S**
H A R N E T Leeraer der
Godgeleerdheid het doorgaens lezen
van Gods Woord onder d' Opregtgelo-
vigen onlangs heeft pogen te bestryden,
vervat in verscheide Brieven aen een
Vriend geschreven.

DOOR
A. A. P. L. D. G.
II. D E E L.

Gedrukt te ERYBURG. 1687.

Dat het gedrukt werde. Gegeven te
Mechelen 20. February. 1687.

*J. De Cuyper L.D.G. Deken
der Arsbisschoplijke Kerke
van Mechelen, Keurmeester der
Boeken.*

Verklaring van den Schryver wegens zyn oordeel en gevoelen rakende 't gebed van den Roozenkrans.

P dat niemand door misverstand of zwakheid van oordeel het gene zoo in 'tvoorgaende als in het tegenwoordige Deel dezer Brieven rakende 'tgebruik van den Roozenkrans in 'tvoorbygaen gezeid is, in dien zin mogte opvatten, als of men 'tzelve ganschelyk wilde tegenspreken en versmaden: zoo verklaer ik hier by voorraad, zullende volgens myn voornemen in 'tDerde Deel breedcr van deze zake handelen, dat het zoo verre van myne meining en oogwitis, en ook altyd geweest is, 'tgebed van den Roozenkrans tegen te spreken of te berispen, als de hemel van d'aerde is. Dit gebed behelst het Gebed des Heere, de Groetenis van den Engel aen de H. Maegd en Moeder Gods Maria, en 'tGeloofsbegrip der Apostelen: gebeden en oeffeningen die aen alle goede Christenen gemein zyn, die wy alle dagelyks gebruiken, en die niet anders dan door een geest van ongelovigheid of godloosheid zouden mogen wedersproken worden. Edog gelyk het zeer loffelyk en heilig is deze gebeden aendagtelyk te lezen, zoo is 't ook zeer berispelyk dezelve zonder aendagt van geest slegs met den mond te rabbelen en aen de kralen van den Roozenkrans te tellen, welk misbruik of 't niet zeer gemein is, laet ik ider door zyn eigen ondervinding oordeelen. Verders d'erbewyzingen der Heilige Maegd Maria, die wy niet alleen als moeder Gods, maer ook als onze moeder,

wy die door Gods genade broeders van J E S U S
 C H R I S T U S zyn, moeten eeren, prys
 ik niet alleen, wanneer zy ter bequamen
 tyd en plaetse behoorlyk geoeffend worden,
 en d'aenbidding en dienst des Heere on-
 dertuffchen niet veronagtzaemd, dog bo-
 venal behertigd word: maer ik tragt die ook
 zelfnaer vermogen in't werk te stellen. Dit is
 myne gesteltenis en gevoelen. Verre zy van my
 enige godvrugtige oeffeningen te verfmaden:
 maer verre zy ook van alle Christenen alle god-
 vrugtige oeffeningen even hoog te schatten. Wy
 eeren en beminnen alle Gods lieve Heiligen,
 en onder hen de Heilige Maegd Maria met een
 zonderlinge eere en tedere liefde: maer wy aen-
 bidden en beminnen den God der Heiligen
 met een aenbidding en liefde die alle d'ee-
 re en liefde der schepselen nog oneinde-
 lyk te boven gaet. Dit is zuiver Catho-
 lyk. Anders is'er ook uit myne schriften niet
 te trekken, al schoon zy op de pynbank
 wierden uitgerek: en ik heb medelyden met
 het zwak oordeel dergenen die eenige kleinag-
 ting van goede Devotien in dezelve meinen te
 vinden. Hoe wel heeft Sint Augustyn aen Evo-
 dius in't einde van zynen ci. Brief geschreven:
*De Leerlingen hebben moeite om iets te leren: want zeit
 men't hen te kort, zy verstaen't niet; maekt men't te lang,
 zy willen't niet lezen. Zoo ook de Leeraers hebben moei-
 te in't onderwyzen: want zeggen zy't in't kort, 'tis on-
 nut voor de kleine verstande, zeggen zy't in't lang, 'tis
 te vergeefs voor luie en trage lezers.* **LABORANT**
*homines in discendo, brevia non valent intelligere, pro-
 lixa non amant legere. Laborant etidem in docendo, qui
 & pauca tardis, & multa pigris frustra ingerunt.*

Beweirde Vryheid

der

Eenvoudige Catholijken

in het lezen der

H. SCHRIFTURE.

II. Deel.

ZEVENDE BRIEF.

KOrte voorreden. Kleinagting der Eenvoudigen word berispt. 't Is niet zoo zeer het groot verstand, dan wel de zuivere liefde die den zin der H. Schrifture opent. De bequaemheden om de Schriftuer te lezen zijn niet minder in de vrouwen dan in de mans te vinden. Verwarring van den E. P. Harney. Wy handelen hier niet van't enkelijk uitwendig lezen, maer van de Schriftuer met vrugt te lezen. Word geantwoord op het gene d' Eerw. Pater ons uit den Apostel Paulus, uit de zwakheid der vrouwen, uit de Spreuken van Salomon, en uit het Leven van de H. Terefia tegenwerpt. De Bybeljoffrouwen worden tegen de betigting van eigenzinnigheid verdedigd.

M Y N H E E R.

DE bezigheden van het Hoogtijd zijn oorzaak geweest, dat ik u dezen Brief wat later als naer gewoonte heb toegezonden: 'k zal deze veragtering met het spoedig afvaerdigen der volgende tragten goed te maken. Wat belangt d'opwerpen die men tegen eenige plaetsen der voorgaende gemaakt heeft, en die gy reeds de goedheid gehad hebt van my toe te zenden, ik vind ze van zoo groot gewigt niet, dat zy my in mijnen loop moeten stutten: zal ze daerna alle seffens beantwoorden. Ik gae dan voort om mijne voorgenomen stoffe te vervolgen.

Dog al eer wy nu voortreden om de vryheid der tegenwoordige Catholyken in 't lezen der H. Schrifture te beweiren, moet men hier eerst eens doen beschouwen, hoe kleinagtelyk de bestryders dezer vryheid gewend zyn van d'eenvoudige of gemeine Gelovigen te spreken. Zy noemen de zelve Hanneken en Lysken, slegte onwetende menschen, welkers *grofsagtig verstand* niet bequaem is om de duistere spreuken der Schrifture te vatten. *Odi profanum vulgus & arceo.* Wat zeiden die Rabbynen van d'Oude Wet: ik mag ze hiernu met hunnen gemei-

meinen naem niet noemen? *Turba haec, quae
 non novit legem.* Joann 7. 49. *102.* Maer laet my toe dat ik die wijze Heeren
 eens mag vragen: Meint gy dan, Eerwaerdige
 en Geleerde Mannen, dat niemand bequaem
 is om den levendmakenden zin van Gods
 Woord aen te treffen, dan alleen de groote
 verstandenen, die rondom met het stof der Schoo-
 le beftoven zijn, en die't hoofd met de School-
 disputen en haarkloveryen vervuld hebben? Ik
 mein in tegendeel dat de Heilige Geest, die't
 verstand moet openen en verligten om ons den
 regten zin der H. Schrifture te leren kennen,
 veel ligter ingang vind in de herten der eenvou-
 dige, die gy noemt *ilegre* onwetende mee-
 schen, dan in de herten der genen, die dikmaels
 met de grollen van Aristoteles zoo vol zijn op-
 gepropt, dat'er de Geest Gods nauwlijks eenige
 plaats kan vinden. 't Is niet de schranderheid
 in't redenkavelen over geheime zwaerigheden
 die meer vernufts dan godvrugtigheids vetei-
 fchen, nog de vaerdigheid in't oplossen der
 verwarde vragen; maer 't is de brand der liefde
 die Jesus in het hert ontsteekt, en d'oeffening
 der godde werken, welke, als blijkt in de Disci-
 pelen die na Emaüs gingen, ons den zin der
 H. Schrifture opent. *103.* Maer ik moett nog al wat vragen. Meint

gy dat het alleen de gelcerden zijn, aen wie 't
 gegeven is de geheimen van het koningrijk
 Gods te kennen? *O neen, maer 't zijn d' oot-*
moedigen en de kleinen. Gy hebt Ze, zeyt Chri-
stus tot den Vader, voor de wijzen en schrande-
ren verborgen, en aen de kleinen geopenbaerd.
Niet veel wijzen heeft hy tot de kennis van
zijn Woord geroepen; maer Zijne aenspraek en
omgang is mer d' eenvoudigen. Hy versmaed die
niet, als of het honden en varkens waren, maer
hy bemint en weid en voed ze met het voedsel
van zijn zaligmakend Woord als zijne lamme-
ren. Honden en varkens zijn de genen die zig
zelven anderen met de vuiligheid en den drat
der heidensche wetenschappen opkroppen, en
de peerlen der Evangelische leere, welker koste-
lijkheid zy niet en kennen, met de voeten tre-
den. Maer d' eenvoudige Christenen verdienen
zulke namen niet: zy zijn het volk des Heere,
en de schapen zyn er weide, aen wie de klaver der
godlijke Schriften eigen is.

4. Dog onze Eerw. Pater schijnt het wel
 meest te hebben tegen de Vrouwpersonen die
 met hun zwak verstand het lezen der Schriftu-
 re ook al durven ondernemen. De Heer Ar-
 nould had doen opmerken, gelijk wy nu ook
 hebben aengetekend, dat nadien de H. Schrift-
 tuer een boek is van God, gegeven meer om
 het

het hert dan om het verstand te voeden; en vermits de vastigheid in 't geloof, d' ootmoedige belijdenis der menschelijke zwakheid en onwetendheid, d' onderdanige onderwerping aen het oordeel der H. Kerke, de zuiverheid des herte, de liefde Gods, en de geest des gebeds door Gods genade zoo wel in de vrouwen als in de mans gevonden worden; dat men ze dan ook niet meer dan hen van het lezen der H. Schrifture mag uitsluiten. Men moet wel aemerken, voegt hy 'er by, dat men hier alleenlijk spreekt Zoo van mans als vrouwen die eenige godvrugtigheid, of ten minsten eenige begeerte tot hunne Zaligheid hebben; want het is alleen ten opzigt van Zoodanige menschen dat men onderzoekt, of d' Oudvaders geoordeeld hebben dat het lezen der H. Schrifture hen dienstig is. En van deze, niet van t' eenemaal godvergetende menschen, moet ook al ons zeggen in deze Brieven verstaen worden.

5. De gemelde Schryver bekrachtigt zijne zaak nog met deze bemerkinge, die d' Eerw. Pater 11. B. C. XIX. n. 41. ook uit hem vertaeld heeft: Dat de wetenschap die men in de Scholen leert, en welke men zeggen kan dat aen de vrouwen onbreekt, zoo weinig dient om de Ziel te stellen in dien staet van zuiverheid en liefde, die de waerheid doet smaken en beminnen, dat het

veel eer een beletsel daer van is, gelijk de godvrugtigste mannen van deze laetste tyden meeningmael geklaegd hebben.

6. Om hier op t'antwoorden, tekent d'Eerw. Pater aen: *Dat'er in de Schrifturen meer dan eene zaak is die door het woord, Schriftuur, kan verstaen worden.* I. *De Geest der Schrifturen, die anders niet en is als de Gratie Gods uit dewelke als uit een wortel de boom voortkomt van't geloof dat door de liefde werkt* II. *de Inhoud der waerheden die in de Schrifturen verhaeld worden.* III. *De letteren die op de bladeren staen.* Dan gaet hy voort: *En bygebrek van dit onderschil te maken, semper laborans in equivo-co: dat's voor de geltenden. De volle zuiverheid des herte, zeit hy, is eigenlyk en ondispenfeerlyk noodwendig voor het eerste, voor den Geest der Schrifturen, gelijk het sap voor een boom, het bloed voor een dier. Zoete en bondige verklaring, maer 't is jammer dat ze zoo verward is.*

7. Hoe zal men dit ten regte brengen? *De zuiverheid des herte is in deze gelijkenissen het zap en 't bloed: maer wat zal de boom en het dier zijn? 't Kan de Gratie Gods niet wezen: die zonde beter by het zap en 't bloed, en de zuiverheid des herte, of het gezuiverd hert by den boom en by het dier vergeleken worden: nadien*
het.

het zuiverwordend en gezuiverd hert van de Gratie Gods, gelijk de boom van 't zap, en het dier van het bloed, hoewel verscheidenlijk, zijne beweging krygt. Men kan ook niet zeggen, dat het geloof dat door de liefde werkt de boom, en de zuiverheid des herte 't zap is; want die zuiverheid en dat geloof is al eene en de zelve zaak. Wat is de zuiverheid des herte anders, dan een geloof dat door de liefde werkt, en waer door het hert van de smetten der zonden gezuiverd word? Zoo dat men hier niet als verwarring vind.

8. 't Gene d' Eerw. Pater dan vervolgens zeit van de letteren die op de bladeren staen, en van het bloed, *speculatief*. verstaen der waerheden die inde *Schrijsuren* beheld zyn, is onnut tot de zaak. Wy handelen hier niet van het bloed verstand, veel min van 't enkel lezen der woorden; maer van de H. *Schrijsuer* met vrugt en stigtinge te lezen: waer toe ten minsten een beginsel van de zuiverheid des herte vereischt word. En hy vergilt zig grootelijks, als hy zeit dat onze *Questie* maer van het uirwendig lezen handelt. Als men zeit: De gemeine Christenen hebben de *vryheid* om te *Communiceren*: dat wilt niet zeggen om het H. Sakrament flegs met den mond, maer met behoorlijke godvrugtigheid t'ontvangen. De ware staet van 't
 geschild

geschil is: Of de gemeine Christenen, en ook de vrouwen de vryheid hebben om de H. Schriftuer te lezen: te weten om die te lezen met den geest met welken zy moet gelezen worden, tot hunnen troost, stigting en onderwyzinge. Onze antwoord is, ja. De reden: Om dat de zuiverheid des herte en andere gaven der godlijke Genade die ons bequaem maken om de Schriftuer met vrugt te lezen, niet minder in de vrouwen en eenvoudige Gelovigen, dan in de geleerde mannen gevonden worden.

9. Niemand heeft regt, nog geleerden nog ongeleerden, om de H. Schriftuer uit nieuwsgierigheid, of om tijdverdryf, of andersins, alleen nitwendelijk en zonder geest te lezen. Dat was een misbruik van Gods heilig Woord daer niemand toe geregtigd is. Weshalven ik nog eens besluit, dat Pater Harney zig grootlijks vergift, als hy zegt, en zoo dikmaels herhaelt, dat onze *Questie* maer van het nitwendig lezen handelt. Zoo dat het gene hy n. 10. en vervolgens ten zelve einde schrijft, niet dan een deel verwarde en duistere redenen zijn, die *Monst. A. A.* en anderen op het Fransch een *Galimatias* zouden noemen. En de *Erw. Pater* had nergens mindere gelegenheid dan op deze plaats, van die *Mesieurs* eenen bedekken ontwaeragtigen

Zintoe te schrijven, die zy geern zonden doen doorfluijen. 't Is 't gebrek van die *Messieurs* niet, gelijk gy zoo wel weet als ik, Myn Heer, bedektelijk of sluipagtig te spreken. Hun gebrek is veel eer, zoo men 't een gebrek mogt noemen, al te regt uit en 't openlijk te handelen. Zy zijn van 't Sluipers gild niet.

10. Men zoude de bedekte redenen van den Eerw. *Pater* wel wat kunnen verklaren: maer waertoe zoude 't veel dienen? Laet ons liever gaen zien, wat lessen van versterking de Vrouwpersonen in zijn Boek nog al kunnen vinden. Hylcert ons b. 371. uit den Apostel Paulus, dat de vrouwen in de Kerke moeten zwijgen: dat het spreken haer niet word toegelaten: ja dat het spreken in de Kerke schande voor een vrouw is: 1. Cor. 14. v. 34. Nogtans ziet men de personen van dat gellagt nergens met meerder gezaglijkheid d'eerste beginselen des geloofs of den Catechismus leren dan by het volk van P. *Suivius*, die de vrouwen het lezen der H. Schrifture zoo heftelijk betwisten.

11. Maer dat overgeslagen, ik kan niet zien wat het zwijgen of spreken in de Kerke hier te passe komt. Men handelt immers niet van het lezen in de Kerke, maer van 't eenvoudig lezen 't huis in eenzaamheid en stilte, wanneer men beweert dat ook de vrouwen 't Woord Gods mogen

mogen lezen. Immers ik heb nog niet gehoord, dat iemand van des zelfs Verdedigers zynen iver oit zoo verre gevoerd heeft, dat hy de vrouwen zonde toegelaten hebben (Gelyk d' Eerw. Pater ons b. 119. van die van Metz verhaelt) in Kerken of Kapellen te preken, *biegt te horen*, of de Schriftuer uit te leggen. 't Moest wel een *P. Suvivius* zyn, die zoo uitsporige ongerymdheden zoude goedkeuren. Dog ik wil met diergelyke opmerkingen niemand verder lastig vallen. Ik had'er ook geen woord van gemeld, 't en ware deze gelegendheid my hier toe verplicht had. 't Is zoo moeilyk die schoone gelegendheden vrugteloos te laten doorschieten. Dan dit is maer voor u, Myn Heer, en voor de genen die den uitleg van 't raedfel weten.

12. Aengaende de kloekheid van het oordeel der vrouwen, men zeit in 't gemelde Cap. n. 13. dat zy zwak van natuer zyn, en dat d'eigen liefde in haer zeer arglistig is: ook dat zy gelijk een goede wyngaerd wel goede vrugten kunnen dragen, maer nogtans van noode hebben ergens anders op te rusten, en niet bequaem zyn, om zig zelve t'ondersteunen. 't Welk men alles moet bekennen ten hoogste waer te zyn. Mer yanden anderen kant mag men ook niet lochenen, of deze gebreken zyn in de mans zoo wel als in de vrouwen te vinden. Wy zyn al te zwak, en eeniglyns verblind door d'eigen

liefde. Niemand mag op zyne kragten steunen :
 wy hebben alle van noode mans en vrouwen,
 tot het heilzaam lezen en verstaen der H. Schrif-
 ture door d'onderregtingen van andere onder-
 schraegd te worden. Dit is zoo zeker, dat ook
 de H. Jeronimus van zig zelve verklaert, dat
 hy 't gene hy wist van de Heilige Schriften,
 niet uit zig zelven, dat is, door de vermetend-
 heid van zyn eigen verstand't welk, zeit hy, de
 gevaerlykste van alle leermeesters is, maer door
 d' uitstekendste Mannen der H. Kerke geleerd had.

13. Maer de moeder van Salomon, zeit Pa-
 ter Harney, leerde hem in't Boek der Spreuken
 C. 13. onder andere leffen, dat de kloekheid van
 een vrouw zig uitwerkt in *Questien van wolle en
 lynwaed*. Zeer goed: maer niet in zulke *Que-
 stien* alleen. In't werken van wolle en lynwaed
 bestaet de kloekheid harer handen: dog de kloek-
 heid van hare ziel bestaet in de kennisse der wys-
 heid, gelijk ter zelve plaetse geleerd word, al-
 waer onder de lofspreuken der sterke vrouwe ge-
 steld word: *Dat zy haren mond tot wysheid o-
 pent: Os suum aperuit sapientia:* 't gene zy im-
 mers niet en kan doen zonder de wysheid te be-
 zitten. Dit is ook de grootste lof welke de Hei-
 lige Geest daer aen de kloeke vrouwen doet ge-
 ven: en men vernedert haer alte zeer, als men
 hare kloekheid binnen 't spinnewiel ent 't weef-
 getouw wilt bepalen.

14. Dog dit is 't niet al. Wy vinden nog een voordeel in 't exempel van Salomons moeder, die haren zoon zoo schoone lessen gaf. Want hier uit blykt, dat het ook de vrouwen niet qualijk voegt anderen, en vooral hunne kinderen en huisgenoten, in tijd en gelegendheid van de zaligmakende wijsheid te onderregten. Ja dat zulks hare pligt is kan van niemand in twijfel getrokken worden. En wie is 'er bequamer om deze pligt te volbrengen, dan die moeders, welke door het neerstig lezen en bevroeden der H. Schrifture d' onderwijzingen der zaligheid in het Boek van Tobias, in de Spreuken van Salomon, in de Brieven van den Apostel Paulus, en elders eerst zelf geleerd hebben, om ze dan aen hunne kinderen en onderdanen over te leren? Zy doen deshalven zeer wel met dit lezen vlytelijk te beoeffenen, en verdienen daerom niet als laetdunkende Bybelzusters versmaed, maer veel eer als wyze en Christelijke moeders des huisgezins geprezen te worden.

15. Nu verhaelt men nog een geschiedenis uit het leven van de Heilige Terefia, die zeer tot vernedering der vrouwpersonen, die de H. Schrifteur lezen, schynt te strekken, onze zack te verfwakken, en die van den Eerw. Pater te begunstigen. Terefia, zegt men, ontzeide den
ingang

ingang tot het Klooster aen een dogter die nu reeds was aengenomen, om dat zy haer gevraegd had: *Of zy een Bybel die zy had, ook zoude medebrenghen?* Maer my dunkt, Mijn Heer, dat het my niemand met reden kan qualijk afnemen, indien ik zegge, dat deze geschiedenis, zooals zy ons verhaeld word, geen groote schijn van waerheid heeft.

16. 't Gene my beweegt om dit te zeggen, is de groote heiligheid en de wysheid van Terefia, voor dewelke ik een bezondere grootagting en eerbieding draeg, en wiens naem ik zonder verheuging van mijn hert niet kan noemen. Wie kan zig inbeelden, dat zoo wijze maegd als Terefia was, die zelve niet alleen den Bijbel, maer ook het geheimrijkste boek des zelfs, dat is, het Boek der Zangen las; ja die ook hoewel een vrouwpersoon zijnde, over het zelve geschreven heeft; vooreen groot gebrek in een Kloosterlijke Dogter zoude hebben aengezien, dat zy genegendheid had om 't heilig Woord van haren Vader en van haren hemelschen Bruidegom te lezen? Wie kan dit, zeg ik, geloven; daer de H. Jeronimus ons in het Leven van de H. Paula tot haren lof verhaelt, dat niet alleen zy Paula, maer ook alle de Dogters die z' in drie verscheide Kloosters verzameld had, zoo wel als zy de H. Schriftuer lazen? Zy waren, zeit hy, alle

K verpligt

verpligt alle de Psalmen van buiten te weten, en dagelijks iet uit de H. Schriftuer te leren: zeer verre van daer, dat zy imand om de genegendheid tot het lezen der Schrifture het Klooster geweigerd, of die heilige aenhegting voor een ongeneesbaer gebrek strydig tegen de volmaektheid van een geestelijke Maegd zouden aengezien hebben.

17. Maer genomen in de voorstelling van die Dogter, welke van de H. Teresia vraegde, of zy haeren Bijbel zoude mee in 't Klooster brengen, was eenige onvolmaektheid geweest; 't was immers maer een vraeg, de quael was niet ongeneeslijk; men had haer maer t'antwoorden: Neen, Mijne Dogter, laet uwen Bijbel t' huis, zonder haer daerom zoo plotseling af te wyzen en den ingang tot het Klooster t'ontzeggen. Om deze redenen kan ik ook niet geloven, dat de H. Teresia zulks uit dien hoofde alleen zoude gedaen hebben: en hoep niet dat my imand over dit ongeloof zwaerlijk berispen zal.

18. Zoo dat de groote deugd en voorzichtigheid van Teresia, vervoegd by d'omstandigheden van deze geschiedenis, gelijk die van den Eerw. Pater verhaeld word, welke hem doen besluiten, dat d'aenhegting aen het lezen der H. Schrifture in de gemelde Dogter wel een ongenees-

geneesbaer gebrek moet geweest zijn, my ten tegendeel, en zoo my dunkt met reden, de waerheid van zyne geschiedenis doet in twijfel trekken. En waerom zoude men hier niet mogen zeggen, 't gene hy ergens in zijn Boek ten opzigt van Serarius zeit: *Wy behoeven dat nie aen te nemen of wy willen?*

19. Indien men nu nog verder wilde ophalen al wat Pater Harney tegen de *geletterde Bybeljoffrouwen*, die wy hier een weinig tragten voor te staen, heeft in te brengen, 't was met eenen Brief niet af te handelen. Dog 't gene 'er overig is, gaet ons weinig aen. Eene klagt van 't volk van P. *Sarvius* tot beswaernis van de vrouwen moet ik nog beantwoorden, en daer mede sluiten. Zy klagen zeer over de hovaerdigheid, eigenzinnigheid en ongehoorzaemheid der vrouwpersonen die de Schriftuer lezen: niet zijn ze gewend meer te doen gelden dan deze ydele betigting. Dit is het groote Bolwerk waer van zy het zwak Geslagt beoorlogen, de hoofdreden door dewelke zy hunne inbeeldingen by klein en groot weten op te pronken. Zoo dat men 'er zelfs onder die geleerde mannen, die byna alle de Predikatiën van Faber en de sappige Theologie van Abelly uitgestudeerd hebben, en nog dagelijks het Ge-tydboek lezen, al verscheide vind welke zig door de kragt van die schrandere reden laten

wyfmaken, Dat het lezen der H. Schrifture niet dienstig is voor de vrouwen. Maer men begrijpt de reden welligt, waerom die Heeren niet goedvinden, dat de vrouwpersonen van hunne bestiering veel in den Bybel lezen. Zy kunnen somtijds reden hebben om te vreezen't gene Dioscorus schrijvende aen Sint Augustyn zonder reden vreesde. Zie Epist. 55.

20. Wat ondervinding die klagers hebben van d'eigenzinnigheid &c. der Schriftlezende vrouwpersonen, is my onbekend. Dit weet ik, dat het lezen der H. Schrifture de menschen niet hovaerdig nog ongehoorzaem, maer onderdanig, leerzaam, buigzaam van herte, en ootmoedig maekt: want Gods Woord is het licht onzer ziele, en de geneesmiddel van alle geestelijke qualen, *Omnes adificat Scriptura divina. Amb. in Psal. 48.*

21. Wy hebben God te loven en te danken, dat hy ons dit ook by ervarendheid geleerd heeft. Eigenzinnigheid vind men overal: maer meest in de genen die zig hier met een Scapelierken, daer met een Koordeken, of andere kleine tuigjens zoo vast laten binden, dat zy by wijlen minder swarigheid maken van't Woord Gods te verzuimen, dan van hunne besondere oeffeningen eens agter te laten: aen wie men niet kan wyfmaken dat het niet en voegt onder den
Dienst

Dienst der Misſe het Roozekransjen te lezen, om dit maer by exempel aen te tekenen. Hoe buigzaam en onderdanig die luiden waren, heeft men gezien als zijne Heiligheid de Paus van Roemen over eenige jaren hunne Getydekens van d' Onbevleete Ontvangenis, gelijk zy die noemen, verbood te lezen. Wat al geknors en gemors dat 'er toen onder dat volk gehoord wierd zal u, Mijn Heer, ongetwijfeld nog wel heugen: tot dat zy zig allenskens wederom in 't bezit van hunne zoo lieve oeffening hersteld hebben.

22. Tegen deze eigennigheit zoude men zijnen yver nuttiger mogen uitwerken, dan tegen de genen die zig hegten aen het Woord des Heere, en het lezen des zelfs boven alle andere boeken van godvrugtigheid stellen, om dat zy bevinden, dat d' ootmoedigheid, gehoorzaamheid, buigzaamheid des herte, versterking der eigennigheit, en andere deugden nergens beter dan in de godlijke Boeken der Schrifture geleerd worden. Zoo dat ik eindelijk niet kan zien, wat 'er dog zonderlings zoo berispelijk of ongerymd in die *Bybelioffrouwen* te vinden is, 't gene hunnen heiligen yver tor het lezen van Gods Woord aen sommige Mannen zoo zeer doet mishagen.

Den 3. van Loumaend 1687.

AGTSTE BRIEF.

*Nuttigheid van de Vertalingen der H. Schrif-
ture. d' E. Pater Harney spreekt van de H.
Schriftuer als of 't een gevaerlijk boek was. Het
tegendeel word bewezen uit de Heilige Gregorius,
Augustinus, Chrysostomus. De letter der Schrif-
ture is vol van geest. Wederom van hare nuttig-
heid voor alle slag van menschen. Van verscheide
slag van schadelyke boeken. Fabel uit den Talmud
rakende den Leeraer Gamaliel word verworpen.*

MYN HEER.

1. **N**Adien d' E. P. Harney niet goed-
vind dat de vrouwen en 't ge-
meine volk zig veel bemoeden
met het lezen der H. Schrifture,
zoo moet het ons niet wonder
schijnen, dat hy d' Overzettingen der zelve in
de gemeine talen van het volk hier en daer zoo
tegenstreeft. Hy schijnt die Vertalingen op
sommige plaetsen zoo algemeenlijk af te keuren,
als of hy van oordeel was, dat het geen Catho-
lijken betaemde den Bybel in de gemeine talen
over te zetten, of zoodanige Overzettingen te
begun-

begunſtigen. Wat wil het anders zeggen 't gene men by hem leeft b. 93. n. 59. *Sixtus Senenſis* Zeit: De Ketteren begeeren, dat men de H. Schrif-
 tuer in de moederlyke tale van ydere Natie moet
 overzetten, om dat Zulks eertijds tot zeer groote
 goed van de Kerk geſchied is? En wederom n.
 63. *Azorius* is van gevoelen, dat het Lutheranen
 en Calviniſten zijn, en dat het een kettery is,
 te Zeggen dat de Schrifturen in alle talen overge-
 zet moeten worden. Hier op ſlaet ook het gene b.
 130. n. 36. uit *Alfonſus* verhaeld word.

2. Maer waer toe hier op den naem van die
 Schryvers als der Ketteren eigen uitgekreten, 't
 gene men elders gedwongen is zelf goed te keu-
 ren? Want d' Eerw. *Pater* bekent openlijk in
 zijn II. B. C. XIV. in 't einde, dat het goed is de
 H. Schrifstuer in de talen des volks over te zet-
 ten. Hy zeit wel, dat zulke Overzettingen
 niet 't eenemaal noodzakelijk zyn: maer hy voegt
 er ook by, dat men in deze twee laerſte eeuwen
 zeer wel gedaen heeft, als men de H. Schrifstuer
 in de talen des volks door Catholijke mannen ver-
 taeld heeft. Edog is dit niet met d' eene hand op-
 bouwen 't gene men genoodzaekt is met d' an-
 dere hand weder om te ſlooten?

3. 't Is dan goed en pryſelijk, ook volgens
 de belijdenis der genen die het doorgaens lezen
 der H. Schrifsture in deze tijden tegenspreken,
 de

de zelve te vertalen en aenelkeen verstaenbaer te maken, op dat ten minsten diegenen, welke onder het volk bequaem zijn om door het lezen vrugt daer uit te trekken, zig van die Vertalingen mogen dienen. 't Zoude niet zwaer zijn, de nuttigheid der goede Vertalingen zoo met redenen als met getuigenissen hier breeder te bekrachtigen: maer vermits *Pater Harney* deze nuttigheid nu zelf beleden en bevestigd heeft, zoude dit een onnoodige arbeid zijn.

4. Maer schijnt het niet wel, Mijn Heer, dat de genen die het lezen der Heilige Boeken aen de vrouwen en gemeine luiden zoo bezwaerlijk willen toelaten, en de Vertalingen der zelve zoo weinig begunstigen, een groote eerbiedigheid voor die Boeken moeten hebben, dewelke hen verbiedt de zelve elkeen in handen te stellen? Men zoude 't denken, 't en ware men hen zoo zorgvuldelyk hoorde vermanen en instampen, dat de letter van de Schriftuer het kaf, de schorsse is: dat 'er in *verscheide deelen van de Schriftuer in onze tijden een gevaer steekt van in de tegenwoordige dolingen te vervallen*: b. 256. n. 8. dat zy Gods Woord afbeelden als of het volgevaerlijke spreuken was, bequaem om d'eenvoudigen te verstrikken; uit welken hoofde zy ook oordeelen, dat het veel veiliger is voor de Gelovigen, de Geschilboeken die de Catholijken

lijken tegen d' Onkatholijken geschreven hebben, dan wel de H. Schriftuer te lezen: want, zeit onze E. P. Leermeeſter (Luister na de ſchrandere reden, en verwonder u) in de *Controversien* staet het tegengift by het vergift, de Catholijke antwoorden neffens d' opwerpselen der Onkatholijken. In de H. Schriftuer staet d' uitlegging dikwils verre van de duistere plaetsen, die aen niet weinigen occasie van doling gegeven hebben. b. 253. n. 3. Of dit al wel met d' eerbiedigheid, die men aen Gods Woord schuldig is, overeenkomt, laet ik u en anderen oordeelen.

5. Wat my belangt, ik ben van gevoelen, dat 'er geene boeken niet alleen met zoo groot een gezag en wijsheid, maer ook met zoo groote eenvoudigheid en bequaemheid om alle slag van menschen t' onderwijzen, oit geschreven zijn, dan de godlijke Boeken der H. Schrifture. Ik houw het met den Paus Gregorius welke getuigt, dat de Schriftuer alle andere leeringen onvergelykelyk overtreft; niet alleen om dat zy ons niet en verkundigt dan 't gene waeragtig is, dat z' ons noodigt tot een hemelsch vaderland, dat zy de herten der genen die haer lezen verandert, en de zelve in plaets van aerdsche begeerlijkheden vervult met een hemelsch verlangen: maer ook om dat zy ter zelve tijd, als zy de verstandigen en volmaekten door hare duisterheid oeffent en bezig

houd,

houd, d' onvolmaekten en de zwakken door hare liefstalligheid weet te streelen en te troosten: dat zy zoo duijter niet en is, dat men haer moet agterlaten te lezen, n'g ook zoo ligt niet om te verstaen, dat men haer mag versmaden; dat men'er zoo veel grooter smaek in vind, hoe men meerder gemeinzaemheid met de zelve krijgt, en dat men haer bemint en in waerde houd volgens dat men min of meer in de Zelve mediteert; dat zy door d' eenvoudigheid van hare woorden, en door den verheven zin in de Zelve begrepen onze Zielen helpt; dat zy schijnt aen te wasschen, volgens dat de genen die haer lezen, toenemen en aenwasschen in verstand; zoo dat'er ook d' onwetendste, en die alderminst in't geestelijk leven bevestigd zijn, al iet van verstaen, en dat zy den verstandigen altijd nieuw schijnt. In de Voorreden van het 20. Boek zijner Zedenschriften. In zijnen Brief aen Leander Aerschbisschop van Siivilien bekrachtigt die Groote Leeraer de zelve zaek met geen mindere welsprekendheid.

6. Ik houw het met den H. Augustinus die ons leert, dat de H. Schrifstuer zig voegt na de vatbaerheid van idereen: en dat zy is als een gemeinzaem vriend, die alle de wereld door een eenvoudige manier van spreken aennoodigt om hun voedsel by haer te komen zoeken, 'twelk ook d' eenvoudige verstanden in haer kunnen vinden.

Wat

Wat kan 'er ktagtiger bedagt worden om d' eën-
 voudige Christenen het lezen der H. Schrifture
 boven alle andere boeken aen te prijzen, dan het
 gene dees Oudvader zeit in zijn 5. Boek over 't
 Boek der Scheppinge naer de Letter C. 3. Trek
 uw voordeel uit de Schriftuer die uwe Zwakheid
 niet en begeeft, en die met u gelijken moeder
 met haer kind Zagtelijk wandelt, voegende hare
 gang naer uwe gangen. Zy spreekt in dier voege,
 dat zy door hare hoogdravendheid spot met de ho-
 vaerdigen; dat zy de genen die haer willen door-
 gronden, door hare diepzinnigheid verbaesd maekt;
 dat zy de volmaekte zielen met hare waerbeden
 voed, **EN DE KINDEREN SPYST MET
 HARE LIEFTALLIGHEID**, *affabilitate
 parvulos nutrit.*

7. Ik houw het met den Grooten Gulde-
 mond, die ons alreede betuigd heeft van gevoe-
 len te zijn: Dat de H. Geest de Schriftuer op zoo-
 danige wyze heeft doen schryven, dat ook Vis-
 schers, Schaepherders, en andere onwetende en
 ongeletterde menschen door die boeken kunnen za-
 lig worden. En op dat ook d' aldereenvoudigsten
 niet en zonden kunnen bybrengen tot hunne ver-
 schooning, om zig t' ontslaen van 't lezen der H.
 Schrifture, dat zy de zelve niet verstaen kunnen,
 dat de dingen die daer gezeyd worden, Zoo wel
 met de vatbaerheid van alle de wereld overeenko-
 men,

men, dat ook een ambagsman, een dienstknecht, een arm vrouwe, en d' onwetendste onder de menschen uit deze lesfen hun voordeel kunnen trekken.

8. Ik zeg nog eens, ik houw't met deze Vaders van de H. Kerke, die ons voorwaer wel een andere verbeelding van de H. Schrifture geven, als d' E. P. *Harney* en eenige Schryvers van deze tijden ons pogen op te dringen. Die oude Leeraers verzekeren ons, dat God de H. Schrifstuer als vernederd en naer de vatbaerheid ook van de kinderen gevoegd heeft: en nu kooft men ons de zelve beschrijven, als of't een gevaerlijk boek, als of't een struikelsteen en strik was der eenvoudige en ongeleerde menschen. Die Oudvaders betuigen, dat de H. Schrifstuer alle andere boeken verre overtreft door deze wondere en godlijke eigenschap, dat terwijl zy hoogdravend en diepzinnig is, en bequaem om ook de grootste verstanden t'oeffenen, zy egter ook gemeenzaem, eenvoudig en verstaenbaer is voor de kleine en zwakke verstanden: eigenschap die in geen andere boeken zoo te vinden is, en by gebrek der welke veele boeken niet en dienen dan aen weinige geleerde mannen, en schadelijk zijn voor't gemeine volk; daer de H. Schrifstuer voor klein en groot, geleerd en ongeleerd, voor mannen, vrouwen,

ja

ja ook voor de kinderen nut en zalig is. En nu wilde men ons geern wijsmaken, dat het minder gevaers inheeft, Controversen en andere gemeine boeken, dan de H. Schriftuer te lezen.

9. Daer zijn Zoo meenige schoone boeken: *zeit Pater Harney b. 579. n. 28. die zy, te weten, de vrouwen en 't gemeine volk, beter verstaen als de H. Schriftuer, en uit de welke zy minder gevaer van schade loopen.* Maer my dunkt, hehoudens een beter oordeel, dat dit wel een gevaerlijke en vervaerlijke stelling is, die nog met de gevoelens der Heilige Vaders, nog met de eerbiedigheid van Gods Woord overeenkomt. En ik twijfel niet of men zal in deze zaak liever die groote Mannen, welker getuigenissen wy nu gehoord hebben, dan dezen Eerw. Pater Leeraer geloof geven.

10, Wat belangt het gene men zegt, dat de letter van de Schriftuer het kaf en de schorsse is, dit is wel waer; maer men moet 'er by voegen, dat onder die schorsse een heilzame tarwe verborgen is, waer door de zielen versterkt en gevoed worden ten eeuwigen leven. Want de woorden der H. Schrifture zijn vol van geest en waerheid, die door het neerstig lezen en bevroeden der zelve zoetelijk in onze herten vlooden. Hoe groote kragt de H. Chrysostomus niet alleen aen 't lezen, maer ook aen het en-

kel aenschouwen, of aen de tegenwoordigheid der Godlijke Boeken toeschrijft, is elders aangewezen. Zoo dat men gansch geen regt heeft om de nuttigheid van dit lezen uit dezen hoofde te verkleinen, om dat d'uitwendige letter het kaf en de schorsse is: niet meer dan men regt heeft om de nuttigheid van 't uitwendig gebed, vasten en aelmoessen te verminderen, opvoorgeven dat deze uiterlijke werken maer kaf en schorsse zijn, en dat alle de deugd bestaet in den inwendigen geest en liefde met welke die werken geoeffend worden.

11. Zeer treffelijk heeft hier de H. Gregorius van Nazianzen ons ten gevalle gezongen :

*M*n weelde en zoet vermaak was eertijds in
de Boeken
Der Heilige Schriftuer geschreven door
Gods Geest
Met menschen penne en hand, in stilte te gaen
zoeken
Wat onder schors van 't woord en letter die
men leest
Zig schuilt, al wat de Geest in die doorlugie
Blad'ren
Van nuttigheid, Genade en wijsheid heeft ge-
stort :

Een

Een ſchat waer toe alleen het zuiver hert kan
nad'ren,

Waer mee de zuivre ziel alleen begunſtigd
word.

* ... *Cui jucunda sacrata Volumina cura
Ante forent, medio qua Spiritus ore piorum
Sculpfit, & egregii duro sub cortice Scripti
Gratia fulgorem diffundens Pneumatis almi,
Utilitasque latens, quam soli cernere poſſunt
Qui bene purgarint generosa lumina mentis.*

12. Hier dient wel aengemerkt, dat als Gre-
gorius zeit, dat niemand de nuttigheid, die onder
de ſchorſe der letteren verborgen is, kan zien
dan alleen die zuiver van herte zijn, hy daer me-
de d' onvolmaekte Chriſtenen, die tot die vol-
komen zuiverheid nog niet geraekt zijn, egter
van het lezen der H. Schrifture niet wilt uit-
ſluiten, als zy anders maer een beginnende ge-
negenheid hebben om tot de zelve allenskens te
naderen. De reinigheid des herte is een ſchoone
voorbereiding om de H. Schriftuer, en ook om
de verholenſte waerheden en geheimen des zelfs
te doorgronden: maer het neerſtig lezen en be-
vroeden der H. Schrifture is ook wederom vanden
anderen kant een kragtig middel om deze reinig-
heid te bekomen. Dit leert ons de zelve H. Gre-
gorius op een andere plaets: *Wat my belangt, zeit
hy, ik heb door het doorbladeren der godlyke Boe-*

* *Carminē de rebus suis.*

ken

ken de reinigheit des herte verkregen, als ik te weten uit de letter der H. Schrifsture den geest uitperste. Het lezen van die Boeken heeft my deze deugd gedaen, dat ik de bitterheid en't vuile pekelschuim der wereldsche boeken, die mijn gemoed weleer met een verniste en bedriegelijke schoonheid plegen te streelen, heb uitgespogen. 12. *Quadrag. Fejun. Silentium.* Zoo dat het Woord Gods niet alleen bequaem is om de volmaekten in de volmaektheid te voeden, maer ook om d'onvolmaekten ter volmaektheid aen te voeren.

*Gods Heilig Woord is goed voor elk,
Den kloeken spijs, den kindren melk.*

13. Nog eens dan de H. Schrifstuer is dat godlijk en wonder Boek, 't welk alle andere boeken in nuttigheid zoo verre te boven gaet, als de H. Geest die 't geschreven heeft, alle menschelijke schrijvers overtreft in wijsheid. 't Is dit Boek 't welk bequaem is voor klein en groot, en daer alle ootmoedige herten hunnen troost en voedsel en de genezing hunner ziele zonder gevaer in kunnen vinden. 't Is in de Schrifstuer dat alles overvloed, en't gene de kloeken mogen eeten, en't gene de kinderen mogen zuigen. *Fulg.* 't Is in de Schrifstuer dat ook de Maegden *Jesus* Christus moeten zoeken, en daer hy alderbest gevonden word. *Amb.* 't Is de Schrifstuer die alle menschen stigt. *Omnes adificat Scriptura divina.*
Met

Met reden luisteren wy dan na de lesse van den H. Chrysoftomus: *Wagt na geen anderen leeraer of meester. Gy hebt Gods Woord: niemand kan u Zoo onderwijzen als dit godlijk Woord. Nullus te docet sicut illa. Orat. 9. in Epist. ad Coll.*

14. Zoo nu iemand wilde weten welke men voor schadelijke boeken moet houden, gy zoudt het hem kunnen zeggen, Mijn Heer, met de woorden van den Heer. . . . . die wy voorleden zomer te samen 't geluk hadden van over dit stuk zoo yverig volgens zijne gewoonte te hooren reden voeren. My dunkt dat ik hem nog hoor en zie: en 't zal u ook nog wel gedenken, met hoe groote vierigheid hy ter gelegendheid van het Boekjen van P. *Suivius* uitriep: „ O vermetene onwetendheid. Is 't niet onverdragelyk dat hier een onbekende *Suivius* zig durft aenmatigen, de H. Schriftuer uit de handen der eenvoudige kinderen Gods, en uit de huzen der gemeine Christenen te verbannen, en het lezen der zelve als schadig en gevaerlyk aen alle wereldlijke en ongeleerde personen uit te krijten? En ondertusschen wie kant zig, wie toont zijnen yver eens tegen die waerlyk schadelijke boeken, daer de wereld althans zoo vol van is?

15. „ Ik spreek nu niet (zooging hy voort)

„ van die vuile Liedboekjens, godlooze Histo-
 „ rien, vervloekte *Romans*, en ander dieerge-
 „ lijk werktuig van den Duivel: daer zijn nog
 „ andere schadelijke boeken, die ook van som-
 „ mige onbedreve Devotarissen voor zeer nut-
 „ en heilig gelezen en versleten worden. Scha-
 „ delijke boeken zijn die genen waer in men
 „ niet anders vind dan een hoop zotte Fabelen,
 „ versierde Mirakelen, en valschvermiste ge-
 „ schiedenissen.

16. „ Schadelijke boeken zijn de geschilboeken
 „ der genen, die terwijl zy quansuis de dwalin-
 „ gen der Onkatholijken zouden wederleggen,
 „ door een strafbare onwetendheid en onkun-
 „ de der ware Godgeleerdheid de gronden van 't
 „ Catholijk geloof stoutelijk ondergraven en
 „ omverre stooten: waer van ons die beroem-
 „ de Triomfmaker nog onlangs beklagelijke
 „ exempelen verschaft heeft.

17. „ Schadelijke en zeer schadelijke boeken
 „ zijn die Blauwe Boekjens, die men den kin-
 „ deren in de hand steekt, en in dewelkemen
 „ die jonge jeugd, om de zelve tot d' eerste
 „ Communie t' onderwijzen, deze schoone les-
 „ sen leert: * *Dat de wonden onzer ziele gene-*
zen

* Onderwys voor d' eerste H. Communie, gemaakt door
 een Priester der Sociëtit, den sesden Druk verbeterd.
 1722.

2, zen worden met die eens te zeggen: Dat ook
 2, waerschijnlijk de droefheid der zonde nit vreeze
 2, van tijdelijke straffen, als verlies van Goed,
 2, Eere en Staet, Ziekten en een voortijdige
 2, Dood, voor zoo veel die van God komen of ge-
 2, vreesd worden, als regtvaardigen en strengere
 2, regter, een onvolmaekt berouw is, 't welk
 2, met het Sakrament der Biegtte kragtig genoeg is
 2, om volle vergiffenisse te verwerven, en ons in
 2, de Gratie en liefde Gods te herstellen: Dat het
 2, berouw der dagelijksche zonden meer zwaarig-
 2, heid heeft dan van doodlijke: Dat niemand
 2, meer zondigt dan zoo veel als hy weet en kent
 2, het quaed van de zonde. &c.

18. „ Tegen deze schadelijke boeken zoude
 2, 't veel nutter zijn zijnen yver uit te werken dan
 2, tegen 't lezen van Gods Woord te morren en
 2, te knibbelen. Edog waer vind men een *Sui-*
 2, *vius* die zig daer tegen aenstelt? Verre van
 2, daer, dat volk laet zig voorstaen dat zy God
 2, en de Kerk een grooten dienst doen, als zy
 2, de wereld met dat slag van voddige boeken
 2, vervullen. . . . . „ Dit vloog hem al-
 2, les zeer vloeiend en gelijk met eenen adem uit
 2, den mond, nevens nog veele andere dingen hier
 2, te lang te verhalen, en welker gy ligtelijk zult
 2, indagtig worden. Want ik voel dat deze Brief
 2, al wederom zijne vereischte grootte haest zal
 hebben.

19. Ik had byna vergeten aen te tekenen 't gene d' Eerw. Pater b. 307. n. 27. van den Leeraer Gamaliel verhaelt: *Dat zoo hem een Overzetting van den Profeet Job, in de gemeine tael des volks gemaakt zijnde, wierd voordgebracht, hy zoude gezeid hebben: KINDEREN, STOPT DEZEN ONDER DEN VLOER: als daer mede willende zeggen, dat het niet goed zoude geweest zijn, aen ydereen Zonder onderscheid dien boek van de Schriftuer in gemeine tael te lezen te geven. Voorwaer slegte zaken. Wat zoekt men dog hier uit te bewijzen? Was die Overzetting trouw en opregt, of niet? Was zy niet opregt en goed, met reden mogt men die dan onder de vloer stoppen: maer was 't een onberispelijke Vertaling, waer toe de zelve zoo versmadelijk en oneerbiedelijk onder de vloer gestopt? 't Was immers Gods heilig Woord in wat tael het ook mogt wezen; en deshalven 't konde ten minsten aen sommigen dienstig zijn: te meer nadien het Boek van Job onder 't getal van die Boeken was, welke aen elkeen, zelfs aen de kinderen, immers ook volgens Pater Harney onder de bestiering van wijze Leeraers, gelijk Gemaliel was, wierden toegelaten. Zoo dat deze geschiedenis van den Jerusalemschen Thalmud nevens veele andere zeer naer een Fabel luid.*

20. Zeker onze P. *Suivius* maekt het hier vry wat schikkelijk. Hy praet niet van de H. Schriftuer onder de vloer te steeken, maer hy stelt die op't Outaer in een aenzienlijke plaats nevens't Heilig Sakrament, om ze aldaer voor de mishandeling der ongelcerde en wereldsche menschen op te sluiten. Daer mag in dit zeggen van *Suivius* zoo veel onkunde van Oudheid steeken als't u gelieft: maer gewis daer steekt meer eerbiedigheid in dan in't gene d' Eerw. Pater ons van Gamaliel wilt doen geloven.

21. Zoude die Eerwaardige Vader van L. daer gy my voor een jaer twee of drie al van verhaelde, die een dogter van zijne bestiering dreigde haer Nieuw Testament te verbranden, 't en ware hy't om den kostelijken band gespaerd hadde, en verklaerde haer zoodikmaels als naergewoonte tot de H. Communic niet te zullen toelaten, wilde zy nog hardnekkelijk in haer lezen volharden: zoude hy, zeg ik, deze Historie van Gamaliel wel gelezen hebben? Immers die had hem zeer kunnen dienen om zijnen handel te regtvaerdigen: want het dog al zoo eerlijk is de Schriftuer of een deel daer van te verbranden, als de zelve onder de vloer te stoppen.

Den 10. van Loumaend 1687.

NEGENDE BRIEF.

Zekere Stelling van P. Harney strydig met d' eerbiedigheid der H. Schrifture word overwogen. De Devotie van den Rozenkrans en die van't lezen der Schrifture tegen elkanderen opgewogen. d' Opwerpen tegen dit lezen getrokken uit d' onwetendheid of eigenzinnigheid worden verydeld. Of de rampen der voorgaende eeuw uit het misbruik der H. Schrifture zyn voordgesproten. d' Eerw. Pater beschuldigt door onbedagttheid d' Oudvaders, meinende Erasmus te beschuldigen. Men kan alle misbruik niet weeren. Schade die d' onagtzaamheid van't lezen der Schrifture baert. Deze onagtzaamheid is een vrugt der vermaningen van P. Suivius en zyn volk. Een getuigenis van Costerus als by geval aengetekend.

MYN HEER.

- I. Onder voorreden. Ik had in den voorgaenden Brief schon vergeten, u een aenmerkens waerdige plaets uit het Boek van den E. P. Harney te doen bemerken: z' is te leerzaam en te bondig om hier niet voor aen gesteld te worden.

den. Blad 140. n. 9. schrijft hy dan aldus: *Dat Erasmus't volk tot het lezen der H. Schrifture aenmaende, om dat in zynen tyd zoo veele en zoo schoone boeken nog niet gemaekt waren, gelijk nu overal te krygen zyn, daer mede de Zaken van het Christen Geloof, van de Christelijke Zeden, van't Gebed, van troost op de hope der eeuwigheid, van d' ydelheid die in alle tijdelijke dingen steekt, in de gemeine tale uit de leering van de H. Schrifstuer en andere Heilige Schryvers met zoo groote klarigheid en bequaemheid op't verstand van klein en groot beschreven zijn, dat d' eenvoudigen daer groot profijt en geen schade kunnen uittrekken. Het gene in't lezen der H. Schrifstuer, principael in sommige, ja veele deelen daer van, om hare verhevendheid en der menschen onbequaemheid anders gelegen is.*

2. Deze stelling schynt my zoo afzienlijk, en zoo openlijk strydig tegen d' eerbiedigheid die wy Gods Woord schuldig zijn, en tegen de verbeelding die de Heilige Vaders, gelijk wy reeds gezien hebben, ons van de H. Schrifture geven, dat ik de zelve met haren verdienden naem niet durve noemen. Mogten de Vaders, die ons zoo kragtelyk ingescherpt en verklaerd hebben, dat de H. Schrifstuer alle andere boeken zoo wel in eenvoudigheid, leerzaamheid en liefstalligheid, als in hoogdravendheid, verbor-

borgendheid en diepzinnigheid verre te boven gaet, eens opzien; met hoedanige koleuren meint gy dat zy zoodanige stelling zouden afschilderen? Wat zouden zy oordeelen van een Meester in de Godgeleerdheid, dien zy hoorden zeggen, *Dat'er veele schoone boeken zijn, waer uit d' eenvoudigen groot profijt en geen schade kunnen trekken: maer dat het met het lezender H. Schrifture anders gelegen is?* My dunkt dat ik regt heb om de bekende spreuk van een van die Oudvaders hier te gebruiken: *Uwe gevoelens slegs te verhalen is de zelve al wederleid hebben.*

3. Ik wil nogtans geen vonnis strijken, hoewel my zulks met geen reden qualijk zoude mogen afgenomen worden: 't en zy misschien de misgreepen ook in stukken van zoo zwaer gewigt ontzaglijk en eerwaerdig worden, wanneer zy van aenzienlijke Mannen begaen zijn: daer ik ten tegendeel altyd geloofd hadde, dat zy in zoodanige alderminstte verdragen waren. Dit weet ik, dat zoo imand uit het getal der Verdedigers van Gods Woord oit zoo veel tegen de waerdigheid van den Roozenkrans bestond te zeggen, als dees Eerw. Pater Leeraer tegen de roemwaerdige uitmuntendheden der H. Schrifture in de bovengemelde stelling heeft durven schryven, de Devotarissen geen blixemen genoeg zouden vinden om dien tegenspreker
van

van hunne Devotie naer verdienften te straffen.

4. Geen wonder: *Met de Roozenkranskens helpt men de zwaerden*, men bekeert 'er Koningryken, men wint 'er landen mede. Die oefening word het volk by hen boven het lezen van Gods Woord aengeprezen. 't Schynt daer geen misbruik in te vinden is: immers 't is gevaerlijk dat misbruik openlijk te berispen, en maekt imand schier van kettery verdagt. Men mag 'er niet dan met alle eerbiedigheid en lof van spreken. Te zeggen, dat de *devotie* van de H. Schriftuer te lezen wel smakelyker, bondiger en stigtiger is, heeft zyne zwarigheid in: 't zijn Bybelbroers en Bybelzusters, van Erasmus volk, die zulke tael voeren. Maer tegen 't lezen van de Schriftuer mag men vrylijk roepen en schryven, de zelve als een gevaerlyk boek voor d'eenvoudigen afmalen, en 't misbruik daer van op het alderbreetste uitmeten, zonder dat byna imand regt heeft om de Heeren Meesters met een oneffen woord hier over te bejegenen. Maer God zy geloofd, die ons een anderen regel van doen en laten voorgeschreven heeft, als de gedagten en begeertens van die Mannen.

5. Indien gy misschien mogt oordeelen dat ik hier wat te kragtig spreke, 'k verzoek, Myn Heer, gelief my te vermanen. Maer ik mein niet dat d' yver van myne penne 't spoorste buiten

gaet: en zoo ik u te regt kenne, heb ik des aengaende van uwen kant geen berispingen te verwagten. Daer de waerheid last lijdt, is het zagt spreken dikmaels maer dwaze laffigheid.

6. Dog om nu voord te gaen, ik laet my voorstaen dat d'opwerpingen die men uit de duisterheid der H. Schrifture en uit d'onwetendheid van de menschen tegen het lezen der zelve pleeg te trekken, nu door d'uitgeschreven plaetsen der Heilige Vaders in dier voege verplet zyn, dat men de zelve voordaan zoo hoog niet meer zal doen gelden. Want wy hebben nu bewezen, dat de wetenschap der H. Schrifture, als zijnde bovennatuerlijk, niet slegs gelijk de natuerlijke wetenschappen, door schranderheid van verstand en menschelijken arbeid, maer wel meest door nedrigheid, godvrugtigheid en gebeden te bekomen is: waerom zy van niemand beter verstaen wierd, dan van die eenvoudige visschers, van dewelke men konde zeggen: *Kleesch nog bloed heeft het u geopenbaerd, maet de vader die in den hemel is.*

7. d'Andere tegenwerping genomen uit d'eenzinnigheid, laetdunkendheid en aenhegting aen't eigen oordeel, met welke de gemeine luiden, lezers van Gods Woord, zoo heftelijk beschuldigd worden, hebben wy ook alreede meer dan genoeg verydeld. En gelijk meermaels aen-

aëngemerkt is, indien men naer deze reden wist te werk gacn, zoo moest het lezen der H. Schrifture meer aen de geleerden dan aen de gemeine Gelovigen verboden worden; vermits de geleerden, als anders de deugd of ondeugd wederzyds gelijk is, meer op hun eigen oordeel staen, dan d' eenvoudige en gemeine luiden. *Scientia inflat.* De wetenschap blaest op. De herten en verstanden der kleinen zijn wel gemaklijker om te buigen, dan de hoofden van veele wyzen en geleerden, die zig inbeelden dat 'er hunne meesters niet te vinden zijn. En 't is een ydele inbeelding van P. *Suivius* die d' E. P. *Harney* niet had moeten vernieuwen: Dat de begeerte om te verstaen en t'oordeelen, te weten, naer eigen goeddunken en zonder opzigt op den regel des geloofs, de begeerte om te lezen zoude volgen.

8. 't Zijn immers Catholijken van de welke wy handelen en onderzoeken, of'then nut en zalig is Gods Woord te lezen: die zig deshalven in al wat het geloof en den Godsdienst betreft, aen de Catholijke Kerk onderwerpen, en met den H. Augustinus zeggen: *ik zoude ook 't Evangelie niet geloven, 'ten ware 't gezag der Catholyke Kerke my daer toe beweegde*: die dan niet naer eigen vonnis, maer naer den algemeenen zin van de zelve Kerk, en naer de grondre-

gels des geloofs die zy van haer geleerd hebben, de H. Schriftuer verstaen en duiden. Zoo leert men hen in den *Katechismus*, zoo onderregt men hen met woorden en in bocken: en na dat zy met zulke leeringen versterkt zijn, stelt men hen de H. Schriftuer in handen, als zijnde die een bequame middel om de genen, die de zelve in dezen geeft van onderdanigheid vlytelijk lezen en bevroeden, in alle waerheid en godvrugtigheid te bevestigen, en uit *her Colebranders geloof* allenskens tot een hoogere wijsheid aen te leiden.

9. d' Eerw. Pater vind zig verpligt deze be-
lijdenis aen de waerheid te geven: *Dat de genen die door d' Apostolische Kerke zoo onderwezen zyn, dat 'er geen redelyke vrees overblyve, van dat hen uit het lezen der Schriftuer meerder schade danbaet mogte voordkomen, volgens het in-
zicht van 't bewulte Verbod, van het lezen der zelve niet worden uitgesloten. i. B. C. x. n. 66.* Waer uit ik aldus besluit: *Zoo mogen dan de Gelovigen in deze tyden de H. Schriftuer door-
gaens lezen.* 't Gevolg bewys ik uit den Hoog-
waardigen Heer Bisschop van *Castorien* zal: ge-
heug: op welken d' Eerw. Pater zig hier ter zelyer plaetse en elders beroept, en wiens getui-
genis hy deshalven in dit stuk niet en zal verwer-
pen. Dees Bisschop getuigd in een plaets nu
meer-

meermaels by ons gemeld, en nog te melden: Dat men uit het lezen des Bybels die ongemakken, daer de Paus Pius de Vierde in zynen tyd voor bekommerd was, nu niet te vreezen heeft: dog dat men ten tegendeel moet betrouwen, dat de Gelovigen althans uit het neerstig gebruik en de liefde der H. Schrifture de zelve vrugten zullen trekken, die de H. Chrysostomus en andere Vaders in hunne tyden geleerd hebben, dat men uit de zelve konde rapen. C. ix. in't einde. En anders te denken, is zonder reden al te slegte gevoelen van zyn evenaeften hebben.

10. Ik kan niet zien wat d'Eerw. Pater op deze redenkaveling, die my onwederleglijk schijnt, zal mogen antwoorden. Zy word op de wijze der Schoole aldus in 't kort betrokken: Die door d'Apostolische Kerke Zoo onderwezen zyn, dat'er geen redelyke vrees overblyve, van dat hen uit het lezen der Schrifture meerder schade dan baet mogte voordkomen, worden volgens het inzicht van 't bewuste Verbod, van het lezen der zelve niet uitgesloten:

En daer is nu ten opzigt der Catholyken zoodanige redelyke vrees niet:

Zoo mogen dan de Catholyken de H. Schrifture nu vrylyk lezen.

11. Dit noemt men in de School een Syllogismus. d'Eerste stelling is van den E. P. Har-

ney, immers naer den zin: de tweede is van den Bisschop van *Castorien* op wien hy zig beroept. 't Gevolg steunt op de grondregels der redenkavelinge. Hy mag niet antwoorden, dat men niet alleen op het einde van 't Verbod moet zien, maer ook verplicht is het zelve naer de letter t' onderhouden. Hooggemelde Bisschop, met welken hy wilt schijnen een gevoelen in dit stuk te hebben, spreekt hem tegen, en zeit wel duidelijk ter aengetekende plaetse: Dat het Verbod van den *Index de Christenen* niet meer verbind: 't gene wy nog in den volgende Brief wat breeder zullen aenwyzen.

12. Om dit goed gevoelen, 't gene wy nevens den Bisschop van *Castorien* van d'eenvoudigheid en buigzaamheid der opregte Catholyken hebben, wat te verzwakken, en 't gevaer dat 'er in 't lezen der H. Schriftuer is te vergrooten, maekt d' Eerw. *Pater* een zeer deerlijke en afsgriflijke beschrijving van d'onheilen en rampen die hy voorgeeft dat in den aenvang der huidige daegsche Scheuringe uit het lezen der zelve onder 't gemeine volk ontstaen zijn. In zijn 1. B. C. xi. n. 15. en vervolgens; en wederom 11. B. C. xii. n. 29. telt hy deze onheilen op met honderd duizenden t'seffens. Maer 't is hier ongetwyfelt, gelijk hy ergens zeit, *hyperbole, hooggeschooten.*

13. Ik antwoord dan 1. Dat men waerschyn-
 lijk in 't getal van die rampen op te syferen niet al-
 te bestipt of naukeurig geweest is. 2. Dat naer
 allen schyn zeer weinige van de genen, die d'
 uitwerkers dezer rampen geweest zijn; zig oit
 met het lezen der Schrifture bemoeid hebben.
 3. Maer genomen nu dat zy die alle gelezen
 hadden, zoo volgt nog niet dat dit lezen der H.
 Schrifture d' oorzaak was van de rampen die dat
 volk uitwerkte. Daer konden honderd andere
 oorzaken gevonden worden, waer door die
 rampzalige menschen tot de boosdaden die d'
 Eerw. *Pater* verhaelt, en van welke de gele-
 gendheid nu niet toelaet bestipter onderzoek in
 te stellen, wierden aangedreven.

14. 4. En eindelijk, 't gene alle zijne be-
 tragtingen veydelt, al schoon men hem alles
 toestond, te weten, dat het misbruik der H.
 Schrifture d' oorsprong geweest was waer uit alle
 die ongemakken en grouweldaden der voor-
 gaende tijden waren voordgevloed, zoo had hy
 nog niet een zier gewonnen. Want dat misbruik
 quam in die tijden voord uit een valsche inbeel-
 ding waer door de genen, die zig van de nieu-
 we Leeraers jammerlijk lieten verleiden en van
 de Kerk afscheuren, zig zelve hadden wijsge-
 maekt, dat zy elk voor hun hoofd van den zin
 der Schrifture ook in de gewigtigste geloofspun-
 ten

ten mogten en moften oordeelen, zonder zig een Oudvaders, Concilien of Kerke r' onderwerpen. Welke zotte verwaendheid, gelijk wy nu zeiden, verre is van de gemoederen der Catholijken, en by hen voor een belachelijke en snoode dwaling word aengezien. Zoo zijn dan die onheilen en rampen, die de dwalingen der Onkatholijken gebaerd hebben, uit het lezen der H. Schrifture onder de Catholijken nu geensins te vreezen: 't welk indien d' Eerw. Pater toestaet, gelijk hy 't in gener voege kan lochenen, zoo hebben wy ons oogwit bereikt, en zijne honderd duizenden zullen hier op een *Nul* uitkomen.

15. 't Gene hier niet mag verzwegen worden, en vry wat vreemd schijnt, is dat Pater Harney de meergemelde rampen van moorden en smooren, hangen en branden &c. durft wyten aen het oordeel der genen die goedvonden, dat ook d' akkerman, de timmerman, de steenhouder de H. Schriftuer zouden lezen: 't gene wy nogtans in 't eerste deel dezer Brieven getoond hebben wel uitdrukkelijk het oordeel en gevoelen van twee heilige Mannen, Cesarius Bishop van Arles en Johannes Chrysostomus geweest te zijn. Wie ziet niet hoe vervaelijke en afienlijke gevolgen men uit dezen handel van den Eerw. Pater zoude kunnen trekken?

16. Of meint hy misschien dat het hem genoeg is deze stelling op den naem van Erasmus voor den dag te brengen, om de zelve zoo leelijk te mogen afschilderen? Kan dan het gene by Chrysostomus een nutte waerheid is, by Erasmus een schadelijke dooling zijn? Of't gene men in de Schriften van Chrysostomus moet prijzen en aennemen, mag men dat in de boeken van Erasmus brandmerken en met smaet verwerpen? Ik zeg nog al eens: *Si personas accipitis, peccatum operamini.*

17. d' Eerw. Pater gelieve ons dan eens te leren, wat onderscheid 'er te vinden ist tusschen het oordeel van Erasmus en dat van Chrysostomus. Erasmus vind goed, dat ook d' akkerman, de timmerman, de steenhouder de H. Schriftuer zullen lezen. Chrysostomus begeert, dat ook d' ambachtsman, de dienstknecht, d' arme wedevrouw't lezen der H. Schrifture niet en zullen agterlaten. Hom. 3. de Lazaro. Kan'teene ey wel gelijker zijn aen't ander, dan deze twee spreuken elkanderen gelyk zijn? Hoe durft men dan zoo verscheide gewigt gebruiken, om den evenaer met de woorden van Chrysostomus te doen neder slaen, en met die van Erasmus te doen opvliegen? Is dat wegen met de schael der waerheid en gerechtigheid, of liever met de schalen van gunst en wangunst? Is dat

dat gewigt van 't Heiligdom, of liever van eigen welbehagen gebruiken? *Verscheiden gewigt en verscheiden mate is beide een gruwel voor den Heere.* Spreuk: 20. v. 10. Onze Eerw. Pater Leeraer mag zien hoe hy zig uit deze zwarigheid best zal ontkwikkelen.

18. Laet ons ondertusschen zyne verdere klagten nog al wat aenhoren. In 't III. B. C. XI. n. 57. beschrijft hy de lofsijke gesteltenissen, met dewelke hy zegt dat het gemeine volk ten tijde der Oudvaders de H. Schriftuer lazen: en n. 58. bestraft hy ten tegendeel de manier van lezen die in deze laetste ceuwen by velen is ingebragt. Hy beschuldigt die luiden van onnoo-dige wctgierigheid, van hovaerdy, eigenzin-nigheid, laetdunkendheid: hy maekt ze uit voor *Olyfanten die al groote stappen in de Schriftuer sebynen te zullen maken*, dog geen grond daer kunnen vinden. Maer tegen wie mag de Man hier dog zoo kyven? Dat 'er nu van die Olifan-ten, onwetende laetdunkende menschen ook niet weinige te vinden zijn, is meer dan al te zeker: maer dat het ten tijde der Oudvaders doorgaens al ootmoedige Lammeren waren, is een inbeelding van den Eerw. Pater, die gelijk wy hier voor gezien hebben, gansch los en on-gegrond is.

19. Die Lammeren en Olyfanten zijn altyd onder

onder een vermengeld geweest: en men heeft om de quaedaerdigheid der domme en quaedwillige menschen noit nagelaten de goede en eenvoudige met het voedsel der hemelsche waerheden te spyzen. Christus en d' Apostelen verkundigden de leere des Kruis aen alle de wereld, die zy nogtans wel wisten dat voor sommigen een steen van aenstoot, voor anderen een dwaesheid zoude strekken. Zy zagen meer op het voordeel der genen die door deze leere ter zaligheid voorschikt waren, dan op het nadeel 't welk d' anderen door hunne booswilligheid uit het gehoor der zelve zouden trekken. Zoo deden ook d' Apostolische mannen van alle tijden: en deze voorbeelden pogen wy, immers zoo wat van verre, na te volgen.

20. Anders indien men zoo lang moet wagen met het volk tot het lezen van Gods Woord aente manen, tot dat'er geene onwetende of eigenzinnige menschen in de Kerk van Jesus Christus meer zullen gevonden worden, geene meer van die *onleerzame en onstandvastige* daer d' Apostel Petrus over klaegt, en die de H. Schriftuer tot *hun eigen verderf* misbruiken; zoo moet men deze vermaningen zekerlijk tot den dag des Oordeels uitstellen, en zoo hadden de heilige Leeraers Augustinus, Jeronimus, Ambro-

profius, Chriſtoſtomus, Grégorius, Bernardus, en andere hier ook wel van mogen zwijgen, en hunne gulde en honingvloeiende tongen zoo zwierig en zoo kragtig niet moeten roeren. Maer die Oudvaders hadden andere regels naer dewelke zy zig in 't onderwijzen der Gelovigen beſtierden, dan die *Pater Harney* ons nu wel zoude willen voorchryven.

21. Ik weet wel dat d' Eerw. *Pater* zegt, dat het niet en was tegen de genen die met ootmoedigheid of gehoorzaamheid, maer die uit onagtzaamheid het lezen der H. Schrifture agterlieten, dat d' Oudvaders het volk tot dat lezen vermaenden. Maer wie zal niet beſluiten, dat indien d' onagtzaamheid van sommige menſchen voor die oude Heiligen een wettige reden was om het volk de Godlyke Boeken zoo ernſtig aen te pryzen, die zelve reden ons nu niet min daer toe bewegen moet? Wanneer heeft oit d' onagtzaamheid in 't doorbladeren van de Schrifture onder 't gemeine volk zoo algemeen geweest als in deze laetſte eeuwen. 't Is deze onagtzaamheid, en niet het overvloedig lezen van 't Woord Gods, die de droevige ſcheuringen en dwalingen van onze tyden heeft ingevoerd en doen aewasſchen, die de bedorvendheid der zeden veroorzaakt, en alles 't onderſte boven gekeerd heeft: 't gene ook de H. Chriſtoſtomus

mus in zijnen tijd beklaegde. *Hom. 3. de Laz.*
en Proamio in Epist. ad Rom. Interpretationem.
 Had het volk der voorgaende eeuw wat beter
 in de H. Schriftuer bedreven geweest, 't zoude
 waerschijnlijk noit tot de scheuring, daer wy
 nu onder zugten, hebben uitgebersten.

22. Deze onkunde der Heilige Boeken is
 door Gods Genade en door de voorzorg der
 goede Herders by veele Catholijken, die de zel-
 ve nu vlijtiger lezen, al zeer verdwenen: maer
 dewijl zy door't schrijven en het morren van
Suivius met zijn volk ook by veele anderen
 nog gequeekt en onderhouden word, moct
 men niet nalaten tot verdere uitroeding der zel-
 ve, en tot verheerlijking van't Woord des
 Heere onophoudelijk t'arbeiden. Zy praten
 veel van d' ootmoedigheid en gehoorzaamheid
 te beoeffenen in zig van het lezen des zelfs t'
 onthouden, als of de traegheid in't lezen der
 H. Schriften ootmoedigheid was, en als of
 'er ongehoorzaamheid konde zijn daer geen
 gebod is, of daer het zelve volgens den zin en
 't oogwit der Overheid niet meer moet onder-
 houden worden. En ondertusschen nemen zy
 niet in agte, dat zy door hunne ongegronde gevoe-
 lens die, gelijk *P. Veron* zeer wel zeit, nog vol-
 gens de regels der ware Godgeleerdheid, nog in
 eenige vergadering van Godgeleerde Mannen

kunnen verdedigd worden, de Kerk, welke zy meinen dienst te doen, groote schade toebrengen: en dat niet alleen ter oorzaak der Onkatholijken die over deze gevoelens struikelen en vallen, maer ook, en wel voornamelijk, om dat d'eenvoudige Catholijken, als zy zoo veel tegen 't lezen des Bybels horen roepen en schrijven, tot een schadelijke onagtzaamheid en als een schrik van dat Godlijk Boek vervallen, 't zelve buiten hunne huizen sluiten, of ergens in een hoek verstoppen, als of'er vergift in stak, 't welk ook alleen te denken de godloosheid zelve zoude wezen.

23. De geheele inhoud van dezen Brief komt hier op uit: Dat het misbruik van sommige onwetende, eigenzinnige of hovaerdige menschen in 't lezen der H. Schrifture geen wettige reden is om d'eenvoudige luiden van dit heilzaam lezen af te houden, vermits dit misbruik in deze tijden onder de Catholijken niet gemein is, en 'tnimmermeer mogelijk zal zijn alle misbruik, ook in d'alderheiligste zaken t'eenemaal te weiren. Ik sluit met een plaets van den Jesuit *Costerus*, die my juist terwijl ik bezig ben met deze dingen te schrijven, als by geval en in 't voorbygaen in d'oogen valt. Op de woorden van Philippus tot den Moorschen Hoveling. Handel: 8. v. 30. *Meint gy dat g' ook wel verstaet*

staet het gene gy leeft? tekent die Pater aldus
 aen: Noteert tentweede, dat het niemand ver-
 boden word de H. Schriftuer te lezen, als hy dat
 profytelyk doet, te weten, die niet uitleggende
 naer zyn goeddunken, maer die verstaende naer
 d' uitlegging der H. Kerke, die ons haren zin
 verklaert door Philippus, dat is, door geestelij-
 ke Leeraers, ons daer toe van haer gezonden. Zoo
 is 'er overal nog al wat goedste vinden.

W & C.

Den 17. van Loumaend 1687.

TIENDE BRIEF.

WOrd bevestigd uit de woorden van 't Verbod
 Zelf, dat het nu geen plaets meer heeft.
 Antwoord op de Schryvers die na 't uitgeven des
 zelfs van deze zaek geschreven hebben. Verschei-
 de Sluitredenen welke kragtelyk bewyzen, dat het
 bewuste Verbod van den Boekenlyst geen plaets
 meer grypt in onze tyden. 't Zelve word ook tegen
 den E. P. Harney uit zyne eigen woorden, beslo-
 ten.

MYN HEER.

1. **D**E gronden, op dewelke wy kunnen besluiten dat het Verbod van den Boekenlijst nopende het lezen der H. Schrifture geen plaets meer heeft in deze tijden, zijn nu vooraf genoegzaam vastgesteld. Dit Verbod of Bepaling vereischte, dat niemand den Bijbel in de gemeine talen des volks mogt lezen, dan die daer toe schriftelijk oorlof van den Bisschop &c. ontvangen had. De reden was, om dat men in dien tijd, gelijk de Vergadering van den Boekenlijst spreekt, *by ervarentheid ondervonden had, dat zoo de H. Schriftuer in gemeine tale doorgaens en zonder onderscheid wierd toegelaten, daer uit ter oorzaak van de vermetenheid der menschen meer schade dan nuttigheid stond te volgen: daer egter de genen die de Schriftuer wilden lezen, in zoodanige gesteltenisse behoorden te zijn, dat men van hen konde betrouwen, dat Zy uit het lezen des Zelfs geen schade, maer een vermeerdering van geloof en godvrugtigheid zouden trekken.*

2. Door welke woorden de genen die dit Verbod hebben opgesteld, duidelijk genoeg te kennengeven, dat wanneer men in tegendeel by ervarentheid bevind, dat 'er uit het door-
gaens

gaens lezen der H. Schrifture ook in gemeine talen onder de Catholijken, voornamelijk die in hun geloof en Godsdienst wel onderregt zijn, geen schade, maer groot voordeel en veele vruchten te verwagten zijn, het alsdan geraedzaam is, elk in zijne vryheid van Gods Woord te lezen ongemoeid te laten. Nu is het zoo in onze tijden, gelijk wy tot nog toe bewezen hebben, dat 'er uit dit lezen onder de Catholijken, zedelijker wijze te spreken, geen schade of nadeel, maer groot voordeel te verhoppen is. Waer uit dan volgt, dat zelfs volgens den zin en uitdrukkelijke woorden der Opstellers van 't Verbod, het zelve immers in deze tijden moet ophouden de Catholijken te verbinden.

3. Zoo dat al het gene de Schrijvers der voorgaende tijden na 't uitkomen van dit Verbod of Bepaling tot verdediging en goedkeuring der zelve geschreven hebben; als by exempel Salmeron, Estius, de Cardinalen Bellarmyn en *du Perron*, Gravina, en andere mannen van aenzien en bequaemheid; ons zeggen niet en bestrijden; want zy spreken of ten opzigt van de tijden als die Bepaling is uitgegaen, of wel ten opzigt van hunne tijden, voor zoo veel de redenen der Bepalinge alstoen by hen nog mogten plaets grijpen. Dog nadien deze redenen in onze tijden onder de Catholijken ophouden,

zoo mag ook d' Eerw. Pater de verklaringen of getuigenissen van die Schryvers tegen hunnen zinnen oogwit tot deze tijden niet uitstrekken.

4. Men mag ook zonder het gezag van die geleerde Mannen, die ik ten uitersten wil agten en eeren, te krenken wel zeggen dat hen gebeurd is 't gene de menschen, wanneer hen eenig hinder van een zaak is toegevoerd, pleeg te wederbaren, te weten, dat zy ook de schaduw van die zaak vlugten en vreezen. Die Schrijvers hadden een kragtige verbeelding van het misbruik 't welk sommigen in de voorgaende eeuw in 't lezen der H. Schrifturo begaen hadden, als ook van de rampen en onheilen die daer uit ontsaen waren; zoo dat zy ook voor d' enkele schaduw van die ongemakken schroomden. Dit dede eenige van hen somtijds op een andere wijze van het lezen des Bybels in gemeinc tale spreken, dan zy wel zouden gedaen hebben, indien ze by ervarentheid wat meer hadden ondervonden, of wat naukeuriger gelieven op te merken, hoe groote vrugten ook d' eenvoudige Gelovigen uit den lusthof der Heilige Boeken kunnen plukken, die zig met een Christelijk gemoed in de zelve gaen verlustigen.

5. De zelve bemerkingen kan men ook toevoegen aen den E. P. *Harnoy*, en andere die mischien ook nog in desen tijd het lezen der

H. Schrifture onder't gemeine volk zouden willen tegenspreken. Wel te verstaen nochtans, dat men van dit getal zal uitsluiten P. Suijus en diergelyk slag van Schryvers, welker Blauwe Boekjens niet verdienen, dat wy hen d' eere zuden doen van zoo gunstige uitlegging te geven.

6. Nu gaen wy onze Hoofdstelling: *Dat het Verbod of de Bepaling, waer door het lezen der H. Schrifture in de gemeine talen zonder uitdrukkelijken en bezonderen oorlof verboden was, althans niet meer verpligt, nog verder met eenige Sluitredenen bevestigen: nadat wy die alreede uit de woorden van het Verbod zelf, gelyk het in den iv. Regel van den Lijst der Verboden Boeken beheld is, bekragtigd hebben.*

7. *I. SLUITREDEN.* Een Wet die uit besondere redenen en maer voor een tyd gegeven is, houdt op wanneer die redenen ophouden.

't Verbod van't welk wy handelen, is uit besondere redenen en maer voor een tyd gegeven: en die redenen houden nu op.

Vervolgens heeft dit Verbod nu geen plaets meer.

d' Eerste Stelling word bewezen uit Handel: 15. v. 29. alwaer de Vergadering der Apostelen te Jerusalem aen de bekeerde Heidenen een Gebod liet afgaen dat zy zig zouden onthouden

van verstrikt vleesch en van bloed te eeten: en dat om de zwakheid der bekeerde Joden, die een grooten afkeer hadden van die spyze en van de genen die zoodanige spys gebruikten, wat te gemoed tekomen, en hen zoo allenskens met de Heidenen in eene Kerke te versamelen. Want zoo haest die reden ophield, rackte dit Gebod van zelfs in onbruik, en wierd niet meer onderhouden, zonder dat het nogtans oit door eenige bezondere verklaring der Kerke afschaft of vernietigd is. 't Eerste deel der tweede stelling is van den Cardinael Richelieu, het tweede deel van den Bisschop van Castorien, en 't besluit is regelmatig.

8. II. SLUITREDEN. De menschelyke wetten moeten gevoegd worden naer 't gemeine best: en deshalven wanneer d' omstandigheden van personen tyd en plaetsen zoodanig veranderen, dat het onderhouden van een wet tot het gemeine best voordaen onnut, of ook nadeelig aen 't Zelve zoude worden, zoo moet men vaststellen dat d' Overheid niet langer tot het onderhouden van hare wet wilt verplichten, maer dat zy begeert dat die voordaen zal ophouden d' onderdanen te verbinden.

Nu is 't met ons Verbod alzo gelegen.

Vervolgens heeft het zelve nu geen plaets meer.

d' Eerste stelling steunt op de natuerlyke red-

den,

den, en op 't gezag van den Engelschen Leeraer den H. Thomas van Aquinen. *Oportet leges humanas esse proportionatas ad bonum commune.* 1. 2, Q. 96. A. 1. C. Als ook Q. 97. by den E. P. Harney Blad 630. De tweede stelling word bevestigd uit de meergemelde plaets van den Bisschop van *Castorien*, die wy aenstonds nog eens wijdlopig zullen aentekenen. 't Besluit kan niet gelochend worden.

9. Men zoude egter met cenigen schyn hier tegen kunnen opwerpen, dat alhoewel het te betrouwen is, dat de Catholijken nu doorgaens uit het lezen der H. Schrifture geen schade, maer veel vrugten en nuttigheid zullen trekken, nogtans niet en mag gelochend worden, of daer worden 'ernog alleenige gevonden die dit lezen, indien 't hen niet verboden wierd, tot hun verderf zouden misbruiken: en deshalven dat het billyk en geraedzaam is het Verbod nog t'onderhouden, en 't volk te verpligten om, eer zy zig tot het lezen van den Bybel begeven, oorlof daer toe te vragen; op dat alzo d' onbequamen wederhouden, en alleen de bequamen tot het zelve werden ingelaten. Immers dat dit het veiligste schynt, 't welk men in de bestieringe der zeden en in de Kerkelijke tugt altyd, zoo veel mogelyk, moet pogen te volgen. Ik mein dat ik de kragt dezer opwerpinge

pinge hier zoo'regtzinnig en duidelyk voorstelle, dat ze d' E. P. *Harney* zelf niet anders zoude willen uitdrukken.

10. Maer twee dingen heb ik hier op t' antwoorden. I. Indien die reden bondig was, zy zoude besluiten dat het Verbod in alle tyden plaats moest hebben, want 'er altyd en overal eenige onbequamen gevonden worden. Nogtans hebben de Heilige Vaders van zoodanig een Verbod noit het alderminste gewag gemaakt: en 't is zeker dat de Christenen over de vyftien honderd jaren lang met alle vryheid de H. Schriftuer gelezen hebben, zonder dat zy hier in door eenige Kerkelyke bepaling verhindert of belet wierden. Zoo dat die opwerping al te veel, en daerom naer de regels der Schoole niet met al bewyft.

II. II. Maer 't was een kleine zwarigheid dat men 't volk in de gewoonte hield van oorlof tot het lezen der Schrifture by hunnen geestelyken Herder of Oversten te verzoeken, indien zy dan niet en verzuimden dezen oorlof te vragen, indien d' Oversten niet moeilyk waren in hun volk den oorlof te vergunnen, ja vlytig waren om hen, in geval zy nalieten den zelve te komen vragen, zelf daer toe aen te manen, en al zoo te bezorgen, dat niemand van de genen die waerlyk bequaem zyn om uit de
Gods

Godlyke Boeken vrugt te rapen, in gebrek bleve van de zelve met alle neerftigheid te lezen. Indien 't zoo gelegen was, zeg ik, zoo was 't een kleine zwarigheid, dat de gewoonte van oorlof te vragen nog wierd onderhouden. Maer zien wy niet, Myn Heer, dat het nageheel anders gaet? De menschen zyn in die verbeelding, dat het lezen der H. Schrifture hen verboden is, dat zy die zonder besonderen oorlof niet mogen lezen: dit doet hen denken dat het hen dan ook niet dienstig of nut moet zyn, en deshalven niet geraedzaam oorlof daer toe te verzoeken. Hier by komt een loome sloffigheid in geestelyke zaken, d' erflijke quael van alle menschen. Veele van de genen die d' eenvoudige luiden amptshalven tot het lezen en bevlytigen van Gods Woord moesten aenwakkeren, voeden en styven hen ten tegendeel door hunne ongegronde gevoelens in die loomigheid, en maken zwarigheid in hen de H. Schriftuer toe te laten, verre van daer dat zy van zelfs daer toe vermanen zouden. En om wat reden dit somtyds aldus geschied, hebben wy hier voor ergens aengerackt. Zoo dat door het ontydig dringen van 't Verbod en van de verbintenisse van oorlof te vragen, niet alleen de quaedwilligen, maer ook de goede Catholyken het lezen der H. Schrifture agterlaten, en

van de kostelyke vrugten des zelfs verfteken blyven. En zoo lyden de goeden om de quaden, 'tgene gansch onbillyk, en tegen alle regt en reden is.

12. III. *SLUITREDEN.* De Gelovigen blyven in 't bezit der vryheid die hen van Christus vergund en van alle d' Oudvaders eenstemmelyk verkundigd is, zoo lang zy door 't misbruik der zelve niet verdienen daer van beroofd te worden: en dit misbruik ophoudende, keren zy weder in 't oud bezit van hunne vryheid.

De vryheid van de H. Schriftuer te lezen is van die natuer: en zy word nu onder de Catholyken niet misbruikt, in voege dat zy zonden verdienen daer van beroofd te worden.

Zoo blyven zy dan nu, of zy keren weder in 't bezit hunner oude vryheid van de H. Schriftuer te lezen.

d'Eerste stelling rust op dezen grondregel der natuerlyke reden: Daer geen misdaed is, moet geen straffe zyn. Want niemand kan twyfel en of 't is een straffe, van zyne vryheid in 't gebruik van een goede zaek beroofd of besnoeid te worden. De tweede stelling is voor haer eerste deel besloten in de menigvuldige getuigenissen der Heilige Oudvaders zoo in de voorgaende Brieven als elders bygebracht, voor haer tweede deel in de meergemelde verklaring van den

den Biffchop van *Castorien*. 't Besluit is wettig.

13. IV. SLUITREDEN. De Christenen mogen de middelen hen van God tot bewerkinge hunner zaligheid gegeven met alle vryheid gebruiken, 't en zy een groot misbruik, 't welk onder velen zoude heerschen, vereifche dat hen die vryheid bepaeld werde.

't Lezen der *H. Schrifsture* is een der voortreffelykste middelen ons tot bewerkinge onzer Zaligheid van God gegeven: en zoodanig misbruik heeft nu geen plaets onder de *Catholyken*. Zy mogen dan nu met alle vryheid de *Schrijtuer* lezen. d' Eerste stelling is onbetwiftelijk, en heeft den geest van 't *Evangelie*, als ook d' *Oppermagt* en de *Wysheid* Gods voor haer grondwerk: De tweede stelling wederom als voor de getuigenissen der *Oudvaders* voor 't eerste, en van den *Biffchop van Castorien* voor het tweede deel: en 't besluit is bondig. Deze sluitreden is in den grond byna de zelve met de voorgaende.

14. V. SLUITREDEN. Als een *Kerkelyke wet* gedurende den tyd van meer dan honderd jaren, en van 't begin af dat zy uitgegeven is, nooit door d' *Overheid* in 't gebruik is ingevoerd, dit is een vast bewys dat het de zin der *Overheid* nu niet en is d' *onderdanen* zonder nieuwe verklaringe tot het onderhouden van die wet te verpligten,

't Verbod over 't welk ons onderzoek hier word ingesteld, is in ons Nederland gedurende den tyd van meer dan honderd jaren, en van 't begin af dat het uitgegaen is, noit door d' Overheid in 't gebruik ingevoerd.

'k Besluit dan, dat het de zin der Overheid niet en is de Catholyken van ons Nederland tot het onderhouden van dit Verbod te verplichten.

15. Dit besluit ten minsten voor onze Nederlanden. d' Eerste stelling zal niemand tegen spreken. De tweede kan ook niet gelochend worden: want al wat sommigen in de voorgaende Jaren gedaen hebben, was dat zy van hunnen Pastoor of Biegtvader oorlof eischten om de H. Schriftuer te lezen, 't welk niet te berispen, maer te prijzen is, schoon 'er ook noit des aengaende eenig gebod geweest was. Gods Woord te lezen, gelijk ook het Lighaem des Heere te nuttigen, onder de bestieringe en met raed en goedvinden van zijnen geestlijken Lijdsman, was toen, en is nu nog ten hoogsten loflijk, en bequaem om den godlijken zegen over die heilige oeffeningen te trekken: als men zig slegs niet inbeeld, dat het altijd een misdæd zoude zyn zonder dit verlof de H. Schriftuer te lezen. Maer 't heeft hier noit in 't gebruik geweest oorlof in geschrift van den Bisschop te vragen om de Schriftuer te mogen lezen, 't gene 't Verbod van

van den Boekenlijst nochtans wel duidelijk vereischt: en by gevolg heeft dit Verbod in deze landen noit plaets gegrepen.

16. Nog't is in de magt van P. *Suivius* of ook van den E. P. *Harney* niet het zelve nu op nieuw aen onze Landsluiden te komen verkundigen. Te meer nadien de Heer Bisschop van *Castoria* deze nieuwe verkundiging niet alleen afgekeurd, maer ook in zijn Boek, *Van't Lezen der H. Schrifture*, een geheel tegenstrydige verklaring gedaen heeft: in dewelke hem ook zelfs zyne Heiligheid den Paus van *Romen* niet heeft tegengelproken, hoewel hy te *Romen* zynde aen den Paus, die in dien tyd den Stoel van *Petrus* bekleede, in eigen persoon openlyk verklaerd heeft, dat de *Catholyken* in onze landen de *H. Schriftuer* lezen: gelijk hy my zelf by zyn leven, niet zonder misnoegentegen de bestrijders van dit lezen, wel verhaeld heeft.

17. Hier is't nu de regte plaets om die verklaring van hooggenoemden Bisschop nog eens in't lang uit te schryven, en uit de zelve onze zelve *Sluitreden* tegen den E. P. *Harney* te maken. De voorgaende rusten alle op het ligt van de reden, deze zal enkelyk op 't gezag steunen; maer op een gezag't gene de *Pater* toont te willen aennemen, weshalven dit bewys hem

hém ook in 't bezonder, en meer dan P. *Suivius* of anderen, zal drukken.

18. VI. *SLUITREDEN*. De Bisschop van *Castorien* dan in 't IX. Hoofdstuk van zyn Boek, 't welk hy van het lezen der H. Schrifture geschreven heeft, na dat hy bewezen had: I. Dat het Concilie van Trenten het lezen van dit godlyk Boek niet verboden heeft: II. Dat de Regel van Pius den Vierden niet en verbied de H. Schriftuer te lezen, maer alleen strekt om het misbruik van dit lezen te weiren. III. Dat de Bisschoppen het lezen der goede Vertalingen van den Bybel in de gemeine talen pryzen en aenraden. IV. Dat ook de Heilige Vaders het volk al van ouds daer toe aengemaend hebben. V. En dat het Verbod van de Schriftuer te lezen alleen ten opzigt van sommige personen, en maer voor een tijd gegeven is, even gelijk 't verbod Handel: 15. daer wy reeds van gesproken hebben, en eenige diergelyke wetten die hy ook aenwyft: zoo spreekt hy eindelijk en besluit dat Hoofdstuk met deze volgende woorden.

19. *Men moet dan besluiten dat het gebod van Pius den Vierden rakende het lezen der H. Schrifture in gemeine talen de Christenen niet langer verbind, niet meer dan die andere instellingen van dewelke wy nu gesproken hebben, na dat niet alleen de welgeleerde en Catholieke Leeraers der Hooge Schoolt*

Schoole van Leuven den geheelen Bybel in de gemeine tael heeft overgezet en in 't licht gegeven, maer ook zeer beroemde Schryvers, die d' Onkatholyken wederleid hebben, en heilige Bisschoppen de Catholyken niet alleen verzekerd hebben wegens d' opregtigheid van sommige Vertalingen des Bybels in de moederlyke tael, maer hen boven dien tot het lezen der zelve hebben aengemoedigd, wel wetende dat men daer uit die ongemakken voor dewelke Pius de Vierde in zynen tyd bekommerd was, nu niet te vreezen heeft; ja dat men in tegendeel moet betrouwen, dat de Gelovigen tegenwoordig uit het neerstig gebruik en de liefde der H. Schrifture de zelve vrugten zullen rapen, die de H. Chrysostomus en d' andere Oudvaders in hunne tyden geleerd hebben dat men uit de zelve konde trekken.

20. Deze verklaring van den Bisschop van Castorien, die ook betuigt zulks het gevoelen der heilige Bisschoppen van dezen tyd te zyn, is van niemand zynere medebroeders wedersproken, uitgenomen door de Bulle van Brugge by P. Suiuius en den E. P. Harney gemeld, waer van hierna. 'k Besluit dan dat het Verbod van den Boekenlyst rakende 't lezen der H. Schrifture in de talen des volks ten tyden van Paus Pius IV. uitgegeven de Catholyken niet meer verbind in onze tyden.

21. Die dit besluit van den meergenoemden Bisschop naer de wydlopigheid, duideljkheid en kragt zyner woorden een weinig met aendagt wilt overwegen, bemerkt wel haest, dat het hem niet onvoorziens uit de penne gevallen, maer met voorbedagten raed, met ryp overleg en met bezonder inzicht is opgesteld. Dit blijkt ook uit het einde van den Brief die hy voor aen zyn Boek geplactst heeft, en uit andere plaetsen: dit blykt middagklaer uit het geheele ix. Hoofdstuk, 't welk men wel ziet in alle zyne deelen geen ander einde te hebben, dan dat men 't verhaelde besluit daer uit wilde trekken. Alles helt daer henen. Ik weet ook, Hijn Heer, uit de mondelinge verklaring van den Schryver aen my zelf gedaen, dat gelyk ik nu nog over een tyd verhaelde, zyn voornaemste oogwit in 't schryven van dit Boek van 't *Lezen der H. Schrifsture* geweest is, de Gelovigen tot het lezen der zelve aen te moedigen. Zoo dat d'Eerw. Pater Leeraer zoo verre van de waerheid is als de hemel van d'aerde, wanneer hy in zijne Voorreden §. V. schrijft: *De derde die van onze zaek, DOG ALS IN 't VOORBYGAEN* verbandeld heeft, is de Hoogwaerdigste Heer *Joannes Neerkassel Bisschop van Castorien, dewelke als Vikaris van den Apostolischen Stoel in de Vereenigde Nederlanden zynen*
 yver

voer betoond heeft, eigenlyk voor zoo veel hene dogte in die Landen te passe te komen. Hy heeft zeker niet slegs als in't voorbygaen van onze zaek gehandeld, maer gelijk uit het gene nu gezaid is genoegzaam blijkt, onze zaek was de voornaemste stoffe, 't eerste voorwerp en oogwit zijner verhandelinge.

22. 't Is nu onnoodig de getuigenissen van andere Schryvers dezer tijden, die zoo wel als de Bistchop van *Castorien* van gevoelen zijn, dat het Verbod nu ophoud de Catholijken te verbinden, hier wederom op te halen. Wy houden ons slegs by den genen, voor wiens gevoelens *Pater Harney* wel het meeste ontzag schynt te toonen. En ik laet my voorstaen, dat al het gene zijne Eerwaardigheid ons zoo in't laetste Hoofdstuk van zyn II. Boek, daer hy dit geschil eigenlyk verhandeld, als elders tegenstelt, door de Sluitredenen van dezen, en d'opmerkingen der voorgaende Brieven, nu naer den eisch der zake genoegzaam van stuk tot stuk beantwoord en wederleid is.

23. Nog eene Sluitreden uit den Eerw. *Pater* tegen hem zelf getrokken, en daer mede ook dezen Brief gesloten.

Pater Harney leert ons dat d'onderwyzing der Apostolische Kerke de menschen bequaem maakt om de H. Schriftuer te lezen. 1. B. C. x. n. 66.

En Pater Harney leert ons ('t Gene wy nogtans niet en moeten geloven of wy willen) dat die onderwyſing den Gelovigen nu van jongs af meer dan ten tyde van Chriſtoſtomus en van d' Oudvaders word ingedrukt. II. B. C. XII. n. 22.

Vervolgens moet Pater Harney ook leeren en geloven, dat de Gelovigen nu bequamer zyn, en dan ook meerder vryheid behoren te hebben om de H. Schriftuer te lezen, dan zy ten tyde van Chriſtoſtomus en d' Oudvaders hadden; wanneer nogtans hunne vryheid in haer geheel en onbetpaeld was.

24. d' Eerwaerdige Pater kan niet lochenen dat de twee voorſtellingen, uit welke wy dit gevolg trekken, ter aangewezenen plaetsen hem toebehooren. Of ingeval hy wilde haer kloven, en dezen weg van lochening inſlaen, 't zoude dan niet zwaer vallen zulks te bewyzen, en hem in dien loop te ſtutten. Ondertuſſchen is dit bewys zoo veel te kragtiger, als het zeker is dat het misbruik der *Filofofie*, de *zotte Fabelen*, daer de Pater II. B. C. XIV. n. 17. van ſpreekt, en andere redenen, die naer zyn zeggen de Heilige Vaders beweegden om 't lezen der H. Schriſture zoo zeer aen te pryzen, nu niet minder dan in die oude tyden inzwang gaen: om niet nog wat ergers te zeggen, en zig geen bagelbuy van onſmakelijke zegeningen der *Fabulaers* op den

den hals te halen. Om ook niet nog al eens hier by te voegen, dat d' onbequaemheid van sommigen spruitende uit eigenzinnigheid, d' ootmoedige en opregte kinderen Gods in 't lezen van zyn Woord niet en mag verhinderen: te meer nadien d' E. Pater zelf betuigt, dat dit gebrek, 'twelk de H. Apostel Petrus in zynen II. Brief C. 3. v. 16. bestraft, een eigendom van de Keters is, I. B. C. x. n. 23. 'tgene dan by de goede Catholyken niet gevonden word. Maer 't is over tyd dat ik dezen Brief eindige.

Den 24. van Loumaend 1687.

ELFDE BRIEF.

Niemand leert dat het lezen der H. Schrif-
ture in alle tyden onbepaelbaer, of t' eene-
mael ter zaligheid noodig is. Zoo wie egter be-
quaem is, mag het Zelve niet verzuimen. Aerdi-
ge verklaring van den E. P. Harney, hoe de Schrif-
tuer duister is. Ook de Zwakken en onvolmaekten
kunnen de Zelve nuttelyk lezen. Besluit der voorna-
me Hoofdpunten. Wet voor de Leekebroeders van
den E. Pater. Nog van de Bybeljoffrouwen &c.
Word uit P. Harney en uit den Bisschop van Casto-
rien bewezen, dat het Verbod besonderlyk hier geen
plaets heeft. Wat trek het Boek van P. Harney
hier te land heeft.

MTN

MYN HEER.

1. 't Al hoognoedig zyn dat wy den
 E. P. *Harney* hier zonder uit-
 stel trachten te voorkomen, alear
 hy uit de Besluiten van mynen
 voorgaenden de zelve hatelijke en valsche gevol-
 gen trekke, die hy 11. B. C. IX. n. 9. tegen
 ik weet niet wie komt inbrengen, als of men
 wilde dat alle menschen tot de kinderen toe, of
 zy bequaem zyn of niet, en of de zaek door wetten
 bepaeld is of niet, de H. Schriftuer moeten of mo-
 gen lezen. 't Is zeker dat'er niemand van zulk
 een uitsporig gevoelen zal gevonden worden.
 De mannen tegen dewelke d' Eerw. *Pater* op
 die plaets wilt schryven, zeggen uitdrukkelijk:
 Dat alhoewel 't Verbod van den Bockeblijft
 niet meer verpligt, en deshalven eikeen nu niet
 gehouden is verloft tot het lezen der H. Schifture
 ingemeine talen te vragen: egter het natuerlijk
 gebod, 't welk d' Apostel Petrus op de bewuste
 plaets te kennen geeft, in alle tyden stand zal
 grypen. „ Het zeggen van Sint Pieter, zeit P.
 „ Veron, blyft altyd zeker: *In de Brieven van*
 „ *onzen broeder Paulus zyn eenige dingen moei-*
 „ *lyk om te verstaen, die d' onwetende en wissel-*
 „ *turige menschen, gelyk ook d' andere Schrifsture-*
 ren

ren, tot hun eigen verderf vervalschen. Die
 onwetende en wispelturige in 't geloof moe-
 ten buiten twyfel op zig zelve letten, en hier
 in het bestier hunner Oversten volgen. „

2. Wy zeggen even 't zelve. Niet dat alle men-
 schen zonder uitneminge, in hoedanige gestel-
 tenisse zy zig bevinden, en of zy bequaem zyn
 of niet, den Bybel moeten of mogen lezen:
 maer dat de bequamen daer toe de vryheid heb-
 ben, en d'onbequamen zig aen de bestieringe
 hunner Leeraers en Herders, zoowel in 't lezen
 der H. Schrifture, als in 't gebruik der Sakra-
 menten moeten onderwerpen. Niemand zeit
 dat dit lezen onbepaelbaer is. Nog 't is niet de
 Bepaling in haer zelve, maer 't ontydig dringen
 van *Mullet*, *Suivius*, *Pater Harney*, en ande-
 re op de Bepaling in deze tyden, en vooral in
 deze landen, 't gene by sommigen een *steen van*
aenstaot genoemd word. Zoo dat die groote
 vloed van windige woorden en droomende ge-
 dagten, welke onze Eerw. *Pater* in 't einde van
 't xvii. C. ii. B. en daer omtrent tegen den
Pater Veron en myn Heer *Arnauld* zoo overda-
 delyk en onbedagtelyk uitstort, al wederom in
 een ydelen rook verdwynen.

3. Indien men lust en zoo veel ledigen tyd
 had, als d'Eerw. *Pater* Leeraer schynt te heb-
 ben, men zoude zyne straffpreuken uit de ge-
 melde

melde plaetsen hier wat wydlopiger kunnen toon stellen, en welligt in dier voege hekelen, dat het zyne Eerwaerdigheid zoude mogen heugen. Maer wy willen zoetelyk met hem handelen: hoewel hy 't daer tegen die *Messieurs* niet al te zagt gemaakt heeft, en wel een hertelyk antwoord verdiende.

4. Gelyk 'er niemand te vinden is die 't lezen der Schrifture in alle tyden en voor alle slag van menschen *onbepaelbaer* agt, zoo is 'er ook niemand welke bewoert dat het zelve t' eenemaal ter zaligheid noodig is. De Verdedigers van Gods Woord weten zeer wel, dat d'Aerschvaders voor de Wet van Moises, dat veele godvrugtige, ja heilige menschen, zoo onder 't Oud als onder 't Nieuw Verbond zonder den Bybel te lezen de zaligheid hebben kunnen aentreffen, en waerlyk ook hebben aengetroffen. 't Gene Irenæus in zyn III. Boek tegen de Ketteryen C. 14. Tertulliaen in 't Boek der Verjaringe C. 14. en de Heilige Augustinus in 't I. Boek van de Kristelyke Leere C. 39. en anderen ten dezen einde geschreven hebben, is hen niet onbekend. Maer gelyk 't een groote misslag zoude zyn het gebruik van 't Lighaem en 't Bloed des Heere te veronagtzamen, op voorgeven dat 'er zoo veele duizenden voor de koomste van Christus zonder dit Sakrament zyn zalig ge-

geworden, en nog heden zoo veele kinderen zonder het zelve oit ontvangen te hebben, zalig worden: zoo zoude 't ook een uitsporigheid zyn, het lezen der H. Schrifture te willen agterlaten, en zyne onagtzaamheid te verschoonen met deze slegte reden: Dat 'er velen zonder dit lezen zalig zyn geworden, en nog kunnen worden. Ik weet wel dat d'Eerw. *Pater* zoodanige redenkaveling niet zoude willen goedkeuren.

5. Want schoon het in de magt van God is; ons door verscheide middelen, en ook wanneer 't zyne wysheid aldus goedagt, zonder tusschenkomen van eenige uiterlyke werktuigen of Heiltekenen ter zaligheid te geleiden: 't is nochtans zyne wil en believen, dat wy de middelen ons daer toe van hem gegeven; zullen in 't werk stellen: en die te verzuiven is God tergen, en zyne zaligheid in gevaer brengen. De goedheid Gods heeft ons niets te vergeefs tot onze zaligheid geschonken. Wy moeten ons dan van alle gemeine middelen dienen, en niet het een verwaerloozen op voorgeven dat het ander ons genoeg is. Indien men aldus ten aenzien der giften van een Vorst of Koning handelde, hy zoude 't zig en niet zonder reden, ten hoogsten belgen: hoe meint men dan dat het by God zal opgenomen worden, in dien men nalaet zig

P

van

van de giften ons door zijne milde goedheid aangeboden te bedienen? Nu de H. Schriftuer is onder die zaligmakende geschenken verre de minste niet.

6. Niemand moet nogtans denken, dat ik eensdonds in de vergelyking der H. Schrifture by 't Hoogheilig Sakrament, of van 't lezen der eene by 't nuttigen van het ander, een volkomen gelijkheid wilde stellen. Neen: men moet op het Spreekwoord letten: *Alle gelykenissen gaen kreupel*. Maer ik gebruik deze vergelyking liever, om dat de godvrugtige en onvergelykelyke Schryver der *Navolginge van Christus* in 't iv. B. C. xi. my daer in voorgaet, noemende het Lighaem van Jesus Christus en de H. Schriftuer twee tafelen, die ons in de schatkamer der Heilige Kerke ter zaligheid zyn opgedischt.

7. 't Blijkt nu wel uit het gezeide, en of 't nog niet genoegzaam bleek, zoo betuig ik hier nog eens, dat de Siuredenen van den voorgaenden Brief, gelijk ook al wat wy tot nog toe verhandeld hebben, niet en strekken om bequamen en onbequamen zonder onderscheid, maer alleen om de bequamen tot het lezen der Godlyke Boeken in te laten. Zoo nogtans dat het getal der bequamen volgens ons gevoelen ongelykelyk veel grooter is, dan volgens de rekening van den E. P. *Harney*. Niet dat wy de men-

menschē een groot gevoelen van hunne eigen bequaemheid in 't hoofd willen blazen: hy weet wel dat de Voorstanders van 't lezen der H. Schrifture ook te zamen voorstanders der Genade van Jesus Christus, en geensins de luiden zijn om het volk al te groot gevoelen hunner eigen kragten in te boezemen. Maer zy betrouwen, en leren de Gelovigen met hen betrouwen, dat wanneer zy ootmoedig, leersaem en buigzaam van herte zyn, zy regt hebben om zig deze spreuk van den Apostel Joannes, *De zalving des Heere onderwyft u*, 1. Joan. 2. 27 toe te voegen. Egter wel te verstaen, dat zy zig in zwaerwigtige plaetsen, en in al't gene zy niet en vatten, niet alleen aen de besluiten der Catholijke Kerke zullen onderwerpen, maer ook van wyzere mannen en Leeraers daer toe gesteld zullen laten onderregten. Want zy weten die schrandere opmerking van Pater Harney wel, dat als d' Oudvaders zeggen, *Dat de Schrifstuer klaer is, zulks te verstaen is, voor zooveel daer in geen duistere plaetsen ontmoet worden.* II. B. C. XII. n. 56.

8. Ik bid u laet my toe, Myn Heer, dat ik tusschen deze ernstige bekommelingen eens gins en weder mag uitspannen, en u verklaren dat ik deze zinrijke anders zinlooze woorden van den Eerw. Pater niet zonder groote beko-

ring tot lachen heb kunnen uitschryven: en ik twyfel zeer of gy ze zonder lachen hebt gelezen. *De Schriftuer is klaer, voor zoo veel 'er geen duistere plaetsen in ontmoed worden: dat is, zy is klaer voor zoo veel zy niet duister is.* Dat bind voor een Leermceester; maer by de Schoolstudenten zoude 't voor een onnoozele slag gerekend worden. Edog laet ons dit daer laten, en weder op onze regte baen keren.

9. Om nu 't gene ik even te voore zeide, dat de genen, die men tot het lezen der H. Schrifture bequaem moet agten, veel meerder ingetal zyn dan d' Eerw. *Pater* wel zoude rekenen, nog verder te bewyzen, dient aengemerkt dat niet allcen de genen die deze wysheid, ootmoedigheid en andere deugden, die een mensch tot het vrugtbaer lezen der Heilige Schrifture bequaem maken, reeds bezitten, maer ook die een opregte begeerte hebben om de zelve te bekomen, de Schriftuer met nut en voordeel kunnen lezen: want het is door 't lezen van Gods Woord, kragtiger dan alle woorden en onderwyzingen der menschen, dat zy tot die deugden en hemelsche wetenschap kunnen geraken, welke nergens beter dan in de Heilige Bladeren, die door den Geest des Heere zelf beschreven zyn, en aldaer ook van de zwakken en onvolmackten, met welke die Geest meedogen heeft, nutte-

nuttelyk gezocht, en zoetelyk gevonden worden.

10. Hierom is't dat de H. Bernardus in zyne Redenvoering van de veelvuldige nuttigheid van Gods Woord de H. Schriftuer ook den zwakken en flauwen aenprijft. Zyt gy *louw en traeg*, zeit die Honingmond, *zoo dat gy vreesst uit Gods mond uitgespogen te worden, laet dog Gods Woord niet agter, en't zal u met een nieuwe vlam ontvonken, want zyn woord is als een brandend vuur.* Zoo hebben de Vaders van ouds altyd gesproken.

11. Nu meinik dat beide onze Hoofdpunten, te weten, *Dat de Heilige Oudvaders het lezen der H. Schrifture den Gelovigen doorgaens hebben aengeprezen, en Dat hun Zeggen door het ophouden van't Verbod van den Boekenlyst, gelyk in d' aloude eeuwen, Zoo ook in onze tyden stand moet grijpen, en ons tot een regel strekken, overvloedelyk tegen d' ydele betragtingen van den E. P. Harney zyn vastgesteld; en dat 'er niet van belang deze zaak betreffende in zyn Boek overgeslagen is't gene wy niet beantwoorden wederleid hebben, hoewel hier toe zoo veel papiers niet beklad is, als d' Eerw. Pater in 't opstellen van zyn groot Boek tegen't doorgaens lezen van het alderheiligste der Boeken heeft moeten vuil maken.*

12. Indien hy egter alles onaengezien by zijn

gevoelen vastblijft, en 't Verbod nog wilt on-
 derhouden hebben, hy kan het doen onder-
 houden, en ook zoo hy 't goedvind op nieuw
 verkundigen, onder de *Leekebroeders* der Kloos-
 ters daer zyne Eerwaardigheid gezag heeft, den
 welken hy getuigt in hunne regels *wel uitdruk-
 kelyk geboden te zyn, geen Psalmen te heb-
 ben, Psalteria non habeant.* I. B. C. XIII. n. 18.
 Ik moet bēkennen dat de regtmatigheid van
 zoodanige regels mijn verstand te boven gaet,
 en dat ik niet en kan begrypen, hoe dit over-
 eenkoomt met het gene wy hier voore in den VII.
 Brief n. 16. uit den H. Jeronimus verhaelde, na-
 melijk dat in zynen tyd alle de Geestelijke Dog-
 ters in de Kloosters van de H. Paula de H. Schrit-
 tuer niet alleen lazen, maer ook *verplicht waren
 dagelyk iet uit de zelve te leven, en ALLE DE
 PSALMEN VAN BUITEN TE WE-
 TEN.* Kunt gy dit overeenbrengen, Myn
 Heer, met deze wet van den *Pater Harney:*
Psalteria non habeant; 'k wil u geern voor
 myn meester erkennen. Of indien, 't gene ik
 geloof, gy u zoo wel als ik onbequaem vind
 om zoo tegenstrydige zaken in elkanderen te
 schikken, zoo zie ik niet beters dan dat wy den
 Eerw. *Pater* verzoeken, dat het hem gelieve 't
 gebrek van ons onschrander oordeel hier in te
 gemoed te komen, en ons die getuigenis van Je-
 ronimus

ronimus, wat duidelyker dan hy die van Christomus in zyn Boek gedaen heeft, in dier voege uit te leggen, dat zy met zyn, *Psalteria non habeant*, niet en stryden. Ondertusschen zullen wy van deze wet zyner Leekebroeders, als zynde een zaek die buiten ons oogwit is, geen vonnis stryken.

13. Vind hy ook goednog al voord te gaen de genen die viermael daegs 't Woord Gods lezen, *Bybelbroers en Bybelzusters*, of ook *Geletterde Bybeljoffrouwen*, gelyk b. 333. en elders, te noemen, hoewel wy hunnen handel nu genoegzaam meinen geregtvaardigd te hebben, dat staet in des *Paters* believen. Zy zullen zig over die namen niet eens belgen, nog het den *Eerw. Pater* qualijk afnemen, als hy hen de H. *Schriftuer* onder 't beding van hen die namen te geven maer in handen wilt laten. Ja veele van hen zullen God in die namen verheerlijken en daer op roemen: zoo nogtans dat men door *Bybelbroeders* en *Bybelsusters* hier niet en verstaen een hoop laetdunkende menschen, die den *Bybel* lezen met een geest van eigenzinnigheid, om uit den zelve alle geloofsgeschillen naer d' ydele inbeeldingen van hun eigen hoofd te befligten; maer ootmoedige kinderen der *Catholyke Kerke*, die de H. *Schriftuer* in den geest en onder de bestiering van hunne *Moeder* dagelijks, en

en zoo gy wilt ook *viermael daegs*, met alle vlytigheid en liefde tot den geestelijken voortgang hunner zielen lezen.

14 Zulke Bybelbroeders waren Timotheus, de Hoveling van de Koninginne der Mooren, die arme bedelaer *Servulus*, welke om zynen yver tot de H. Schriftuer verdiend heeft van den H. Paus Gregorius den Grooten zoo hoog geprezen te worden. *Homil. 17. in Evang.* Zulken Bybelbroeder zocht die zelve Paus ook te maken van zynen vriend Theodorus, aen wien hy ten dien einde een zeer kragtigen brief geschreven heeft. Zulke Bybelzusters of Bybeljoffrouwen waren de heilige maegd Demetrias, Fabiola, Paula met hare dogter Eustochium, en alle de Dogters die in hare verscheiden Kloosters woonden; ook Marcella, Sunia, Fretella, Makrina, Celancia, en Cæcilia, van dewelke men op haren Feestdag in 't Getyboek leest, *Dat die roemwaerdige maegd het Evangelie van Jesus Christus altyd op haren boezem droeg, Virgo gloriosa semper Evangelium Christi gerebat in pectore.* Was dat niet wel een groote Bybelzuster? En wy kennen 'er in deze tyden door Gods Genade nog al van dat slag, die ook veel liever van den Bybel dan van de Kralen hunnen toenaem willen dragen.

15. Edog na dat nu d'algemeine zwaarigheden

den zyn afgehandeld, mag men hier tot volkomen gerustheid der Catholyken van onze Vereenigde Nederlanden niet zonder bezondere opmerking voorbygaen, dat 'er nu zekerlyk voor hen, 't mag elders zyn zoo 't wil, geen Bepaling of Verbod is van de H. Schriftuer ook in hunne moederlijke tael te lezen, maer dat zy daer toe zelfs volgens de belijdenis van den E. P. *Harney* volle vryheid hebben. Ik zeg nog eens: De Catholijken van Holland en onze Vereenigde Nederlanden mogen zonder eenig agterdenken, benaudheid of duttinge des gemoeds 't Woord Gods in hunne tael, zoo dikmaels en wanneer het hen gelieft, doorbladeren en lezen. d' Eerw. *Pater* bekent dit met ons, en wy zullen 't ook in 't bezonder bewyzen.

16. Deze belijdenis van *Pater Harney* is te zien zoo in den Tytel van zyn Boek als elders; maer op 't alderklaerste I. B. C. ix. n. 5. alwaer hy erkend hebbende dat het Verbod van den Boekenlyst in ons land van 't begin af noit, gelijk het luid, in 't gebruik geweest is, wel duidelyk verklaert, dat zijne bemerkingen ook niet en zien op de Vereenigde Nederlanden, maer alleen op die *Nederlanden*, daer de *Catholyken* in d' openbare oeffening der *Catholyke Religie*, en bezonderlyk onder de gehoorzaamheid van den *Catholyken Koning* leven. Wat zoude men be-

stip-

stipter van hem kunnen eischen?

17. Indien wy dan enkelyk ten dienste van onze Catholijke Landfluiden hadden willen schryven, gelyk wy voornamelyk voor hen geschreven hebben, wy hadden ons kunnen vernoegen met deze plaats van den Eerw Pater Leeraer voor te stellen, en hen slegs te zeggen: Zie daer, Catholijken, inwoonders van 't Vereenigde Nederland, hoe zeker en ontwistbaer uw regten uwe vryheid in 't lezen der Heilige Schrifture wel moet zijn, vermits ook zelf *Pater Harney*, die een groot Boek gemackt heeft om deze vryheid aen de gemeine Gelovigen van andere landen te betwisten, niet heeft durven lochenen, of gy luiden moogt het Woord Gods vrylijk en zonder agterdenken lezen, niet tegenstaende al het gene de dommekragt van *Suivius* en diergelijke menschen hen doet schryven en roepen om u van zoo stigtige en heilige oeffening af te schrikken. Dit was genoeg geweest voor onze Nederlanders: maer wy waren schuldig alle goede Christenen en de Waerheid zelve naer onze zwakheid voor te spreken.

18. Om nu onze stelling nog met een besondere Sluitreden te bekrachtigen, dient opgemerkt dat het gene *Serarius* ten aenzien van Hoogduitschland verhaelt, hier by ons ook volkomelyk plaats heeft. *Als de Bisschoppen.*

't zy aen sommigen in't bezonder, 't zy aen allen in 't gemein, of by woorden of door de daed zelve het lezen der Catholyke Bybels in de gemeine talen toelaten, dat het hen dan geoorlofd is die te lezen, gelyk wy, zeit die Schryver, in ons Hoogduitschland nu Zien geschieden. En men moest wel geheel beroofd van zinnen zyn, om te kunnen twyfen of de Bisschoppen ook de magt hebben om hunne schapen 't lezen van Gods Woord toe te laten.

Dog wy hebben in den voorgaenden Brief gezien, dat de Hoogwaerde Heer Bisschop van Castorien, in zyn leven Stedehouder van den Apostolischen Roomschen Stoel in onse landen, niet alleen mondelings of schriftelyk, maer ook in gedrukte boeken in verscheiden talen openlijk verklaerd heeft, dat onze Catholyken de H. Schriftuer vrylijk mogen lezen.

Vervolgens is 't hen geoorlofd die te lezen, schoon genomen dat het Verbod in eenige andere landen nog plaets hadde, en moest onderhouden worden: als zynde dit hen alle in 't gemein door hunnen Bisschop toegelaten, ja ook aengeprezen, en niet veel min als bevolen.

19. In het Boek *Gods Woord Verdedigd* wyft die Bisschop de reden aen, waerom het bezonderlyk betaemt en nut is, dat de Catholyken in deze landen de Schriftuer niet alleenlyk lezen, maer

maer ook in de zelve bedreven zyn : en hy be-
 tuigt vrymoedelyk, 't gene ik alreede hier voor
 heb aengetekend, dat zyne Heiligheid de Paus
 van Romem dit lezen der Gelovigen van ons
 Nederland niet ongeoorloofd agt, maer in te-
 gendeel het zelve goedkeurt. Lact my toe, Myn
 Heer, dat ik hier zyne eigen woorden eens mag
 verhalen,

20. In de laetste Bemerkinge n. 4. spreekt hy
 „ aldus: „ Wy hebben den H. Joannes Chri-
 „ stostomus hier boven horen zeggen: *d' On-
 „ kunde der Heilige Boeken is d' oorzaak van al
 „ ons quaed. Wy gaen Zonder wapenen ten stryde.
 „ Hoe is 't dan mogelyk dat wy onzen ondergang
 „ zouden kunnen afweeren? 'Tis een groot geluk
 „ zig ongequetst, alhoewel gewapend zynde, uit
 „ den stryd te redderen. Indien wy dan ongewa-
 „ pend zyn, zoo kunnen wy ons niet verdedigen.*

„ De waerheid dezer woorden blykt door 't
 „ droevig verlaen van veele menschen, dewel-
 „ ke niet bedekt zynde met de wapenen van Gods
 „ Woord, zig tot die landen begeven, daer
 „ de Katholyke Religie niet de regerende, maer
 „ een dienende Religie is.

„ In zulke landen dan is 't gebruik van Con-
 „ troversieboeken, en zulk een lezen van Gods
 „ Woord als wy vereischen, niet schadelyk,
 „ maer voordeelig; niet gevaerlik, maer vei-
 lig

„ lig; niet tot quetzinge, maer tot bescher-
 „ ing. En derhalven heeft de hooge wysheid
 „ en liefde, met welke d' Apostolische Stoel de
 „ behoudenis en den voortgang der Catholyken
 „ bezorgd, niet geboden dat men in zulke lan-
 „ den de Controversieboeken, en *VEEL MIN*
 „ *DE H. SCHRIFTUER*, uit de han-
 „ den der Catholyken zoude houden, maer
 „ yveren om hen tot zulk een zalig lezen te
 „ bequamen, en na ze bequaemd te hebben,
 „ hen daer toe aen te manen. „

21. Dan spreekt hy vervolgens van de vrug-
 ten welke 't lezen der H. Schrifture in onze lan-
 den heeft voordgebracht, en betuigt alzoo door
 d' ondervinding hoe ydel en ongegrond de
 vrees van den Eerw. Pater Leeraer is, die zig
 inbeeld dat 'er uit het doorgaens lezen der zel-
 ve nog meerder schade dan voordeel zoude te
 verwagten zijn. Zoo dat de gedagten van den
 Bisschop van *Castorien*, en naer des zelfs getui-
 genis ook van zijne Heiligheid, van de gedag-
 ten van *Pater Harney* wel zeer verschillen. Nu
 wien betaemt het beter ons den wil van den Paus
 bekend te maken, dan den genen die hier in't
 geestelijk ten onzen opzigt zijne plaats bekleed,
 gelijk dees Bisschop zoo lang hy leefde gedaen
 heeft? d' Eerw. Pater is van gevoelen, dat het
 minder gevaer inheeft de Controversieboeken
 dan

dan de H. Schriftuer te lezen, gelijk wy in den VIII. Brief n. 4. bemerkte hebben. Ten tegendeel d' Apostolische Stoel gebied niet dat men in onze landen de Controversieboeken, maer veel min de H. Schriftuer, uit de handen der Catholyken zal houden: dog hy wilt dat men yveren zal om hen tot dit zalig lezen te bequamen, en vervolgens daer toe aen te manen. Hoe stemt dit goedvinden van den Apostolischen Stoel met het gevoelen van onzen Pater overeen? En wiens oordeel zal men hier liever volgen? Ik geloof niet dat hier over eenig geschil met imand zal vallen.

22. Wy hebben dan gezien, dat de Catholyken in de Vereenigde Nederlanden alle in 't gemein oorlof van hunnen Bischop gekregen hebben om de H. Schriftuer te lezen: en deshalven dat al waren de hoofdgevoelens, die in 't Boek van den E. P. Harney vervat zijn, zoo vast en zeker, als zy los, ongegrond en verre van de waerheid zijn, zy egter nu volle vryheid zouden hebben van Gods Woord te lezen. Wy hebben ook gezien, dat de Pater hen deze vryheid niet en durft lochenen nog betwisten. Zoo dat ik niet bedenken kan wat vrugten by in dit land van zijn Boek heeft kunnen te gemoed zien, dan d'ydele droomen van *Suivius*, die hy nogtans niet zoude willen goedkeuren, een
wei-

weinig t' onderschragen, en een ontydige verwarring in sommiger gemoederen te baren.

23. Edog 't geluk is 'er toe geslagen, dat gelijk ik in 't begin zeide, dit Boek om zyne grootte zeer weinig gehandeld of gelezen word. De genen die 'er van verkogt zijn ter plaetse daer men ze in ons land wel meest schynt getrokken te hebben, klimmen niet verder, gelijk my van goeder hand berigt is, dan tot het getal van VI. waer van 'er mogelijk geen drie in handen van 't gemeine volk zijn: zoo dat het misschien niemand lastiger zal vallen, dan den Drukker en de Boekverkopers. Ik voel wel, Myn Heer, dat gy hier uit een opwerping tegen my zoud kunnen maken, en mogen vragen wat het dan van noode was tegen dit boek te schryven: waer op ik u in 't begin van den navolgenden Brief zal antwoorden.

Den 31. van Loumaend. 1687.

TWAELFDE BRIEF.

O pwerping in 't einde van den voorgaenden Brief gemeld word beantwoord. Bemerkingen over de Brugsche Bulle. Van eenige leeringen der Onkatolyken daer d' E. P. Harney in zyn Boek gewag van maekt. Besluit.

MYN HEER.

1. P d'opwerping: Dat het niet noodig-scheen tegen het Boek van den E. P. *Harney* te schryven, vermits het zoo weinig gelezen word; waer by men nog konde voegen om kragtiger te dringen, dat'er mogelijk door't lezen van deze Brieven sommigen opgewekt zullen worden om ook het Boek van den Eerw: *Pater* te willen lezen, die 'er misschien anders niet na getaeld zouden hebben; antwoord ik in het kort. Wat belangt dit laetste ongemak, dat daer weinig voor te vreezen is: want daer zijn dog zeer weinige menschen die zoo groote Boeken van eene zelve stoffe willen lezen: en in geval imand door't lezen onzer Brieven de lust ontsteken wierd om het Boek van *Pater Harney* dan ook te lezen, ik vertrouw dat die door het tegengift der eerste versterkt zynde, het laetste zonder groot gevaer zal mogen inzien en onderzoeken.

2. Maer om ten voornamen hoofde t'antwoorden, hoewel dit Boek onder't volk weinig gelezen word, zy horen egter zeggen, dat 'er een *Pater* Leermeeſter in de Godgeleerdheid tegen het doorgaens lezen der H. *Schrifture* onder de *Catholyken* een groot boek geschreven heeft:

heeft: nu gy kent den aerd der menschen al tē
wel, Myn Heer, om niet te oordeelen dat
de klank van dit eene woord, *Een groot Boek*
van Pater Leermeeſter in de Godgelcerdheid,
meerder indruk op het verſtand en 't gemoed
van 't meerendeel der menschen doen zal, dan
alle de redenen te ſamen die d' Eerw. Pater tot
bewys van zyne zaak zoude kunnen bybrengen.

3. Hier by koomt, dat het volk van P. *Sui-
vius* niet zal verzuimen dit Boek allenthalven
ten hoogſten te prijzen: en wierd 'er niet op ge-
antwoord, zy zouden 'er aenſtonds byvoegen,
dat het onwederleglyk is, en dat 'er niemand
gevonden word die den E. P. *Harney* het hoofd
durft bieden, of de gronden van zyn Boek aen-
randen: welke gelegendheid hen moet ontno-
men worden. Om deze en meer andere rede-
nen was 't hoognoedig, dat imand de Bewei-
ring van de Vryheid der eenvoudige Catholyken
tegen den Eerw. Pater ondername, en d' ydel-
heid zynet betragtingen tegen deze Vryheid
aen den dag bragte: 't gene ik tot nog toe door
Gods Genade gepoogd heb uit te werken, en
nu door eenige korte bemerkingen over de
Brughſche Bulle, die een der voornaemſte
hoekſteenen van zyn gebouw schijnt te wezen,
ga voltrekken.

4. Dog alcer ik dit ſchoon ſtuk werks onder

de hekel brenge, verklaer ik hiervooraf, dat het mijne meining of inzicht geensins is, de Bisschoplijke waardigheid, die ik met d' uiterste eerbiedigheid en met alle schuldige onderdanigheid, ook in den minsten dergenen die 'er mede verheerlijkt zijn, wil eeren en grootagten, in het alderminste hier te krenken. Ik wil geloven, ja ik weet voorzeker, dat de Bisschop op wiens naem deze Bulle is in 't ligt gekomen, dezelve niet uitgegeven nog gemaakt heeft, voor zoo veel hy Bisschop van Brugge, maer alleen voor zoo veel hy *Humbertus Guilielmus*, dat is, een mensch is, die ook gelijk andere menschen aen 't gebrek der menschelijke zwakheid en aen misgrepen onderworpen is. Of 't gene my wel 't waerschijnlijkste dunkt, ik wil vertrouwen dat 'er de Bisschop het minste deel aen heeft: maer dat eenige zijner raedsmannen en trawanten, die gy ten naesten by wel weet, Mijn Heer, van wat Bende zy zijn, dit werk gesmeet, en des Bisschops naem slegs ontleend hebben, om op kosten van zijne eere hunne ongegronde gevoelens en onstigtige aenlagen by sommige onbedreven menschen, zoo wat glimps en gezag te geven. 't Zijn dan de Stigters of Opstellers van de Bulle, wie het zijn of niet, die onze bemerkingen zullen treffen.

BUL-

5. BULLE OP DEN NAEM VAN DEN BISSCHOP VAN BRUGGE.

Humbertus Guilielmus &c. Het is deplige van het Bisschoplyk ampt altyd te waken, dat het Woord Gods waeragtig voedsel der zielen uitgedeild werde naer de bequamigheid en 't bogryp der toehoorders; en dat 'er geen onkruid werde gezaeid in den akker des Heere.

BEMERKING.

Tot nog toe gaet het wel. Maer laet ons eens zien wat onkruid dit zal wezen, waer voor men hier zoo zeer bekommerd is, en 't welk uit den akker des Heere uitgeroeid moet worden. Zoud 't wel zijn dat d' *Alkoran* van Mahomet, de *Joodsche Talmud*, of de *Catechismus* van Heidelberg onder de Catholijken van Brugge begon in te kruipen? Neen, 't is geheel wat anders. Luister toe.

6. VERVOLG DER BULLE.

't Onzer kennisse is gekomen, dat sommige personen hen vervoorderen te lezen de **HEILIGE SCHRIFTURE** in de gemeine tale, waer in zy worden gevoed van eenige Geestelyke Personen, die durven sustineren dat zulks niet en zoude verboden zyn.

BE-

BEMERKING.

Wat ongehoorde grouweldaed, de Heilige Schriftuer in gemeine tale te lezen! Dat volk van Brugge moet wel stout van bestaen zijn, die zulke dingen durven ondernemen, en wel zoo openlijk dat het ter kennisse van den geestelijken Hofraed doo breekt. Stout moeten die Geestelijke Personen zijn, die nog *durven sustineren dat zulks niet en zoude verboden wezen.* Zeker de Raedsmannen van den Bisschop hebben groote reden om op hunne hoede te zijn, dat dog dit *onkruid*, niet verder inkruipe *in den akker des Heere.* Maer, Mannen Broeders, weet gy wel wat gy hier *onkruid* noemt, en wat het voor luiden zijn die gy voor zagers van *onkruid* durft uitschelden. 't Zijn alle d' Oudvaders der H. Kerke, ook *beroemde Schryvers* en *heilige Bisschoppen* van deze eeuwen, die dit zaed in de Kerk van Jesus Christus gezaeid hebben. Toont gy u niet wel onbedreven meesters in de geestelijke Geneeskunst te zijn, als gy d' alderheilzacamste en zaligste kruiden zoo reukeloos voor *onkruid* aanziet, en die uit *den akker des Heere* poogt uit te roeien? Is dat geen reden geven om te denken, dat gy weinig kennis en gemeenschap houdt met die vermaerde akkerluiden der gulde tyden, die

die wy met de geheele Catholijke Kerke te regt onze Vaders en Leeraers noemen, als ook met de *beraemde Schryvers en heilige Bisschoppen* van onze tijden, wanneer gy bestaet hunnen roemwaardigen yver, in 't volk tot het lezen der H. Schrif- ture in een verstaenbare tale aen te wakkeren, *on- kynd* te noemen? Is dat een kinderlijke eerbie- digheid voor zijne geestelijke Voorouders dra- gen? Ik bid u om de liefde van Christus en van zijn geheiligd Woord, nog eens ernstigt' over- wegen, of gy hier het ampt van goede Raeds- mannen wel betragt hebt, of gy door zooda- nigen raed uwen Bisschop geen ongelijk aendoet, en of gy u zelve en hem voor de wereld niet ten toon stelt door zoodanige *Bullen* in 't ligt te ge- ven. Ik geef dit alles aen uw eigen oordeel over, en ga ondertusschen voort in uw werkt' ontle- den.

7. VERVOLG DER BULLE.

En alzo 't zelve strekt tot een groot prykel, en nadeel der zielen, wy hebben noodig gevonden de Kudde ons van God bevolen daer tegens te be- vryden, en i' onderrigten dat het lezen van de HEILIGE SCHRIFTURE in de gemeene ta- le uitdrukkelyk en expresselyk is verboden door den PAUS PIUS IV. door den Vierden Re- gel op de tafel van de verboden Boeken, daerna

andermael geconfirmeerd, en geretireerd (Zy willen zeggen, gereitereerd, dat is vernieuwd) door den PAUS CLEMENS den VIII. welke tafel van de verboden Boeken met de Regelen daer bygevoegd, gelyk die van den PAUS PIUS den IV. zyn uitgegeven, heeft zyne Koninglyke Majesteit, PHILIPPUS den II. van Hooger gedagte, doen drukken ten Jaere 1569. en daer bygevoegd zyn Plakaet en Ordonantie, dat idereen naer dezelve zig zal reguleren op de penen daer toe staende in't zelve Plakaet van den 15. February. 1569.

BEMERKING.

I. De Heilige Vaders wenden alle vlyd en yver aen om allenthalven door schryven en preeken de Gelovigen tot de liefde en't neerftig lezen des Bybels aen te manen, betuigende dat het zelve hen zeer nut en voordeelich, ja dat d'onkunde der H. Schrifture d'oorzaak van al ons quaed is: en hier wilt men nu't volk komen wysmaken, dat het lezen der zelve in de gemeine tale, of de leere der genen die zeggen dat dit lezen niet verboden is, tot groot prykel en nadeel der Zielen strekt.

§. II. Men leert in deze stigtige Bulle, dat het lezen der H. Schrifture in de gemeine tale uitdrukkelyk en expresselyk door den Paus Pius

iv, *verboden is*. 't Welk alhoewel het waer was,
 egter aen de Stigters der *Bulle* nog geen reden
 zoude geven om dit Verbod, waer van de rede-
 nen, gelijk wy zoo duidelijk bewezen hebben,
 nu geen plaets meer grypen, in deze tyden te
 gaen vernieuwen. Edog het gene zy zeggen is
 onwaeragtig, en zoo onwaeragtig, dat zelf d'
E. P. Harney, die zig tot voorstander dezer *Bul-
 le* verklaerd heeft, niet en wilt verdragen dat
 men zeggen zal, dat het lezen der *H. Schriftu-
 re* in gemeine talen door den Paus Pius iv. ver-
 boden, maer alleen dat het bepaeld is. Want
 men moet wel bemerken, dat deze Bisschop-
 lyke Raedsmannen en Bullemakers niet en zeg-
 gen, dat *het lezen der H. Schrifture in de ge-
 meine tale* voor een tyd, of aen sommige men-
 schen, en zonder oorlof verboden is; maer en-
 kelijk en zonder eenige bepalinge, dat *het uit-
 drukkelyk en expresselyk door den Paus Pius iv.
 verboden is*. Voorwaer een onsmakelyke en
 harde uitdrukking, die immers by de genen
 die nog een vonk van liefde tot Gods Woord
 hebben, geen minnelijk onthael zal ontmoeten.
 't Was te wenschen dat men eens mogt zien hoe
Pater Harney zig hier zal ontwarren. Hy word
 moeilijk als imand anders enkelijk zeit, dat het
 lezen der *Schrifture* in gemeine talen verboden
 was: men moet zeggen dat het maer bepaeld is.
 In

In deze Brughfche Bulle zeit mēn rond uit, dat het *uitdrukkelyk en expreffelyk verboden is*: en egter d' Eerw. Pater vind die *Bulle zeer redelyk*, ja hy verklaert dat zy een bezonder ſteunfel van zijn Boek is. Voeg dat in elkanderen die'er raet toe weet: wat my belangt, ik zie hier voor den E. P. Leermeeſter niet anders dan groote *verwarring*.

VERVOLG DER BULLE.

Voords is't lezen der HEILIGE SCHRIFTURE in de moederlyke tale ook verboden by den Catechiſmus gimaekt en geapprobeerd door alle de Biſchoppen van de Provincie van Mechelen tot nu toe in de zelve geheele Provincie ſtandvafteſtyk geleerd.

BEMERKING.

't Lezen der H. Schrifture in de moederlyke tale word in den gemelden Catechiſmus niet verboden: alleen word'er verhaeld, niet plat uit gelyk in deze *Bulle*, dat het *uitdrukkelyk en expreffelyk verboden is*; maer dat het *aen gemeene luiden verboden is den Bybel in de moederlyke tale Zonder oorlof te lezen*: namelyk door 't Verbod van den Boekenlyſt, en zulks voor die tyden en landen daer en wanneer de redenen van dat Verbod plaets vinden, 't welk wy nu met den Biſchop van *Caſtorien* gezien hebben althans
niet

niet meer te verbinden, na dat veele beroemde Bisschoppen en andere voortreffelyke Lectors, en ook d'ervarendheid zelve ons verzekerd hebben, dat de Catholyken nu met geen mindere vrugt dan in d' eeuwen der Oudvaders de Godlyke Boeken kunnen lezen. Dog 't is tyd dat wy de *Bulle* gaen sluiten.

10. BESLUIT VAN DE BULLE.

Wy verbieden dan aen alle Ingezetenen onzes Bisdoms (Zoo veel als nog noodig mag wezen) de HEILIGE SCHRIFTUER te lezen in de gemeine talen, en aen alle Predikanten en Geestelyke Persoonen, 't zy in publike Sermoenen, als onderhoud in Gezelschappen, te leeren of te sustineren, dat het lezen van de HEILIGE SCHRIFTURE in de gemeine tale niet verboden is. Ordonerende deze verkondigd te worden op de Predikstoelen, en by affixie als naer costuime. Gegeven &c. 12. January 1685.

BEMERKING.

Hier zien wy dan tot driemacl toe in deze *Bulle* herhaeld: *Dat het lezen der H. Schrifture in de gemeine talen verboden is*, gelijk het ook uit kragt van de zelve aen de Gelovigen des Bisdoms van Brugge op nieuw verboden word;

R

't welk

't welk een ongehoorde zaak, en t'eenemaal zonder voorbeeld is, welkers ongerymdheid men niet genoegzaam ten toon kan stellen. Hadden zy nog geboden, dat de Catholyken van Brugge de Schriftuer in hunne tael, in gelijkformigheid des Verbods van den Boekenlyst, *niet zonder oorlof* zouden lezen, 't was verdraeglijk geweest: elk had zig door 't verzoeken en verkrygen van zoodanigen oorlof daer tegens mogen voorzien. Maer nu word het hen plotselyk en rond uit verboden, zonder van verlof daer toe te vragen, of van iet desgelijks het minste gewag te maken.

II. Maer als ik 't wel bedenk, 't is al niet zonder reden, dat d'Opstelders van die *Bulle* dit zoo wyslyk begrepen hebben. Want had men gesproken van oorlof te vragen, die *Geestelyke Persoonen*, welke durven sustineren dat het lezen der *H. Schrifture* niet en zoude verboden zyn, gelijk men daer klaegt, zouden ook niet nagelaten hebben het volk aen te manen om dien oorlof te gaen verzoeken, 't welk dan te veel werks en belemmerings aen de Geheimschryvers en andere Bedienden van dat Geestelyk Hof zoude verschaft hebben. Des heeft men goed gevonden hen eens te seffens van deze moeite t'ontlasten, doende kort af verklaren en verkundigen: *Dat het lezen der H. Schrifture*
in

in de gemeine tale uitdrukkelyk en expreffelyk verboden is.

12. Hier word ook aen de Leeraers verboden het tegendeel te leeren of te sustineren: zoo dat het d' E. P. Harney zig voor een geluk moet rekenen, dat hy geen onderdaen van 't Bisdom van Brugge, nog aen des zelfs besluiten onderworpen is: vermits hy tegen d' uitdrukkelyke woorden van deze Bulle, hoewel hy de zelve zoo hoog geprezen heeft, nog blyft leeren en sustineren: *Dat het lezen der H. Schrifture in gemeine talen niet uitdrukkelyk en expreffelyk verboden, maer alleen gemakkelyk en redelyk bepaeld is.*

13. Deze Bulle moet ook op de Preekstoelen, plaetsen die anders tot het verkundigen der heerlijkheid en lof, der veelvoudige nuttigheid en heilzame vrugten van 't Woord Gods aengesteld en geschikt zijn, verkundigd worden. 't is dan op de Preekstoelen van Brugge, dat men in plaets van de stigtelijke vermaningen der Heilige Pausen, Bisschoppen en andere Oudvaders, die ons leren: Dat men de Heilige Schriftuer niet alleen in de Kerk moet horen uitleggen, maer ook in zyn huis neerstelyk lezen en herlezen: *Dat de Schriftuer zig voegt naer de vatbaerheid van idereen, zoo dat ook een ambagtsman, een dienstknecht, een arme wedevrouw, en*

De onwetendste onder de menschen uit hare lessen hun voordeel kunnen trekken: Dat zy, gelijk de H. Paus Gregorius betuigt, de *Brief* is van den hemelschen Vader tot ons zijne kinderen geschreven, om door den zelyen zijnen heiligen wil aen ons bekend te maken: een *Spiegel* in den welken wy't aenschyn onzer zielen gestadelijk moeten beschouwen, om hare schoonheid van de vlekken, die Gods Woord ons in de zelve doet ontdekken, af te wasschen en te reinigen: een geestelyk *Manna* waer door wy in de wildernisse dezer wereld gesterkt, vertroost en gevoed worden ten eeuwigen leven. 't Is, zeg ik, op de Preekstoelen daer deze *Bulle* afgelezen is, dat men in plaets van die zalige onderwyzingen der heilige Leeraers van de Kerke, deze nieuwe en ongehoorde stellingen heeft horen klinken: Dat het lezen der *H. Schrifture* in de gemeine tael uitdrukkelyk en expresselyk verboden is: Dat de *Heilige Schrifture* in de gemeine tael te lezen, en te leeren dat zulks niet en zonde verboden zyn, strekt tot groot prykel en nadeel der zielen: Ja, wie schroomt niet? dat dit onkruid is 't welk uit den akker des Heere uitgewied moet worden.

14. Maer geloofd zy God, die overal den eenen of den anderen Micheas verwekt (III. Kon. xxii.) welke de waerheid openlijk durft bely-

belyden en voorstaen, schoon hy ook wel verwacht, dat hem Sedccias deze vrymoedigheid met een kaekslag zal vergelden. Want ik hoor dat een loofwaardig man, wijzer dan d'acnraders en Stigters der meergemelde *Bulle*, als men hem dezelve onder andere papieren op den Preekstoel geleid had om ze voor 't volk te verkundigen, hy zoude geantwoord hebben: Dat hy zijnen bril niet by zig hadde om te kunnen zien en dit Verbod af te lezen. 't Welk, zoo ik gisse, te verstaen was op dien zien gelijk de Schrif-tuer van God zelfzeit, dat hy sommigen niet en kent, *Nescio vos*, te weten met een kennisse van goedkeuring en liefde, of dat hy ze niet voor de zijne erkent. Hy konde dan 't Verbod niet zien te lezen, dat is, hy konde niet zien dat het stigtig of nut zoude zyn 't zelve van den Preekstoel voor het volk af te kundigen: ja mogelijk zag hy wel klaerlijk, dat zoodanige verkunding den Gelovigen tot yerargernisse zoude strekken.

15. En dit is dat roemwaardig *Verbod*, door de Raedsluiden van den Hoogwaardigen Heere Bisschop van Brugge over twee Jaren in 't licht gebracht, ons eerstelijk door P. *Suivius*, en naderhand door den E. P. *Harney* bekend gemaakt, en by hen zoo hoog geroemd. Wat belangt den Eerw. *Pater* met wien wy hier te doen hebben,

hy verklaert, dat gemelde Biffchop groote redenen heeft gehad om dit Dekreet te laten uitgaen. I. B. C. ix. n. 32. En in 't begin zijner Opdragt betuigt hy, dat den inhoud van zijn Boek, 't welk wy nu gepoogd hebben te wederleggen, ook bezonderlyk op deze Ordonnantie steunt. Welke belijdenis van den Eerw. Pater, te weten dat zyn Boek zoo losse en waggelende fchragen voor zijn bezonder steunfel heeft, alleen genoeg was om elkeent' overtuigen, dat het wel een jammerlyk en bouwvallig Werk moet zijn: want men nu uit onze Bemerkingen heeft kunnen zien, hoe ligt het is dusdanig slag van steunfels erm en been te breken. Ik mag hier dan mijn spreekwoord nog wel eens gebruiken: *Stoot de fchragen om, en al het werk valt aen duigen.*

16. De Biffchop van *Castorien*, als een opregt Verdediger van Gods Woord, gaf een ander oordeel over deze Bulle van zijnen Medebroeder, als hy ziende op de zelve, aldus zijn gevoelen uitsprak: *Is 'er eenig Harder die, gelyk Suivius (En Pater Harney) verhaelt, nu onlangs anders gevoeld en geschreven heeft, zulks is mogelyk toegekomen, om met Veron te spreken, door scrupuleuze gevoelens, dewelke vreezen daer geen reden is om te vreezen; dat is, dewelke vreezen dat de boeken der waerheid, ootmoedigheid en gehoorzaamheid, de leugens, de hoerdy*

vaerdy en wederspanningheid tegen Gods Kerke aenpreken, of dat de gemeene Catholyken gelyk zyn aen die quaedaerdige dieren, welke niet als vergift uit de beste en heilzaemste kruiden gewoon zyn te zuigen.

17. Hy betoont vervolgens, dat de Schrift-lievende Harders, die goede vriendschap en gemeenschap met de Godlyke Boeken onderhouden, wel een veel gunstigere verbeelding van de zelve maken, als 'er het volk van P. Suirius in dat Verbod van toontte hebben, en den menschen van zoekt in te boezemen. Want ik heb reeds gezaid, dat het zelve waerschynlijk meer aen dat volk, dan aen hunnen Bisschop moet toegeschreven en geweten worden. Hoewel ook de Bisschop van *Castorien*, of imand anders van 't zelve gezag, tot hunnen Medeharder in dit geval wel hadden mogen zeggen, 't gene Sint Augustyn weleer aen zynen Medebisschop *Auxilius* schreef. Dees Bisschop *Auxilius* had ook een *Bulle* of een *Besluit* gemaekt, waer door hy zekeren *Classicianus* om een ingebeelde misdad met zyn geheele huysgezin openlijk had in den Kerkelyken Ban gedaen. Augustinus toont hem in zynen LXXV. Brief d'ongeregtigheid van dit vonnis, en zeit dan eindelijk tot ons oogwit: Gy moet niet denken dat ons geen onregtvaerdige driften kunnen overkomen om dat wy Bisschoppen Zyn: maer laet ons liever denken

dat wy met groot gevaer tusschen de strikken der bekoringen leven om dat wy menschen zyn. Trek dan, zeit hy, uwe Bulle, of uw Besluit, of Dekreet, of zoo men't gelieft te noemen: wilt gy wel doen, trek het weder in. *AUF ER staque Gesta Ecclesiastica, qua perturbatio for- tasse fecisti.*

18. Dit is het gene ik even te voore vermaende, dat het Verbod van Brugge geen Bisschoplijk, maer een menschelijk werk schijnt te zyn. Maer gelyk ik nu zeide, deze dingen wilden beter van een Bisschop dan van ons een ander Bisschop voorgehouden worden. Ook hebben wy't maer tegen de Raedsmannen en Uitvinders van dit zeldzaam Werk, die den naem en't gezag van hunnen Overpriester hier te ligtvaerdelyk misbruikt hebben. Hoewel eger in d'eeuwe van den H. Jeronimus ook de Priesters geen zwarigheid plegen te maken van den Bisschoppen, als't de nood vereischte, de waerheid regt uit te zeggen. 't Welk indien onze Leeraer d'E. P. Harney naer't voorbeeld van den Leeraer Jeronimus had gelieven in't werk te stellen, en den Bisschop zynen vriend het uitgeven van zyn Verbod af te raden, of na het uitgeven weder in te trekken, hy zoude de Kerke meerder dienst gedaen, ook zyne eigen agtbaerheid en die van zynen goeden Vriend beter

beter betragt en gehandhaefd hebben.

19. Immers dit is 't oordeel van veele wyze mannen, waer aen ik my houde, en alzoo dit Tweede Deel sluite, na dat nog twee kleine vragen zal hebben voorgesteld, op dewelke ik d' antwoorden van den E. Pater Leermeeſter, of van iemand anders die in zulke zaken ervaren is, tot mijne onderregringe wel wilde horen. En wel voor eerst geeft het gene d' Eerw. Pater II. B. C. XII. n. 55. redenkavelt, gelegendheid en dringt ons om hem deze vrage (God geeve dat hy ze beſtiptelyk mag beantwoorden) voor te ſtellen.

20. I. V R A G E. Of deze verklaring van de Hoogwaerdige Gebroeders en Biſchoppen *Walenburg* waeragtig is, of niet: *De Gereformeerden volgen huidendaegs in 't ſtuk der Verkiezinge gemeinlyk de Discipelen van Sint Thomas, en Bellarmin: en wy willen zoo naukeurlyk niet onderzoeken, van wat gevoelen zy voor dezen geweest zyn? Zoo ja, of dan d' Eerw. Pater, hy die een Discipel van Sint Thomas van Aquinen is, ter gemelde plaetſe niet wel dapperlyk beuſelt, te kennen gevende dat dit een van de zwaerſte geſchillen tuſſchen ons Catholyken en de Calviniſten zoude zyn? Zoo niet, hy wyze ons dan beſtiptelyk aen waer in dit onderscheid of geſchil beſtaet, ik zeg, waer in de huidendaeg:*

daegsche Calvinisten in dit leerstuk van de leer der Catholyke Kerke afwyken, op dat wy hunne dwalingen, gelyk onze pligt en wensch is, zoo wel in dat stuk als elders mogen myden. d' E. P. Leeraer kan ons ten dien einde zyne onderregting niet weigeren.

21. II. V R A G E. Of het den Catholyken geoorlofd is hunne evenaesten, hoewel die ook Onkatholyk zyn, valsche leeringen toe te schryven die zy niet en houden? Zoo ja, of dat niet van de wyde mouwe is? Zoo niet, waer hy dan die ellendige dooling gelezen heeft II. B. C. XVI. n. 16. *Dat alle de Gratie, die God aen Adams kinderen vergunt, daer in bestaet, dat zy in dit leven op de verdiensten van Christus betrouwen, ja voor Zeker weten dat zy in der eeuwigheid zalig zullen zyn?* En hoe hy deze zware betigting goedmaekt: *Dat zy (De Calvinisten) om God in dit leven te beminnen niet meer en denken, als om te vliegen zonder vleugels: want zy het eerste voor zoo onmogelyk houden als het tweede?* Alsook waer uit hy dit gevolg trekt II. B. C. XX. n. 10. *Dat gelyk zy alle quade genegenheid voor zonde houden, geen werk behoeven te maken van daer tegen te stryden om niet te consenteren?*

22. d' Eerw. Pater zal dan zeer wel doen, dat hy ons dit alles, is 't mogelyk, aenwyze,
op

op dat wy aen d'uitvinders en voorstanders van zoo snoode dwalingen naer verdienste den vloek mogen verkundigen, d'Onkatholyken raken ons niet meer dan zy den Eerw. Pater raken, en of zy d'eene of d'andere dooling leeren, daer is ons weinig aen gelegen. Wy zyn bezorgd voor de Catholyke Kerke, waer van wy door Gods genade lidmaten en Bedienaers zyn, en aen dewelke men geen kleinen ondienst en nadeel doet, als men hare beshryders met eenige leeringen belast, die zy ontkennen hunne leeringen te zyn, en van dewelke't beswaerlyk is hen t'overtuigen.

23. De Catholyken klagen, en wel met groote reden, wanneer hen van hunne wederparty eenige gevoelens worden aengevreven, die zy lochenen en als dolingen verwerpen. Maer men moet noit dien regel van regtmatigheid vergeten: *'t Gene gy niet en wilt dat aen u geschiede, doe dat ook aen een ander niet.* Catholyken, Onkatholyken, Turken, Joden, Heidenen, allen menschen is men dit regt schuldig, dat men van hen niet volgens het dwaesligt van afkeer of toegenegendheid, maer naer de waerheid oordeele. En de kinderen der Catholyke Kerke, die kinderen des ligts en der waerheid zyn, moeten in't betragten van deze deugd der regtvaerdigheid alle andere menschen overtreffen.

25. Hier mede fluit ik dan dezen Brief, en te samen het *Tweede Deel der Beweirde Vryheid van d' eenvoudige Catholyken in het lezen der H. Schrifture.* Of deze Vryheid nu wel beweird, Gods Woord te regt verdedigd, en de betragtingen van den E. P. *Harney* kragtelyk genoeg verydeld zyn, zal ik verders aen uw oordeel, Myn Heer, en aen dat van alle goede kenners laten. Indien dit Deel zoo gunstig als 't voorgaende, 't gene ik volkomelyk betrouwe, by u en hen ontvangen word, zoo zal ik my ten uitersten vergenoegen. Immers zal my noit de voldoening onbreken van myn beste in deze zaak betragt te hebben, en te zyn,

M Y N H E E R,

Uw Onderdanige Dienaer,

Den 10. van Sprokkelmaend 1687.

A. A. P. L. D. G.